

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษา ของอารี สุทธิพันธุ์

ปริญญานิพนธ์

ของ

สุวิมล วุฒิแสน

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

พฤษภาคม 2546

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๗๐/๑
๕๕๖๖๖
๕๕๖๖๖

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษา ของอารี สุทธิพันธุ์

บทคัดย่อ

ของ

สุวิมล วุฒิเสน

24 ก.ค. 2546

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

พฤษภาคม 2546

๕๕๖๖๖

สุวิมล วุฒิสเสน. (2546). การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์. ปรินซ์นิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
คณะกรรมการควบคุม : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พงษ์ ศรีเศรษฐศิริ,
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อำนาจ เย็นสบาย.

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์ ที่ปรากฏในบทความตั้งแต่ปี พ.ศ.2514 – พ.ศ.2544 โดยทำการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับศิลปศึกษา 8 ประเด็นคือ ความหมาย คุณค่า กระบวนการเรียนการสอน ครูผู้สอน ผู้เรียน วัสดุอุปกรณ์และสื่อการสอน บรรยากาศสิ่งแวดล้อม การวัดผลการประเมินผล และบริบททางสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดศิลปศึกษาของอารี สุทธิพันธุ์ โดยเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

ศิลปศึกษา หมายถึงการจัดการเรียนการสอนทัศนศิลป์ ในระดับประถมและมัธยมสำหรับนักเรียนทุกคน เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนทุกคนมีความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ ภายใต้ระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน และศิลปศึกษาเป็นคำที่ใช้เรียกกระบวนการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาที่ต้องการเป็นครูและประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับศิลปะ คุณค่าศิลปศึกษาเกิดจากการปฏิบัติกิจกรรมศิลปะร่วมกันของผู้สอนและผู้เรียนที่แสดงน้ำใจต่อกัน มีความรักสามัคคีในหมู่คณะ กระบวนการเรียนการสอนศิลปศึกษาเป็นการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีอิสระเสรีภาพในการแสดงออก ครูเป็นผู้จัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองและเกิดความเจริญงอกงามในทุกด้าน มีความภาคภูมิใจในตนเองและรับผิดชอบต่อสังคม ครูผู้สอนศิลปศึกษาต้องมีจรรยาบรรณในวิชาชีพ แสวงหาความรู้และพัฒนาตนเอง ปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีสอนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและมีสนิยมการแต่งกายที่ดี ผู้เรียนศิลปศึกษาทุกคนมีความคิดสร้างสรรค์ และสามารถศึกษาศิลปะตามความถนัดของตนเอง วัสดุอุปกรณ์และสื่อการสอน มีความสำคัญในสื่อสารและส่งเสริมให้การเรียนการสอนตรงตามวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ตามหลักสูตร บรรยากาศและสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งเร้าที่สำคัญในการช่วยพัฒนาการเรียนรู้ให้เกิดประสบการณ์และเรียนรู้ได้ตามวัตถุประสงค์ของวิชา การวัดผลและประเมินผลมีส่วนสำคัญทำให้ทราบการพัฒนาของผู้เรียนในด้านความรู้ ทักษะและความรู้สึก จึงควรเลือกแบบทดสอบที่เหมาะสมกับเนื้อหาและกิจกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาของอารี สุทธิพันธุ์ ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาการศึกษาแบบพัฒนาการนิยม จิตวิทยาของเกสโตลท์ ทฤษฎีการรับรู้และการแสดงออกของ จูน คิง แมคฟี การศึกษาศิลปะแบบแอบสแตรก เอกซ์เพรสชันนิสซึม จากประเทศสหรัฐอเมริกา และพื้นฐานทางสังคมวิทยาแบบประชาธิปไตย เสนอแนวคิดกระบวนการเรียนการสอนโดยการประยุกต์ความคิด ทางวิทยาศาสตร์ ปรัชญา จิตวิทยา ในเชิงวิเคราะห์ของ ชิกมัน ฟรอยด์ และเสนอแนวคิดทางศิลปะมีความขัดแย้งกับศิลปะตามหลักวิชา และศิลปะแบบอนุรักษ์นิยมได้แก่ การสอนสีน้ำระบบอารี สุทธิพันธุ์ และการเขียนภาพคนและสัตว์จากข้างนอกไปข้างใน ความสำคัญของแนวคิดทางการศึกษา คือ การพัฒนาคน พัฒนาการศึกษา และการพัฒนาองค์ความรู้ แนวคิดศิลปศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์ มีความสอดคล้องกับการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มีอิทธิพลต่อวงการศิลปศึกษาของไทยและปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยของสังคม

A STUDY OF AREE SOOTHIPUNT'S VIEWPOINT ABOUT ART EDUCATION

AN ABSTRACT

BY

SUWIMON WUTHISEN

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree in Art Education
at Srinakharinwirot University

May 2003

Suwimon Wuthisen (2003) *A Study of Aree Soothipunt's viewpoint about Art Education*, Master Thesis,
M. Ed.(Art Education) Bangkok;Graduate School, Srinakharinwirot University.
Advisor Committee : Assist. Prof. Prit Supasetsiri Assist. Prof. Amnard Yensabye

The purpose of this research is to investigate the viewpoint of Aree Soothipunt's Art Education, which appeared from 1971 to 2001. This study investigates 8 aspects of the viewpoint on Art Education i.e., meaning, goodness, process of studying and teaching, teacher, students material and teaching media, atmosphere and environment, and examination and evaluation. This research also studies the influence of his viewpoint on Thai society. This study is descriptive analysis by nature. The results from analyzing reveal Aree Soothipunt's viewpoint on art education in various perspectives as in the following:

Art Education means the arrangement for studying and teaching visual art in primary and secondary level of education in order to encourage students to be perfect human beings at the fundamental level of education. Also, art education is the process of studying and teaching in the higher education level to train art teachers and other concerning art profession. The value of art education initiates from art activities within the classroom practice cooperating between students and teachers. This results in the reciprocal assistance advice and union unity. The studying and teaching art education focus on student's learning process. In the learning process, students reveal the abilities of their learning skill leading to independent expression, and the teachers arranges experiences for students to help them develop and improve themselves in every aspect so that students will be proud of themselves and responsible for their society. The art teacher must have the profession ethics and self- development. In addition, they should continually study to increase the knowledge in their field and adjust teaching techniques to harmonize with the dynamic changing society. More importantly, the art teacher must also have good personality. Similarly, art students should have creative ideas and are able to study art as their own interest. The art material and teaching aids are also essential for communication and enhancement the studying and teaching as to coincide with the learning objectives and the target curriculum. Atmosphere and environment are also important stimulants in helping students self-experience and accomplish their study in accordance with the course objectives. Additionally, examination and evaluation are the important parts to help develop students' knowledge, skills and feelings, therefore, the examination must be well prepared. The examination must have reliability and validity.

This research is influenced by the progressivism education, psychology of Gestalt, the expression theory of Jun King Mcfee, the art in Abstract Expressionism from The USA, and the fundamental democracy society. He presented the ideas of studying and teaching process by adding the thinking of science, philosophy, psychoanalysis of Sixman Froid, and also presented the idea of art which contrasts to the academic art but support the modern art ideas such as the teaching of water color painting by A.S. system and the drawing from outside to inside. The significance of Aree Soothipunt's viewpoint on art education is to develop people, education and knowledge. And this viewpoint harmonizes with the educational policy based on the National Education Act 1999, which has great influence on the art education in Thailand .

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษา ของอารี สุทธิพันธุ์

ของ
นางสุวิมล วุฒิเสน

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.นภาพร หะวานนท์)
วันที่.....๙.....เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2546

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

.....ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อำนาจ เย็นสบาย)

.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(รองศาสตราจารย์ วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ)

.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นवलลอ ทินานนท์)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วย ได้รับความอนุเคราะห์จากหลายๆ ฝ่าย โดยเฉพาะ คณะกรรมการบริหารหลักสูตรศิลปศึกษา ที่ให้ข้อเสนอแนะ อันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คณาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ อันก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพ ด้าน ปัญญาและความคิด และที่สำคัญได้รับความกรุณาจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ พงษ์ศักดิ์ สุขเศรษฐศิริ ประธาน กรรมการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อำนาจ เย็นสบาย รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ ผู้ช่วย ศาสตราจารย์ นवलลอ ทินานนท์ กรรมการ และศาสตราจารย์พิเศษ อารี สุทธิพันธุ์ ผู้มีความสำคัญ อีกท่านหนึ่งที่ทำให้เกิดงานวิจัยฉบับนี้ ได้กรุณาแนะนำช่วยเหลือ แก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ให้กำลังใจด้วยดี เสมอมา

กราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร. วิรุณ ตั้งเจริญ รองศาสตราจารย์ ลลิตพรรณ ทองงาม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พีระพงษ์ กุลพิศาล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประเสริฐ ศีลรัตนหา อาจารย์สืบสาย เพ็ญสมบูรณ์ อาจารย์วิชัย ไร่ทิพย์ และอาจารย์สมชาย เจริญไชยสมบัติ ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ที่มีอาจากกล่าวชื่อได้ทั้งหมดที่มีส่วนให้การศึกษาและให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัยครั้งนี้

ผู้วิจัย ขอกราบขอบพระคุณ บิดา มารดา สมาชิกในครอบครัว และเพื่อนร่วมงานทุกท่านที่ให้การ สนับสนุน ช่วยเหลือและเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด

คุณค่าและประโยชน์ของปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ขอมอบให้แก่ผู้ที่มีแนวคิดในการพัฒนากระบวนการ การเรียนการสอนศิลปศึกษา เพื่อนำไปพัฒนาเยาวชนของชาติให้มีคุณค่าแก่สังคมต่อไป

สุวิมล วุฒิสาน

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า.....	3
ความสำคัญในการศึกษาค้นคว้า	3
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	3
คำนิยามศัพท์เฉพาะ	4
วิธีการศึกษาค้นคว้า	4
ขั้นตอนในการศึกษาค้นคว้า	5
2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า	6
ประวัติและผลงานของ อารี สุทธิพันธุ์.....	6
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแนวคิดศิลปศึกษา	18
ความหมายของศิลปศึกษา.....	19
คุณค่าของศิลปศึกษา	20
กระบวนการเรียนการสอนศิลปศึกษา.....	20
ครูผู้สอนศิลปศึกษา.....	25
ผู้เรียนศิลปศึกษา.....	28
วัสดุอุปกรณ์และสื่อการสอนศิลปศึกษา.....	32
บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอนศิลปศึกษา.....	34
การวัดผลและประเมินผลในวิชาศิลปศึกษา.....	36
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475-2544.....	39
การศึกษาแบบพัฒนาการ.....	51
วิวัฒนาการศิลปศึกษาในประเทศไทย	57
3 ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล.....	63
แนวคิดเกี่ยวกับความหมายของศิลปศึกษา.....	63
แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าของศิลปศึกษา.....	66
แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนศิลปศึกษา.....	68
แนวคิดเกี่ยวกับครูผู้สอนศิลปศึกษา.....	74
แนวคิดเกี่ยวกับผู้เรียนศิลปศึกษา.....	82
แนวคิดเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์และสื่อการสอนศิลปศึกษา.....	86
แนวคิดเกี่ยวกับบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอนศิลปศึกษา.....	88
แนวคิดเกี่ยวกับการวัดผลและการประเมินการเรียนการสอนศิลปศึกษา.....	89

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
3 (ต่อ) บริบททางสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดศิลปศึกษา.....	93
4 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	116
สรุปผลการวิจัย.....	117
อภิปรายผล.....	123
ข้อเสนอแนะ.....	125
บรรณานุกรม.....	127
ประวัติผู้วิจัย.....	135

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

มนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีค่าและมีความสำคัญอย่างสูงสุดในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ กระทำสิ่งที่ดีงามให้เกิดคุณค่าแก่สังคม แนวคิดของมนุษย์จึงสะท้อนสภาพสังคมแต่ละยุคสมัยที่แตกต่างกันไปตามทัศนะของสังคมแต่ละสังคม ศิลปะก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคมด้วย เนื่องจากเมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม มีวัฒนธรรมของตนเองแล้ว สมาชิกของสังคมจะต้องเรียนรู้ศิลปะอันเป็นวัฒนธรรมของสังคมด้วย (ธนูแสงศักดิ์. 2521 : 15) ศิลปะจึงมีความสำคัญเท่ากับศาสตร์อื่นๆ ชีวิตมนุษย์ที่มีความยิ่งใหญ่และละเอียดซับซ้อน การแก้ปัญหาชีวิตของมนุษย์ไม่สามารถแก้ได้ด้วยศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่ง (กำจร สุนทรพงษ์ศรี. 2529 : 5) วิชาศิลปะจึงเป็นวิชาที่แสดงถึงการประยุกต์เอาวิทยาศาสตร์ทางด้านจิตวิทยาทางด้านสาขาต่างๆ นำมาเป็นพื้นฐานทางความคิดทางการศึกษา เพื่อทำความเข้าใจธรรมชาติและศิลปะแล้วนำมาวิเคราะห์วิจัยผลกระทบการสร้างงานศิลปะที่ส่งผลต่อการรับรู้ของคน ตลอดจนหาวิธีการจัดกิจกรรม เพื่อปลูกฝังความเข้าใจศิลปะแก่เยาวชนและบุคคลทั่วไป (สมนึก ศรีโชติ. 2535 : 86) คุณค่าของวิชาศิลปะและศิลปะศึกษาที่แท้จริงคือ การพัฒนาบุคลิกภาพและสังคมของคนทุกเพศทุกวัย ศิลปะมีส่วนช่วยเสริมสร้างจิตใจของมนุษย์ให้สูงขึ้นทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีต่อกัน ทั้งนี้เพราะศิลปะมีขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางอารมณ์และจิตใจขณะเดียวกันเสริมสร้างสติปัญญาด้วย (พรพรรณเลาหศิริ. ม.ป.ป. : 5)

นักวิชาการศิลปะศึกษาก็เช่นเดียวกับศิลปิน คือต้องมีแนวคิดมีอุดมคติและมีทฤษฎีเป็นพื้นฐานรองรับ จะแตกต่างกันเพียงแต่ศิลปินสร้างสรรค์ผลงานหรือถ่ายทอดสิ่งต่างๆ เหล่านั้นลงบนวัสดุรองรับเป็นต้นว่า ผ้าใบ กระดาษ ปูนหรือหิน ส่วนนักวิชาการศิลปะศึกษามุ่งผลงานไปที่ตัวนักเรียน บุคลากรทางการศึกษาสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานเป็นสำคัญ (ชัยณรงค์ เจริญพานิชย์กุล. 2531 : 13)

① อารี สุทธิพันธุ์ เป็นนักวิชาการผู้หนึ่งที่รู้จักกันดีในวงการศึกษาศิลปะและวงการศึกษาศิลปะตลอดจนศิลปินทั่วไป ทั้งนี้เนื่องจากอารี สุทธิพันธุ์เป็นนักวิชาการด้านศิลปะและศิลปะศึกษาเป็นที่ยอมรับของบุคคลที่เกี่ยวข้องศิลปะในยุคนั้น โดยอาจกล่าวได้ว่าอารี สุทธิพันธุ์เป็นนักต่อสู้เพื่อวงการศึกษาวิชาการศิลปะให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่มศิลปินผู้สอนศิลปะและประชาชนที่ยึดติดอยู่ในทัศนคติอย่างฝังหัวในค่านิยมเก่าแก่มันเอง(ประเสริฐ ศิลรัตน์. 2535 : 71) หากจะกล่าวเฉพาะความคิดด้านศิลปะแล้ว แม้โดยภูมิหลังการศึกษาศิลปะของ อารี สุทธิพันธุ์ จะไม่ได้ศึกษามาทางศิลปะศึกษาโดยตรง แต่ผลเนื่องมาจากการที่ได้เรียนที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ซึ่งเป็นสถาบันบุกเบิกการเรียนการสอนในแบบพัฒนาการกับการได้ไปศึกษาต่อยังประเทศสหรัฐอเมริกาด้านศิลปะ จากมหาวิทยาลัยอินเดียนา ประกอบกับการใฝ่หาความรู้เป็นด้วยตนเอง จึงส่งผลทำให้แนวคิดทางด้านศิลปะศึกษามีความเด่นชัดขึ้น(อำนาจ เย็นสบาย. 2534 : 90)

อารี สุทธิพันธุ์ ได้ผลักดันให้วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร เปิดสอนในระดับการศึกษามัธยมศึกษา วิชาเอกศิลปะขึ้นเป็นแห่งแรกในประเทศไทยปี พ.ศ. 2511 และเปิดสอนในระดับการศึกษามหาบัณฑิตปี พ.ศ.2528 ได้ผลผลิตบัณฑิตทางด้านศิลปะศึกษาให้มีบทบาทในสถาบันการศึกษา ในมหาวิทยาลัย วิทยาลัยครู โรงเรียนและหน่วยงานราชการกระจายอยู่ทั่วประเทศ (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2543 : 187) บทบาทของอารี สุทธิพันธุ์ ขยายออกกว้างขวางในทางด้านศิลปะศึกษามากกว่าจะทุ่มเทไปกับงาน

จิตรกรรม เพื่อเป็นศิลปิน อารี สุทธิพันธุ์ได้พัฒนาการสอนแนวใหม่โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในปัญหาต่างๆ และสามารถแสดงออกได้อย่างเสรี เป็นการค้นคว้าหลักการและทฤษฎีที่เคยยึดถือกันโดยตลอด (นิพนธ์ ทวีกาญจน์. 2542 : 145)

อารี สุทธิพันธุ์ เป็นครูที่นำเอาการพยกย่องคนหนึ่ง มีลีลาและวิธีการสอน การต่อสู้ การสร้างสรรค์และการวางตัวที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ไม่ทำตัวสูงส่งประจบประแจงครูทางศิลปะทั่วไปต้องเคารพยำเกรง ไม่สร้างศรัทธาด้วยผลงานประหนึ่งเทพยดาเนรมิตดังศิลปินบางคน

ข้อความหนึ่งที่เคยได้รับการเรียนรู้อาจจากท่านก็คือ “วิชาความรู้ที่เรียนจบนำไปเพื่อให้ แต่อย่านำไปเพื่อเป็นเจ้าของ ความเป็นครูถ้าเราให้ทุกสิ่งทุกอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์แล้ว สิ่งที่เราจะได้รับการตอบแทนจากเขาบางทีก็ยิ่งใหญ่อยู่เหนือสิ่งที่เราคาดคิดก็มี”

การสอนของอาจารย์อารี สุทธิพันธุ์ มีลักษณะ ตื่นเต้น เร้าใจ เจ็บแสบ กวนน้ำให้ขุ่น ยั่วให้โกรธ ยั่วให้ทะเลาะปะทะสังสรรค์ วิชาภาควิชาการ อันเป็นกระบวนการสร้างความมั่นใจทั้งการวิเคราะห์ การแสวงหาความรู้ การวิพากษ์วิจารณ์ และการปฏิบัติงานในลักษณะปลูกเร้าให้คิดใหม่ในเชิงปฏิบัติการ

อารี สุทธิพันธุ์ จะค้นคว้าและเตรียมการบรรยายทุกครั้ง แนะนำหนังสือเล่มใหม่ หนังสือมีได้ขีดวงไว้เฉพาะหนังสือศิลปะเท่านั้น มีทั้งวรรณกรรม การเมือง ศาสนา สังคม ฯลฯ และมีเอกสารประกอบการสอนมาแจกเกือบทุกครั้ง ตลอดวันก็มักจะเห็นอาจารย์อารี สุทธิพันธุ์ นั่งอ่านหนังสือบ้าง เขียนหนังสือบ้าง เขียนภาพบ้าง ทั้งวันการเรียนการสอนเกิดขึ้นทั้งในเวลาเรียนและนอกเวลาเรียน และที่สำคัญที่สุดคือ อาจารย์อารี สุทธิพันธุ์ ให้ความสำคัญกับตนเองกับนิสิตอย่างดียิ่ง (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2535 : 100)

เมื่อศิลปะหลักวิชาเสนอการเขียนภาพคน และสัตว์ด้วยการศึกษากายวิภาค (Anatomy) เขียนจากในออกนอก (Inside out) อารี สุทธิพันธุ์ ต่อต้านการสอนกายวิภาคด้วยการสอนแบบนอกเข้าใน (Outside in) เมื่อศิลปะหลักวิชาฝึกฝนตรองด้วยการเริ่มต้นกำหนดระเบียบวินัยให้เหมือน อารี สุทธิพันธุ์ เสนอบทเรียนด้วยวิธีอิสระหรือวิธีธรรมชาติ เมื่ออดีตบรรยายสีน้ำกันมาอย่างไร้ระบบ ต่อมาอารี สุทธิพันธุ์ เสนอระบบ เอ.เอส. (A.S. System) ขึ้นมา ฯลฯ (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2543 : 188-189) ภารกิจสำคัญคือ ทวนกระแสแนวความคิดศิลปะแบบผูกขาด และบุกเบิกวิทยาการศิลปะให้รู้ตนอย่างไม่หยุดยั้งเพื่อพัฒนาชีวิตสังคม ให้ดีขึ้น (ผดุง พรหมมูล. 2535 : 69) แต่การที่มีผู้กล่าวว่าเขาเป็นภาพสะท้อนของความขัดแย้ง ทวนกระแสและเป็นเสาหลักที่บอปปายะยะทางของความเปลี่ยนแปลงในวงการศิลปะและศิลปศึกษาสมัยใหม่อีกคนหนึ่ง (อำนาจ เย็นสบาย. 2543 : 184) นอกเหนือจากความเป็นครูของอารี สุทธิพันธุ์ กล่าวได้ว่าอารี สุทธิพันธุ์ ยังเป็นนักพัฒนามนุษย์ ซึ่งเมื่อนำผลพวงสองประการนี้มารวมกัน อาจารย์อารี สุทธิพันธุ์คือ นักสร้างผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่งของเมืองไทย โดยเฉพาะคนในแวดวงการศึกษา

เหนือสิ่งอื่นใดอาจารย์ อารี สุทธิพันธุ์ เป็นคนรักเสรีภาพ โดยเฉพาะเสรีภาพทางความคิดและถือว่าเสรีภาพยิ่งใหญ่สำหรับมนุษย์ (ผดุง พรหมมูล. 2535 : 69) จากการที่อารี สุทธิพันธุ์ ดำรงชีวิตอย่าง “นักแสวงหา” ทั้งอ่าน เสนอความคิด เขียนหนังสือ และเขียนภาพ หนังสือที่อ่านมิได้ขีดไว้เพียงศิลปะเท่านั้น ย่อมทำให้โลกทัศน์การเสนอความคิด การเสนอประเด็นขัดแย้ง และการสอนเป็นไปอย่างท้าทายและมีรสชาติ (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2543 : 187) ผลงานวิชาการของอารี สุทธิพันธุ์ ตีพิมพ์เผยแพร่ไม่ต่ำกว่า 20 เล่ม เป็นขุมทรัพย์แห่งปัญญา ความคิดทางศิลปศึกษาทุกระดับชั้น ทั้งยังมีบทความ บทวิเคราะห์อีกจำนวนมาก ผลงานบางส่วนของเขาถูกนำเสนอในระดับนานาชาติ (นิพนธ์ ทวีกาญจน์. 2542 : 147)

จากคุณสมบัติ วรรณกรรมและผลงานของอารี สุทธิพันธุ์ ดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าอารี สุทธิพันธุ์ มีความเป็นนักวิชาการศึกษา นักวิจารณ์ที่เกี่ยวข้องกับวงการศิลปศึกษาติดต่อกันยาวนานกว่า 40 ปี ท่านได้ทำหน้าที่ครูผู้สอนศิลปะ นักวิชาการ นักปฏิบัติที่มีความรู้ความสามารถสูงและมีพรสวรรค์เกี่ยวกับศิลปศึกษา มีลักษณะเฉพาะอย่างโดดเด่น ในระดับแนวหน้าของวงการศิลปศึกษาของไทย ประกอบกับแนวคิดทางศิลปศึกษา ของ อารี สุทธิพันธุ์ ยังไม่มีผู้ใดศึกษาค้นคว้า ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาและวิเคราะห์แนวความคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์ เพื่อที่จะใช้เป็นแนวทางหนึ่งด้านการเรียนการสอนศิลปศึกษาและเป็นฐานความรู้หรือการพัฒนาศิลปศึกษาต่อไป

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์ ที่ปรากฏในบทความ ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2514 - พ.ศ.2544 รวม 24 บทความ
2. เพื่อศึกษาบริบททางสังคมที่ความเกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อแนวคิดทางศิลปศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ผลของการศึกษาจะทำให้เข้าใจแนวความคิดของ อารี สุทธิพันธุ์ เกี่ยวกับศิลปศึกษา เพื่อนำมาพัฒนาการเรียนการสอนในสาขาศิลปศึกษา อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนศิลปะ

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษา ของอารี สุทธิพันธุ์ ในครั้งนี้จะศึกษาบทความวิชาการที่เกี่ยวข้องกับศิลปศึกษา ดังนี้

บทความที่ตีพิมพ์แล้ว ตั้งแต่ปี พ.ศ.2514 – พ.ศ. 2544 จำนวน 24 บทความ

พ.ศ.2514	- “ปรัชญาศิลปศึกษา” เอกสารศิลปศึกษา ฉบับที่ 4/2514
	- “กิจกรรมทางศิลปะ” เอกสารศิลปศึกษา ฉบับที่ 6/2514
พ.ศ.2515	- “การสอนศิลปะนั้นแสนง่าย” เอกสารสัมมนาวิชาศิลปศึกษาในการสัมมนาอาจารย์หน้าหมวดศิลปศึกษาหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมฝึกหัดครู
	- “ระบบศิลปศึกษาของไทย” เอกสารศิลปศึกษา ฉบับที่ 8/2515
	- “ไม่เอาไหนเลยพ่อคุณ” เอกสารศิลปศึกษา ฉบับที่ 10/2515
พ.ศ.2516	- “วรรณคดีใหม่” ทศนะ ฉบับกุมภาพันธ์ 2516
	- “ศิลปะกับครู” สัจจิตรนิทรรศการทัศนศิลป์นอกแบบครั้งที่ 4 2516
พ.ศ.2520	- “จะสอนสุนทรียศาสตร์กันอย่างไร” สุนทรีภาพ เอกสารนิเทศการศึกษา หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ 2520
	- “แนวการเรียนการสอนจิตรกรรม” สุนทรีภาพ เอกสารนิเทศการศึกษา หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ 2520
พ.ศ.2522	- “ครูศิลปะกับการเตรียมการก้าวไปข้างหน้า” ครูปริทัศน์ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 กุมภาพันธ์ 2522
พ.ศ.2522	- “การวัดผลทัศนศิลปศึกษา” การวัดผลการศึกษา ปีที่ 1 ฉบับที่ 1

- พ.ศ.2523 - คิดกันหน่อยเรื่องศิลปศึกษา” สหุจิบัตรการแสดงศิลปะเด็กแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 1 2523
- “แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาศิลปะไทย” โลกศิลปะ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 ตุลาคม - ธันวาคม
- พ.ศ.2525 - “การเรียนศิลปะต่อเนื่องระดับประถม - มหาวิทยาลัย” ศิลปศึกษา โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2525
- “ครูศรี” โลกศิลปะ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม 2525
- พ.ศ.2526 - “บทบาทของภาครัฐและเอกชนต่อศิลปะร่วมสมัยและการศึกษา” โลกศิลปะ ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 มกราคม - เมษายน 2526
- “ความทรงจำที่ดี” สหุจิบัตรนิทรรศการจิตรกรรมสีน้ำ อารี สุทธิพันธุ์ และสุชาติ เกาทอง สถาบันวัฒนธรรมเยอรมัน 17 กุมภาพันธ์ - 5 มีนาคม 2526
- พ.ศ.2527 - “ศิลปศึกษาเป้าหมายที่ต้องทบทวน” ฟิลิ่ง ฉบับที่ 13 2527
- “ท้าทายความเยียบ” วารสารวิจัยและวัดผล ปีที่ 4 ฉบับที่ 4 กรุงเทพฯ 2527
- การบรรยายสี่ สหุจิบัตรนิทรรศการจิตรกรรมกลุ่มตะวันตก โรงมหรยัลออกคิด 15 – 30 พฤศจิกายน 2527
- พ.ศ.2528 - “ครูศิลปะอยู่ที่ไหน” ฟิลิ่ง ฉบับที่ 17 2528
- พ.ศ.2530 - “ศึกษาศิลปะและศิลปศึกษา” สหุจิบัตรนิทรรศการทัศนศิลป์ไทย-จีน เซ็นทรัล พลาซ่า ลาดพร้าว กรุงเทพฯ 2530
- พ.ศ.2540 - “ดอกไม้บาน” สหุจิบัตรนิทรรศการศิลปกรรมชุด “มุ่มมอง ” ณ ศูนย์การค้า ริเวอร์ ซิตี้ 23 เมษายน 2540
- พ.ศ.2544 - “ความคาดหวัง” สหุจิบัตรการแสดงผลงานจิตรกรรม “วัดและผู้หญิง ” ณ จังหวัดเชียงราย 19-30 พฤษภาคม 2544

นิยามศัพท์เฉพาะ

แนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษา หมายถึง ความคิดเห็น ทศนะความรู้หรือความเชื่อทางศิลปศึกษาของอารี สุทธิพันธุ์ ที่มีต่อความหมาย คุณค่า กระบวนการเรียนการสอน ครูผู้สอน ผู้เรียน วัสดุ อุปกรณ์ และสื่อการสอน บรรยากาศและสิ่งแวดล้อม การวัดผลและการประเมินผลในการเรียนการสอน ทัศนศิลปศึกษา

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ผู้ศึกษาค้นคว้าใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และสัมภาษณ์อารี สุทธิพันธุ์ และนักวิชาการศิลปะที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีโดยใช้เอกสาร และเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ขั้นตอนในการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาชีวประวัติและผลงานของ อารี สุทธิพันธุ์ จากเอกสาร งานเขียน การสัมภาษณ์ อารี สุทธิพันธุ์ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางศิลปศึกษา
2. รวบรวมบทความและปริบททางสังคมที่เกี่ยวกับแนวคิดศิลปศึกษา ของ อารี สุทธิพันธุ์ ตามขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า
3. ศึกษาเอกสารที่รวบรวมไว้อย่างละเอียด เพื่อประกอบการศึกษาวิเคราะห์
4. วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์ จากบทความใน 8 ประเด็นคือ
 - ความหมายของศิลปศึกษา
 - คุณค่าของศิลปศึกษา
 - กระบวนการเรียนการสอนศิลปศึกษา
 - ครูผู้สอนวิชาศิลปศึกษา
 - ผู้เรียนศิลปศึกษา
 - วัสดุอุปกรณ์และสื่อการสอนวิชาศิลปศึกษา
 - บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอนศิลปศึกษา
 - การวัดผลและการประเมินผลการเรียนการสอนศิลปศึกษา
5. วิเคราะห์บริบทของสังคมที่เกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อแนวคิดทางศิลปศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์
6. สรุปผลการศึกษาค้นคว้าและเสนอผลการศึกษาค้นคว้าในเชิงพรรณนาวิเคราะห์

บทที่ 2

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

1. ประวัติและผลงานของอารี สุทธิพันธุ์
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแนวคิดทางศิลปศึกษา ความหมายและคุณค่าของศิลปศึกษา กระบวนการเรียนการสอน ครูผู้สอน ผู้เรียนศิลปศึกษา วัสดุอุปกรณ์และสื่อการสอน บรรยากาศและสิ่งแวดล้อม การวัดผลและการประเมินผล
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 - 2544
 - 3.1 การศึกษาแบบพัฒนาการนิยม
 - 3.2 วิวัฒนาการศิลปศึกษาในประเทศไทย

1. ประวัติและผลงานของอารี สุทธิพันธุ์

อารี สุทธิพันธุ์ เกิดเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2473 ที่จังหวัดราชบุรี เป็นบุตรของร้อยตำรวจตรีอัน และนางเจื้อย สุทธิพันธุ์ เป็นบุตรคนที่ 2 ในจำนวนพี่น้อง 5 คน ปัจจุบันยังคงมีชีวิตอยู่เพียง 3 คน เนื่องจากบิดารับราชการตำรวจต้องโยกย้ายสถานที่ทำงานอยู่เสมอ ชีวิตในวัยเด็กของ อารี สุทธิพันธุ์ จึงได้รับการเลี้ยงดูจากมารดาและย่า ซึ่งมีอาชีพค้าขาย เมื่อ พ.ศ. 2504 สมรสกับ น.ส.พิจิตร โสภณ (ปัจจุบันคือ นางพิจิตร สุทธิพันธุ์) มีบุตรชาย 2 คน

อารี สุทธิพันธุ์ ศึกษาประโยคประถมศึกษา ระหว่างปี พ.ศ. 2481-2483 และมัธยมศึกษาในปี พ.ศ. 2484-2489 ณ โรงเรียนเบญจมราชูทิศ เป็นโรงเรียนประจำจังหวัดราชบุรี เลขประจำตัว 2504 และที่โรงเรียนนี้เองได้ทำให้เกิดความประทับใจครูสอนศิลปะ ชื่อ สุชาติ ปิตะโหดระ จบการศึกษามาจากโรงเรียนเพาะช่าง ด้วยการแต่งกายสวมสูทแบบสากลนิยมสีขาว ซึ่งแตกต่างไปจากครูท่านอื่นที่แต่งกายด้วยชุดราชประแตน และด้วยวิธีการสอนที่ดีมาก ในขณะนั้น คือการเรียนการสอนศิลปะมีคะแนนเต็ม 30 คะแนน คือ วาดรูปเหมือนจริง 10 คะแนน วาดภาพความจำ 10 คะแนน และวาดภาพประดิษฐ์ 10 คะแนน ขณะที่เรียนอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ครูอีกท่านหนึ่งที่ อารี สุทธิพันธุ์ประทับใจในคำสอนคือ ครูไข บุญตาน ท่านได้ให้นักเรียนท่องจำข้อความที่ยังจดนำมาเป็นแนวในการปฏิบัติตนและส่งสอนลูกศิษย์ตลอดมา มีข้อความปรากฏดังนี้

“ตื่นนอนแต่เช้ามีด แต่งตัวให้สะอาดหมดจด ถูกต้องตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ อย่าไปสายถึงโรงเรียนให้ตั้งใจเรียน เวลาเรียนอย่าคุยกัน อย่างนี้กลับ ให้เข้าใจฟังคำถามของครู ทุกวิชา ทุกตัวไม่เข้าใจให้ถามครู ถามเพื่อน อย่าอาย” (อารี สุทธิพันธุ์, สัมภาษณ์, 2544)

หลังจากจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาบริบูรณ์แล้ว จึงได้มาศึกษาต่อที่โรงเรียนเพาะช่างระหว่าง พ.ศ. 2491-2495 ได้วุฒิประโยคครูมัธยมศึกษาการช่าง (ปม.ช.) รุ่นที่ 3 ซึ่งเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนตามแนวทางอะเคเดมิคเป็นการเขียนภาพตามหลักวิชา กล่าวคือ ภาพต้องเขียนให้เหมือนตามที่ตาเห็น การจัดภาพต้องมีองค์ประกอบแน่นอน แบบตั้ง แบบนอน ฯลฯ โดยอาศัยฝีมือทางเชิงช่างเป็นสิ่งสำคัญ สภาพโรงเรียนขณะนั้นเป็นอาคารชั่วคราวแต่บรรยากาศการเรียนสนุกสนานมีเสรีภาพ มีเพื่อนมาก การเรียนการสอนผสมผสานกันระหว่างศิลปะแบบเก่าและใหม่ เมื่อมีเวลาว่างจากการเรียนก็ไปหา

ประสบการณ์รับจ้างลงพิมพ์ภาพโฆษณาหน้าโรงภาพยนตร์ และสามารถนำมาเป็นประโยชน์ในการทำงานในเวลาต่อมา

หลังจากจบการศึกษาจากโรงเรียนเพาะช่าง ปี พ.ศ.2495 อารี สุทธิพันธุ์ได้เข้าทำงานเกี่ยวกับการออกแบบป้ายโฆษณาและช่วยงานธุรกิจร้านโฆษณา เอส จัน ต่อมาเป็นครูสอนที่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน แต่ภายหลังได้ลาออกเพราะรู้สึกที่ไม่สามารถห้ามปรามและไกล่เกลี่ยนักเรียนที่ชกต่อยกันในห้องเรียนให้รวมขอมกันได้เพราะไม่มีความรู้ทางจิตวิทยาเกี่ยวกับเด็ก จึงตัดสินใจไปเป็นคนเขียนภาพประกอบหนังสือเบสิกได้รับมอบหมายทำงานอาร์ตเวิร์ค อยู่กับนายกี กิริติวิโยสาร ที่กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่ไปรับภาพวาดจากเหม เวชกร มาจัดตัวหนังสือ เรียงพิมพ์ แกะบล็อก นอกจากงานอาร์ตเวิร์คแล้วท่านยังต้องเขียนภาพผนังแผ่นใหญ่ ๆ อีกด้วย หลังจากนั้นจึงตัดสินใจไปสอบเรียนต่อที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร (อารี สุทธิพันธุ์, สัมภาษณ์. 2544)

พ.ศ. 2498-2499 อารี สุทธิพันธุ์ ได้สอบเข้าศึกษาต่อที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร สาขา อาชีวศึกษา ซึ่งมีเรียน 4 สาขาวิชาคือ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา บริหารการศึกษา และ อาชีวศึกษามีนักเรียนรวมประมาณ 75 คน อาจารย์สาโรช บัวศรี เป็นครูคนแรกที่สอนและปลุกกระดมแนวคิดวิชาการศึกษาในขณะนั้นที่มีความสำคัญมาก คือ วิชาการศึกษาแบบที่พัฒนาการ (Progressive Education) ตำราที่ใช้ในเวลานั้นคือ Foundation of Progressive Education เขียนโดย Orville G. Brim มีประโยคหนึ่งในหนังสือที่จุดประกายทางความคิดของ อารี สุทธิพันธุ์ ในเวลาต่อมา ด้วยข้อความที่คัดลอกมาจาก Orville G. Brim ว่า

"I am the master of my fate" ฉันเป็นนายของโชคชะตา "I am the captain of my soul" ฉันเป็นกัปตันของจิตวิญญาณ และด้วยสถาบันการศึกษาวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตรแห่งนี้ จัดตั้งขึ้นเพื่อผลิตบุคลากรทางการศึกษาให้เป็นครูโดยตรงนักศึกษาช่วงแรกจึงเป็นรุ่นบุกเบิกและพยายามสร้างองค์ความรู้ อารี สุทธิพันธุ์ จึงได้ศึกษาเรียนรู้และซึมซับบรรยากาศในเชิงวิชาการจากสถาบันแห่งนี้ พ.ศ.2499 อารี สุทธิพันธุ์ จบการศึกษาศรีปริญาตรีการศึกษามัธยมศึกษา (กศ.บ.) เป็นรุ่นที่ 3 โดยมีอาจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้มอบปริญญาบัตรให้ในเวลานั้น และแนวการศึกษาแผนใหม่นี้เองผู้ที่จบทุกคนจึงนึกอยู่เสมอว่า

1. เป็นผู้รู้จักตนเอง มีสัจการแห่งตน (Self realization)
2. เป็นผู้มีความสัมพันธ์ (Human relationship)
3. เป็นผู้เข้าใจเศรษฐกิจ (Economic efficiency)
4. เป็นผู้รู้จักสิทธิหน้าที่พลเมืองดี (Civic responsibility) (อารี สุทธิพันธุ์, สัมภาษณ์. 2544)

1 เมษายน พ.ศ.2500 รัฐบาลการเป็นครูสอนศิลปะ ตำแหน่งอาจารย์ตรี วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ซึ่งในตอนนั้นวิชาศิลปะสอนในระดับปีที่ 1 และปีที่ 3 ท่านเสนอให้เรียนศิลปะทั้ง 3 เทอม ปีแรกเรียนจิตรศิลป์ (Fine Arts) แต่วิชาศิลปะเป็นเพียงวิชาเลือกไม่ใช่วิชาบังคับ ต่อมาก็ยกระดับเป็นวิชาบังคับที่ผู้เรียนในแต่ละสาขาวิชาจะต้องเรียนเป็นวิชาพื้นฐานคือ "วิชาความซาบซึ้งในศิลปะ" (งาม ชาวตำบล และดิศกุล นวลมณี. สัมภาษณ์ 2543 : 162)

พ.ศ. 2502 – 2504 อารี สุทธิพันธุ์ ได้รับทุนจาก USOM ศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาจิตรศิลป์ ที่มหาวิทยาลัยอินเดียนา ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ศิลปะ Abstract Expressionism กำลังได้รับความนิยมอย่างสูง อารี สุทธิพันธุ์ ได้ศึกษาศิลปะกับศิลปิน ได้แก่ รูดี โพซาทิ (Rudy Pozzati) อัลเบิร์ต อี. เอลเซน (Albert E. Elsen) เฮนรี อาร์โฮป (Henry R. Hope) เจม แมคเกอร์เวล (James Mc

Garrell) เทก โบอิ (Thco Bowie) มายเออร์ ชาปิโร (Myer Shapiro) และในขณะที่เรียนวิชาจิตรกรรมกับ คิลปิน แฮร์รี่ แองเกิล (Herry Angels) ได้เขียนภาพตามแนวอะแคเดมิกที่เรียนมาจากเมืองไทยโดยร่างอย่าง แม่นยำ อาจารย์ฝรั่งมาเห็นเข้าก็ไล่เขาออกนอกห้องแล้วตามมาปลอบใจเองงานของวิลเลียม เดอคูนิง (William De Kooning) อาร์ชิล กอร์กี (Archile Gorky) ฮันส์ ออฟมานน์ (Hans Hofmann) มาร์ก รอทโก (Mark Rothko) มาให้ดูแล้วแนะนำให้แก้ปัญหาโดยอาจารย์อาร์ สุธิพันธุ์ นั้นได้นำเอาสัทธาธิบายส่วนบนของภาพเพื่อแสดงให้เห็นการประสานกันของรูปและพื้น (อาร์ สุธิพันธุ์, สัมภาษณ์, 2544) ปัจจุบันผลงานจิตรกรรมภาพนี้แสดงอยู่ที่ภาควิชาศิลปะสถาบัน ราชภัฏสวนดุสิต ภาพเขียนชิ้นนี้ จึงเป็นภาพที่อาร์ สุธิพันธุ์ รักมาก เพราะเป็นภาพเขียนที่ครูแก้ไขให้และมีเหตุการณ์ประทับใจเข้ามาเกี่ยวข้องดังกล่าว จากภาพเขียนสีน้ำมันภาพนี้จึงกลายมาเป็น นิวอิมเมจออฟแมน ในปัจจุบัน (ทวีเกียรติ ไชยงยศ, 2535 : 82)

ขณะที่อาร์ สุธิพันธุ์กำลังศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยอินเดียนา ในช่วงเวลา พ.ศ.2502 - 2504 ได้สร้างสรรค์งานศิลปะตามแนวทางของลัทธิสำแดงพลังอารมณ์นามธรรม และตั้งนามธรรมออกมาจำนวนไม่น้อย จบการศึกษาระดับปริญญาโทจากมหาวิทยาลัยอินเดียนา ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้วุฒิการศึกษา M.F.A. (Master of Fine Arts – Painting) จากมหาวิทยาลัยอินเดียนา ประเทศสหรัฐอเมริกา และเดินทางกลับประเทศไทยในเวลาต่อมา (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2543 : 186)

หลังกลับจากศึกษาต่อปริญญาโทจากมหาวิทยาลัยอินเดียนา สหรัฐอเมริกา ได้กลับมารับราชการที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร และเลื่อนตำแหน่งเป็นอาจารย์โท เมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ.2502 รับราชการสอนศิลปศึกษาค้นคว้าทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ เป็นผู้บัญญัติแปลคำ Visual Arts เป็นวิชาทัศนศิลป์ และเรียกทัศนศิลป์ในเวลาต่อมา ท่านนำความรู้ประสบการณ์ การค้นคว้าทดลองจัดทำบันทึก แล้วนำมารวบรวมเขียนเป็นตำราประกอบการเรียนการสอน (ทวีเกียรติ ไชยงยศ, 2535 : 82)

จากนั้นในปี พ.ศ. 2506 ก็เริ่มออกหนังสืออันเป็นผลงานวิชาการเพื่อใช้เป็นหนังสือประกอบการสอนวิชาศิลปะ คือหนังสือ “ศิลปะ” หนังสือเล่มนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นตำราเล่มแรกของวงการวิชาการทางด้านศิลปศึกษาก็ว่าได้ เพราะก่อนหน้านี้การเรียนการสอนเกี่ยวกับศิลปะยังไม่มีเอกสารตำราเป็นรูปเล่มที่สมบูรณ์ที่พิมพ์จากโรงพิมพ์เลย ซึ่งมูลเหตุแห่งการจัดพิมพ์หนังสือ “ศิลปะ” นั้นนอกจากใช้เป็นเอกสารประกอบการสอนวิชาพื้นฐานทางศิลปะแล้ว ยังเป็นการนำทางให้ผู้สอนศิลปะคนอื่นๆ เห็นว่าการสอนจะต้องมีเอกสารอันเป็นหลักฐานเสมือนบันทึกการสอนที่ผู้เรียนสามารถเตรียมตัวทำความเข้าใจในเนื้อหา ก่อนการเรียนรู้ได้มิใช่เป็นการท่องจำหรือเรียนรู้ในลักษณะตัววิชาจากผู้สอนดังเช่นอดีต (ประเสริฐ ศิลรัตน์, 2537 : 73)

พ.ศ. 2507-2508 อาร์ สุธิพันธุ์ ได้ไปปฏิบัติงานช่วยเหลือทางการศึกษา ณ ประเทศลาว โดยเป็นผู้เชี่ยวชาญแต่อาจารย์ได้จัดการทุจริตในการสอบของลูกรัฐมนตรีและได้ถูกจับใส่คุกซึ่งก็ได้ได้รับการปล่อยตัวในเวลาต่อมา และในช่วงนี้เองที่ได้สร้างงานจิตรกรรมสีน้ำมันที่สะท้อนภาพคนกับการต่อสู้ทางการเมือง หลังจากนั้นก็กลับมารับราชการที่ วิทยาลัยการศึกษาประสานมิตร เช่นเดิมและได้รับตำแหน่งอาจารย์เอก เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2510 (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2543 : 198)

ในปี พ.ศ. 2511 ภาควิชาศิลปศึกษา คณะวิชาการศึกษา วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร เริ่มเปิดรับนิสิตการศึกษาในระดับปริญญาตรีวิชาเอกศิลปศึกษาเป็นรุ่นแรก (สุวรรณรัตน์ นาคภักดี, 2535 : 58) โดยมีอาจารย์สุดใจ เหล่าสุนทร รักษาการหัวหน้าภาควิชาคนแรก ต่อมาอาจารย์อาร์ สุธิพันธุ์ จึงปฏิบัติหน้าที่เป็นหัวหน้าภาควิชา มีจุดมุ่งหมายที่จะผลิตบุคลากรให้มีความรู้ทางศิลปศึกษา เพื่อออกไปปฏิบัติหน้าที่ครูสอนศิลปศึกษาอย่างแท้จริง เปิดสอนศิลปศึกษาในสาขามัธยมศึกษา ซึ่งต้อง

เรียนวิชาโทเป็นวิชาบังคับอีก 28-35 หน่วยกิต ทั้งนี้เพราะมีเป้าหมายเพื่อสนองนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้น ที่ต้องการยกระดับครูสอนศิลปะในระดับมัธยมศึกษาให้ได้ปริญญาตรี เพื่อสอดคล้องกับหลักสูตรใหม่ที่ได้พัฒนาในเวลานั้นและรับรองค้ำของการศึกษาที่ได้รับการพัฒนาคือ พุทธิศึกษา พลศึกษา จริยศึกษา และ หัตถศึกษา ดังนั้นวิชาที่เปิดสอนจึงต่างไปจากสถาบันการสอนศิลปะที่มีอยู่ก่อนแล้วทั้งสิ้นเพราะเน้นวิชาการศึกษา การวัดผลการศึกษา การแนะแนวการศึกษา จิตวิทยาการศึกษา และ วิชาเอก 70 หน่วยกิต ทั้งนี้เพื่อให้นักศึกษาที่จบออกไปเป็นครูที่ได้สัมผัสมีความผูกพันกับผู้คนในสังคม ให้เรียนรู้เพื่อนำไปสอนเด็กมิใช่เรียนรู้เพื่อความเป็นเจ้าของ และต้องแสดงให้เห็นในสังคมยอมรับว่าศิลปะนั้นมีค่าเท่าเทียมกับวิชาอื่นๆ ครูสอนศิลปะจะต้องเป็นตัวกระทำมิใช่เป็นผู้ถูกกระทำหรืออยู่ตามมุมอับที่ลับตา ฯลฯ (ประเสริฐ ศิลรัตน์. 2535 : 74)

เมื่อนักศึกษาวิชาเอกโดยตรงเข้ามารองรับแนวความคิดและเรียนรู้วิชาการความรู้ต่างๆ ทางด้านศิลปะจากท่าน ผลงานทางวิชาการด้านศิลปะก็เริ่มทยอยออกสู่สายตาของบุคคลในวงการศึกษา และบุคคลทั่วไปในสังคมทั้งที่เป็นข้อเขียน บทความ วารสารตลอดจนเอกสารตำรา โดยตัวอาจารย์เองบ้าง ร่วมกับนักศึกษาวิชาเอกบ้างตามความเหมาะสมของวาระและโอกาส (ประเสริฐ ศิลรัตน์. 2535 : 73)

อารี สุทธิพันธุ์ เป็นนักการศึกษาคนคว่านำแนวคิดของการเสนอวิธีสอนการบรรยายสี่น้ำ “ระบบ เอ.เอส” (A.S.System) สร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการทางศิลปกรรมศาสตร์ทั้งทางด้านทัศนศิลป์และ ศิลปศึกษาสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศิลปศึกษาแบบพัฒนาการนิยม เป็นต้นแบบของการศึกษา ทัศนศิลป์สมัยใหม่และการเรียนการสอนศิลปะเด็กแบบพัฒนาการนิยมที่ถือเด็กเป็นศูนย์กลางการเรียนการสอน มีผลงานวิชาการเป็นบุคคลที่บุกเบิกการเขียนตำราทางศิลปะ บทความวิชาการศิลปะและ ศิลปศึกษา ท่านเริ่มรับราชการเป็นอาจารย์ประจำแผนกศิลปศึกษา คณะวิชาการศึกษา วิทยาลัยวิชาการศึกษา พ.ศ. 2510 - 2517 ต่อมาดำรงตำแหน่งหัวหน้าภาควิชาศิลปะและวัฒนธรรม คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. 2517 - 2521 ได้รับตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2519 และในปี พ.ศ.2520 ได้รับตำแหน่งรองศาสตราจารย์ ทางวิทยาลัยวิชาการศึกษาเปิดรับนิสิตการศึกษาบัณฑิตภาคสมทบในปีการศึกษา 2512 ต่อมาในปีการศึกษา 2519 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เปิดรับนักศึกษาวิชาเอกศิลปะ (ศิลปศาสตรบัณฑิต) และปีการศึกษา 2528 เปิดรับนิสิตการศึกษามหาบัณฑิตสาขาศิลปศึกษา (กศ.ม.) และขณะเดียวกัน ผลงานทางวิชาการของอารี สุทธิพันธุ์ ก็ปรากฏในรูปแบบต่างๆ อย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกัน (ประเสริฐ ศิลรัตน์. 2535 : 73)

ปี พ.ศ. 2531 ได้ไปปฏิบัติงานตามโครงการแลกเปลี่ยนอาจารย์สอนทางด้าน Art and Visual Art ณ Illinois State University ประเทศสหรัฐอเมริกาในช่วงนี้เองที่ได้สร้างงานจิตรกรรมสีน้ำมันรูปผู้หญิง โดยตั้งชื่อว่า “Colliwospa” เมื่อกลับมารับราชการที่เดิมจึงได้สร้างสรรค์ผลงานรูปผู้หญิงภายใต้ชื่อ Colliwospa (Colour ,Light ,Woman, Space) มาโดยตลอด (ทวีเกียรติ ไชยงยศ. 2535 : 82)

ท่านเกษียณอายุราชการในปี พ.ศ. 2534 ต่อมาปี พ.ศ. 2536 - ปัจจุบันอารี สุทธิพันธุ์ ยังเป็นที่ปรึกษาเกิตติมศักดิ์และอาจารย์พิเศษที่คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมาโดยตลอด พ.ศ. 2538 – ปัจจุบัน เป็นกรรมการสภาวิชาการของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และผู้ทรงคุณวุฒิของสภามหาวิทยาลัย และในปี พ.ศ. 2540 ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นศาสตราจารย์พิเศษและได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาทัศนศิลป์จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ปัจจุบันอารี สุทธิพันธุ์ เป็นข้าราชการบำนาญที่อุทิศตนในการศึกษาค้นคว้าทั้งในทางวิชาการและการสร้างผลงานจิตรกรรมอย่างสม่ำเสมอภายใต้ชื่อ “วัดและผู้หญิง” ได้รับเชิญเป็นวิทยากรอบรมให้ความรู้ทางศิลปะแก่หน่วยงานต่าง ๆ อยู่เสมอและยังคงเป็นอาจารย์พิเศษสอนทางศิลปะที่มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย สถาบันราชภัฏนครปฐม สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา สถาบันราชภัฏยะเขตรา และสอนตามอัครยาตยทางด้านจิตรกรรมให้แก่สมาชิกชมรมแม่บ้านนานาชาติ กลุ่มวิชาชีพอื่น เช่น แพทย์ ครู สถาปนิก นักธุรกิจ ฯลฯ และยังคงแสดงผลงานจิตรกรรมเดี่ยวและร่วมแสดงกับกลุ่มศิลปิน (อารี สุทธิพันธุ์. สัมภาษณ์. 2544) ท่านเป็นครูที่ปฏิบัติตนในการร่วมเรียนรู้ ร่วมทำและร่วมคิดพร้อมกันไปกับนักเรียน การแสดงผลงานจิตรกรรมกับลูกศิษย์ที่ท่านสอนจึงปรากฏต่อสาธารณชน ติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ผลงานทางวิชาการ

จากการศึกษาค้นคว้าผลงานทางวิชาการของ อารี สุทธิพันธุ์ มีปรากฏดังนี้

หนังสือ-ตำรา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2506 – พ.ศ. 2533 จำนวน 22 เล่ม

2506	- ศิลปะ โรงพิมพ์ ร.ส.พ.
2514	- เข้าใจจิตรกรรม ไทยวัฒนาพานิช
2515	- ประวัติศาสตร์ศิลป์ วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
2516	- ศิลปนิยม วัฒนาพานิช
	- การออกแบบ (คณะ) สารศึกษาการ
	- ศิลปศึกษา (คณะ) สารศึกษาการพิมพ์
2521	- ปรัชญาศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
	- การออกแบบ ไทยวัฒนาพานิช
2524	- ศิลปะกับมนุษย์ ไทยวัฒนาพานิช
	- การออกแบบ (พิมพ์ครั้งที่ 2) ไทยวัฒนาพานิช
2526	- การระบายสีน้ำ กระดาษสา
2527	- การวาดเขียน วัฒนอลาร์ท
2528	- ศิลปนิยม กระดาษสา
	- ศิลปะกับมนุษย์ (พิมพ์ครั้งที่ 3) ไทยวัฒนาพานิช
2532	- มนุษย์กับจินตนาการ ดันอ้อ
	- ทศนศิลป์กับความงาม ดันอ้อ
	- ประสบการณ์สุนทรีย์ะ ดันอ้อ
	- ศิลปนิยม (ฉบับปรับปรุง พิมพ์ครั้งที่ 3) โอเดียนสโตร์
2533	- แบบฝึกหัดระบายสีน้ำ ไทยวัฒนาพานิช
	- แบบฝึกหัดระบายสีน้ำ (พิมพ์ครั้งที่ 5) ไทยวัฒนาพานิช
(ม.ป.ป.)	- ศิลปศึกษา 1 (คณะ) โรงพิมพ์ศาสนา
(ม.ป.ป.)	- หลักการอาชีพศึกษา เขียนร่วมกับไพรัตน์ นวลแสง

แบบเรียน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 – พ.ศ. 2524 จำนวน 11 เล่ม

2514	- วิชาชุดครูประกาศนียบัตรครูมัธยมของคุรุสภา วิชาศิลปศึกษา
องค์การค้ำของคุรุสภา
2516	- แบบเรียนศิลปศึกษา ป.1-6 ไทยวัฒนาพานิช
2523	- ศ 101 ทักษะศิลปศึกษา (คณะ) ไทยวัฒนาพานิช
	- ศ 102 ทักษะศิลปศึกษา (คณะ) ไทยวัฒนาพานิช
	- ศ 205 ทักษะศิลปศึกษา (คณะ) ไทยวัฒนาพานิช
	- ศ 206 ทักษะศิลปศึกษา (คณะ) ไทยวัฒนาพานิช
	- แบบเรียนศิลปนิพนธ์ ไทยวัฒนาพานิช
	- แบบเรียนการวาดเขียน ไทยวัฒนาพานิช
	- แบบเรียนจิตรกรรม ไทยวัฒนาพานิช
2524	- ศ 015 การเขียนภาพ 1 ไทยวัฒนาพานิช
	- ศ 016 การเขียนภาพ 2 ไทยวัฒนาพานิช

งานวิชาการนานาชาติ

- กรรมการสมาคมครูศิลปะสากล
(International Societer of Education Through Art , "INSEA")
- คณะที่ปรึกษา SPAFA
- เสนอผลงานทางวิชาการ East-West Center, Hawii, U.S.A., 1987
- บรรยายพิเศษ College of Fine Art, Indiana University, U.S.A. 1978
- รอบอภิปรายศิลปศึกษา Espacae, Taiwan, 1980-บรรยายพิเศษ College of Fine Arts, Illinois State University, 1989
- สอนการระบายสีน้ำให้กับสมาชิกสมาคมแม่บ้านระหว่างชาติ (International Women's Club)

ผลงานด้านบทวิจารณ์และบทความศิลปะ

จากการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมผลงานด้านบทวิจารณ์และบทความศิลปะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 – พ.ศ. 2544 มีปรากฏดังนี้

2512	- “แอบแตรก อาร์ต” ดำแดง ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 พฤษภาคม 2512
2514	- “แนวโน้มและวิธีการของจิตรกรรมสมัยใหม่”
เอกสารศิลปศึกษา ฉบับที่ 1/2514
	- “เป็นไปไม่ได้” เอกสารศิลปศึกษา ฉบับที่ 1/2514
	- “รูปทรงและวัตถุ” เอกสารศิลปศึกษา ฉบับที่ 3/2514
	- “ปรัชญาศิลปศึกษา” เอกสารศิลปศึกษา ฉบับที่ 4/2514
	- “กิจกรรมทางศิลปะ” เอกสารศิลปศึกษา ฉบับที่ 6/2514
2515	- “มันน่าจะชื่อว่าความจริงในจิตรกรรม”
สูจิบัตรการแสดงศิลปกรรมครบ รอบ 60 ปี เพาะช่าง 14-25 กันยายน 2515

- “การสอนศิลปะนั้นแสนง่าย” เอกสารสัมมนาวิชาศิลปศึกษาในการสัมมนา
อาจารย์หน้าหมวดศิลปศึกษาหน่วยศึกษานิเทศกรรมฝึกหัดครู
กระทรวงศึกษาธิการ 13 - 22 ธันวาคม 2515
- “วิชานี้่นาคิด สุนทรียศาสตร์” สุนทรียศาสตร์ 2515
- “ศิลปะกับสัญลักษณ์” เอกสารศิลปศึกษา ฉบับที่ 7/2515
- “เอาไหนหรือไม่” เอกสารศิลปศึกษา ฉบับที่ 7/2515
- “ไม่ได้เรื่อง” เอกสารศิลปศึกษา ฉบับที่ 8/2515
- “ระบบศิลปศึกษาของไทย” เอกสารศิลปศึกษา ฉบับที่ 8/2515
- “ศิลปะคือรูปแบบอันสามัญ” เอกสารศิลปศึกษา ฉบับที่ 9/2515
- “ทัศนศิลป์กับภาษา” เอกสารศิลปศึกษา ฉบับที่ 10/2515
- “ไม่เอาไหนเลยพ่อคุณ” เอกสารศิลปศึกษา ฉบับที่ 10/2515
- 2516 - “ทรรศนะใหม่” ทศนะ ฉบับกุมภาพันธ์ 2516
- “ศิลปะกับครู” สัจฉิวัตินิเทศการทัศนศิลป์นอกแบบครั้งที่ 4 2516
- “ทฤษฎีการวิจารณ์” ทศนะ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 กุมภาพันธ์ 2516
- “ความคิดที่แล่วมา” ทศนะ ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 มีนาคม 2516
- “ศิลปะเพื่อชีวิต : ทศกร” ทศนะ ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 มีนาคม 2516
- “อะไรคือสิ่งยึดมั่นปัจจุบันกำลังไขว่คว้า” ทศนะ ปีที่ 1 ฉบับที่ 4 พฤษภาคม 2516
- 2517 - “ศิลป์นอกแบบ” สัจฉิวัตินิเทศการทัศนศิลป์นอกแบบ ครั้งที่ 5/2517
- “สังคมและส่วนตัว” สัจฉิวัตินิเทศการทัศนศิลป์นอกแบบ ครั้งที่ 5/2517
- “สนุกไปกับเส้น” ชัยพฤกษ์ ปีที่ 21 ฉบับที่ 25 1 กรกฎาคม 2517
- “ควรถ่ายทอดอย่างไร” ชัยพฤกษ์ ปีที่ 21 ฉบับที่ 27 1 กรกฎาคม 2517
- “การเขียนรูปคน” ชัยพฤกษ์ ปีที่ 21 ฉบับที่ 29 1 สิงหาคม 2517
- “การเขียนหน้าคน” ชัยพฤกษ์ ปีที่ 21 ฉบับที่ 31 1 สิงหาคม 2517
- “การสร้างภาพประติมากรรม” ชัยพฤกษ์ ปีที่ 21 ฉบับที่ 33 1 กันยายน 2517
- “การพิมพ์จากพืช” ชัยพฤกษ์ ปีที่ 21 ฉบับที่ 35 15 กันยายน 2517
- “การออกแบบเส้นแสนง่าย” ชัยพฤกษ์ ปีที่ 21 ฉบับที่ 37 1 ตุลาคม 2517
- “ต่อเติมเสริมแต่งใหม่” ชัยพฤกษ์ ปีที่ 21 ฉบับที่ 41 1 พฤศจิกายน 2517
- “ตั้งก็หมุนแขวนก็หมุน” ชัยพฤกษ์ ปีที่ 21 ฉบับที่ 43 15 พฤศจิกายน 2517
- “แอบแทรกอาร์ต” ชัยพฤกษ์ ปีที่ 21 ฉบับที่ 45 1 ธันวาคม 2517
- “ประติมากรรมจากโฟม” ชัยพฤกษ์ ปีที่ 21 ฉบับที่ 47 15 ธันวาคม
- “การสอนศิลปะนั้นแสนง่าย” เอกสารสัมมนาวิชาศิลปศึกษา หน่วย
ศึกษานิเทศกรรมฝึกหัดครู 13 - 22 ธันวาคม 2515
- 2517 - “ระบบหรือบุคคล” สาระการศึกษา จักรานุกูลการพิมพ์
- 2518 - “เปิดและปิด” ชัยพฤกษ์ ปีที่ 22 ฉบับที่ 3 15 มกราคม 2518
- “ผลงานศิลปะ” ชัยพฤกษ์ ปีที่ 22 ฉบับที่ 5 1 กุมภาพันธ์ 2518
- “ประติมากรรมทราย” ชัยพฤกษ์ ปีที่ 22 ฉบับที่ 9 1 มีนาคม 2518

- “ความสำคัญของการเห็น” ชัยพฤกษ์ ปีที่ 22 ฉบับที่ 17 1 พฤษภาคม 2518
- “โลกสองมิติและสามมิติ” ชัยพฤกษ์ ปีที่ 22 ฉบับที่ 19 15 พฤษภาคม 2518
- “ศิลปะตามที่เข้าใจหมายถึงอะไร” ชัยพฤกษ์ ปีที่ 22 ฉบับที่ 23 15 มิถุนายน 2518
- 2519 - “หลักจิตรกรรมสมัยใหม่” เอกสารนิเทศการศึกษา หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ 2519
- “สุนทรียศาสตร์การสร้างเครื่องมือตรวจสอบคุณภาพและความนิยมในศิลปะ” เอกสารนิเทศการศึกษา หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ 2519
- 2520 - “จะสอนสุนทรียศาสตร์กันอย่างไร” สุนทรีภาพ เอกสารนิเทศการศึกษา หน่วยนิเทศก์ กรมฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ 2520
- “แนวการเรียนการสอนจิตรกรรม” สุนทรีภาพ เอกสารนิเทศการศึกษา หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ 2520
- 2522 - “ศิลปะรับใช้ใคร” นิทรรศการทัศนศิลป์สวนดุสิต ครั้งที่ 1 วิทยาลัยครูสวนดุสิต 17 - 22 กันยายน 2522
- “ครูศิลปะกับการเตรียมการก้าวไปข้างหน้า” คุรุปริทัศน์ ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 กุมภาพันธ์ 2522
- “สอบทานกันหน่อย” ศิลปะ 2522 ชมรมศิลปกรรมแห่งประเทศไทย 2522
- “เปิดโอกาสให้ศิลปินศึกษาปฏิบัติสังคมด้วยเถอะ” บทความศิลปะเชิงวิทยา 2522 - 2523
- “การวัดผลทัศนศิลป์ศึกษา” การวัดผลการศึกษา ปีที่ 1 ฉบับที่ 1
- “ปรัชญาและแนวคิดต่อศิลปะ” ศิลปะ 2522 กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์ 2522
- 2523 - “คิดกันหน่อยเรื่องศิลปศึกษา” สหุจิบัตรการแสดงศิลปะเด็กแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 1 2523
- “แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาศิลปะไทย” โลกศิลปะ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 ตุลาคม - ธันวาคม 2523
- “จะซื้อวาระหว่างเส้นระนาบก็ได้” ศิลปินทัศน์ ภาควิชาศิลปะ วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา 2523
- “ธรรมชาติของศิลปะ” สหุจิบัตรศิลปกรรมประสานมิตร ครั้งที่ 1 ณ สถาบันวัฒนธรรมเยอรมัน 2523
- “คอนเซพชวลอาร์ต” สหุจิบัตรการแสดงแสดงผลงานศิลปะสิบปีในสหรัฐอเมริกา 2513 - 2532 กมล ทัศนัญชลี สถาบันวัฒนธรรมเยอรมัน กรุงเทพฯ 31 กรกฎาคม - 24 สิงหาคม 2523
- 2524 - “สื่อประสม” สหุจิบัตรการแสดงศิลปกรรมแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 3 2524
- “เรียนศิลปะทำไม” สหุจิบัตรการแสดงศิลปะเด็กแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 2
- “การจัดภาพความคิดที่ควรเข้าใจ” ศิลปกรรมประสานมิตร

- ภาควิชาศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- 2525 - “การเรียนรู้ศิลปะต่อเนื่องระดับประถม - มหวิทยาลัย” ศิลปศึกษา
โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2525
- “ครูครับ” โลกศิลปะ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม 2525
- “เกณฑ์ในการพิจารณาผลงานศิลปะเด็ก”
สูจิบัตรการแสดงศิลปะเด็กแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 3 2525
- “ครูครับ” โลกศิลปะ ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 มกราคม-มีนาคม 2525
- 2526 - “จิตรกรรมภาพคนเหมือน” เอกสารศิลปศึกษา
ฟิลิ่ง ฉบับที่ 5-6 มีนาคม-เมษายน 2526
- “บทบาทของภาครัฐและเอกชนต่อศิลปะร่วมสมัยและการศึกษา” โลกศิลปะ
ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 มกราคม - เมษายน 2526
- “ความทรงจำที่ดี” สูจิบัตรนิทรรศการจิตรกรรมสีน้ำ
อารี สุทธิพันธุ์ และสุชาติ เกาทอง
สถาบันวัฒนธรรมเยอรมัน 17 กุมภาพันธ์-5 มีนาคม 2526
- “อย่าเพิ่งเสียความรู้สึก” เอกสารศิลปศึกษา ฟิลิ่ง ฉบับที่ 9 2526
- 2527 - “การระบายสี” สูจิบัตรนิทรรศการผลงานจิตรกรรมของกลุ่มตะวัน
โรงแรมรอยออคิด 15-30 พฤศจิกายน 2527
- “ระบบศิลปศึกษาของไทย” วารสารการศึกษา กรุงเทพฯ : 2527
- “ศิลปะไร้เจตนาไม่ใช่งานกระดาษ” ฟิลิ่ง ฉบับที่ 12 2527
- “ศิลปศึกษาเป้าหมายที่ต้องทบทวน” ฟิลิ่ง ฉบับที่ 13 2527
- “การระบายสี” ฟิลิ่ง ฉบับที่ 14 2527
- “ทำลายความเจ็บ” วารสารวิจัยและวัดผล ปีที่ 4 ฉบับที่ 4 กรุงเทพฯ : 2527
- “ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับศิลปะและวิทยาศาสตร์” วารสารการศึกษา
กรุงเทพฯ : 2527
- 2528 - “การถ่ายทอดรูปแบบปัญหาที่ทำลายไม่สิ้นสุด”
สูจิบัตรนิทรรศการศิลปกรรมประสานมิตร ครั้งที่ 5 2528
- “ครูศิลปะอยู่ที่ไหน” ฟิลิ่ง ฉบับที่ 17 2528
- “การวาดเขียน” สารานุกรมศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ฉบับ ตุลาคม - ธันวาคม 2528
- 2529 - “นิทรรศการศิลปะครั้งละคำ” สูจิบัตรการแสดงศิลปกรรม ครั้งที่ 3
กลุ่มศิลปินอีสาน มกราคม 2529
- 2530 - “กะอยู่แล้ว” สูจิบัตรนิทรรศการศิลปะกลุ่มเส้นทางหอศิลป์พีระศรี
15 ตุลาคม - 1 พฤศจิกายน 2530
- “เขียนจากประสบการณ์” สูจิบัตรนิทรรศการทัศนศิลป์เชิงปฏิบัติการ กรุงเทพฯ
2 - 31 ตุลาคม 2530
- “ศึกษาศิลปะและศิลปศึกษา” สูจิบัตรนิทรรศการทัศนศิลป์ไทย - จีน
เซ็นทรัลพลาซ่า ลาดพร้าว กรุงเทพฯ : 2530

- 2531 - “แต่ความรักด้วยสีน้ำ” สฐิบัตรนิทรรศการศิลปะ
วรรณรัตน์ อินทร์อำ ตั้งเจริญ, อัญชลี โสมดี และพันทิวา สิ้นรัชตานนท์
โรงแรมอิมพีเรียล กรุงเทพฯ. 11 - 22 กุมภาพันธ์ 2531
- “การดูกับการอ่าน” วารสารการอ่าน สมาคมการอ่านแห่งประเทศไทย ปีที่ 4
ฉบับที่ 1 2531
- 2532 - “มะนุด : ผู้สร้าง” วรรณณะ ภาควิชาศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2532
- 2533 - “ภาพฝีพระหัตถ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี”
โลกศิลปะ ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 2533
- “การระบายสีน้ำ” Ad & Art ปีที่ 2 ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน 2533
- “เรียนท่านผู้แสวงหาที่มีสายตาใช้การได้” สฐิบัตรนิทรรศการศิลปะ
หอศิลปกรรมศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
19 - 23 กุมภาพันธ์ 2533
- “การระบายสีน้ำกิจกรรมที่ทำได้ทุกคน” โลกศิลปะ
ธันวาคม 2532- กุมภาพันธ์ 2533
- “มนุษย์ประสบการณ์สุนทรีย์” นิทรรศการทัศนศิลป์
วันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
หอศิลปกรรมศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2533
- “คิด คิด / จุดเริ่มต้นของสิ่งที่มนุษย์สร้าง”
Ad & Art ปีที่ 2 ฉบับที่ 7 ธันวาคม 2533
- 2534 - “เห็น : ตอบสนองความรู้สึก ” Ad & Art ปีที่ 2 ฉบับที่ 9 กุมภาพันธ์ 2534
- “ศิลปะสัมพันธ์ : รูปแบบตามสังคมต้องการ”
Ad & Art ปีที่ 2 ฉบับที่ 10 มีนาคม 2534
- “รู้สึก : ตอบสนองตามที่ประทับใจ”
Ad & Art ปีที่ 2 ฉบับที่ 11 เมษายน 2534
- “รูปแบบตามบุคคลต้องการ”
Ad & Art ปีที่ 2 ฉบับที่ 12 พฤษภาคม 2534
- “รู้สึกตอบสนองให้เข้าใจ” Ad & Art ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 มิถุนายน 2534
- “ศิลปะสัมพันธ์ : รูปแบบที่เหมือนจริง”
Ad & Art ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม 2534
- “รู้สึกแสดงออกอย่างเสรี” Ad & Art ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 สิงหาคม 2534
- “รูปแบบที่มีความงาม” Ad & Art ปีที่ 3 ฉบับที่ 4 กันยายน 2534
- “รูปแบบที่มองเห็น” Ad & Art ปีที่ 3 ฉบับที่ 5 ตุลาคม 2534
- “ศิลปะสมัยใหม่ ชื่อและรูป” Ad & Art ปีที่ 3 ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน 2534
- “ศิลปะสมัยใหม่ ชื่อและแนวโน้ม” Ad & Art ปีที่ 3 ฉบับที่ 7 ธันวาคม 2534
- “ไซเคเดลิก อาร์ต” เอกสารศิลปศึกษา ฉบับที่ 1/2543

- 2535
- “ศิลปะสมัยใหม่ : รูปแบบและความรู้สึก”
Ad & Art ปีที่ 3 ฉบับที่ 8 มกราคม 2535
 - “ศิลปะสมัยใหม่ : ภาพลักษณ์ร่วมสมัย”
Ad & Art ปีที่ 3 ฉบับที่ 9 กุมภาพันธ์ 2535
 - “ศิลปะสมัยใหม่ : เรื่องที่สื่อกันได้” Ad & Art ปีที่ 3 ฉบับที่ 10 สิงหาคม 2535
 - “ศิลปะสมัยใหม่ : ความฝันที่เป็นจริง”
Ad & Art ปีที่ 3 ฉบับที่ 11 เมษายน 2535
 - “ศิลปะสมัยใหม่ : ให้กำลังใจ” Ad & Art ปีที่ 3 ฉบับที่ 12 พฤษภาคม 2535
 - “ศิลปะสมัยใหม่ : การระบายสีน้ำ” Ad & Art ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 มิถุนายน 2535
 - “ศิลปะสมัยใหม่ : การระบายเรียบ”
Ad & Art ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม 2535
 - “ศิลปะสมัยใหม่ : การระบายอ่อนแก่”
Ad & Art ปีที่ 4 ฉบับที่ 4 กันยายน 2535
 - “ศิลปะสมัยใหม่ : การระบายหลากหลาย”
Ad & Art ปีที่ 4 ฉบับที่ 5 ตุลาคม 2535
 - “ศิลปะสมัยใหม่ : การระบายเรียบทึบกัน”
Ad & Art ปีที่ 4 ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน 2535
 - “ศิลปะสมัยใหม่ : การถ่ายทอดโลกภายนอกที่เรียบง่าย”
Ad & Art ปีที่ 4 ฉบับที่ 7 ธันวาคม 2535
 - “ปาฐกถาพิเศษ 60 ปี อารี สุทธิพันธุ์” สุนิบัติรนิทรรศการทัศนศิลป์เกียรติคุณ 60 ปี อารี สุทธิพันธุ์ 2535
- 2536
- “ศิลปะสมัยใหม่ : การถ่ายทอดโลกภายนอกตามความศรัทธา” Ad & A ปีที่ 4 ฉบับที่ 8 มกราคม 2536
 - “ศิลปะสมัยใหม่ : การถ่ายทอดความงามที่เห็น”
Ad & Art ปีที่ 4 ฉบับที่ 9 กุมภาพันธ์ 2536
 - “ศิลปะสมัยใหม่ : การถ่ายทอดสิ่งต่างๆ รอบตัว ”
Ad & Art ปีที่ 4 ฉบับที่ 10 มีนาคม 2336
 - “ศิลปะสมัยใหม่ : การถ่ายทอดรูปคน”
Ad & Art ปีที่ 4 ฉบับที่ 11 เมษายน 2536
 - “ศิลปะสมัยใหม่ : สอบทานส่งท้าย”
Ad & Art ปีที่ 4 ฉบับที่ 12 พฤษภาคม 2356
 - “การวาดเขียน การถ่ายทอดรูปแบบด้วยเส้น” ศิลปกรรมศาสตร์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2536
 - “ปัจฉาวิสัยทัศน์ทัศนศิลป์” ศิลปกรรมศาสตร์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2536
- 2537
- อารี สุทธิพันธุ์เขียนบทความลงในวารสาร A Head คอลัมน์ “เหลื่อมศิลป์” โดยใช้นามปากกาว่า “สุธารี”

- “เทคนิคและกระบวนการสีน้ำมัน” สฐิบัตรนิทรรศการจิตรกรรม
“More than Colors” ณ Ideai Art Center กรุงเทพฯ. 9 - 29 มิถุนายน 2537
- “สี (Color)” A Head ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม 2537
- “น่ากลัว” A Head ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 สิงหาคม 2537
- “ผู้สร้าง” A Head ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 ตุลาคม 2537
- “การวิจารณ์ศิลปกรรม” A Head ปีที่ 2 ฉบับที่ 5 พฤศจิกายน 2537
- “เรื่องราว” A Head ปีที่ 2 ฉบับที่ 6 ธันวาคม 2537
- 2538 - “ความคิดรวบยอดทางศิลปะ” A Head ปีที่ 2 ฉบับที่ 7 มกราคม 2538
- “ความคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดรูปแบบทางจิตรกรรม”
A Head ปีที่ 2 ฉบับที่ 8 กุมภาพันธ์ 2538
- “ภาษาภาพรูปแบบหนึ่ง” A Head ปีที่ 2 ฉบับที่ 9 มีนาคม 2538
- “เก่ากับใหม่” A Head ปีที่ 2 ฉบับที่ 10 เมษายน 2538
- “การประเมินผล” A Head ปีที่ 2 ฉบับที่ 11 พฤษภาคม 2538
- “ฟอร์ม” A Head ปีที่ 2 ฉบับที่ 12 มิถุนายน 2538
- “การถ่ายทอดและหลักการ” A Head ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม 2538
- “การถ่ายทอดตามความคิดรวบยอด”
A Head ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 สิงหาคม 2538
- “ทำไมไปเขียนภาพข้างนอก” A Head ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 กันยายน 2538
- “การถ่ายทอดรูปแบบผู้หญิง” A Head ปีที่ 3 ฉบับที่ 4 ตุลาคม 2538
- “Abstract Art” A Head ปีที่ 3 ฉบับที่ 5 พฤศจิกายน 2538
- “วิธีดูรูปให้รู้เรื่อง” A Head ปีที่ 3 ฉบับที่ 6 ธันวาคม 2538
- “แนวโน้มของอาชีพนักออกแบบในปัจจุบันและอนาคต” ศิลปกรรมศาสตร์
ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2538
- 2539 - “กรอบการแสดงออก” A Head ปีที่ 3 ฉบับที่ 7 มกราคม 2539
- “ผู้หญิงที่ปรากฏในศิลปะที่มองเห็น” A Head ปีที่ 3 ฉบับที่ 8 กุมภาพันธ์ 2539
- “ทำไมต้องเขียนรูปข้างนอก” สฐิบัตรนิทรรศการจิตรกรรม “More than Colors”
ณ ริเวอร์ ซิตี้ กรุงเทพฯ. 14 - 24 มีนาคม 2539
- “เห็นแล้วคิดแล้วทำ” A Head ปีที่ 3 ฉบับที่ 9 มีนาคม 2539
- “มากกว่าสี” A Head ปีที่ 3 ฉบับที่ 10 เมษายน 2539
- “ศิลปะและศีลธรรม” A Head ปีที่ 3 ฉบับที่ 11 พฤษภาคม 2539
- “Nude ศิลปะหรืออานาจาร” A Head ปีที่ 3 ฉบับที่ 12 มิถุนายน 2539
- “กระบวนการสร้างสรรค์จิตรกรรม” ศิลปกรรมศาสตร์ ปีที่ 4 ฉบับที่ 2(8)
กรกฎาคม-ธันวาคม 2539 (สืบสาย เพ็ญสมบุญ. 2541:202-213)
- 2540 - “ดอกไม้บาน” สฐิบัตรนิทรรศการศิลปกรรมชุด “มุ่มมอง”
ณ ศูนย์การค้าริเวอร์ ซิตี้ 23 เมษายน 2540
- 2541 - “รูปคน” สฐิบัตรนิทรรศการทัศนศิลป์ - ศิลปะสมัยใหม่
ณ หอศิลปกรรมศรีนครินทร์วิโรฒ 23 มกราคม – 6 กุมภาพันธ์ 2541

- 2542 - “เข้าใจศิลปะว่าอย่างไร” ศิลปกรรมศาสตร์
ปีที่ 7 ฉบับที่ 7 มกราคม - มิถุนายน 2542
- “มากไปหน่อย” สุจิตร์นิทรรศการศิลปะ “Multy Colored Exhibition 2”
21 มิถุนายน - 5 กรกฎาคม 2542
- “อยู่ถึง 2000” คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2543
- “ปรัชญาศิลปะสมัยใหม่” คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
กรุงเทพฯ. 2543
- “เสรีนิยมในงานทัศนศิลป์ Liberalism in Visual art” คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพฯ. 2543
- “มะนุด : ผู้สร้าง” คณะศิลปกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
กรุงเทพฯ. 2543
- “เพื่อนร่วมทาง” สุจิตร์นิทรรศการสีน้ำ “Art for Our Society”
ณ สยามดิสคัฟเวอรีเซ็นเตอร์ กรุงเทพฯ. 14-19 กุมภาพันธ์ 2544
- 2544 - “ความคาดหวัง” สุจิตร์นิทรรศการแสดงผลงานจิตรกรรม “วัดและผู้หญิง”
ณ จังหวัดเชียงราย 19-30 พฤษภาคม 2544

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแนวคิดทางศิลปศึกษา

2.1 การศึกษาแนวคิด

สุวรรณา เกรียงไกรเพชร (2514 : 8) ได้แบ่งแนวคิดเป็น 4 ชนิด คือ

1. แนวคิดที่แสดงทัศนะ คือ แนวคิดที่ผู้ประพันธ์มุ่งเสนอหรือแสดงทัศนะความคิดเห็นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
2. แนวคิดแสดงอารมณ์ คือ แนวคิดที่ผู้ประพันธ์มุ่งแสดงอารมณ์และความรู้สึก
3. แนวคิดแสดงพฤติกรรม คือ แนวคิดที่ผู้ประพันธ์มุ่งเสนอพฤติกรรมของตัวละครและพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในเรื่อง จะเป็นส่วนสำคัญของเรื่อง อาจเกิดขึ้นจากการคล้อยตามมาจาก
 - 3.1 ทัศนะต่อค่านิยมหรือคุณธรรมบางประการ
 - 3.2 ความรู้สึกนึกคิดและอารมณ์
4. แนวคิดแสดงสภาพและเหตุการณ์

กระแสรู มาลาภรณ์ (2522 : 22) กล่าวถึงแนวคิดและจุดมุ่งหมายในการเขียนไว้ว่า

จุดมุ่งหมายและแนวคิดให้ผู้อ่าน 4 ประการคือ ความรู้ ความคิด ความเห็นและความน่าสนใจ แนวคิดนั้นมาก่อนจุดหมาย แต่ค้นหายากกว่า แบ่งได้ 2 ประการคือ แนวคิดส่วนตัวและแนวคิดสากล แนวคิดส่วนตัวนั้นถ้าพิจารณาไปแล้วมีคนคิดแบบนั้นมากขึ้นๆ ก็กลายเป็นแนวคิดสากล ถ้ายังไม่เป็นที่ยอมรับหรือคิดกันทั่วไปแล้ว ก็ยังคงเป็นแนวคิดส่วนตัวอยู่ แนวคิดทั่วไปหรือแนวคิดสากลนั้น โดยปกติคนมักจะไม่รู้สึกว่ามีแนวคิดนี้อยู่ หากแต่ถ้ามีใครแนะนำใครบอก คนก็อาจรู้สึกขึ้นมาว่า ความจริงตนก็คิดอย่างนี้เหมือนกัน หนังสือสุภาษิตต่างๆ อาจจะเป็นแนวทางการศึกษาแนวคิดสากลได้

จากการศึกษาแนวคิด สรุปได้ว่า แนวคิดหมายถึง ทักษะ ความคิดเห็น ความสนใจที่ผู้เขียนมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แสดงให้เห็นถึงความรู้ สภาพและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม อาจจะเป็นแนวคิดส่วนตัวหรือแนวคิดสากลก็ได้

2.2 ความหมายของศิลปศึกษา

มีนักการศึกษาและนักวิชาการศึกษา ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความหมายของคำว่า ศิลปศึกษาไว้หลายประการดังนี้

มะลิฉัตร เอื้ออานันท์ (ม.ป.ป. : 58) ให้ความหมายศิลปศึกษาไว้ว่า

ศิลปศึกษาเป็นวิชาที่มาจากการรวมตัวกันสองวิชา คือ วิชาการศึกษา กับ วิชาศิลปะ ศิลปศึกษานั้นมีโครงสร้างและเนื้อหาว่าด้วยการให้ความรู้เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะปฏิบัติ การเรียนการสอนศิลปวิจารณ์ การเรียนการสอนสุนทรียศาสตร์ การเรียนการสอนประวัติศาสตร์ศิลป์ ศิลปศึกษาสอนให้รู้ว่าคุณเรียนสามารถไปสอนประสบการณ์ต่าง ๆ ตามวิชาดังกล่าวสามารถสอนให้ผู้เรียนสามารถทำศิลปะปฏิบัติ มีสุนทรียภาพ สามารถวิจารณ์ศิลปะอย่างมีความรู้และหลักเกณฑ์ทางด้านวิจารณ์และประวัติศาสตร์ศิลป์

วิรุณ ตั้งเจริญ (2536 : 38) กล่าวว่าศิลปศึกษามีสภาพเป็นวิชาสามัญวิชาหนึ่งในอันที่จะผืนก้าลึงกับวิชาอื่นๆ เพื่อสร้างเสริมและผลักดันให้การเรียนรู้และฝึกปฏิบัติของผู้เรียน พัฒนาไปสู่เป้าหมายที่กว้างของสังคม

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2529 : 111) กล่าวว่า ศิลปศึกษา หมายถึง การให้การศึกษาศิลปะโดยการจัดการประสบการณ์ การเรียนการสอนให้เหมาะกับบุคลิกภาวะของผู้เรียน ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศิลปินิสัยผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะและความคิดที่มีต่อศิลปะ

เลิศ อานันท์ (2523 : 216) กล่าวว่า ศิลปศึกษา หมายถึงวิชาที่จัดการเรียนการสอนขึ้นภายในโรงเรียนและสถานศึกษา เพื่อส่งเสริมให้เด็กทุกเพศทุกวัยทุกระดับสามารถได้มีโอกาสแสดงออกอย่างมีอิสระทางความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความคิดจินตนาการ ความสนใจ และความถนัดทางธรรมชาติของเด็กแต่ละคน กิจกรรมทางศิลปะประกอบด้วยการเขียนภาพระบายสี การปั้น การแกะสลัก ดนตรีและฟ้อนรำ ฯลฯ

วิรัตน์ พิชญ์ไพบูลย์ (2521 : 163) ได้กล่าวถึงวิชาศิลปศึกษาไว้ว่า

ศิลปศึกษาเป็นวิชาสร้างเสริมให้เด็กได้มีพฤติกรรมอันดีงามทางด้านศิลปะ เป็นวิชาสามัญที่ช่วยส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาในด้านต่างๆ โดยให้เด็กได้ทำกิจกรรม มีโอกาสสร้างสรรค์ รู้จักแก้ปัญหา และได้สัมผัสกับสภาพความเป็นจริง เพื่อเด็ก ๆ จะได้มีประสบการณ์ด้านสุนทรียภาพและการสร้างสรรค์ การสร้างสรรค์และเทคนิคของการทำงานจะเป็นการช่วยให้เด็กเจริญงอกงามในด้านอารมณ์ สังคม สติปัญญาและความคล่องแคล่วในการใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกายให้สัมพันธ์กับความคิด และการแสดงออก

จากการศึกษาความหมายของคำว่า “ศิลปศึกษา” ของผู้รู้ดังกล่าวแล้วข้างต้นสรุปได้ว่า ศิลปศึกษาหมายถึง การจัดการประสบการณ์การเรียนการสอนให้เหมาะสมกับบุคลิกภาวะของผู้เรียนในระดับประถม มัธยม และอุดมศึกษา ภายใต้ระบบการศึกษา เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ตามความสนใจ และความถนัดของแต่ละคน ให้ผู้เรียนสามารถฝึกศิลปะปฏิบัติ มีสุนทรียภาพ สามารถวิจารณ์ศิลปะ มีความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ และพัฒนาตนเองในด้านสติปัญญา อารมณ์ ไปสู่เป้าหมายที่ดีงามในสังคม

2.3 คุณค่าของศิลปะศึกษา

พรพรรณ เลหาศรี (ม.ป.ป. : 5) ได้กล่าวถึงคุณค่าของวิชาศิลปะและศิลปะศึกษาที่แท้จริงนั้น คือ การพัฒนาบุคลิกภาพและสังคมของคนทุกเพศทุกวัย ศิลปะมีส่วนช่วยเสริมสร้างจิตใจของมนุษย์ให้สูงขึ้น ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีกัน ทั้งนี้เพราะว่าศิลปะมีขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางอารมณ์และจิต ขณะเดียวกันเสริมสร้างสติปัญญาด้วย

สงวน รอดบุญ (2514 : 24) กล่าวว่า วิชาศิลปะมีสิ่งจูงใจให้เราบังเกิดความชื่นชม มีรสนิยมในศิลปะ มีความคิดสร้างสรรค์ มีจิตใจละเอียดอ่อน มีความเชื่อมั่นในตนเอง รู้จักปรับตัวตกแต่งและมีความรู้ความเข้าใจศิลปวัฒนธรรมของชาติอันมีพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจให้มั่นคงจากการเรียนรู้หรือประสบการณ์เหล่านี้ ย่อมมีความสัมพันธ์แนบแน่นกับความรู้สึกมากน้อยประการใดนั้นอยู่กับความรู้ ความเข้าใจของแต่ละบุคคล อันเป็นผลดีแก่การดำเนินชีวิตของตนเองและประเทศชาติ

อำนาจ เย็นสบาย (ม.ป.ป. : 81) กล่าวว่า วิชาศิลปะศึกษาสามารถสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เช่น พฤติกรรมที่รักอิสรภาพ รักความคิดสร้างสรรค์ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความสำนึกที่ดีต่อธรรมชาติ สังคมสิ่งแวดล้อมตั้งแต่บ้าน โรงเรียน ชุมชน สังคม ประเทศชาติ วิชาศิลปะศึกษาสามารถจัดกิจกรรมสนองเป้าหมายดังกล่าวควบคู่กับวิชาอื่นได้

เลิศ อานันทะนะ (2523 : 138) กล่าวว่า ศิลปะศึกษาจะส่งเสริมเด็กทุกเพศทุกวัยให้มีโอกาสแสดงออกไปตามความสามารถของแต่ละคนเพื่อพัฒนาทางสุขภาพจิตและกาย ส่งเสริมให้เป็นผู้มีระเบียบวินัย รู้จักรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งพยายามจะปลูกฝังให้มีความสามารถปรับปรุงตนเองเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม รักความก้าวหน้า มีรสนิยมที่ดี เพราะศิลปะมีส่วนสัมพันธ์กับชีวิต

วิรุณ ตั้งเจริญ (2539 : 58) กล่าวว่า จากจุดประสงค์เฉพาะของศิลปะศึกษา เราจะพบว่าหลักสูตรได้เน้นคุณค่าของการฝึกปฏิบัติกิจกรรมศิลปะในระดับวัยเด็กไว้ 3 ด้าน คือ

1. คุณค่าทางด้านจิตใจ (Spiritual Values) ได้แก่ รสนิยมที่พึงมีต่อศิลปะ การชื่นชมต่อธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ดี และการเห็นคุณค่าของความงาม
2. คุณค่าทางกาย (Physical Values) ได้แก่ การแสดงออกด้วยการริเริ่มสร้างสรรค์ การแสดงออกตามความถนัดและความสามารถเฉพาะบุคคลรวมทั้งมีความสุข สนุกสนานเพลิดเพลิน
3. คุณค่าทางสังคม (Social Values) ได้แก่ การอยู่ร่วมกับผู้อื่น และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาสรุปได้ว่า คุณค่าศิลปะศึกษา คือ การพัฒนาบุคลิกภาพ และส่งเสริมให้เด็กทุกเพศทุกวัยแสดงออกอย่างอิสระ ตามความสามารถ ในการสร้างสรรค์งานศิลปะ เพื่อตอบสนอง ความต้องการทางร่างกาย จิตใจ สังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและศิลปวัฒนธรรมของชาติ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.4 กระบวนการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษา

การสอนศิลปะศึกษา คือ “การสอนความเป็นมนุษย์ให้กับคน” คำว่ามนุษย์นี้ท่านพุทธทาสภิกขุ หมายถึง “ใจสง” ศิลปะเป็นเรื่องของจิตใจและอารมณ์ความรู้สึกที่ละเอียดอ่อนประณีต ถ้าหากคนเราเข้าถึง

การเรียนการสอนศิลปะในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาในช่วงเวลาที่ผ่านมา นั้น มุ่งเน้นกิจกรรมประเภทศิลปะปฏิบัติเป็นหลัก ส่วนสุนทรียภาพซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญที่แขนงวิชานี้มุ่งหวังให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนนั้น ยังมิได้มีการวางแผนการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ เพียงเป็นสิ่งที่คาดหวังว่าจะเป็นผลพลอยได้จากการเรียนการสอนศิลปะปฏิบัติ นั้น กระบวนการเรียนการสอนศิลปะในระดับประถมศึกษา และมัศึกษานี้ จะเน้นการให้อิสระแก่ผู้เรียนในการแสดงออกเฉพาะตัว เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เกิดการพัฒนาทั้งในด้านร่างกาย อารมณ์ และสังคมโดยใช้กระบวนการปฏิบัติกิจกรรมศิลปะต่างๆ

การเรียนการสอนในอดีตเดิมก่อนหน้านั้น ครูเป็นผู้บังคับการตลอดเวลา แต่ในแนวทางใหม่ระบุว่าต้องเริ่มที่ตัวเด็ก เด็กอยากทำอะไรต้องให้เริ่มที่เด็ก เป็นลักษณะของการแสดงออกภายในในตัวเด็กมากกว่า (inner-self expression) เมืองไทยในปัจจุบันเราเชื่อว่าศิลปินนั้นควรให้เด็กแสดงออกภายในของเขา ผู้ใหญ่ไม่ควรเข้าไปยุ่งวนาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กประถม การแสดงออกจากภายในของเด็กนั้นเห็นผลชัดเจนแต่ในระดับมัธยมอาจเปลี่ยนไปไม่มากนัก

ศิลปศึกษาไม่ควรยึดมั่นอยู่กับปัญหาของรูปแบบ หรือวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงแก้ไข ควรเลือกใช้หลายๆ วิธี ผู้สอนควรทดลองค้นคว้าหาวิธีการสอนใหม่ๆ ให้สัมพันธ์สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันอยู่เสมอ ไม่ว่าผู้สอนจะใช้วิธีการสอนใดๆ ก็ตาม ผู้เรียนควรจะได้มีโอกาสแสดงออกอย่างอิสระทางความคิดและการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมให้มีพัฒนาการรอบตัว วิธีสอนควรคำนึงถึงพื้นฐานความรู้และประสบการณ์ที่แตกต่างกันระหว่างบุคคล เพศ วัย วุฒิภาวะ ความถนัดทางธรรมชาติ นอกจากนี้จากการสอนควรเน้นให้ผู้เรียนรู้ถึงปัญหาและสามารถนำความรู้ไปดัดแปลงใช้ได้กับชีวิตจริง (เลิศ อานันท์นะ. 2528 : 62)

พัฒนาการด้านการเรียนการสอนมีความเปลี่ยนแปลงไปมากรวมทั้งวิชาศิลปะด้วย ครูผู้สอนได้
ต้นตัวในการคิดค้นหาเทคนิควิธีการสอน กิจกรรมที่ท้าทายความสามารถในการแสดงออกของผู้เรียน และ
ยังมีการจัดการเรียนการสอนให้สัมพันธ์กันกับจิตวิทยาพัฒนาการอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีการบูรณาการ

Adiantum *sp.*

นำเอาวิชาต่างๆ เข้ามาเชื่อมโยงรวมกันทำให้เกิดการเรียนการสอนรูปแบบใหม่ซึ่งในวิชาศิลปะก็เป็นวิชาหนึ่งที่มักจะได้รับการนำไปร่วมบูรณาการเข้ากับรายวิชาอื่น (ผดุง พรหมมูล. 2531 : 55) จากการเปลี่ยนแปลงในวิถีทางการเรียนการสอนศิลปะในระดับต่างๆ ในโรงเรียน มีการเรียนรู้แบบบูรณาการความรู้ (integrate) ทั้ง 4 แกนคือ ประวัติศาสตร์ศิลป์ (art history) ศิลปวิจารณ์ (art criticism)สุนทรียศาสตร์ (aesthetics) ศิลปะปฏิบัติ (art production) และการเรียนการสอนแบบ DBAE (Discipline-based Art Education) เริ่มให้ความสำคัญในด้านการประเมินผลการเรียนของนักเรียนด้วย

ปัจจุบันการเรียนการสอนแบบ DBAE (Discipline-based Art Education) ได้เริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเรียนการสอนในเมืองไทยมากขึ้น

วิธีการสอนศิลปะในประเทศและต่างประเทศในรูปแบบต่างๆ นั้น ชลธิชา ชันติติลภวงษา (2540 : 53-54) อธิบายสรุปถึงเทคนิควิธีการสอนทางศิลปศึกษาว่า

วิธีการหรือเทคนิคการสอนวิชาศิลปศึกษานั้น จะมีกระบวนการและแนวปฏิบัติเฉพาะในการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมพัฒนาด้านต่างๆ รายละเอียดของวิธีสอนศิลปศึกษาจึงแตกต่างจากการสอนวิชาอื่นๆ โดยสรุปได้ดังนี้

1. วิธีการสอนแบบบรรยาย (Lecture) ครูเป็นศูนย์กลางเหมาะสำหรับให้ความรู้ก่อนปฏิบัติกิจกรรม
2. วิธีสอนแบบแบ่งกลุ่มอภิปราย (Discussion) ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเหมาะสำหรับการสอนส่วนที่เป็นทฤษฎีและความรู้ทางศิลปะ
3. วิธีสอนแบบสาธิต (Demonstration) ครูสาธิตวิธีทำและบรรยายประกอบเหมาะสำหรับกิจกรรมที่มีขั้นตอนซับซ้อน
4. วิธีสอนแบบผู้เรียนทดลอง (Experimentation) ให้ผู้เรียนทดลองหาประสบการณ์เอง ควรใช้เมื่อครูสาธิตวิธีการเสร็จลงหรือต้องการให้ทำกิจกรรมในเชิงสร้างสรรค์
5. วิธีการสอนแบบผู้เรียนแสดงออกได้อย่างอิสระ (Free expression) ครูเป็นเพียงผู้แนะนำเหมาะสำหรับใช้เมื่อผู้เรียนผ่านขั้นตอนการเรียนรู้วิธีบรรยาย อภิปรายสาธิต ทดลองมาก่อนแล้ว
6. วิธีการสอนแบบวิเคราะห์ วิวิจารณ์ผลงานศิลปะ (Critic) ทำให้ผู้เรียนมีทักษะในการนำหลักความรู้ทางศิลปะใช้วิเคราะห์ปรับปรุงผลงานของตนเองและผู้อื่น เหมาะกับการสอนในขั้นสุดท้ายเมื่อปฏิบัติกิจกรรมศิลปะเสร็จ
7. วิธีสอนโดยพาผู้เรียนไปศึกษานอกสถานที่ (Filed trip) ทำให้เกิดประสบการณ์ตรง เหมาะสำหรับผู้เรียนที่มีความรู้พื้นฐานเพียงพอและเข้าใจในสิ่งที่พาไปศึกษา
8. วิธีการสอนศิลปะโดยเทคนิคเครโยรา (Crayora) เน้นใช้วัตถุติดรอบตัวมากกว่าเครื่องอำนวยความสะดวก ซึ่งคล้ายกับเทคนิคเทมเพอรา (Tempera) เน้นใช้วัตถุติด แต่มุ่งใช้ดินสอในการสร้างภาพแทนสี
9. วิธีสอนเทคนิคการวาดภาพ (Fauve style) เป็นการวาดภาพตัวเองโดยใช้สีฝุ่น วัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กรู้จักวาดโดยใช้สี
10. วิธีการสอนศิลปะแบบ Romare Bearden Collage Project ให้เด็กรู้จักเอาสิ่งต่างๆ มาผสมผสานเข้าด้วยกัน เน้นการใช้วัสดุปะติดมากกว่าใช้สี
11. วิธีการสอนศิลปะแบบไม่เน้นวัตถุประสงค์ (Non-objective Art Group Painting) สอนวาดภาพแบบกลุ่มให้รู้จักทำงานเป็นกลุ่ม ศิลปะแนวนี้ลักษณะเหมือนศิลปะอเมริกัน ครูศิลปะต้องเลือกวิธีสอนแต่ละวิธี ให้สอดคล้องกับกิจกรรมและเนื้อหาวิชาแต่ละส่วนโดยครูจะต้องพิจารณาเลือก และเตรียมเทคนิคการสอนให้เหมาะสมกับกิจกรรม นั้นๆ

ฟรันเชสโก Francesco (1958 : 86,185-187) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนศิลปะ 4 แบบ สรุปได้ดังนี้

1. วิธีสอนแบบแสดงให้ดูเป็นขั้นตอน (Directed teaching) คือวิธีสอนที่ครูสาธิตการทำงานศิลปะให้เด็กดูทีละขั้นตอนแล้วให้เด็กทำตาม (เป็นวิธีสอนที่คนส่วนใหญ่นิยมใช้สอนศิลปศึกษาเหมาะใช้สอนหลักการทำงานชนิดใดชนิดหนึ่งแล้วให้เด็กจับหลักการขั้นตอนวิธีทำ)
2. วิธีสอนแบบให้ทำงานโดยอิสระ (Free expression) เป็นวิธีสอนที่เปิดโอกาสให้นักเรียนคิดตัดสินใจทำงานตามความพอใจตนเอง จำแนกเป็นได้ 4 แบบ คือ
 1. ครูให้นักเรียนเลือกสิ่งที่จะใช้ในการแสดงออกทางศิลปะได้โดยอิสระ เช่น เลือกวาดภาพ เลือกปั้นดิน ฯลฯ และทำงานออกมาในลักษณะใดๆ ตามใจนักเรียน
 2. ครูกำหนดสื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง (เช่น ให้อาหารภาพด้วยสีเทียน) แต่ให้นักเรียนใช้สื่อที่แสดงความรู้สึกนึกคิดเป็นงานศิลปะได้เองโดยอิสระ กล่าวคือเด็กอาจจะวาดอะไรก็ได้
 3. ครูกำหนดสื่อเช่นเดียวกับแบบที่ 2 และกำหนดหัวข้อเรื่องที่จะให้นักเรียนแสดงออก (เช่น กำหนดการปั้นโดยใช้ดินเหนียวเป็นรูปสัตว์อะไรก็ได้)
 4. ครูกำหนดสื่อ หัวข้อ แบบอย่างทั้ง 3 แต่หัวข้อจะเฉพาะเจาะจงกว่า (เช่น ปั้นดินเป็นรูปหมู) แบบนี้จะให้อิสระนักเรียนน้อยที่สุด (ไม่ว่าครูจะเลือกวิธีสอนชนิดใด ครูควรให้แรงจูงใจและแรงกระตุ้นแก่นักเรียนมากพอที่จะทำให้เด็กเกิดความกระตือรือร้นสร้างสรรค์ และสามารถถ่ายทอดความรู้สึกลึกซึ้งออกมาในผลงานศิลปะที่ตนทำ)
5. วิธีสอนแบบสัมพันธ์วิชา (Correlated teaching) เป็นการสอนชนิดที่ครูมองไปรอบ ๆ เพื่อสำรวจประสบการณ์ที่เด็กได้รับ (อาจจะจากวิชาอื่นๆ) เป็นการนำเอาวิชาต่างๆ มาบูรณาการ (Integrate) รวมกับวิชาศิลปศึกษา ซึ่งอาจนำมาใช้ตามความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมหรือช่วงเวลา
3. วิธีสอนแบบเน้นแกนกลาง (Core teaching) สอนแบบครู, นักเรียนร่วมกันกำหนดปัญหาที่ต้องการค้นหาคำตอบแล้วใช้ความรู้ในสาขาอื่นมาช่วยในการตอบปัญหา (วิธีการสอนนี้จัดว่าเป็นวิธีธรรมชาติที่สุด, ครูต้องใช้ความคิดมากที่สุด ต้อง นำทางให้นักเรียนเห็นปัญหา ร่วมมือวางแผนแก้ปัญหา แบ่งงานโดยให้ทุกคนร่วมกันรับผิดชอบ และต้องสนใจงานผู้อื่นด้วย (ซึ่งจะเห็นได้ว่าแบบเน้นแกนกลางจัด เป็นการสอนแบบชนิดเลียนแบบชีวิตจริงในการทำงาน เหมาะกับครูประจำ ชั้นสอนคนเดียวทุกกลุ่มวิชา และจุดเด่นจากการสอนนี้ช่วยฝึกให้นักเรียนรู้จักพิจารณาในปัญหารอบตัวค้นหาคำตอบปลูกฝังความคิดอย่างมีเหตุผล)

นิรมล ตีรณสาร. กล่าวถึงเทคนิคการสอนไว้ว่า

เทคนิคการสอน 2 ประเภท ที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนซึ่งช่วยส่งเสริม ผลักดันในส่วนของการแสดงออกให้กับเด็ก คือ

ประเภทที่ 1 แรงจูง (Motivation) ซึ่งครูสามารถจัดนักเรียนหลายแบบ เช่น

1. ให้ฟังเพลงที่มีทำนองหรือเนื้อเพลงจูงใจให้เกิดความรู้สึกนึกคิดที่จะถ่ายทอดออกมาในงาน ศิลปะช่วยให้นักเรียนเกิดแรงบันดาลใจในการเขียนภาพ
2. เล่นิทานให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์จินตนาการจากเรื่องหรือตัวละครนั้นได้ และอาจจูงใจให้เด็กสร้างภาพตามความรู้สึกของละครคนได้
3. สนทนากันเรื่องที่นักเรียนสนใจหรือควรสนใจ ที่ครูคิดว่าจะโน้มน้าวจิตใจของนักเรียนให้แสดงออกทางศิลปะได้ (แต่ความสำเร็จของครูไม่ได้ขึ้นอยู่กับนักเรียนสามารถทำงานได้ตามหัวข้อที่ครูกำหนดเท่านั้น แต่อยู่ที่ว่าครูสามารถทำให้นักเรียนผลิตผลงานทางศิลปะที่มีความงดงามและคุณค่าตามวัยและสติปัญญา ทักษะของนักเรียนหรือไม่มากนักน้อยเพียงใด)
4. ศึกษาผลงานศิลปะอื่นๆ (ดูภาพ) เพื่อให้เด็กเกิดแนวคิดของตนเอง
5. การทายปัญหา (ปัญหาที่ต้องใช้ความรู้มาตอบช่วยให้เด็กทำงานด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลิน)
6. ถกปัญหา (ในเรื่องที่เป็นปัญหาในความสนใจเด็ก) จะช่วยให้เด็กมีความรู้สึกนึกคิดต่างๆ อย่างกว้างขวาง ซึ่งเป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการทำงานศิลปะ

7. ให้นักเรียนสังเกตสิ่งรอบตัว ช่วยฝึกให้หัดเป็นคนสังเกตพิจารณาหาเหตุผล ที่จะให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งซึ่งเกิดความคิดที่จะนำไปใช้ในงานศิลปะได้

ประเภทที่ 2 แรงกระตุ้น (Stimulation) ครูอาจจัดให้เด็กนักเรียนได้เช่น

1. การให้ทำงานเป็นกลุ่ม ให้นักเรียนเกิดความรับผิดชอบกระตุ้นให้พยายามทำงานเพื่อเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น

2. การกำหนดเกณฑ์ เพื่อให้นักเรียนพยายามทำงานให้ได้เหนือกว่าเกณฑ์นั้น

3. การแข่งขัน (อาจเป็นแข่งขันเรื่องการทำงานหรือความรวดเร็วในการทำงาน) เป็นวิธีกระตุ้นให้นักเรียนพยายามนำความสามารถของตนนำมาใช้ได้อย่างเต็มที่

(วิธีที่ 1 – 3 นี้ เหมาะมากสำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนต้น ประถมศึกษาปีที่ 1 - 3)

4. การจัดให้มีวัสดุเครื่องมือหลายๆ อย่าง หรือแปลกใหม่สำหรับการทำงานศิลปะ เป็นการกระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้นในการอยากทำงาน (เช่น การจัดให้เด็กใช้สีประเภทต่างๆ เช่น สีชอล์ก สีไม้ สีน้ำ แทนสีดินสอ)

5. การจัดแสดงแบบโดยให้นักเรียนแสดงแบบในการวาดภาพ

6. การให้ดูผลงานของผู้อื่น ดูนิทรรศการศิลปะ (ศึกษางานศิลปิน) เพื่อช่วยให้เกิดการอยากทำงานทำนองนั้นบ้าง

7. เชิญผู้มีความสามารถมาสาธิตทำงานศิลปะ กล่าวถึงประสบการณ์ทำงาน เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจในการทำงานของศิลปิน

8. ครูให้รางวัลหรือคำชมเชยแก่นักเรียนตามควรแก่กรณี (ไม่จำเป็นต้องเป็นของมีราคา) ทำให้นักเรียนมีความภูมิใจ เป็นแรงกระตุ้นให้นักเรียนพยายามทำงานให้ได้ดียิ่งขึ้น

แรงกระตุ้นดังกล่าวเป็นเพียงตัวอย่างที่จะช่วยให้ครูมองเห็นแนวทางที่จะจัดแรงกระตุ้นให้แก่เด็กนักเรียน ให้นำเอาความคิด ความสามารถ ออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่นักเรียนให้มากที่สุด (นิรมล ตีรณสาร. 2526 : 112 - 119)

ด้านการจัดการเรียนการสอนนี้ สุลักษณ์ ศิริบุรี (2534 : 34) ได้กล่าวถึงวิธีการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดการชื่นชมและการรักในการเรียน โดยกล่าวถึงหลักสูตรของการสอนศิลปะที่จัดขึ้นในโรงเรียนเป็นเป้าหมายสำคัญที่จะเป็นตัวกำหนดทิศทางของการจัดการสอนเพื่อปลูกฝังนักเรียนในด้านต่างๆ ซึ่งได้แก่

1. เชิงศิลป์ คือ การเรียนศิลปะเพื่อให้เข้าถึงเนื้อหาของสาระ ได้มีการสำรวจทดลองประสบการณ์โดยอาศัยการฝึกทักษะจากการปฏิบัติกิจกรรมศิลปะ

2. การรับรู้ คือ การเรียนศิลปะเพื่อประมวลประสบการณ์การรับรู้ที่ได้จากประสาทสัมผัส เน้นการมอง การสังเกต การใช้สายตาประสาท การได้ยิน การใช้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ ทำงานประสานเข้าด้วยกัน เพื่อพัฒนากระบวนการรับรู้ให้มีความไวและความละเอียดอ่อนต่อสิ่งรอบตัว

3. สติปัญญา คือ การส่งเสริมให้ใช้ความคิดและจินตนาการ และการแก้ปัญหาด้วยวิธีต่างๆ เพื่อพัฒนาความคิดตน อย่างเป็นระบบ

4. ทักษะการใช้เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ คือการสร้างเสริมประสบการณ์การใช้เครื่องมือให้ถูกต้อง และชำนาญ

5. การแสดงออก คือ การแสดงออกทางความคิด จินตนาการความรู้สึกที่มีอยู่ภายใน โดยใช้กิจกรรมศิลปะเป็นสื่อช่วยส่งเสริมความรู้สึกนึกคิดที่เป็นนามธรรมให้ออกมาเป็นรูปร่าง

6. การสร้างสรรค์ คือ การสร้างสรรค์ที่เป็นแบบอย่างเฉพาะตัว ทั้งด้านความคิด จินตนาการ การแก้ปัญหา การประยุกต์ใช้ความรู้อย่างมีทักษะ

จากวิธีการสอนดังกล่าวสรุปได้ว่า นักวิชาการต่างก็มีข้อเสนอแนะด้านวิธีการสอนให้แก่ครู ครูต้องเลือกใช้ให้เหมาะกับ บทเรียน สภาพแวดล้อม ซึ่งองค์ประกอบที่จะช่วยให้เกิดประโยชน์แก่การเรียนการสอนและเกิดประโยชน์แก่นักเรียนมากที่สุดก็คือ ความรู้ของครู ความสนใจในเรื่องการสอน การเตรียมตัวสอน วิธีสอน และลักษณะประจำตัวของครู

จากการศึกษากระบวนการเรียนการสอนศิลปศึกษา สรุปได้ว่า กระบวนการเรียนการสอนศิลปศึกษา คือ การเรียนการสอนศิลปะในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนแสดงออกได้อย่างอิสระตามวุฒิภาวะ และความพร้อมของเด็กแต่ละวัย แต่ละบุคคล โดยจัดกิจกรรม จัดสภาพแวดล้อม สื่อการสอนให้ตรงกับเป้าหมายการเรียนรู้ในหลักสูตร เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เกิดการพัฒนาทั้งในด้านร่างกาย อารมณ์ และสังคม โดยเรื่องในกระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ มีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง บูรณาการความรู้ทั้ง 4 แกนคือ ประวัติศาสตร์ ศิลปวิจารณ์สุนทรียศาสตร์ ศิลปะปฏิบัติ และวิชาอื่นๆ ค้นคว้าทดลองหาวิธีสอนใหม่ๆ ให้สัมพันธ์สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน

2.5 ครูผู้สอนศิลปศึกษา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 : 190 ได้แสดงความหมายของคำว่า ครู มาจากครู หมายถึง ผู้สั่งสอน ครูกรรม หมายถึง กิจหรือหน้าที่แห่งครู

ทฤษฎีการศึกษาของสไตน์เนอร์ (Steiner.1982) ได้ให้ความหมายของครูคือบุคคลที่พยายาม แนะนำบุคคลให้เกิดการเรียนรู้ (มะลิฉัตร เอื้ออาพันธ์. 2531 : 30)

ชัยณรงค์ เจริญพานิชย์กุล (2531 : 13) ได้กล่าวว่านักวิชาการศิลปศึกษา (Art Educator) กับครูสอนศิลปะ (Art Teacher) บางครั้งก็แยกกันไม่ออก แต่พอมีข้อแตกต่างที่เห็นได้คือ ครูสอนศิลปะจะทำหน้าที่สอนเป็นหลักในขณะที่นักวิชาการศิลปศึกษาอาจจะมีส่วนช่วยภาระกว้างขวางไปถึงการวิเคราะห์วิจัยทางการศึกษา การบริหารการเรียนการสอน การวางแผนโครงสร้าง หรือปรับปรุงหลักสูตร

เลิศ อานันทะนะ (2523 : 101 - 102) มีความเห็นว่าครูศิลปศึกษาที่ดีจำเป็นต้องมีคุณสมบัติพื้นฐาน 3 ประการ คือ ความรู้ความสามารถในวิชาศิลปศึกษา ประสบการณ์และจิตสำนึกของการเป็นครู และจิตวิทยาเกี่ยวกับเด็ก บนพื้นฐาน 3 ประการนี้ย่อมส่งผลให้ครูมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีการตัดสินใจที่ดีสำหรับการเลือกกิจกรรมศิลปะ การแก้ปัญหาการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับเพศ วัย และขั้นพัฒนาการทางศิลปะของเด็ก

กัจจ สุนพงษ์ศรี (2530 : 19 - 22) มีความเห็นที่สอดคล้องกันว่าครูผู้สอนศิลปศึกษาที่ดีนั้นควรมีคุณสมบัติ 3 ประการดังนี้

1. ความรู้ดี คือรู้ดีในวิชาที่ตนเองสอนอย่างถ่องแท้ มีความรู้ตั้งแต่ขั้นพื้นฐานเรื่อยไปจนถึงขั้นสูงสุด
2. ความสามารถดี คือมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้นั้นในการอธิบายและความสามารถในการปฏิบัติ
3. จริยธรรมดี

บงกชพันธ์ ทองงาม (2538 : 54) กล่าวถึงครูศิลปศึกษาว่า ครูเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นการแสดงออกในการวาดภาพของเด็ก พฤติกรรมการแสดงออก การปฏิสัมพันธ์ ความเป็นกันเอง ความอบอุ่น และการให้กำลังใจที่ครูมีต่อเด็กจึงสามารถใช้เป็นตัวกระตุ้นให้เด็กจินตนาการ กล้าคิด กล้าแสดงออก เสริมสร้างพลังทางความคิด พลังในการทำงานและช่วยสร้างประสบการณ์ในการทำงานที่ดีให้กับเด็กอีกด้วย

ปวิดา ชื่นเชย (2543 : 154) ได้กล่าวถึงครูศิลปะจะต้องใช้วิจารณญาณในการพิจารณา ศึกษา และไตร่ตรอง ถ้าต้องการวางแผนหรือประยุกต์ใช้กับการสอนของตน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อ ผู้เรียนและระบบการศึกษาไทยในปัจจุบัน

วิรุณ ตั้งเจริญ (2539 : 148-150) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับครูกับการพัฒนาศิลปะสำหรับเด็กดังนี้

1. การสอนศิลปะไม่จำเป็นต้องเป็นครูศิลปะเสมอไป ครูที่มีส่วนใกล้ชิดกับเด็กก็ควรจะได้สอนวิชาศิลปะ อย่าง มีความเชื่อมั่น โดยศึกษาแนวทางและจุดมุ่งหมายปลายทางของการสอน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสังคม ผู้ใกล้ชิดและเข้าใจเด็กมีโอกาสมากที่จะสร้างทัศนคติและจัดประสบการณ์ทางศิลปะได้ดีกว่า
2. ครูผู้สอนมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาการพัฒนาการของเด็ก โดยถือประสบการณ์ตรงที่ได้ใกล้ชิดกับ เด็ก เป็นสำคัญ พยายามสร้างความเห็นอกเห็นใจต่อเด็กทุกด้าน เช่น ความยุ่งยากในการจัดหาวัสดุ การแก้ปัญหา ความต้องการในบทเรียน ครูควรพยายามหาทางช่วยเหลือเพื่อสร้างกำลังใจให้แก่เด็ก
3. ส่งเสริมให้เด็กได้รับประสบการณ์ทางศิลปะทั้งทางตรง และทางอ้อมมากเท่าที่ครูผู้สอนสามารถจะทำให้ ได้ หรือ จัดให้ได้ เพราะประสบการณ์จะมีช่วยสร้างความประทับใจและเป็นพื้นฐานอันมีค่ากับชีวิตของเด็กที่จะรู้จักเลือก และเปรียบเทียบ เพื่อความสุขความพอใจ ด้วยเหตุนี้ ครูจึงควรจัดประสบการณ์ให้มากมายหลายด้าน
4. ครูผู้สอนไม่ควรใช้วิธีเผด็จการสั่งงานให้เด็กทำด้วยการกำหนดผลสำเร็จอย่างตายตัว จนกระทั่งเด็ก ไม่สามารถแสดงออกตามซึ่งความคิดเห็นของตนเองได้ เพราะครูได้จัดวางทางเดินหรือล้อมกรอบไว้แล้วทุกด้าน
5. อย่าส่งเสริมให้เด็กเอาแบบอย่างเพื่อนที่ปฏิบัติงานอยู่ด้วยกัน เพราะอาจติดเป็นนิสัยกลายเป็นผู้ขาด คุณค่าทางความคิดเห็นส่วนตัว กลายเป็นผู้ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง ในทางตรงกันข้าม ครูควรมุ่งส่งเสริมสร้าง ลักษณะเฉพาะตัว สร้างความมั่นใจให้กับเด็กทุกคน
6. ควรดูแลให้เด็กสร้างสรรค์งานด้วยความพยายามของตนเอง กล้าคิด และกล้าตัดสินใจที่จะทำ อย่า ส่งเสริมให้ใช้สมุดฝึกวาดภาพระบายสีหรือมีลวดลายเป็นตัวอย่าง โดยจุดมุ่งหมายของแบบฝึกหัดนั้น ไม่มีอะไรมาก ไปกว่ามุ่งผลทางทักษะ การลอกแบบ และการระบายสีลงในช่องว่าง ถ้าจะใช้ก็ควรเป็นแบบฝึกหัดประกอบบางครั้ง บางคราว
7. ครูต้องพยายามเข้าใจ พุดคุยซักชวนให้เด็กสนใจที่ค้นพบสิ่งต่างๆ ด้วยตัวเอง ส่งเสริมให้เสาะหา แหล่งวิชาและประสบการณ์ เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ สถานแสดงภาพ โบราณสถาน ครูควรเป็นผู้นำเด็กไปสู่ แหล่งประสบการณ์เหล่านั้นด้วย และพยายามพุดคุยสร้างทัศนคติที่ดีด้วยวิธีการค่อยเป็นค่อยไป
8. ไม่ควรสอนกฎเกณฑ์ ทฤษฎี รายละเอียด และสัดส่วนต่างๆ เพราะควรจะได้ส่งเสริมให้เด็กค้นพบข้อสรุปด้วยตัวของตัวเอง เด็กอาจจะมองไม่เห็นความสำคัญของตน ครูควรใช้วิธีแนะนำจากผลงานของเด็ก การเข้าใจ ด้วยตัวเองจะ เป็นความเข้าใจสะสมที่มีคุณค่า ความรู้ความคิดจากงานชิ้นนี้จะถูกนำไปแก้ปัญหาในงานชิ้นต่อไป และจะพัฒนาตนเองเช่นนี้สืบไป
9. ครูจะต้องพยายามดูแลการทำงานศิลปะของเด็กอย่างใกล้ชิดและสม่ำเสมอ เพราะการเรียนศิลปะ จำเป็นต้องอาศัยการชี้แนะเป็นรายบุคคล ครูจะต้องรับผิดชอบในการพัฒนาการของเด็ก บางครั้งการปล่อยปละละเลย ทำให้ศิลปศึกษาพลาดเป้าหมาย
10. การที่เด็กบางคนมีปัญหาและไม่สามารถจะปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงไปได้ อาจจะจนปัญญาที่จะ สร้างสรรค์ไม่สามารถทำงานที่ใช้ความปรารถนาได้ไม่กล้าที่จะแสดงออก ทำงานได้ไม่พึงพอใจตนเอง ครูควรจะไม่ ทอดทิ้ง เพราะปัญหาเหล่านี้เด็กต้องการให้ครูช่วยเหลือและแนะแนวทางให้กับตน ครูควรสนใจเป็นพิเศษเพื่อช่วย สร้างความมั่นใจ และไม่มีความรู้สึกว่าตนเองสู้เพื่อนในห้องเรียนไม่ได้
11. ช่วยคลี่คลายปัญหาและความคิดของเด็ก โดยวิธีซักถามพุดคุยเกี่ยวกับปัญหาและความคิดเห็น อภิปราย และพุดคุยปัญหาทั่วไปที่เหมาะสมและเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานการที่เด็กจะกล้าพุดคุยซักถามนั้น ครูต้องมึ ความสำคัญทางความรู้สึกต่อเด็ก
12. การสาธิตให้เด็กดู ควรสาธิตวิธีใช้เครื่องมือความปลอดภัยในการใช้เครื่องมือ หรือเฉพาะวิธีการบาง อย่างที่ยุ่งยาก ไม่จำเป็นต้องให้เด็กเห็นว่าครูเขียนอย่างไร หรือมีกลวิธีอย่างไร เพราะเด็กบางคนจะยึดแน่น

อยู่กับวิธีการของครู

13. ครูควรเคารพต่อการทำงานและผลงานของเด็ก สร้างความภาคภูมิใจให้เด็ก ไม่มีท่าทีหรือคำพูดที่สื่อว่าทำงานใช้ไม่ได้หรือทำงานสู้คนอื่นไม่ได้เพราะเด็กจะรู้สึกไวต่อการแสดงออกของผู้ใหญ่

14. ควรให้เด็กได้ภาคภูมิใจกับผลงานของตน ในแง่ที่ว่าผลงานชิ้นนั้นเป็นฝีมือของเด็กเอง ครูไม่ควรแก้ไข ตัดแปลงงานของเด็ก การช่วยเหลืออาจจะเป็นไปได้เพียงเล็กน้อยในกรณีที่เด็กขอร้อง แต่วิธีทางที่ดีที่สุดคือ ยกตัวอย่างกว้างๆ หลายๆแง่มุม พอเป็นแนวทางให้แก่ปัญหาของเขาเอง

15. เปิดโอกาสให้เด็กได้พบข้อผิดพลาดด้วยตนเอง เพราะสิ่งที่ผิดพลาดเด็กจะจดจำมันได้อย่างแม่นยำ และบทเรียนกับการทำงานต่อไป การช่วยแก้ไขข้อผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้น ครูควรเป็นผู้อธิบายกว้างๆหรือให้ร่วมกันพิจารณาพิจารณาหลังจากงานเสร็จสิ้นแล้ว

16. การเรียนศิลปะศึกษา ควรส่งเสริมให้มีบรรยากาศที่ผ่อนคลายเป็นกันเอง มีผลในการทำงานที่จะส่งเสริมความคิดหลายๆ ด้าน เช่นความคิดสร้างสรรค์ การแสดงออก จินตนาการ เมื่อเด็กเกิดความรู้สึกว่าตนกำลังอิสระ เด็กก็พร้อมที่จะคิดและทำอย่างเต็มความสามารถ แต่อย่าให้เสรีภาพในทางผิดจนเกิดความโกลาหลในห้องเรียน

17. ส่งเสริมให้เด็กทำในสิ่งที่ทำได้ โดยไม่ใช้วิธีหักโหมให้เด็กทำงานที่ยากเกินไป อย่าหวังผลงานสำเร็จเป็นหลักเพราะการเรียนรู้เกิดจากการค้นคว้าทดลองและเลือกสรร ครูต้องมีความอดทนที่จะเห็นเด็กเรียนศิลปะอย่างค่อยเป็นค่อยไปและเหมาะสมกับวุฒิภาวะ วิธีการเรียนลัดทางศิลปะศึกษาจึงไม่น่าจะมี

18. พยายามส่งเสริมให้เด็กกล้าพูด กล้าแสดงความคิดเห็น กล้าวิพากษ์วิจารณ์ การแสดงความคิดเห็นในผลงานของตน ช่วยให้เข้าใจความรู้สึกนึกคิดของเด็ก เป็นการฝึกเหตุผลและความเชื่อมั่นไปพร้อมกัน แต่คำถามของครูไม่ควรถามในเชิงที่ว่า ครูไม่เข้าใจงานของเด็ก

19. ส่งเสริมให้มีการแสดงงานของเด็กทุกคน แต่ไม่ควรเป็นไปในทางแข่งขันกัน เพราะบางคนที่ไม่สามารถทำดีเท่าผู้อื่นได้ อาจจะท้อใจ และเด็กกลุ่มนั้นอาจจะไม่มีทางสู้อยู่ตลอดไปจนกลายเป็นปมด้อยโดยไม่รู้ตัว

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2528 : 10) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับครูศิลปะศึกษาไว้ว่า

ครูผู้สอนศิลปะศึกษานั้นจะต้องรับบทบาทและหน้าที่ของตนเองว่า ตนเองเป็นครูสอนศิลปะศึกษามีใช้ศิลปะในการที่จะสอนศิลปะได้ดี ครูจะต้องมีความรู้ทางด้านศิลปะและมีทักษะเช่นเดียวกัน แต่เพิ่มเติมว่า ควรเป็นผู้ที่เข้าใจความมุ่งหมายของการให้การศึกษาและบทบาทของศิลปะศึกษา ที่จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ควรชวนขยายหาความรู้เพิ่มเติมในเรื่องแนวทางการสอนศิลปะศึกษาและความรู้ทางศิลปะศึกษา โดยเฉพาะในเรื่องที่จำเป็นต้องใช้สำหรับการสอนศิลปะศึกษาระดับประถมศึกษา ควรรู้จักการวางโครงการสอน ปรับปรุงแผนการสอนให้เข้ากับสภาพท้องถิ่นหรือเหตุการณ์ปัจจุบัน จัดกิจกรรมได้เหมาะสม สร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิด อภิปราย วิเคราะห์อย่างมีเหตุผล ประเมินผลด้วยความยุติธรรม และจัดนิทรรศการแสดงผลงานศิลปะของนักเรียนอยู่เสมอ

ประสงค์ พวงดอกไม้ (ม.ป.ป. : 9) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับครูศิลปะศึกษาไว้ว่า

ครูศิลปะศึกษาควรปรับปรุงความรู้ของตน ด้วยการศึกษาค้นคว้าความรู้ ควบคู่กับความเคลื่อนไหวทางวิชาการ ติดตาม ความเคลื่อนไหวข่าวที่เกี่ยวกับศิลปะทุกด้าน หาโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับครูในสายวิชาอื่น ๆ บ้าง ชักถามและเสนอความคิดเห็น แลกเปลี่ยนปรึกษาข้อปัญหาเกี่ยวกับศึกษานิเทศก์หรือผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับการปรับปรุง วิทยฐานะ ครูศิลปะศึกษาควรได้รับโอกาสที่จะเข้ารับการอบรม ประชุม สัมมนาทางวิชาการ หรือศึกษาต่อซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ ชลอ พงษ์สามารถ (2526 : 90) ที่ให้ทัศนะว่า ครูสอนศิลปะศึกษาควรเป็นคนที่มีความสามารถในการสอนและการทำงานที่ได้รับมอบหมาย ผลงานจะเป็นที่ยอมรับและประทับใจ เพราะครูศิลปะศึกษามักได้รับมอบหมายงานจากผู้บริหารให้ทำเสมอ ดังนั้นครูสอนศิลปะศึกษาต้องไม่เป็นผู้เฉื่อยเฉื่อย ต้องกระตือรือร้นในการหาความรู้เพิ่มเติม หูตากว้างทันสมัย มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ยอมรับศิลปวิทยาการใหม่ ๆ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ความเห็นนี้สอดคล้องกับความเห็นของ วินัย โสมดี (2529 : 15) ที่กล่าวว่า อาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะศึกษาควรเป็นผู้

ที่มีความรู้ความสามารถในวิชาการทางศิลปะเป็นอย่างดี โดยการค้นคว้า วิจัย เขียนตำรา และเอกสารประกอบการสอน ที่เกี่ยวข้องกับศิลปศึกษาอยู่เสมอ ตลอดจนการเข้าร่วมเป็นสมาชิกสมาคมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศิลปศึกษา ติดตามความเคลื่อนไหวในวงการศิลปะเพื่อการพัฒนาวิชาการทางศิลปศึกษาให้ดียิ่งขึ้น

จากการศึกษาค้นคว้าสรุปได้ว่า ครูศิลปศึกษาหมายถึงผู้ที่มีหน้าที่สั่งสอน แนะนำ กระตุ้นให้บุคคลอื่นมีความรู้ มีความเชื่อมั่นในการแสดงออก มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ค้นพบข้อผิดพลาดและแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง สามารถค้นคว้าความรู้เพิ่มเติมได้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน มีความภาคภูมิใจในการแสดงผลงานศิลปะของตนเอง คุณสมบัติที่ดีของครูศิลปะคือ ต้องมีความรู้ในวิชาศิลปะที่สอนอย่างลึกซึ้ง โดยการศึกษาหาความรู้ ติดตามความเคลื่อนไหวข่าวสาร การอบรม การประชุมสัมมนาทางวิชาการ แลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นกับผู้อื่น มีความสามารถในการวางแผน ประยุกต์การสอน ค้นคว้าวิจัย เขียนตำราเอกสารประกอบการสอน จัดกิจกรรมเกี่ยวกับศิลปะ แก้ปัญหาปรับปรุงการสอนให้มีความเหมาะสมกับเหตุการณ์ปัจจุบัน ครูศิลปศึกษาต้องมีจิตสำนึกในด้านจริยธรรม ให้ความเป็นกันเองสร้างความอบอุ่นเป็นกำลังใจแก่ผู้เรียน

2.6 ผู้เรียนศิลปศึกษา

การเรียนการสอนที่จะพัฒนาพฤติกรรมเด็กนั้น ต้องถือว่า “เด็กเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้” การถือเด็กเป็นศูนย์กลาง นอกจากการจัดบทเรียนจะต้องเริ่มต้นจากความพร้อมของเด็กแล้ว ยังต้องเริ่มต้นจากธรรมชาติในตัวเด็กด้วย การแสดงออกทางศิลปะเป็นที่ยอมรับกันว่า เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของเด็ก ซึ่งจะต้องทำความเข้าใจก่อนที่จะก้าวไปสู่การเรียนการสอน หรือการจัดกิจกรรมให้เด็กปฏิบัติ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2539 : 60) นอกจากนี้ เกสร ธิตะจรรย์ (2543 : 10) กล่าวถึงการเรียนการสอนที่ดีว่า จะต้องทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และเกิดความคิดใหม่ อันได้มาจากผลการสอนของครู การเรียนเป็นหน้าที่ของผู้เรียน หรือที่เรียกว่า นักเรียน ถ้านักเรียนไม่เกิดการเรียนรู้ แสดงว่าการสอนกับการเรียนไม่สัมพันธ์กัน

วิรุณ ตั้งเจริญ (2539 : 158) ได้กล่าวถึงความพร้อมของผู้เรียนศิลปศึกษาไว้ว่า

ความพร้อมตามวุฒิภาวะของผู้เรียนเป็นเงื่อนไขสำคัญทางการศึกษา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางวิชาทัศนศิลปศึกษา เพราะการจัดกิจกรรมให้กับเด็กแต่ละวัยหรือแต่ละกลุ่มได้ฝึกปฏิบัตินั้น จำเป็นจะต้องพิจารณาถึงความพร้อมตามวุฒิภาวะของผู้เรียนแต่ละวัย เด็กจะฝึกปฏิบัติตามความเหมาะสมเท่าที่พอจะทำได้ และพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป การฝึกปฏิบัติมิได้หวังผลคุณภาพทางศิลปะด้านเดียว แต่ยังมุ่งพัฒนาบุคลิกทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคมตามวิถีทางการศึกษาไปพร้อมกัน

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2529 : 111 - 113) ได้กล่าวถึง ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการในศิลปะเด็กว่า

ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการติดตัวเด็กมาตั้งแต่แรกเกิด ธรรมชาติของเด็ก ถ้าได้รับการสนับสนุนพัฒนาอย่างถูกต้องแล้ว อย่างสม่ำเสมอแล้ว เด็กจะได้มีโอกาสพัฒนาพรสวรรค์อย่างเป็นระบบอย่างต่อเนื่อง ธรรมชาติของเด็กประกอบด้วย ร่างกาย และส่วนที่ลึกลงไปคือ จิตใจ ซึ่งมี 3 ระดับ คือ จิตสำนึก จิตใต้สำนึก และจิตเหนือสำนึก นอกจากนี้จากการศึกษาทางด้านจิตวิทยา ได้แบ่งความสามารถด้านสมองของมนุษย์ไว้ 2 ซีก คือ สมองซีกซ้าย ถ้าได้รับการพัฒนาส่งเสริมอย่างถูกต้อง และเป็นระบบแล้ว จะทำให้มีความสามารถในการวิเคราะห์ ภาษา คิดคำนวณ กฎเกณฑ์ การวางแผน การยกหาเหตุผล วิทยาศาสตร์และการวิจัย การสังเคราะห์ กีฬา ชีวชาบในดนตรี

และศิลปะ และสมองซีกขวา ซึมซาบอยู่ในโลกของความคิดและจินตนาการ ดังนั้นมนุษย์จึงควรได้รับการพัฒนาสมองทั้งสองซีกอย่างถูกต้อง เหมาะสม และเป็นระบบอย่างต่อเนื่อง

หวน พันธุ์พันธ์ (2515 : 7 - 11) ได้กล่าวถึง การพัฒนาการของเด็กในทางศิลปะไว้ว่า

การพัฒนาการของเด็ก ในทางศิลปะก็คือ ความเจริญงอกงามในการแสดงออกทางศิลปะของเด็กนั่นเอง ซึ่งแบ่งออกได้หลายระดับ ดังนี้

1. ระดับอายุ 2 - 4 ขวบ การพัฒนาการของเด็กระยะนี้ เป็นการเคลื่อนไหวของร่างกายอย่างสนุกสนาน เด็กไม่สามารถบังคับมือตนเองได้
2. ระดับอายุ 4 - 7 ขวบ เรียนในระดับอนุบาลจะค่อยเขียนเป็นรูปร่างเรื่องราวขึ้น เริ่มหาสัญลักษณ์ทดแทนโดยไม่คำนึงถึงสัดส่วน แต่จะแสดงขนาดใหญ่ เล็ก ตามความผูกพัน โดยไม่คำนึงถึงหลักความจริง การเขียนภาพของเด็กวัยนี้ จะแสดงออกถึงจิตใจ อารมณ์ สุนทรียภาพ การสร้างสรรค์ เป็นต้น
3. ระดับอายุ 7 - 9 ขวบ เริ่มเรียนในระดับประถมศึกษาตอนต้น เด็กสามารถวาดรูปร่างได้มากขึ้นกว่าระดับ ที่ 2 และรู้จักการใช้สัดส่วนได้ดีขึ้น การเขียนคนจะมีเครื่องแต่งกายประกอบงดงามขึ้น มีความเหมือนความจริงมากขึ้น เด็กที่ฉลาดจะเขียนภาพที่แตกต่างๆ จากของเดิมไปเรื่อยๆ
4. ระดับอายุ 9 - 11 ขวบ อยู่ในระดับประถมศึกษาปีที่ 3 - 4 ในวัยนี้เด็กจะพยายามวาดภาพให้เหมือนของจริง เริ่มแยกก่อนตามเพศ การเขียนภาพมักจะเขียนตามเพศของตนเอง ท่าทางของภาพจะไม่ค่อยแสดงการเคลื่อนไหว ระยะของภาพแสดงถึงความใกล้ไกลได้บ้าง ลักษณะการเขียนภาพ แยกออกได้ 2 อย่าง คือ แสดงออกตามที่เห็น และแสดงออกตามอารมณ์หรือความรู้สึก
5. ระดับอายุ 11 - 13 ขวบ เรียนอยู่ในระดับประถมศึกษาปีที่ 5 - 7 เด็กเริ่มใช้เหตุผลของเด็ก เริ่มเข้าสู่วัยหนุ่มสาว จะมองเห็นผลงานสำเร็จของตนสำคัญกว่าการกระทำ เริ่มรู้จักใช้แสงเงา เส้นหนัก เบา ในการเขียนภาพ ให้เหมือนจริง หรือเด็กอาจจะวาดภาพจากความคิด และความรู้สึกหรืออารมณ์ ครูจึงต้องรู้พัฒนาการของเด็กที่จะจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสม

วิรัตน์ พิชญ์ไพบูลย์ (2529 : 10 - 14) ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางด้านศิลปะของนักเรียน ในระดับประถมศึกษาไว้ดังนี้

ศิลปะในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 2 เด็กจะชอบใช้มือปฏิบัติงานด้วยตนเอง ความสนใจจะอยู่ในวงจำกัด ชอบและสนใจสิ่งที่เป็ประสบการณ์ใหม่ๆ เด็กชอบการเล่นที่เป็นการพักผ่อน สนุกสนานและแสดงความสามารถของตนเอง

พัฒนาการทางด้านศิลปะของนักเรียนชั้นประถมปีที่ 1 - 2 เด็กยังคงมีความสนใจในการเขียนภาพต่างๆ ที่มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ มีรูปทรงเรียบง่ายทางเรขาคณิต พร้อมทั้งการสร้างสรรค์รูปร่างต่างๆ ด้วยการต่อเติม ผสมให้มีเนื้อหาและรายละเอียดมากขึ้นตามวัย เด็กชอบสร้างสรรคงานที่ตนรู้ เข้าใจ และมีประสบการณ์มาแล้ว โดยเฉพาะเรื่องที่ตนเองประทับใจมาก การเขียนภาพเด็กวัยนี้จะสอนจากความคิดเห็น ความจินตนาการของเด็กเองมากกว่าการเขียนภาพที่เลียนแบบจากของจริง การใช้สีของเด็กวัยนี้ จะแสดงออกถึงจินตนาการและอารมณ์ของเด็กด้วย เด็กจะแสดงออกด้วยความสุขและสบายใจ เมื่อมีโอกาสแสดงออกในความคิดและความรู้สึกในการสร้างสรรค์กิจกรรมศิลปะอย่างอิสระ

ศิลปะในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 - 4 ความเจริญทางกายมีความคล่องและความแม่นยำขึ้น การใช้สายตาและมือประสานสัมพันธ์กันดีขึ้น สามารถสร้างสรรคงานที่มีความละเอียดได้มากขึ้น โดยเฉพาะการเขียนภาพคน เด็กวัยนี้พยายามเรียนรู้รับผิดชอบ การทำงานเป็นระเบียบและร่วมมือกับเพื่อนๆ แต่มักจะทำงานในกลุ่มเพศเดียวกัน ระยะเวลาของความสนใจงานขึ้นมีความชอบสนใจสิ่งแวดล้อมภายนอกมากขึ้น ชอบทัศนศึกษา รวมทั้งชอบสะสมสิ่งต่างๆ ไว้เป็นสมบัติส่วนตัว

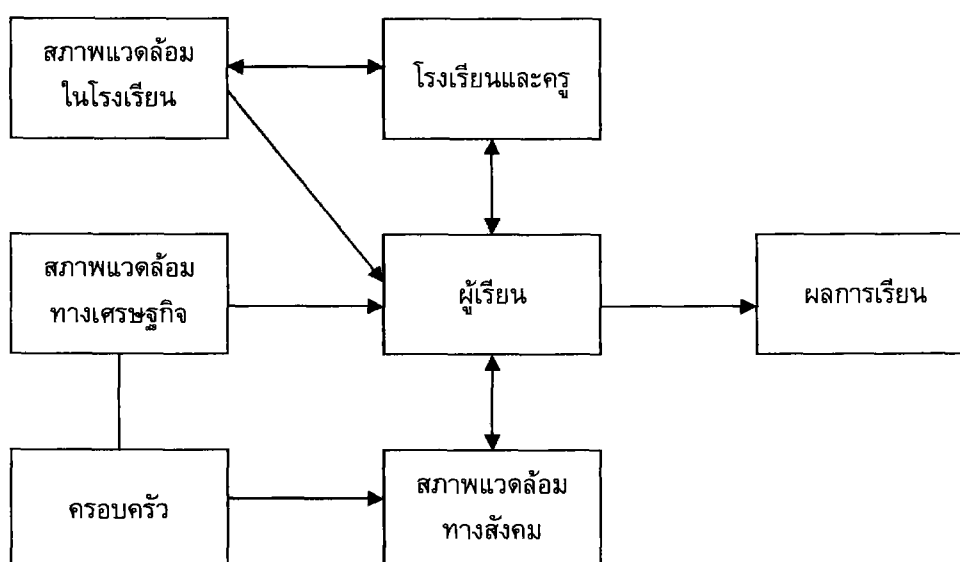
พัฒนาการทางด้านศิลปะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 - 4 ลักษณะการแสดงออกทางศิลปะของนักเรียนในวัยนี้ โดยส่วนรวมแล้วเริ่มมองโลกในแง่ความจริง เขียนภาพเหมือนความเป็นจริงมากขึ้น เด็กสามารถเขียนแสดงเปรียบเทียบขนาดใหญ่และเล็ก ความสูงต่ำที่แตกต่างกัน ส่วนมากเด็กวัยนี้จะระมัดระวังในการจัดภาพให้แลดูน่าสนใจและเขียนภาพแสดงท่าทางเคลื่อนไหวของตนเองและสัตว์มากขึ้นกว่าเดิม

ศิลปะในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 - 6 ลักษณะของเด็กในวัยนี้ มีความรับผิดชอบสูงขึ้น มีความเข้าใจในสิ่งที่ถูกคิด ชอบสร้างสรรค์งานตามความสนใจของตนเอง มีการแสดงออกสัมพันธ์กับอารมณ์และความเจริญทางกาย และมีความแม่นยำในการปฏิบัติงานดีขึ้น โดยเฉพาะนักเรียนหญิงจะพัฒนาด้านต่างๆ เร็วกว่านักเรียนชาย เริ่มสนใจการใช้เวลาร่างทำกิจกรรมต่างๆ เป็นงานอดิเรก มีความตระหนักในความรับผิดชอบในตัวเองมากขึ้น มีความพอใจ และมีความสุขในการทำงานเป็นกลุ่มกับเพื่อนๆ มีแนวโน้มที่จะเลือกเพื่อนร่วมงานที่มีลักษณะเข้ากันได้ มีนิสัยคล้ายคลึงกัน

พัฒนาการทางด้านศิลปะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 - 6 ลักษณะการแสดงออกทางศิลปะของนักเรียนในวัยนี้ มีความสนใจในสิ่งแวดลอมมากขึ้น และนำความคล้อยให้คิดมาสร้างสรรค์งานศิลปะ รวมทั้งชอบเลือกเรื่องราวที่มีความสัมพันธ์กับความสนใจของสังคมและชุมชน นักเรียนวัยนี้สนใจการทดลอง การเขียนภาพแรงเป็นสามมิติ แสดงภาพใกล้เคียงด้วยการใช้เส้นตามหลักวิชาเพอร์สเปคทีฟ แสดงออกตามความเหมือนจริง

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2529 : 118 - 119) ได้กล่าวผู้เรียนศิลปศึกษาเป็นองค์ประกอบของการเรียนการสอนศิลปะในระดับมัธยมศึกษาไว้ว่า

การศึกษาข้อมูลจากตัวผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญของการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้สอนต้องการความสนใจ และความมุ่งหวังต่อวิชาที่เรียน องค์ประกอบเหล่านี้จะส่งผลต่อการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาเป็นอย่างมาก สรุปเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ชลอ พงษ์สามารถ (2524 : 49,42 - 43) ได้กล่าวถึงพัฒนาการของเด็กไว้ว่า

พัฒนาการของเด็กจะมีความต่อเนื่องกันตั้งแต่วัยเด็กจนเข้าสู่วัยรุ่น มีการเปลี่ยนแปลงในด้านร่างกาย และความรู้สึนึกคิด เป็นระยะพัฒนาการของชีวิตจากเด็กเริ่มต้นเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งอยู่ในระยะเด็กวัยมัธยมศึกษาตอนต้น เด็กหญิงจะเริ่มเข้าวัยรุ่นเร็วกว่าเด็กผู้ชาย 1 - 2 ปี ความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายจะเห็นได้อย่างชัดเจน ต่างก็จะสังเกตเห็นลักษณะเปลี่ยนแปลงของกันและกันด้วย นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1 - ม.3) อายุระหว่าง 13 - 16 ปี และนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4 - ม.6) อายุระหว่าง 17 - 19 ปี

พฤติกรรมของเด็กวัยรุ่นกับงานศิลปะศึกษา

ความต้องการและความสนใจของเด็กวัยรุ่น เป็นสิ่งที่ครูควรเข้าใจและสังเกต เพราะวัยนี้พร้อมที่จะเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงตัวเองให้ทันกับสังคม และเข้าใจตนเองว่าเป็นผู้ใหญ่พอที่จะดำเนินการเองได้ การควบคุมดูแลของครูผู้สอนต้องเป็นวิธีที่ไม่ให้เด็กรู้ตัว และก็พร้อมที่จะให้คำแนะนำหรือช่วยแก้ปัญหาที่พวกเขาติดขัดได้ ที่สำคัญคือ วัยนี้เป็นวัยที่แสดงออกในทางวิริยเมธีสร้างสรรค์ทางศิลปะได้สูงกว่าทุกวัย เด็กที่สนใจจะคิดพิจารณาสิ่งที่ตนได้พบเห็น สามารถจำได้ เขียนได้ ปรับปรุงให้แปลกขึ้นได้ อย่างไรก็ตาม ความต้องการและความสนใจของวัยรุ่นย่อมมีความแตกต่างกันในระหว่างเพศชายและเพศหญิง

สำหรับเพศชาย ทางความคิดพิจารณา และการใช้สติปัญญาทางการแสดงออกทางศิลปะจะแสดง ความรุนแรงหนักแน่น เป็นตัวของตัวเอง และชอบในสิ่งที่ท้าทายการแสดงออกของตนเอง ไม่ชอบงานอย่างง่าย ๆ ธรรมดา ๆ ชอบแปลกใหม่ แข็งกร้าวและโลดโผน ในการใช้เส้นและสี จะรู้จักเลือก คั่นคว้า ทดลอง เปรียบเทียบ และคิดว่าตนเองมีความสามารถเหนือคนอื่น แต่จะมีอารมณ์อ่อนไหว ถ้างานไม่ประสบผลสำเร็จอย่างที่ตั้งเป้าหมายไว้

สำหรับเพศหญิง อารมณ์อ่อนไหวง่าย ชอบงานประเภทประดิษฐ์ ออกแบบงานที่เกี่ยวกับการจัดตกแต่ง การใช้สี ชอบความนุ่มนวล สีอ่อนหวาน ใช้สีเก่ง ชอบงานประณีตกว่าเพศชาย สึกไม่รุนแรงเท่าของเพศชาย สนใจในกิจกรรมแปลก ๆ ไม่กล้าแสดงออกทางโลดโผน แต่มักจะไปทางประณีตสวยงามมากกว่า

ปัญหาเกี่ยวกับนักเรียนในระดับมัธยมศึกษามีดังนี้

1. นักเรียนไม่เห็นความสำคัญของวิชาศิลปะศึกษา อาจเกี่ยวกับการปลูกฝังรสนิยม และสุนทรีย์ภาพแก่เด็ก มาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาไม่เพียงพอ นักเรียนขาดความสนใจ
2. อุปกรณ์การเรียนมีราคาแพง ทำให้เกิดเบื่อหน่ายการเรียน หรือเรียนอย่างขอไปที
3. เวลาเรียนที่กำหนดให้ไม่พอ นักเรียนต้องนำกลับไปทำที่บ้าน ทำให้เกิดความยุ่งยาก
4. หนังสือคั่นคว้าประกอบการเรียนน้อยเกินไป ทางโรงเรียนมี แต่ไม่ให้เด็กหยิบจับดู เนื่องจากมีน้อยจะชำรุดเสียหายได้ กว่าเด็กจะมีโอกาสได้ดูแต่ละครั้งก็ยุ่งยาก ทำให้เกิดความเบื่อ ไม่อยากสนใจ

ความสัมพันธ์ของวิชาศิลปะศึกษากับวิชาอื่น ครูต้องสอนให้เด็กเห็นคุณค่าของวิชาศิลปะที่นำไปใช้กับวิชาอื่นๆ เป็นวิชาที่ทำให้นักเรียนคลายความเครียดทางด้านอารมณ์ในช่วงวัยรุ่น (ชลอ พงษ์สามารถ. 2526 : 83 - 84)

สรุปได้ว่า ผู้เรียนศิลปะศึกษา มีหน้าที่เรียนรู้ให้เกิดความคิดใหม่ เริ่มต้นการเรียนรู้จากความพร้อมตามวุฒิภาวะของผู้เรียนแต่ละวัย ผู้เรียนจะเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ จากการฝึกปฏิบัติกิจกรรมศิลปะให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม โดยมีความเชื่อว่าผู้เรียนศิลปะศึกษามีความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการติดตัวมาแต่แรกเกิด ธรรมชาติของผู้เรียน ถ้าได้รับการสนับสนุนอย่างถูกต้อง สม่าเสมอแล้ว เด็กจะพัฒนาความคิดสร้างสรรค์เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ ผู้เรียนควรได้รับการพัฒนาร่างกาย จิตใจ สมองซึกซายและซึกซวา ในพร้อมๆกัน ในวัยระดับประถมศึกษา ผู้เรียนจะเริ่มตันจาก ปฏิบัติงานด้วยตนเองอย่างอิสระสนุกสนาน โดยการเขียนภาพจากจินตนาการ มีพัฒนาการมากขึ้น โดยเขียนรายละเอียดแม่นยำขึ้น สนใจสิ่งแวดล้อม และกล้าแสดงออก สร้างสรรค์ตามความสนใจอย่างแม่นยำ โดยการเขียนภาพสามมิติ การแสดงออกตามความเหมือนจริง ส่วนในระดับมัธยมศึกษา เป็นพฤติกรรมวัยรุ่นที่กล้าแสดงออกได้สูงกว่าทุกวัย สามารถจดจำ ปรับปรุงให้มีความแปลกใหม่ ในเพศชาย

ชอบการแสดงออกทำห้ายความแปลกใหม่ แข็งกร้าว โลดโผน ในการใช้เส้นและสี มีความอ่อนไหวทางอารมณ์ถ้าไม่ประสบความสำเร็จ ในเพศหญิง มีอารมณ์อ่อนไหวในการแสดงออก ชอบงานประเภทประดิษฐ์ ออกแบบ ตกแต่ง ใช้สีฉูดฉาด อ่อนหวาน มีความประณีตสวยงาม

2.7 วัสดุอุปกรณ์และสื่อการสอนวิชาศิลปะศึกษา

เลิต์ อานันท์ (2518 : 181) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัสดุอุปกรณ์ไว้

...การแสดงออกทางศิลปะของเด็กจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับวัสดุและอุปกรณ์การเขียนต่างๆที่มีความพร้อมเพียงใด เด็กทุกคนจึงควรได้รับการส่งเสริมจากผู้ปกครองและครู เพื่อสนับสนุนให้มีการแสดงออกด้วยการเลือกสำรวจ ทดลอง และค้นคว้ากับวัสดุต่างๆ อย่างกว้างขวางและครูสอนจัดเตรียมอุปกรณ์การสอนไว้ครบถ้วนในกรณีที่อุปกรณ์การเรียนการสอนครูอาจแก้ปัญหาด้วยการปรับปรุงดัดแปลงวัสดุ และอุปกรณ์การเรียนที่ใช้อยู่แล้วให้ดีขึ้นส่งเสริมให้เด็กมีการทดลอง เลือก ค้นคว้า หาเศษวัสดุเหลือใช้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นนำมาดัดแปลง เพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะชิ้นใหม่ โดยพยายามหลีกเลี่ยงการใช้วัสดุต่างถิ่น หายาก ราคาแพง หรือไม่สะดวกต่อการใช้ นอกจากนี้จัดหาความต้องการเท่าที่จำเป็นเท่านั้น...

มะลิจันทร์ เอื้ออานันท์ (2543 : 29) ได้กล่าวถึงความสำคัญของสื่อว่า

จากระบบการเรียนการสอนนั้นมีผลงานศิลปะเป็นเครื่องมือสำคัญในการเรียนรู้ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาหลักสูตรนั้น การพัฒนาสื่อหรือการเสนอแนะแนวทางการใช้สื่อ ในการเรียนการสอนมีบทบาทสำคัญมาก ดังนั้นคุณสมบัติและคุณภาพสื่อจึงเป็นเรื่องที่ศิลปะศึกษาตามแนวทาง DBAE ต้องให้ความสนใจเช่นกัน สื่อสมัยใหม่แห่งคริสต์ศตวรรษที่ 20 เช่น คอมพิวเตอร์ วีดิโอดีสก์ ช่วยให้ความสะดวกในการเรียนการสอนประสิทธิภาพของสื่อ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพผลของการเรียนรู้แต่มีข้อว่าโรงเรียนทุกโรงเรียนในประเทศสหรัฐอเมริกา จึงมีความสามารถในการจัดหาสื่อการสอน แบบเทคโนโลยีขั้นสูงมาใช้ในสถาบันของตนเท่าเทียมกัน ดังนั้นสื่อในรูปแบบเดิม เช่น ภาพจำลอง ผลงานศิลปะ ภาพสไลด์จึงเป็นที่นิยมในการเรียนการสอนและยังมีการผลิตและใช้สื่อประเภทนี้อยู่เช่นกัน...

วิรุณ ตั้งเจริญ (2539 : 161 - 180) ได้กล่าวถึงวัสดุอุปกรณ์และสื่อการสอนไว้ดังนี้

สื่อการสอน ตลอดเวลาสำหรับการเรียนการสอนเราจะพบว่าเนื้อหาสาระตัวอย่างสื่อคล้อยในการเรียนรู้ของเด็กมีสภาพเป็นนามธรรมมาก สภาพนามธรรมเช่นนั้นจะมีลักษณะเลื่อนลอยต่อความรู้ ความเข้าใจ และความคิดเห็นอย่างเป็นรูปธรรมขึ้นทำให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ หรืออาจกล่าวได้ว่า “สื่อการสอนที่ดี ย่อมมีชัยไปกว่าครึ่ง” ก็ได้

การเรียนการสอนที่หลายวิชาหลายวิชามีลักษณะเหมือนการย่อโลกทั้งโลกมาไว้ในห้องเรียน สรุปเหตุการณ์จากอดีตนับพันนับหมื่นปีมาสู่ปัจจุบันสิ่งที่มีความหมายที่มิได้มีตัวตนขึ้น วิชาการต่างๆ ในโรงเรียนจึงไม่อาจจะบรรลุเป้าหมายทางการเรียนรู้ได้เพียงการเล่าให้ฟัง หรืออธิบายให้ฟังเท่านั้น สื่อที่ช่วยสร้างความเข้าใจให้กับการเรียนรู้ประกอบการเล่าประกอบการอธิบายนั้นจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการเรียนการสอน ซึ่งในที่นี้เรียกว่า สื่อการสอน (Instructional Media)

การเรียนการสอนทัศนศิลป์ศึกษา ซึ่งเป็นวิชาที่มีทั้งการฝึกปฏิบัติ เช่น การเขียนแบบ ออกแบบ พิมพ์ภาพ วิชาที่ต้องอธิบาย เช่น ศิลปนิยม องค์ประกอบศิลป์ การใช้สี และวิชาที่ต้องเล่าเรื่อง เช่น ประวัติศาสตร์ศิลป์ไทย และสากล ด้วยวิชาที่ประกอบขึ้นด้วยการเรียนการสอนหลายลักษณะเช่นนี้ ทำให้การจัดสื่อการสอนต้องมีหลายลักษณะตามไปด้วย

วัสดุการสอนทัศนศิลป์ศึกษา

วัสดุ (Materials) ที่ใช้เป็นสื่อการสอน คือวัสดุที่นำมาจากผลิตภัณฑ์ คือวัสดุที่นำมาจากการผลิตกรรมทางประยุกต์วิทยา โดยนำมาเปลี่ยนแปลง สร้างสรรค์ หรือใช้ร่วมกับสิ่งอื่นๆ เพื่อใช้ประกอบการสอน ให้การสอนในแต่

ละบทเรียนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สำหรับข้อเสนอแนะในการสอนวิชาทัศนศิลป์ศึกษาในที่นี้จะมุ่งกล่าวถึงเฉพาะวัสดุ กราฟฟิก (Graphic) ภาพถ่าย และหุ่นจำลองคำว่า “Graphic” แต่เดิมมีความหมายถึงภาพวาดหรือภาพลายเส้น ต่อมาได้ขยายความไปยังงานที่เกี่ยวข้องกับการพิมพ์ (Graphic Art) ด้วย สำหรับ “วัสดุกราฟฟิก” ในที่นี้คงหมายรวมถึง ภาพประกอบ ภาพแสดง และภาพจำลอง ทั้งที่เขียนขึ้นโดยตรง เช่น ภาพการ์ตูน งานออกแบบ ภาพที่เริ่มขึ้นจากการขีดเขียน เช่น ภาพจำลอง หุ่นจำลอง และการ พิมพ์ที่เริ่มจากการขีดเขียน เช่น ภาพพิมพ์ซิลค์สกรีน ภาพพิมพ์โรเนียว เป็นต้น โดยที่ผลงานเหล่านี้จะผลิตขึ้นด้วยมือไม่ใช่ผลิตด้วยเครื่องจักร

สำหรับวัสดุการสอนที่น่าเสนอในที่นี้ จะเป็นเพียงวัสดุที่เลือกมาเฉพาะที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อการสอนวิชา ทัศนศิลป์ศึกษาเท่านั้นคือ

1. กระดานชอล์ก (Chalk Board)
2. ภาพประกอบ (Illustration)
3. การ์ตูน (Cartoon)
4. โปสเตอร์ (Poster)
5. ป้ายแสดง (Display board)
6. แผนภูมิ (Chart)
7. ภาพถ่าย (Photography)
8. หุ่นจำลอง (Model)

วิรุณ ตั้งเจริญ (2539 : 168) ได้กล่าวถึงอุปกรณ์การสอนทัศนศิลป์ศึกษาว่า

อุปกรณ์ (Equipment) หรือนำมาเป็นสื่อการสอนในที่นี้ หมายถึงอุปกรณ์ที่เป็นผลผลิตทางวิศวกรรมที่สร้างขึ้น เพื่อปฏิบัติงานหรือประกอบกับสิ่งอื่นๆ เพื่อปฏิบัติงานอย่างหนึ่ง อุปกรณ์ที่กล่าวถึงนี้ อาจจะเป็นอุปกรณ์เครื่องจักรกล หรือไม่ใช่เครื่องจักรกลก็ได้ การนำอุปกรณ์ต่างๆ มาช่วยการเรียนการสอน นับเป็นความพยายามที่จะสร้างความเข้าใจ ในการเรียนรู้แต่ละเนื้อหาให้กว้างขวางและลึกซึ้ง ด้วยประสบการณ์ที่หลากหลายและชัดเจนจากแหล่งต่างๆ เอาชนะ กาลเวลาด้วยการนำเสนอประสบการณ์จากช่วงเวลาที่ผ่านมาแสดงและเสนอความรู้ความคิด และความเข้าใจให้เป็น รูปธรรมขึ้น อุปกรณ์การสอนที่กำลังกล่าวถึงในที่นี้เช่น เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายภาพยนตร์ โทรทัศน์ อุปกรณ์ ทดลองการใช้สีเครื่องฉายภาพทึบแสง กล้องถ่ายรูป คอมพิวเตอร์ ฯลฯ และอุปกรณ์การสอนในที่นี้ก็จะรวมถึงวัสดุ ต่างๆ ที่ใช้ร่วมกับอุปกรณ์ด้วย เช่น फिल्म เทป สไลด์ แผ่นใส จอภาพ ฯลฯ สำหรับสื่อการสอนแล้ว นับว่าเป็นสิ่งที่ ผู้สอนทัศนศิลป์ศึกษาจำเป็นต้องทำความเข้าใจ ควรพร้อมที่จะสร้างสรรค์และนำเสนออย่างสม่ำเสมอ เพราะสื่อการ สอนคือสิ่งเร็ว ที่มีค่าอย่างหนึ่งทางการศึกษา นอกจากนั้นแล้ว สื่อการสอนยังเป็นการขยายโลกทัศน์ที่สำคัญอีกด้วย ผู้สอนทัศนศิลป์ศึกษาที่ศึกษามาทางศิลปะโดยตรงหรือผู้ไม่มีฝีมือทางศิลปะ จะไม่เป็นปัญหาสำหรับการสร้างและ เตรียมการสอน เพราะสื่อการสอนทั้งหลายก็จะใช้ฝีมือทางศิลปะเกือบทั้งสิ้น แต่ถึงอย่างไร ผู้ที่มีได้เรียนมาทางศิลปะ โดยตรงหรือไม่มีฝีมือทางศิลปะนัก ก็สามารถเรียนรู้และฝึกฝนได้ บางครั้ง สื่อการสอนที่ดีก็มีได้ขึ้นอยู่กับคุณค่า ทางศิลปะอย่างเดียว เพราะการจัดสื่อการสอนที่ดีจะขึ้นอยู่กับความสามารถในการนำไปใช้เป็นประการสำคัญ

นอกจากนั้น ผู้สอนต้องตระหนักว่า สื่อการสอนไม่ใช่ครูหรือแหล่งความรู้ด้วยตัวมันเอง สื่อการสอนเป็นได้แต่ เพียงส่วนประกอบหรือช่วยในการสอน ช่วยกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ที่ดีกว่า ถ้าครูใช้สื่อการสอนโดดๆ ให้สื่อการสอนมี สภาพเป็นครูแทนผู้สอน การเรียนการสอนเพื่อผลในวงกว้างก็จะได้ความหมาย และผู้เรียนก็ไม่ต้องเสียเวลามาเรียน ที่โรงเรียน หรือไม่จำเป็นต้องมีครูต่อไป

การผลิตสื่อการสอนทัศนศิลป์ศึกษาสำหรับสื่อการสอนที่สามารถทำขึ้นได้ ผู้สอนควรจะถือนโยบายที่ทำงาน ใช้เอง โดยใช้วัสดุราคาถูก หรือวัสดุในท้องถิ่นเท่าที่จะหาได้นั้น นับว่าเป็นผลสำเร็จในการสร้างสื่อการสอนด้วยเช่นกัน ในบทเรียนนี้ ใคร่เสนอแนะว่า เลือกเสนอแนะวัสดุอุปกรณ์ และตัวอย่างเฉพาะที่เห็นว่าจะเป็นประโยชน์โดยตรง เท่านั้น อย่างไรก็ตามขอให้ผู้สอนเข้าใจว่ายังมีวัสดุอุปกรณ์และสื่อการสอนอีกมากนอกเหนือจากข้อเสนอแนะนี้ และสามารถนำมาใช้ได้ และขอให้มั่นใจว่า การรู้จักประดิษฐ์คิดค้นสื่อการสอนแปลกๆ ใหม่ๆ ขึ้นใช้เอง ย่อมมีความหมาย สำหรับการมีอาชีพครูด้วยเช่นกัน

สรุปได้ว่าวัสดุอุปกรณ์และสื่อการสอนศิลปศึกษา มีความหมายแตกต่างกันดังนี้ วัสดุคือสิ่งที่ทำมาจากผลิตรกรรมทางประยุกต์วิทยา โดยนำมาเปลี่ยนแปลงสร้างสรรค์ หรือใช้ร่วมกับสิ่งอื่นๆ เพื่อใช้ประกอบการสอนวิชาทัศนศิลปศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ได้แก่วัสดุกราฟฟิก ภาพถ่าย และหุ่นจำลองอุปกรณ์ หมายถึง อุปกรณ์ที่เป็นผลผลิตทางวิศวกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อปฏิบัติงานหรือประกอบกับสิ่งอื่นๆ เพื่อปฏิบัติงานอย่างหนึ่งเช่น เครื่องจักรกล เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายภาพยนตร์ โทรทัศน์ อุปกรณ์ทดลองการใช้สี เครื่องฉายภาพบนทึบแสง กล้องถ่ายรูป ความพิพเตอร์ ฯลฯ สื่อการสอนที่ดีสามารถทำให้การเรียนการสอนบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ จากนามธรรมให้ความรู้ความเข้าใจในศิลปะเป็นรูปธรรม ทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพ จึงควรเลือกสื่อการสอนให้เหมาะกับการเรียนรู้แต่ละวิชา

2.8 บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอนศิลปศึกษา

บรรยากาศของห้องเรียนที่ดีช่วยเสริมให้นักเรียนมีความสุขจิตใจที่ดี มีความตั้งใจที่จะศึกษาเล่าเรียนให้ได้ผลดีที่สุด ในทางตรงข้าม บรรยากาศของห้องเรียนที่ไม่เหมาะสมอาจเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้และอาจก่อให้เกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อบุคคล และสภาพแวดล้อมได้ ดังนั้นครูจึงควรมีความรู้เรื่องอิทธิพลของบรรยากาศของห้องเรียนแบบต่างๆ ที่มีผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน เพื่อจะได้สร้างบรรยากาศที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียน ได้เกิดการเรียนรู้ที่ดีที่สุด (ธำรงค์ศักดิ์ หมีนจันทร์. 2532 : 10)

เลิศ อานันท์นะ (2518 : 60) ได้กล่าวถึงห้องเรียนศิลปศึกษาว่า ห้องเรียนศิลปศึกษาควรมีบริเวณกว้างขวางเพียงพอที่จะตอบสนองการแสดงออก มีบรรยากาศที่เร้าใจผู้เรียนให้อยากเรียน เช่น มีพื้นที่กว้างขวาง สะอาด แสงสว่างเพียงพอ อุณหภูมิพอเหมาะ อากาศถ่ายเทได้สะดวก อุปกรณ์ครบครันสามารถปฏิบัติงานได้เป็นรายบุคคลและกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ วิรุณ ตั้งเจริญ (2526 : 111) กล่าวว่า สภาพภายในห้องเรียนที่ดีย่อมเป็นสิ่งหนึ่งของแรงกระตุ้นที่จะช่วยในการสร้างสรรค์ศิลปะเป็นอย่างดี สภาพห้องเรียนที่ดีมีโต๊ะทำงานได้สะดวก ห้องกว้างขวางพอสมควร มีน้ำใช้ มีแผ่นป้ายติดภาพ มีอากาศถ่ายเทได้ดี มีห้องเรียนเป็นสัดส่วน นอกจากนั้นยังกินความถึงการสร้างบรรยากาศที่ดี เช่น ความเป็นกันเองของครู การให้กำลังใจที่ดี การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น ห้องเรียนที่มีเสรีภาพ สภาพแวดล้อมที่ดีเช่นนี้จะช่วยสร้างเสริมการเรียนรู้ได้อย่างดี

ธนศ ขำเกิด (2533 : 35 - 36) กล่าวถึงการจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนไว้ดังนี้

การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

1. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่สภาพแวดล้อมที่เป็นวัตถุ เช่น บริเวณโรงเรียน อาคารเรียน อาคารประกอบ ห้องเรียน ห้องประกอบครุภัณฑ์และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ
2. สภาพแวดล้อมทางวิชาการ ได้แก่ การจัดบรรยากาศการเรียนการสอนทั้งในและนอกห้องเรียน ตลอดจนการจัดบริการเพื่อส่งเสริมสนับสนุนทางวิชาการต่างๆ ที่จะทำให้นักเรียนได้รับความรู้และประสบการณ์มากที่สุด ภายใต้บรรยากาศที่มีชีวิตชีวา
3. สภาพแวดล้อมทางการบริหารจัดการ ได้แก่ การดำเนินการใดๆ ภายในโรงเรียนให้การปฏิบัติงานสำเร็จลงได้ด้วยความร่วมมือ ร่วมใจของบุคลากร ซึ่งสังเกตได้จากการดำเนินงานอย่างมีระบบ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันของบุคลากร

ธนพรรณ บุญยรัตกลิน (2530 : 46 - 51) ได้กล่าวถึงการจัดห้องเรียนศิลปะศึกษาไว้ว่า

ห้องเรียนศิลปะศึกษาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งที่จะมีผลต่อการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษา ห้องเรียนศิลปะศึกษาควรแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ พื้นที่ว่างส่วนบุคคลและพื้นที่โดยส่วนรวม ส่วนการจัดพื้นที่ภายในนั้นจัดแบ่งออกเป็น 2 ส่วนสำคัญ ดังนี้

1. ส่วนที่ใช้ในการทำกิจกรรมการเรียนการสอน และการปฏิบัติงาน (Studio Activities) ส่วนนี้จะใช้ประโยชน์เพื่อการเรียนการสอนทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ซึ่งเป็นบริเวณส่วนใหญ่ของห้องเรียน ประกอบด้วย โต๊ะเรียน โต๊ะครู เก้าอี้ ขาตั้งสำหรับวาดรูป ม้านั่ง โต๊ะยาววางอุปกรณ์ต่างๆ บริเวณส่วนนี้ ผู้เรียนจะสามารถใช้เพื่อการทดลองปฏิบัติงานฝึกหัด ศึกษาค้นคว้าเพื่อการพัฒนาการเรียนศิลปะให้ดียิ่งขึ้น ให้เกิดความชำนาญ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ต่างๆ ค้นหาแนวคิดใหม่ๆ ได้อย่างอิสระเสรี
2. ส่วนที่จัดไว้เพื่อการแสดงผลงานของผู้เรียน และวิจารณ์ผลงาน (Responding to Art) บริเวณนี้จัดไว้เพื่อแสดงผลงานที่สำเร็จแล้ว เปิดให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ผลงานเหล่านั้น โดยครูผู้สอนอาจดำเนินการวิจารณ์ให้คะแนน หรือผู้เรียนวิจารณ์และให้คะแนนกันเอง เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็น ได้แสดงออก ส่งเสริมประสบการณ์เรียนรู้ และพัฒนาการทางความคิด อารมณ์และร่างกาย การจัดบริเวณนี้ควรคำนึงถึงความจำเป็นด้านต่างๆ เช่น ควรจัดให้โต๊ะครูอยู่บริเวณหน้าห้องเรียน เพื่อให้สามารถดูแลผู้เรียนได้ทั่วถึง จัดโต๊ะให้เป็นระเบียบ เว้นช่องทางเดินให้ผู้เรียนสามารถเดินได้สะดวก และเข้าถึงผู้เรียนได้ง่ายๆ คน จะทำให้ใกล้ชิดกัน มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันมากกว่ายืนสอนอยู่แต่บริเวณหน้าห้องเรียนเพียงอย่างเดียว ครูสามารถเข้าไปช่วยแก้ปัญหา และให้คำแนะนำแก่นักเรียนได้สะดวก นอกจากนั้นการจัดควรคำนึงถึงขนาดความกว้างยาวของห้องเรียน รูปร่างของห้องเรียนต้องสัมพันธ์กับจำนวนของผู้เรียน รูปแบบแสงและขนาดของเฟอร์นิเจอร์ และที่สำคัญคือต้องคำนึงถึง ระดับชั้นของผู้เรียนด้วย

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2530 : 28) ได้กล่าวถึงห้องปฏิบัติงานทางศิลปะศึกษาว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ทางศิลปะและสรุปลักษณะของห้องปฏิบัติ การไว้ดังนี้

1. เป็นสถานที่ค้นคว้าทางวิชาการด้านศิลปะศึกษา
2. เป็นสถานที่ศึกษาเพื่อขยายความรู้ให้กว้างและลึกตามที่คุณเรียนสนใจ
3. เป็นสถานที่เพิ่มพูนประสบการณ์
4. เป็นสถานที่ที่นักเรียนเข้าไปทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย
5. เป็นสถานที่สนุกสนานที่จะคิดและสร้างสรรค์
6. เป็นสถานที่ให้ความเพลิดเพลินในบรรยากาศของศิลปะ
7. เป็นสถานที่สามารถทำงานร่วมกันได้

ชะลอ พงษ์สามารถ (2526 : 92 - 93) ได้กล่าวถึงห้องเรียนศิลปะศึกษา สรุปได้ดังนี้

1. ควรแยกห่างจากห้องเรียนธรรมดา เพื่อป้องกันเสียงขณะปฏิบัติงาน รบกวนห้องอื่น
2. เป็นห้องมีอากาศถ่ายเทได้สะดวก แสงสว่างพอเหมาะกับสุขภาพ
3. มีขนาดกว้างพอกับจำนวนนักเรียน มีโต๊ะปฏิบัติงานพร้อมเก้าอี้
4. มีป้ายติดผนังเพื่อติดต่อกับข่าวสาร และป้ายติดผลงานของนักเรียน
5. มีโต๊ะเก้าอี้ของครูผู้สอน กระดานดำ
6. มีตู้หรือชั้นเก็บ วัสดุ อุปกรณ์การทำงาน of นักเรียน
7. มีมุมหนังสือให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้า

8. มีอ่างน้ำสำหรับล้างมือ
9. ห้องสอนทฤษฎีวิชาการควรอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน เพื่อสะดวกในการเคลื่อนย้าย
10. ห้องพักครูอยู่ใกล้ห้องปฏิบัติงาน

ขวลิต ดาบแก้ว และสุดาวดี เหมทานนท์ (2525 : 44-46) กล่าวถึงการจัดห้องเรียนศิลปะไว้ว่า

ห้องเรียนเป็นสถานที่ที่เด็กจะได้รับการเรียนรู้ต่างๆ ที่ครูผู้สอนจัดให้ ในวันหนึ่งๆ เด็กจะอยู่ในห้องเรียนมากกว่าอยู่นอกห้องเรียน ดังนั้นการจัดห้องเรียนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับปรุงสภาพแวดล้อม และจัดบรรยากาศในห้องเรียนให้มีส่วนเอื้ออำนวยในการเรียนการสอน การจัดห้องเรียนได้ดั่งนั้น จะทำให้เด็กเกิดความอบอุ่น ไม่คิดว่าการเรียนการสอนนั้นเป็นการบังคับ เกิดความกระตือรือร้นอยากเรียนรู้ ตั้งใจเรียน ไม่อยากขาดโรงเรียน ทำให้เกิดผลดีแก่การเรียนการสอน การจัดห้องเรียนนั้น ควรคำนึงถึงหลักใหญ่ๆ ดังนี้

1. ขนาดและสภาพห้องเรียน ต้องพิจารณาถึง ขนาดของห้องเรียนที่มีขนาดพอเหมาะกับจำนวนนักเรียนที่จะทำการสอน และทำกิจกรรมได้สะดวก ห้องเรียนไม่ควรมีเสียงรบกวนมาก มีแสงสว่างเพียงพอ สีของห้องเรียนควรใช้สีอ่อนหรือสีแสงสว่าง มีอากาศถ่ายเทเย็นสบาย เหมาะแก่การเรียนการสอน
2. วัสดุอุปกรณ์ในห้องเรียน ควรจัดให้มีอุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ มีขนาดพอเหมาะกับวัยของเด็ก อุปกรณ์การเรียนที่จำเป็นต้องใช้บ่อยๆ ไว้ในห้องเรียน เช่น ป้ายนิเทศ กระดาษทราย หุ่นจำลอง ฯลฯ ส่วนวัสดุสิ้นเปลือง ควรมีตู้เก็บที่พร้อมที่จะนำมาใช้ได้
3. การจัดห้องเรียนศิลปะ ต้องจัดโต๊ะสำหรับกิจกรรมกลุ่ม ขาหยั่งเขียนภาพ ตู้สำหรับเก็บวัสดุอุปกรณ์ในการเรียนการสอน อ่างล้างมือ ป้ายนิเทศสำหรับติดแสดงผลงาน ฯลฯ
4. การจัดบรรยากาศในห้องเรียน ให้เด็กได้มีอิสระในการแสดงออก ระเบียบในชั้นไม่ควรเคร่งครัดจนเกินไป แต่ไม่ควรให้ห้องเรียนวุ่นวาย จนเด็กเกิดความรู้สึกว่าถูกบังคับให้เรียน ห้องเรียนต้องสะอาด และมีความสะดวกในการทำกิจกรรมต่างๆ

สรุปได้ว่าบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอนศิลปศึกษา เป็นสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสภาพแวดล้อมทางวิชาการ ได้แก่ การจัดบรรยากาศการเรียนการสอนทั้งในและนอกห้องเรียน ตลอดจนการจัดบริการเพื่อส่งเสริม สนับสนุนทางวิชาการต่างๆ ที่จะทำให้นักเรียนได้รับความรู้และประสบการณ์มากที่สุด เพื่อให้ได้บรรยากาศการเรียนการสอนที่มีชีวิตชีวา ห้องเรียนควรมีพื้นที่กว้างขวาง สะอาด และสว่างเพียงพอ อากาศถ่ายเทได้สะดวก มีโต๊ะทำงานที่สะอาด ประกอบด้วยครุภัณฑ์และอุปกรณ์ต่างๆ ที่ช่วยเสริมให้นักเรียนมีสุขภาพจิตที่ดี มีความตั้งใจที่จะศึกษาเล่าเรียนให้เกิดการเรียนรู้มากที่สุด สามารถปฏิบัติได้เป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม การสร้างบรรยากาศที่ดี ยังรวมถึงความเป็นกันเองของครู การให้กำลังใจแก่ศิษย์ การเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นอย่างมีเสรีภาพ

2.9 การวัดผลและการประเมินผลในวิชาศิลปศึกษา

ไมเคิล เดย์ (1985 : 238) รายงานว่าการประเมินผลเป็นหัวข้อที่วงการศึกษาค้นคว้าให้ความสนใจเป็นอย่างมากในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญของวงการศิลปศึกษา ต่างก็ค้นหาวิถีทางในการประเมินการเรียนการสอนศิลปะในห้องเรียนอย่างมีมาตรฐาน หนังสือตำราสำคัญทางศิลปะหลายเล่มต่างก็บรรจุหัวข้อเกี่ยวกับการประเมินผลไว้ในเนื้อหาด้วยกันทั้งสิ้น

จำนง พรายแถมแซ (2529 : 4) ได้ให้ความหมายของการวัดผลไว้ว่า

การวัดผล (Measurement) หมายถึง กระบวนการในการกำหนด หรือหาปริมาณแทนคุณลักษณะของสิ่งหนึ่ง สิ่งใดหรือแทนพฤติกรรมหรือสมรรถภาพของบุคคล โดยใช้เครื่องมือช่วยในการวัด และผลของการวัดจะออกมาเป็น ตัวเลขหรือคะแนนว่ามีจำนวนหรือปริมาณเท่าใด ส่วนการประเมิน (Evaluation) นั้นหมายถึงกระบวนการในการ ตัดสินใจหรือวินิจฉัยเพื่อตีราคาหรือสรุปคุณลักษณะของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือพฤติกรรมของคนใดคนหนึ่งอย่างมี หลักเกณฑ์ โดยอาศัยข้อมูลหรือรายละเอียดจากการวัดผล การสังเกต การตรวจผลงาน การสัมภาษณ์ หรือการ ทดสอบประกอบการพิจารณา

การวัดผลในวิชาศิลปศึกษา มีการวัดทั้งด้านพฤติกรรมและกิจกรรม การวัดด้านพฤติกรรม หมายถึง การพิจารณาพฤติกรรมของผู้เรียนเป็นรายบุคคลว่ามีความพร้อมมากน้อยเพียงใด มีความสนใจต่อ การเรียนเพียงใด ส่วนการวัดด้านกิจกรรม หมายถึง วัดจากผลงานที่ได้กระทำขึ้น เช่น การรายงาน การ อภิปราย การลงมือปฏิบัติ เป็นต้น (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช. 2527 : 140) การวัดผลจึงไม่มีเกณฑ์ตายตัวแน่นอนนัก ครูผู้สอนจะต้องใช้ความพยายามหลาย ๆ วิธี และติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ (เลิศอนันตนะ. 2518 : 65)

วิรัตน์ พิชญไพบูลย์ (2529 : 131 - 136) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการวัดผลของการสอนวิชา ศิลปะไว้ว่า

จุดมุ่งหมายของการวัดผลการเรียนการสอนวิชาศิลปะ ก็เพื่อวัดระดับความเจริญงอกงามที่เกิดจากการเรียน และการประกอบกิจกรรมทางศิลปะ ซึ่งจะเป็นผลดีต่อนักเรียนและการสอนของครู เพราะนักเรียนจะได้ทราบ ความสามารถและความถนัดของตน สำหรับครูทำให้ได้คิดแก้ไขปรับปรุงการสอนให้ดีขึ้นตามวัตถุประสงค์ของ การศึกษาได้ นอกจากนี้ผลของการประเมินผลยังจะช่วยให้เกิดการจูงใจ ส่งเสริมความสนใจในการเรียน และการเลือก แนวการศึกษาได้ถูกต้อง

ในเรื่องของการประเมินผลการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษานั้น เป็นการเอาข้อมูลการวัดมาประมวลและ วินิจฉัย เพื่อส่งเสริม แก้ไข ปรับปรุงการเรียนการสอนให้ได้ผลดีต่อไป การประเมินผลการเรียนวิชาศิลปศึกษาที่สำคัญ คือ การวัดพัฒนาการของนักเรียนในด้านต่างๆ และการวัดพฤติกรรมที่เกิดจากการสอนวิชาศิลปศึกษาจำแนกได้ดังนี้

1. การวัดพัฒนาการด้านต่างๆ แบ่งได้เป็น 7 หมวด คือ

พัฒนาการทางการสร้างสรรค์

พัฒนาการทางสุนทรียภาพ

พัฒนาการทางด้านการรับรู้

พัฒนาการทางด้านสติปัญญา

พัฒนาการทางด้านอารมณ์

พัฒนาการทางกาย

พัฒนาการด้านสังคม

2. การวัดพฤติกรรมด้านต่างๆ

ด้านความรู้

ด้านความเข้าใจ

ด้านความคิดและการออกแบบ

ด้านศิลปนิยม

ด้านเจตคติและความสนใจ

ด้านทักษะและการนำไปใช้

มะลินันท์ เอื้ออานันท์ (2543 : 35) ได้กล่าวถึงระบบการประเมินผลของหลักสูตรศิลปะไว้ว่า

ระบบประเมินผลในตัวแบบหลักสูตรของแชปแมน (Chapman, 1978) พบว่ามีการวางแผนครอบคลุมทั้งในด้านการประเมินหลักสูตร และการสอนของครูรวมทั้งการเรียนของนักเรียนในการประเมินผลหลักสูตรในเอกสารหลักสูตรที่มีชื่อเสียงของเธอนั้น แชปแมนเสนอแนะให้พิจารณาประเด็นสำคัญ 3 ประเด็นคือ พิจารณาจุดมุ่งหมายของหลักสูตร พิจารณาที่วิถีทางซึ่งจะนำไปสู่จุดมุ่งหมายนั้น และพิจารณาที่วัตถุประสงค์ต่าง ๆ ด้านการเรียนการสอน โดยตรวจสอบถึงคุณภาพของจุดมุ่งหมาย มีแนวทางเสริมสร้างเชาวน์ปัญญาของผู้เรียน ให้มีความสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาทั่วไปสอดคล้องกับพฤติกรรมของเด็กแต่ละวัย รวมทั้งกระบวนการเรียนการสอนและวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการเรียนการสอนว่าสามารถบรรลุถึงจุดมุ่งหมายนั้นหรือไม่ และนักเรียนต้องมีการศึกษาที่เป็นระเบียบแบบแผนในอันที่จะบรรลุจุดมุ่งหมายนั้นหรือไม่

ส่วนในด้านของการประเมินวิถีทางซึ่งจะนำไปสู่จุดมุ่งหมายนั้น แชปแมนแนะนำให้พิจารณาว่า จุดมุ่งหมายหนึ่ง ๆ นั้น อาจจะมีหลายหนทาง การที่จะเลือกใช้วิถีทางใดให้เหมาะสมสอดคล้องนั้น ผู้ประเมินจะต้องมองว่าวิถีทางที่ใช้นั้นเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่อยู่ในจุดมุ่งหมายอยู่ในเนื้อหาและสามารถใช้เป็นหนทางไปสู่จุดมุ่งหมายอยู่ในเนื้อหาและสามารถใช้เป็นหนทางไปสู่จุดมุ่งหมายมากกว่าหนึ่งประเด็นหรือไม่

ในด้านการประเมินผลวัตถุประสงค์ในการเรียนการสอนนั้น แชปแมนระบุว่า หลักสูตรจะสามารถสนองจุดมุ่งหมายได้ก็ต่อเมื่อมีวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ที่กว้างขวาง เช่น วัตถุประสงค์ทางจิตวิทยา อุดมการณ์ งบประมาณและวัตถุประสงค์ประเภทสื่อการสอน และแต่ละด้านนั้นสามารถสื่อให้เห็นจากผลของการเรียนการสอนเช่นไรและเหมาะสมหรือไม่

สำหรับการประเมินผลการสอน แชปแมนแนะนำให้ประเมินการทำงานของครูในด้านต่าง ๆ เช่น การสอนความรู้พื้นฐานได้ถูกต้อง สามารถสื่อความหมายถึงมโนทัศน์ศิลปะ การที่ครูคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน การที่ครูสนับสนุนให้ผู้เรียนค้นหาหนทางเรียนรู้ด้วยตนเอง ครูเข้าใจและฉลาดในการเลือกสรรสื่อและกิจกรรมเพื่อพัฒนานักเรียน ครูมีทักษะในการสอนได้ตามวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย รวมทั้งครูมีคุณสมบัติเป็นมนุษยนิยมที่เข้าใจโลก

ส่วนในการประเมินผลด้านการเรียนนั้น แชปแมน แนะนำว่า ครูควรมีบันทึกการประเมินผลหลายๆ ด้าน ดังนี้

1. ประเมินจากแฟ้มสะสมงานสองมิติ ในส่วนนี้อาจจัดให้มีระบบตรวจสอบรายการ (checklist) ที่เด็กใช้ในการประเมินผลงานตนเอง หรือประเมินครู (หรือทั้งสองฝ่าย) ซึ่งเด็กสามารถรู้ถึงสภาพงานของตน
2. บันทึกจากภาพถ่ายหรือผลงานสามมิติหรือสไลด์ภาพงานที่ถ่ายเก็บไว้เป็นหลักฐาน
3. บันทึกในรูปของอนุทินที่ครูสนับสนุนให้เด็กทำเก็บไว้โดยบันทึกถึงประสบการณ์ต่างๆ สิ่งที่เด็กเห็น คิด ความรู้สึกและงานที่ทำ
4. เทปบันทึกเสียง เด็กอาจพูดลงในเทปบันทึกในขณะที่ทำงานศิลปะ ในลักษณะสัมภาษณ์ การฟังเทปทำให้ครูเรียนรู้ถึงความคิดเห็นทัศนคติและความเข้าใจของนักเรียน
5. ภาพยนตร์หรือวิดีโอเทป
6. เครื่องมือประเภทเกมส์ที่ใช้ทดสอบสามารถประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน
7. ใบกรอกชื่อที่นักเรียนจะต้องลงชื่อและกำหนดงานที่เลือกทำในคาบนั้นๆ ในห้องปฏิบัติงาน พร้อมทั้งให้เหตุผลของการเลือก
8. การสัมภาษณ์และตารางการสังเกต บันทึกชนิดนี้มีประโยชน์สำหรับเด็กอนุบาล แต่สามารถนำมาใช้กับเด็กในระดับประถมฯ ในกรณีนี้ครูสามารถบันทึกถึงพฤติกรรมต่างๆ ของนักเรียน

สรุปได้ว่าการวัดผลและการประเมินผลในวิชาศิลปะศึกษา หมายถึง กระบวนการในการกำหนดหรือหาปริมาณคุณลักษณะของสิ่งใดสิ่งใดหรือพฤติกรรม หรือสมรรถภาพของบุคคล โดยใช้เครื่องมือช่วยในการวัด และผลของการวัดจะออกมาเป็นตัวเลขหรือคะแนนมีจำนวนหรือปริมาณเท่าใด ส่วนการประเมินหมายถึงกระบวนการในการตัดสินใจหรือวินิจฉัย เพื่อตีราคาหรือสรุปคุณลักษณะของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือ

พฤติกรรมของคนใดคนหนึ่ง อย่างมีหลักเกณฑ์ โดยอาศัยข้อมูลหรือรายละเอียดจากการวัดผล การสังเกต การตรวจผลงาน การสัมภาษณ์ หรือการทดสอบประกอบการพิจารณา การวัดผลในวิชาศิลปศึกษา มีการวัดทั้งด้านพฤติกรรมและกิจกรรม มีจุดมุ่งหมายหรือวัดระดับความเจริญงอกงามที่เกิดจากการเรียนและการประกอบกิจกรรมทางศิลปะ เพราะนักเรียนจะได้ทราบความสามารถและความถนัดของตน ครูนำผลของการวัดผลไปปรับปรุงแก้ไขการสอนให้ดีขึ้นตามวัตถุประสงค์ของรายวิชาและสามารถเลือกแนวทางการศึกษาได้ถูกต้อง ครูผู้สอนจะต้องใช้วิธีวัดผลหลายวิธีเช่น การประเมินจากแฟ้มสะสมงาน การบันทึกภาพถ่ายหรือผลงานสามมิติ เทปบันทึกเสียง ภาพยนตร์ วีดิโอเทป หรือสไลด์ ถ่ายเก็บไว้เป็นหลักฐาน การบันทึกความคิดความรู้สึก ประสบการณ์ต่างๆของเด็กที่มีต่อผลงาน การให้เหตุผลในการเลือกผลงานในชั้นเรียน การสัมภาษณ์ การบันทึกพฤติกรรมต่างๆของนักเรียน ในการวัดผลครูจึงควรเลือกวิธีที่สามารถวัดผลให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายของรายวิชานั้นๆ

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 - 2544

การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาของอารี สุทธิพันธุ์ จำเป็นต้องศึกษาความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในอดีตที่มีความสัมพันธ์กับการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษาและศิลปวัฒนธรรม ซึ่งพัฒนามาเป็นรากฐานของความคิดที่มีความสัมพันธ์กับบุคคลและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา

สุจิต บุญบงการ (2525 : 2-3) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยไว้ว่า

การเปลี่ยนสังคมไทยในปี 2475 นำโดยคณะผู้ก่อการประกอบด้วยทหารบก ทหารเรือและคณะราษฎร ภายใต้การนำของพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา พันตรีหลวงพิบูลสงครามและหลวงประดิษฐมนูธรรม ได้ยึดอำนาจเลิกล้มระบบสมบูรณาญาสิทธิราช ที่มีมานานหลายศตวรรษ ในขณะนั้นกลุ่มอนุรักษนิยมยังคงมีพลังเข้มแข็ง คณะราษฎร จึงต้องประณีตระดมทางการเมือง เชิญให้พระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นนายกรัฐมนตรี แต่ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอนุรักษนิยมกับคณะราษฎรก็ยังมีปรากฏออกมาอีก เกี่ยวกับแผนเศรษฐกิจ หลวงพิบูลสงครามเป็นผู้นำทำการรัฐประหารล้มรัฐบาล และทำการเปิดสภาผู้แทนตามปกติขอได้พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี การทำท้าวอำนาจของคณะราษฎรที่สำคัญอีกอันหนึ่งคือกบฏบวรเดช ซึ่งหมายถึงล้มรัฐบาลคณะราษฎร แต่กระทำไม่สำเร็จถูกกองกำลังของหลวงพิบูลสงครามปราบปรามได้อย่างราบคาบ อำนาจและบารมีของจอมพล ป. พิบูลสงครามเด่นชัดขึ้น พร้อมๆ กับการสลายตัวของฝ่ายอนุรักษนิยม อำนาจของ พล.อ.พระยาทรงสุรเดช คู่ปรับคนสำคัญของจอมพลแปลก พิบูลสงครามในคณะราษฎร ก็ถูกทำลายไปด้วย พระยาพหลพลพยุหเสนาก็ถูกกีดกันและสุดท้ายต้องลี้ภัยทางการเมืองไปยังอินโดจีน ในที่สุดจอมพล แปลก พิบูลสงคราม เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีโดยปราศจากคู่แข่งแต่ประการใด

ตลอดเวลาที่บริหารประเทศ จอมพล แปลก พิบูลสงคราม ได้สร้างผลงานเกี่ยวกับนโยบายสร้างชาติและการปลูกฝังความรู้สึกชาตินิยมให้แก่ประชาชน อย่างมากมายเช่นการเปลี่ยนชื่อประเทศสยามมาเป็นประเทศไทย การเรียกร้องดินแดนทางด่านอินโดจีนจากฝรั่งเศส การปลูกฝังความนิยมไทยบางอย่างเช่น การให้สตรีเลิกนุ่งโจงกระเบน แล้วหันมาสวมกระโปรงแทน การให้ประชาชนเลิกกินหมากพลู และตั้งชื่อให้ผู้ชายมีลักษณะเข้มแข็ง ผู้หญิงให้แสดงถึงความอ่อนหวาน การส่งเสริมการศึกษาวิชาแก่ประชาชน โดยเฉพาะได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยเฉพาะวิชา เช่น มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ (มหิตล) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นต้น ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เสร็จสิ้นลง จอมพล แปลก พิบูลสงคราม จึงต้องผู้ต้องหาอาชญากรรมสงครามและถูกจับกุมขังเป็นเวลาหลายเดือน เนื่องจากการทำสัญญาพันธมิตรทางการทหารและเศรษฐกิจญี่ปุ่น ยอมให้ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกเดินทัพผ่านไทยได้

ศิลปกรรมหลังจากการปฏิวัติการปกครองนั้น เป็นกระแสนิยมศิลปะประเพณีผนวกกับศิลปะตะวันตก ดังที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กล่าวว่า ศิลปกรรมไทยหลัง พ.ศ.2475 พูดักตามอารมณ์ก็เป็นยุคที่เสื่อมโทรมที่สุด เรียกว่าไม่มีศิลปกรรมไทย เพราะส่วนใหญ่เป็นศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตก หรือเป็นการลอกเลียนแบบตะวันตกมาเลย (หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช. 2526 : 30)

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวางรากฐาน การศึกษาศิลปะสมัยใหม่ตามแนวทางอะคาเดมี หรือศิลปะหลักวิชา ตามแบบอย่างของยุโรป โดยนายคอร์ราโด เฟโรจี (Corrado Feroci) ซึ่งภายหลังเปลี่ยนชื่อมาเป็น ศิลป์ พีระศรี ซึ่งท่านได้ก่อตั้งโรงเรียนประณีตศิลปกรรมขึ้นในปี พ.ศ.2477 สังกัดอยู่ในกองปราณีตศิลปกรรม กรมศิลปากร ต่อมาเปลี่ยนชื่อโรงเรียนเป็นโรงเรียนศิลปากรใน พ.ศ. 2478 และภายหลังสถาปนาเป็นมหาวิทยาลัยศิลปากร ในปี พ.ศ. 2478 (วิบูลย์ ลิ้มสวรรค์. 2531 : 20) โรงเรียนประณีตศิลปกรรม เปิดสอนการเขียนภาพและการปั้นให้กับเยาวชนไทย โดยมีอาจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นครูใหญ่ ส่วนพระสาโรจน์นิมานและสถาปนิกไทยที่จบการศึกษาจากอังกฤษได้รับมอบหมายให้ร่างหลักสูตรเขียนภาพ และการปั้นตามแนวสกุลช่างยุโรป ศิลป์ พีระศรีได้เขียนตำราใช้ในการสอน ส่วนครูอาจารย์ผู้สอนนั้น คือ พระสรลักษณ์ลิขิตซึ่งเป็นผู้จบการศึกษาจากอิตาลีเป็นช่างเขียนของไทยคนแรก และเป็นผู้วาดภาพเหมือนพระบรมวงศานุวงศ์ด้วย (พิริยะ ไกรฤกษ์ และเผ่าทอง ทองเจือ. 2525 : 27)

สุจิต บุญบงการ (2525 : 4 – 5) กล่าวถึงเหตุการณ์การเมืองในสมัยนี้ว่า

จอมพล แปลก พิบูลสงคราม ได้สร้างฐานอำนาจสร้างกองทัพให้เข้มแข็ง การปกครองแบบเผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงครามเริ่มทำให้ประชาชน เริ่มไม่พอใจ แต่การต่อสู้ในกลุ่มแคบๆ ของกลุ่มทั้ง 3 กลุ่มที่สำคัญคือ กลุ่มการเมืองและสมาชิกสภาที่สนับสนุน นายปรีดี ซึ่งมีแนวโน้มเป็นพวกก้าวหน้าและสังคมนิยม พวกที่สองกลุ่มนักการเมืองที่สนับสนุนนาย ควณ อภัยวงศ์ เป็นพวกอนุรักษนิยม และพวกที่สามคือกลุ่มทหารซึ่งแม้จะถูกขับออกจากวงการเมืองก็ยังเข้มแข็งอยู่ กลุ่มเหล่านี้นำไปสู่การจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้น โดยพรรคแนวรัฐธรรมนูญ และพรรคสหชีพสนับสนุนนาย ปรีดี พนมยงค์ และพรรคประชาธิปไตยสนับสนุนนาย ควณ อภัยวงศ์ การต่อสู้ทางการเมืองจึงเป็นไปแบบฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้าน ในที่สุดจอมพล แปลก พิบูลสงครามลาออกเมื่อ พ.ศ. 2487 นายปรีดี เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินและเป็นผู้บัญชาการทหารบก นายกรัฐมนตรีที่รับตำแหน่งสืบต่อจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม คือนายควณ อภัยวงศ์ นายทวี บุณยเกตุ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ซึ่งกล่าวกันว่านายปรีดี เป็นผู้อยู่เบื้องหลัง ในการเลือกตั้ง พ.ศ. 2489 นาย ควณ อภัยวงศ์ ได้รับแต่งตั้ง ให้เป็นนายกรัฐมนตรี ภายหลังตัดสินใจลาออก และเปิดทางให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรีแทน โดยนายควณอภัยวงศ์ ไปเป็นฝ่ายค้าน ในขณะที่รัฐบาล ประสบปัญหา เศรษฐกิจตกต่ำ และกรณีลอบปลงพระชนม์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 8 รัฐบาลไม่สามารถแถลงถึงกรณีนี้ให้ประชาชนเข้าใจและเชื่อถือได้ จึงสูญเสียความชอบธรรมและเป็นต้นเหตุให้ฝ่ายทหารภายใต้การนำของ พลตรีผิน ชุณหะวัณ ซึ่งถูกปลดออกจากราชการ ฉวยโอกาสทำรัฐประหารเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2590 ในขณะนั้นรัฐบาลพลเรือนปกครองประเทศ โดยเชิญนาย ควณ อภัยวงศ์ จัดตั้งรัฐบาล ที่มีการเลือกตั้งเมื่อเดือนมกราคม 2491 และนาย ควณ อภัยวงศ์เป็นหัวหน้ารัฐบาล ต่อมาถึงเดือนเมษายน ในปีนั้นก็ถูกบังคับให้ลาออกเพื่อเปิดทางให้จอมพล แปลก พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง

ศักดิ์ชัย นิริญทวี (2535 : 1 - 3) ได้กล่าวถึงสถานภาพทางการศึกษาหลังสงครามโลกครั้งที่2 ว่า

สงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484 - 2488) มีผลกระทบและสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อระบบการศึกษาไทยอย่างใหญ่หลวงเพราะระบบการศึกษาจะปรับตัวไปตามสภาวะของอิทธิพลทางการเมืองระหว่างประเทศเมื่อประเทศมหาอำนาจตะวันตกเป็น ฝ่ายชนะสงคราม ปรัชญาแนวคิดของผู้ชนะสงครามย่อมมีอิทธิพลครอบงำ ชี้นำชักจูงให้

ประเทศต่าง ๆ ที่มีพลังอำนาจเป็นรองน้อยกว่าให้จำเป็นต้องรับปรัชญา แนวคิดของผู้มีพลังอำนาจเหนือไว้ด้วย โดยเฉพาะประเทศที่ยังไม่พัฒนาหรือกำลังพัฒนาทั้งหลาย ย่อมต้องการความช่วยเหลือเกื้อกูลจากประเทศที่พัฒนาแล้วดังเช่นประเทศสหรัฐ อเมริกา หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ให้ความช่วยเหลือพัฒนาประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ซึ่งความช่วยเหลือนั้นมีใช้เป็นเพียง ด้านวัตถุธรรมเท่านั้น แต่ทางด้าน นามธรรม ปรัชญาแนวคิดต่าง ๆ นั้นก็หลังไหลซึมแทรกเข้าสู่ประเทศต่าง ๆ จะด้วยอิทธิพลของเจ้าของความคิดหรือศรัทธา ยอมรับว่ามีคุณค่า ก็ล้วนแต่สร้างความเปลี่ยนแปลงในสังคมประเทศทั้งสิ้น

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยแล้วการจัดการศึกษาในยุคเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงเน้นทางด้านความเสมอภาค สิทธิและเสรีภาพและเป็นที่น่าสังเกตว่าโรงเรียนเริ่มมีการแยกตัวจากวัด การศึกษาเริ่มแยกตัวห่างจากศาสนา แต่การจัดการเรียนการสอนก็ยังมีลักษณะยึดพุทธศาสนาเป็นหลักการอยู่โดยทั่วไปถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (พ.ศ. 2477 - 2489) มีการปรับปรุงพระราชบัญญัติ ประถมศึกษา เน้นการศึกษาภาคบังคับมากขึ้น ระบบการศึกษาไทยภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเริ่มเข้าระบบตามแบบอย่างตะวันตกแต่ด้วยเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลง เนื่องจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้นฝ่ายสัมพันธมิตรตะวันตก ซึ่งมีสหรัฐอเมริกาเป็นแกนนำ เมื่อสิ้นสุดสงครามแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาแผนใหม่ ตามแบบอย่างการจัดการศึกษาของสหรัฐอเมริกา จึงเข้ามาสู่ระบบการศึกษาของไทย แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 9 พ.ศ. 2494 เริ่มเปลี่ยนแปลงแนวคิดในการจัดการเรียนการสอน ดังนั้นเป็นที่น่าสังเกตว่า ประเทศไทยได้ส่งบุคลากรไปศึกษาสหรัฐอเมริกาจำนวนมากแนวคิดจากการศึกษาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงเปลี่ยนแปลงจากอนุรักษนิยมตะวันตกมาเป็นแบบพัฒนาการนิยมโดยสิ้นเชิงหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงอิทธิพลทางแนวความคิดการศึกษาแบบอเมริกัน เข้ามามีบทบาทต่อการจัดการศึกษาไทยมากขึ้น เนื่องจากความช่วยเหลือในรูปของทุนการศึกษาที่ประเทศสหรัฐอเมริกามอบให้แก่ประเทศไทยไปศึกษาต่อในประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นจำนวนมาก เมื่อนักเรียนทุนเหล่านี้สำเร็จการศึกษากลับมาสู่ประเทศไทยก็ทำให้เกิดความเคลื่อนไหว เผยแพร่แนวคิดทางการศึกษาแผนใหม่หรือการศึกษาแนวพัฒนาการนิยม หลายประการด้วยกัน ในจำนวนนักเรียนทุนเหล่านี้ได้มี ศาสตราจารย์ ดร. สาโรช บัวศรี รวมอยู่ด้วย ในปี พ.ศ. 2496 มีการจัดตั้งสมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย โดยมีจุดประสงค์เพื่อเผยแพร่ความรู้ และวิธีการทางการศึกษาแบบใหม่ที่มีรากฐานมากจากปรัชญาการศึกษาแบบพัฒนาการนิยม โดยศาสตราจารย์ สาโรช บัวศรี ดำรงตำแหน่งเป็นนายกสมาคมคนแรกและในปีเดียวกันมีการยกฐานะโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงถนนประสานมิตรขึ้นเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ซึ่งเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษาแห่งแรกของประเทศไทย และผู้ดำรงตำแหน่งอธิการบดีคนแรกของวิทยาลัยวิชาการศึกษา ก็คือ ดร. สาโรช บัวศรี (ศักดิ์ชัย นิธิยุทวิ. 2535 : 49 – 50)

เมื่อบทบาทของคณะราษฎรได้ยุติลง รัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล แปลก พิบูลสงคราม ใช้ระบบการปกครองแบบทุนนิยมรัฐ ธุรกิจที่มีผลกำไรอันยิ่งใหญ่ ตกอยู่ในกลุ่มทหารซึ่งมีอำนาจในการควบคุมกลไกของรัฐ ขณะที่อเมริกาได้พยายามให้ปรับโครงสร้างของสังคมเป็นเงินทุนนิยม ประชาชนเริ่มมีทัศนคติไม่ติดกับรัฐบาลชุดนี้กระทั่งมี พ.ศ. 2500 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ทำการรัฐประหารโค่นอำนาจรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และกลุ่มทุนขุนศึกของราชครูลงได้ หลังจากนั้นได้ร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาใช้อำนาจเผด็จการอาคัยกลไกของรัฐแสวงหาผลประโยชน์ในการดำเนินธุรกิจ วางรากฐานให้กับการลงทุนของไทยและชาวต่างชาติในระยะยาวจอมพลสฤษดิ์พยายามแสดงให้เห็นว่าเขาสันนิษฐานประชาธิปไตย โดยมอบให้รัฐบาล พลเรือนของนายพจน์ สารสิน จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไป แต่ภายหลังการเลือกตั้ง ได้สนับสนุนพลเอกถนอม กิตติขจร ให้จัดตั้งรัฐบาล แต่เขาได้ใช้กำลังปฏิวัติ อีก 10 เดือนต่อมาในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2501 รัฐบาลยุคสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นการครองอำนาจเพื่อผลประโยชน์ของตน มากกว่าที่จะรักษาผลประโยชน์ของสังคม ด้วยการยกเลิกสถาบันทางการเมืองที่สำคัญๆ ได้แก่ การยกเลิกรัฐธรรมนูญ ส้มเลิกระบอบรัฐสภา ยกเลิกพรรคการเมืองและห้ามการชุมนุมเคลื่อนไหวทางการเมือง นักการเมืองฝ่ายค้าน และนักหนังสือพิมพ์ที่คัดค้านจะถูกรัฐบาลจับกุม ปรามปรามผู้รักชาติรักประชาธิปไตย (สุนทรี อาสะโว้ยและคณะ. 2536 : 111-114)

เมื่อเกิดสงครามเวียดนาม ปี พ.ศ. 2504 สหรัฐอเมริกา ได้ใช้ประเทศไทยเป็นฐานทัพ กระจายอยู่ตามฐานทัพต่างๆ โดยการยินยอมของรัฐบาลเผด็จการทางทหารของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ให้ประเทศไทยเป็นแหล่งพักพิงเช่นมาประชาชนประเทศเพื่อนบ้าน นโยบายที่สอดคล้องกันคือ การปลูกกระแสต่อต้าน คอมมิวนิสต์และความติดสังคมนิยม การตั้งฐานทัพของอเมริกา ได้ส่งผลกระทบต่อด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของประชาชนไทยอย่าง

ที่ไม่เคยมีมาก่อน ปัญหาเมียเช่า โสเภณี ปัญหาเด็กลูกครึ่งไทยอเมริกันแหล่งเร่ร่อนยี้มั่วสุมจำนวนมากและการได้รับสิทธิพิเศษของทหารและเจ้าหน้าที่อเมริกันบนแผ่นดินไทย จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้คุมอำนาจเผด็จการเบ็ดเสร็จอยู่ในตำแหน่งสูงสุดทางการเมือง การทหารถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2506 อำนาจเผด็จการตกไปอยู่ในมือของพลเอก ถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร ทายาททางการเมืองที่สืบทอดเต็มรูปแบบ นั่นคือ การทำรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองที่ตัวเองเป็นนายกรัฐมนตรีและเป็นรัฐบาลอยู่ ยกเลิกรัฐธรรมนูญ และสภาผู้แทนราษฎร ประกาศใช้กฎอัยการศึก คณะทหารเข้าคุมชะตากรรมบ้านเมืองให้กลับเข้าสู่ความมั่นคงทาง สิทธิเสรีภาพ ในขณะที่ขบวนการนักศึกษาได้เติบโตพร้อมที่จะเป็นพลังเข้าตรวจสอบ (วงศ์ใหม่ เมืองล้านนา. 2537 : 10 -15)

พ.ศ.2511 การสอนศิลปะตามแนวทางปรัชญาการศึกษาแบบพัฒนาการก็เริ่มขึ้นที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตรเมื่อมหาวิทยาลัยเปิดสอนวิชาเอกศิลปศึกษาในระดับปริญญาตรีขึ้นเป็นครั้งแรกของประเทศไทยสำนักการศึกษาแห่งนี้ได้ประกาศแนวการสอนศิลปศึกษาว่า นักเรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน (Child centered movement) หนึ่งปีถัดมา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ก็เปิดสอนวิชาศิลปศึกษา ระดับปริญญาตรีขึ้นมาอีกสถาบันหนึ่ง (ทวีเกียรติ ไชยงยศ. 2533 : 229)

ความเคลื่อนไหวของวงการศิลปศึกษาในปี 2522 วิรุณ ตั้งเจริญ (2516-2526 : 182) ได้กล่าวไว้ว่าสมาคมศิลปศึกษาระหว่างชาติ อินเซีย (Insea) ซึ่งดำเนินงานอยู่ภายใต้ยูเนสโก (Unesco) มีสำนักงานใหญ่ของในประเทศออสเตรเลีย และมีสำนักงานย่อยกระจายอยู่ทั่วโลก ในปีเด็กสากล ทางยูเนสโกได้มอบหมายให้ อินเซีย ในฐานะสมาคมที่มีบทบาทสำคัญทางศิลปศึกษา ได้เป็นผู้รวบรวมงานศิลปศึกษาของเด็กทั่วโลก อาจารย์อารี สุทธิพันธุ์ เป็นสมาชิกของอินเซียในประเทศไทย ที่รับมอบหมายให้เป็นผู้รวบรวมผลงานศิลปะของเด็กไทยและ เชิญชวนให้ส่งผลศิลปะของเด็กครั้งนี้ว่า “ศิลปินเด็ก” (Child As Artist) ณ. ภาควิชาศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร

และการที่เด็กหญิง นิภา แซ่ลิ้ม นักเรียนชั้น ป. 6 โรงเรียนวัดสระบัว กรุงเทพฯ เป็นหนึ่งใน 10 ของเด็กทั่วโลก ที่ชนะการประกวดภาวะเขียน “ชีวิตของข้าพเจ้าในปี ค.ศ. 2000” (My Life in The years 2000) ขององค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) และเด็กชายประวิทย์ แซ่ลิ้ว นักเรียนชั้นม. 1 โรงเรียนสามเสนวิทยาลัย ชนะการประกวดภาพโปสเตอร์ขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ซึ่งนับเป็นความภาคภูมิใจของคนไทยทั้งชาติ (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2526 : 186)

เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เริ่มต้นขึ้นเมื่อนิสิตนักศึกษาต่างสถาบัน กลุ่มผู้เรียกร้องรวมตัวกันเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีประชาชนร่วมสนับสนุนอย่างเต็มที่ แต่ถูกจับกุมโดยข้อหากบฏล้มล้างรัฐบาล จึงเกิดการชุมนุมประท้วงบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กว่าสองแสนคน เคลื่อนขบวนมาสู่ทำที่รัฐบาลที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย โดยมี เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็นผู้นำขบวน และเคลื่อนขบวนต่อไปยังพระบรมรูปทรงม้า และสวนจิตรลดาในเวลาต่อมาเพื่อหวังพระบารมีเป็นที่พึ่ง แต่รัฐบาลเผด็จการกลับใช้กำลังทหารปราบปรามและเข่นฆ่าประชาชน จนเกิดการนองเลือดและสูญเสียอย่างใหญ่หลวงจนในที่สุดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงออกรายการโทรทัศน์ พระราชทานกระแส พระราชดำรัสแก่ประชาชนไทยว่า วันที่ 14 ตุลาคม เป็นวันมหาวิปโยค ทรงเปิดเผยว่ารัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจรได้ลาออกแล้ว และทรงแต่งตั้งให้นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี และในเวลาต่อมา จอมพลประภาส จารุเสถียร พล.อ. ณรงค์ กิตติขจรและจอมพลถนอม กิตติขจรเดินทางออกนอกประเทศไทย (วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์ 2543 : 22)

14 ตุลาคม 2516 คือประวัติศาสตร์การต่อสู้และชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของประชาชนซึ่งเหตุการณ์ครั้งนี้ได้สร้างผลสะท้อนด้านความคิดทางการเมืองต่อประชาชนวงการต่างๆ อย่างกว้างขวาง นอกจากนั้น การได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพก็มีผลทำให้ขบวนแถวของผู้สร้างสรรค์งานศิลปวัฒนธรรมด้านวรรณกรรม บทกวี ดนตรี ศิลปะการละคร ภาพเขียน ฯลฯ ก็เริ่มแตกหน่อขึ้นอีกครั้งหนึ่งขณะเดียวกันนักวิชาการ นักวิจารณ์ศิลปะวงการต่างๆ ก็เริ่มสืบสวน

ศิลปวัฒนธรรมในอดีต และสอบสวนศิลปวัฒนธรรมของประเทศมหาอำนาจที่ครอบงำอมเมาประชาชนจากความตื่นตัวครั้งนี้ ศิลปินผู้มีสำนึกความรับผิดชอบก่อตั้งขึ้นองค์กร “แนวร่วมศิลปินแห่งประเทศไทย” และสร้างผลงานสู่สายตาประชาชนหลังครั้งหลายคราว เช่น การแสดงผลงานต่อต้านเผด็จการกลางถนนราชดำเนิน การแสดงผลงานรอบสนามหลวงกรณีขับไล่ฐานทัพต่อต้านอเมริกา ปี 2518 (วลิตา อินสอนลา. 2516-2516 : 47-48)

ชัยชนะของขบวนการนักศึกษาและประชาชนที่สามารถโค่นรัฐบาลเผด็จการให้พ้นจากอำนาจได้ ความตื่นตัวในลัทธิประชาธิปไตยขยายตัวอย่างรวดเร็ว จากห้องเรียน ในสถานศึกษาสู่โรงงาน และท้องไร่ท้องนาตามถนนหนทางทั่วไป นักศึกษาประชาชน เดินขบวนต่อต้านฐานทัพอเมริกา แต่ก็ถูกก่อความวุ่นวายระเบิดเข้าใส่ขบวน วันที่ 20 สิงหาคม 2518 กลุ่มกระหิงแดงบุกเข้าไปเผาทำลายทรัพย์สินของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ขบวนการสำคัญของเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เริ่มขึ้นเมื่อจอมพลถนอมกิตติขจรบรรพชาเป็นสามเณรที่สิงคโปร์เดินทางเข้ามาในประเทศไทยเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2519 แล้วอุปสมบทที่วัดบวรนิเวศวิหารนักศึกษาจึงชุมนุมประท้วงที่ท้องสนามหลวงเพื่อรวมพลังประท้วงขับไล่ประณอมให้ออกนอกประเทศ เจ้าหน้าที่พร้อมอาวุธครบมือ กลุ่มกระหิงแดงและลูกเสือชาวบ้าน กลุ่ม นวพล และประชาชน รวมกันเข้าล้อมปราบปรามนักศึกษาและประชาชนเป็นเหตุการณ์ไทยฆ่าไทยอย่างทารุณและโหดเหี้ยมที่สุด ศพของผู้เสียชีวิตถูกกระทำย่ำยี ส่วนนักศึกษา ที่ถูกจับได้ โดนตั้งข้อหา และในที่สุด พล.ร.อ. สงัด ชลออยู่ เข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลพลเรือนของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมทย์ในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 คณะปฏิวัติได้สั่งยุบสภา ยกเลิกพรรคการเมือง ยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ห้ามประชาชนออกนอกบ้านระหว่างเวลา 24.00 – 05.00 น. และสั่งปิดหนังสือพิมพ์รายวันทุกฉบับ หลังจากนั้นเพียงสองวันก็มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ พ.ร.อ. สงัด ชลออยู่ หัวหน้าคณะปฏิรูปฯ นำนายธานินทร์ กรัยวิเชียร เข้าเฝ้าเมื่อประกาศแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีต่อไป (สุภา แก้วสุข. 2543 : 81 -114)

ระหว่าง 14 ตุลาคม 2516 – 6 ตุลาคม 2519 กระแส “ศิลปะเพื่อชีวิต” พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วตามวิถีทางสังคมที่พยายามปฏิรูปกันอย่างเร่งด่วน สายธารของพวกสังคมนิยม (Realism) จากสเปนและฝรั่งเศส เมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ไหลบ่าไปสู่รัสเซียและจีนในรูปศิลปะสังคมนิยม (Social Realism) แล้วสายธารนี้ไหลมาสู่เมืองไทยด้วย

6 ต.ค. 2519 กระแสศิลปะเพื่อชีวิตต้องหยุดไถ่ตรงและปรับขบวนให้สัมพันธ์กับสภาพสังคมมากขึ้น สาขาศิลปะเพื่อชีวิต” (Art for Art's Sake) รับผิดชอบโอกาสปรับตัวอย่างเร่งด่วนเพื่อให้ทันสภาพสังคมทุนนิยม ช่วงนี้แนวคิดทางด้านศิลปะนอกเหนือจากกลุ่มศิลปะเก่าก็เริ่มมีบทบาทมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นจากประธานมิตร นครราชสีมา จุฬาลงกรณ์และจากศิลปินใหม่แต่ทางเพาะช่างก็ยังคงสงบเงียบปิดตนเองอยู่เช่นเดิม (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2526 : 280-281)

การบริหารประเทศภายใต้การนำของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ดำเนินมาได้ถึงวันที่ 20 ตุลาคม 2520 ก็ถูกคณะปฏิรูปเดิม นำโดยพลเรือเอก สงัด ชลออยู่ ทำการปฏิวัติ ยึดอำนาจอีกครั้ง โดยอ้างถึงการบริหารงานของรัฐบาล ที่ไม่อาจแก้ปัญหาในด้านเศรษฐกิจ สังคม และอุตสาหกรรมที่เป็นปัญหาสำคัญของประเทศได้ นอกจากนี้ยังปิดกั้นความคิดเห็นเสรีภาพของประชาชน และขั้นตอนในการพัฒนาประชาธิปไตยซึ่ง กำหนดไว้ 12 ปีนั้น ยาวนานเกินไป คณะปฏิวัติจึงให้ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี โดยจะให้มีการเลือกตั้งภายใน 1 ปีและในรัฐบาลชุดนี้ ได้ผ่านร่างพระราชดำริสนธิโทษกรรม ผู้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ทุกฝ่าย พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ไม่สามารถแก้ปัญหาเกี่ยวกับวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมือง จึงลาออกในปี พ.ศ. 2523 รัฐสภาจึงให้เปิดประชุมเพื่อสรรหานายกรัฐมนตรีใหม่ และผู้ที่ได้รับเสียงสนับสนุนจากวุฒิสมาชิกและสมาชิกผู้แทนราษฎรคือ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ผู้บัญชาการทหารบกเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนต่อไป (สุชิน ตันติกุล และ สุขุม นวลสกุล. 2525 : 91-92)

ในช่วงปี พ.ศ. 2519 นี้ วิทยาลัยครูได้เปิดสอนศิลปศึกษาในระดับปริญญาตรี ซึ่งอยู่ภายใต้
 ปรัชญาการศึกษาแบบพิพัฒนาการ ซึ่งเริ่มมาจากจุดเริ่มต้น พ.ศ. 2511 และอิทธิพลการสอนศิลปะตาม
 แนวทางนี้คงจะยืดยาวไปอีกนานสำหรับประเทศไทย (ทวีเกียรติ ไชยณรงค์. 2533 : 229) ในวงการ
 ศิลปกรรมหลังพฤษภาทมิฬ พ.ศ.2535 ปรับตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งจิตรศิลป์และประยุกตศิลป์งานจิตรศิลป์
 ทางด้านทัศนศิลป์ก็มีการเปิดนิทรรศการบ่อยครั้ง ศิลปินรุ่นใหม่ผลกนิทรรศการทัศนศิลป์ไปสู่โรงแรมและ
 ศูนย์การค้า ทดแทนการขาดแคลนและความคิดเห็นแคบในอดีต ศิลปินทวีจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะ
 อย่างยิ่งทางด้านสีน้ำที่ค่อนข้างได้ศิลปินสมัครเล่นมากขึ้น แม้บ้านในสังคมมีฐานะดีจำนวนไม่น้อยที่ฝึกฝนการ
 เขียนภาพเป็นงานอดิเรก แกลอรี่ศิลปะและสถานศิลปะเริ่มต้นขึ้นหลายแห่ง ครูและเด็กที่นิยมการประกวด
 แข่งขันชิงรางวัลและเหรียญตามค่านิยมเก่า อ่อนตัวลง การเรียนรู้ศิลปะเมื่อสร้างรสนิยมสำหรับค่านิยมใหม่
 เริ่มขึ้น (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2537 : 89 –90)

ในขณะที่ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ มาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อปี 2523 สังคมไทยกำลังประสบ
 ปัญหาราคาสินค้า ได้เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว สืบเนื่องมาจากราคาน้ำมันที่เพิ่มสูงขึ้น ประกอบกับรายได้ของประชาชน
 ส่วนใหญ่ ปรับตัวไม่ทันราคาสินค้าประชาชนต่างก็ได้รับความเดือดร้อนกันทั้งไปทั้งในเมืองและชนบท พลเอกเปรม
 ติณสูลานนท์ เป็นผู้นำที่ถือว่าเป็นรัฐบาลพลเรือนที่ทหารส่วนมากยอมรับและนับถือ แม้กระนั้นก็ยังมีการก่อกบฏล้ม
 รัฐบาลด้วยกำลังแต่ไม่สำเร็จถึง 2 ครั้ง (สนิท สมัยการ และสุพรรณิ ไชยอำพร. 2538 : 25) คือในปี พ.ศ. 2524 และ
 พ.ศ. 2528 พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้รับบริหารราชการแผ่นดินถึงสามสมัย เริ่มตั้งแต่วันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2523
 ถึง 2531 ด้วยยึดถือเอาผลประโยชน์ของชาติเป็นสำคัญ บริหารฐานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่โกงกินเพื่อหา
 ผลประโยชน์ส่วนตัว แม้มีเหตุการณ์ให้ต้องยุบสภา ลาออกจากความเป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อปี 2531 แต่ก็สามารถที่
 จะเข้ามาบริหารประเทศได้อีก และสถาปนาประโยชน์ต่อสังคม อาทิ เช่น การสร้างงานตามโครงการในชนบท ฟื้นฟู
 เศรษฐกิจ เสริมสร้างเสถียรภาพ ประสานความร่วมมือกลุ่มการเมืองต่างๆ เพื่อผลประโยชน์ของประชาชน ใช้
 นโยบายเอากำหนดเมืองนำการทหาร เพื่อต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์ ส่งเสริมการลงทุนของภาคเอกชนและชักชวนนัก
 ลงทุนต่างชาติมาลงทุนในประเทศไทย แก้ปัญหาความยากจนด้วยการพัฒนาชนบทเสริมสร้างความมั่นคงและความ
 สงบเรียบร้อยภายในประเทศ ปฏิรูประบบราชการส่งเสริมอนุรักษ์ ศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของไทย
 (คณะกรรมการ 75 ปี รัฐบุรุษ 2538 : 27-31)

ในช่วงเวลานี้ การแสดงศิลปกรรมแห่งประเทศไทยก็เปิดนิทรรศการขึ้นเป็นครั้งแรก ในเดือนพฤศจิกายน
 2522 เป็นกลุ่มใหม่ในยุทธจักรศิลปะที่ทำหายชวนคิดตาม กลุ่มผลักดันนี้เกิดขึ้นจากการรวมตัวของศิลปินครู อาจารย์
 และนิสิตนักศึกษาศิลปะ มากมายหลายฝ่ายหลายสถาบัน เช่น จากศิลปินอิสระ จุฬาลงกรณ์ เพาะช่าง ศิลปการ
 ประสานมิตร ช่างศิลป์ เทคนิคพาชีพ ธรรมศาสตร์ วิทยาลัยครู อาชีวศึกษา เทคนิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ฯลฯ
 จุดมุ่งหมายหลักของการแสดงศิลปกรรมแห่งประเทศไทย ทั้ง 3 ประการคือ เป็นการเปิดโอกาสให้ศิลปินได้ร่วมแสดง
 ความสามารถโดยไม่จำกัดเพศ วัย ฐานะ ระดับการศึกษาและแนวทางศิลปะ เป็นการสร้างความเข้าใจระหว่างศิลปะ
 กับประชาชนและเพื่อสนับสนุนศิลปกรรมของไทย จะเป็นนิทรรศการหลายแห่งในวัน เวลาใกล้เคียงกัน ทั้งใน
 กรุงเทพฯและหลายแห่งในส่วนภูมิภาค ลักษณะของมหกรรมเป็นการปฏิเสธการประกวดและการให้รางวัลทุกชนิด
 อย่างสิ้นเชิง ผลงานจะไม่มีการคัดเลือกคุณภาพของผลงาน อยู่ในความรับผิดชอบและดุลพินิจของผู้สร้างโดยตรง
 (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2526 : 176 - 177)

การแสดงนั้น นอกจากสูจิบัตรแล้ว ยังจัดอภิปรายหลายต่อหลายครั้ง และจัดพิมพ์หนังสือวิชาการทางศิลปะ
 ขึ้นอีกด้วยต่อมาในปี 2533 กลุ่มการแสดงศิลปกรรมแห่งประเทศไทยได้ปรับตัวขึ้นเป็น“ชมรมศิลปกรรมแห่งประเทศไทย”
 พร้อมกับขยายงานเพิ่มทวีขึ้นอีก เมื่อการแสดงศิลปะเด็กแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 1 โดยรวบรวมผลงานศิลปะเด็ก
 ทั้งประเทศถึงสี่พันกว่าชิ้นมาจัดแสดง 5 แห่งในกรุงเทพฯ และเริ่มจัดพิมพ์นิตยสาร “โลกศิลปะ” ขึ้น เวลาเดียวกัน
 ภาวการการแสดงศิลปกรรมแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 2 ก็ดำเนินต่อไป การแสดงศิลปกรรมแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 3 มัก

แสดงผลงานที่สถาบันวัฒนธรรมเยอรมัน 2 – 22 พฤศจิกายน มหาวิทยาลัยศิลปากร 5 – 20 พฤศจิกายน และที่ เพาะช่าง 10 – 30 พฤศจิกายน 2524 (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2516 – 2526 : 266)

คณะกรรมการเด็กแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 1 ในปี 2523 ก็ได้นำผลงานศิลปะของเด็กและเยาวชนทั้งภูมิภาค ของประเทศ ตั้งแต่เด็กย่านใจกลางเมือง จนกระทั่งถึงเด็กบนยอดดอยเขาสูงมาแสดงให้เห็นประชาชนได้ชมเป็นจำนวน ถึง 4,163 ภาพ โดยการทำกรตัดสินผลงานเพื่อชิงรางวัลเงินทุนการศึกษา ซึ่งมีรางวัลยอดเยี่ยม 20 รางวัล รางวัล ดีเด่น 100 รางวัล และรางวัลสร้างสรรค์อีก 400 รางวัล สถานที่ วัน เวลา เปิดงาน คือ เพาะช่างเปิดงานวันที่ 17 ตุลาคม เวลา 17.00 น. เ.ย.เอ. เปิดงานวันที่ 20 ตุลาคม เวลา 17.00 น. มหาวิทยาลัยศิลปากร เปิดงานวันที่ 24 ตุลาคม เวลา 16.00 น. สถาบันวัฒนธรรมเยอรมัน เปิดงานวันที่ 1 พฤศจิกายน เวลา 17.00 น.และศูนย์บริรักษ์ เพื่อการศึกษา ห้องฟ้าจำลอง เปิดงาน 19 พฤศจิกายน เวลา 10.00 น. โดยผลงานแต่ละแห่งไม่ซ้ำกัน (วลิดา อินสอนลา. 2526 : 82)

วลิดา อินสอนลา (2526 : 51) ยังกล่าวอีกว่า ขณะที่มีการแสดงผลงานศิลปะเด็กแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 1 ก็ได้มีการจัดอภิปรายกลุ่มย่อยขึ้นที่มีมหาวิทยาลัยในหัวข้อ “ การสอนศิลปะเพื่อสร้างความนิยมใหม่” โดยมีนาย ผดุง พรหมมูล เป็นพิธีกร นายตำรวจ วงศ์อุปราช นายเลิศ อานันทนะ นายปรีชา คงภักดี และนายอารี สุทธิพันธุ์ ร่วม อภิปรายแสดงความคิดเห็น

อารี สุทธิพันธุ์ แสดงความคิดเห็นในการอภิปราย “ การสอนศิลปะเพื่อสร้างค่านิยมใหม่” ในงานประกวดศิลปะ เด็กแห่งประเทศไทย ณ. มหาวิทยาลัยศิลปากรว่า

“แต่เดิมการสอนศิลปะนั้น นิยมรักษารูปแบบของครูเอกลักษณ์ ของครู เน้นความจำและทักษะ มักจะรอให้ ครูเป็นผู้สั่ง นอกจากนั้นก็มีลักษณะแบ่งเบาเป็นสถาบันนิยม กลุ่มนิยม”

“สำหรับความคิดใหม่นั้น ควรเน้นความคิดสร้างสรรค์และกิจกรรมในระดับประถมศึกษาเน้นความสำรวจ ความถนัดทางธรรมชาติและสภาพสังคมในระดับมัธยมศึกษาเน้นเนื้อหาวิชาชีพ ทักษะและการอยู่ร่วมกับผู้อื่น” “รวมทั้งการช่วยเหลือสร้างสรรค์สังคมในระดับอุดมศึกษา”

ในเวลาต่อมาเมื่อเปิดแสดงศิลปะเด็กแห่งประเทศไทยครั้งที่ 2 ภายใต้การบริหารของชมรม ศิลปกรรมแห่งประเทศไทย ในเดือนตุลาคม 2524 การรวบรวมผลงานครั้งนี้ ได้เห็นความเปลี่ยนแปลงได้ชัดคือความกระตือรือร้น ของครู เด็ก และผู้ปกครองโดยส่งผลงานมาจาก 50 จังหวัด จำนวนทั้งสิ้น 4,152 ภาพ ซึ่งจากปีก่อนเพียง 23 จังหวัด และครั้งนี้มีผลงานศิลปะเด็กชาวเขาอพยพมาร่วมแสดงด้วยถึง 321 ภาพ (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2526 : 270)

เลิศ อานันทนะ เป็นประธานกรรมการ แสดงศิลปะเด็กแห่งประเทศไทยครั้งที่ 1 กล่าวว่า กลุ่มที่ร่วมกัน ทำงานศิลปกรรมแห่งประเทศไทย และศิลปะเด็กแห่งประเทศไทยหลายค่าย จึงเป็นการปฏิบัติศิลปะแห่งประเทศไทย ทำงานค่ายศิลปะที่มาจากหลายสถาบัน แม้ว่าการทำงานภายในจะมาจากพื้นฐานที่ต่างกัน และมีความขัดแย้งสูง แต่ต้องยอมรับว่ากลุ่มนั้นมาจากความบริสุทธิ์ในส่วนตัว เกิดจากสำนึกของทุกคนเอง ส่วนอาจารย์อารี สุทธิพันธุ์ มี บทบาทอยู่เบื้องหลัง ต้องการสนับสนุนลูกศิษย์ให้คำปรึกษา และเป็นกรรมการตัดสินผลงานซึ่งเป็นบุคลากรของ อาจารย์เป็นเช่นนั้น และยุคนี้ต้องให้ความน่าเชื่อถือแก่คณะกรรมการ ที่ถือว่ามีความเคลื่อนไหวตื่นตัวเป็นอย่างมากใน ประวัติการณ์ในวงการศิลปะและศิลปะศึกษาของไทย ที่ร่วมกันทำกิจกรรมเมื่อก่อนให้เกิดประโยชน์แก่สังคมอย่างแท้จริง (เลิศ อานันทนะ. สัมภาษณ์ : 2544)

พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ 17 ของประเทศไทยในปี 2531 เมื่อพรรค ชาติชาย ที่พลเอก ชาติชาย เป็นหัวหน้าพรรคอยู่ในขณะนั้นเข้าจัดตั้งรัฐบาลผลงานสำคัญของรัฐบาลในช่วงพลเอก ชาติชาย เข้าบริหารประเทศได้แก่ การดำเนินนโยบายต่างประเทศกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะในกลุ่มอินโดจีน เปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า รวมทั้งเจรจาความร่วมมือ 4 ฝ่าย เมื่อยุติการสู้รบ และจัดตั้งรัฐบาลภายใต้ การนำของสีหหนุขึ้น ทางด้านเศรษฐกิจ ให้อนุมัติโครงการให้เอกชนมาลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานหลายโครงการ ได้แก่ โครงการขยายบริการโทรศัพท์ 3 ล้านเลขหมาย โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ โครงการสร้างรถไฟ ยกระดับในเขตกรุงเทพมหานคร โครงการทางด่วนยกระดับ และโครงการระบบไฟฟ้าขนส่งมวลชนในกรุงเทพมหานคร (60 ปี สำนักนายกรัฐมนตรี.2535 : 71) นอกจากนี้รัฐบาลชุดนี้ ยังตัดสินใจปรับเงินเดือนของข้าราชการ เงินเดือน พนักงานรัฐวิสาหกิจ การเพิ่มอัตราค่าแรงขั้นต่ำและการผลักดันกฎหมายประกันสวัสดิภาพสังคม (เสถียร จันทิมาธร. 2532 : 198)

รัฐบาลภายใต้นายกรัฐมนตรีชาติชาย ชุณหะวัณ บทบาทของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่เป็นนายกรัฐมนตรีที่มีพื้นฐานมาจากการเลือกตั้งของประชาชน จึงทำให้ได้รับคะแนน “ความศรัทธา” สูงถึงร้อยละ 49.8 จากการสำรวจทัศนคติของนครกรุงเทพฯ คือผลงาน 1 ปี ของรัฐบาลชาติชาย โดย”กลุ่มวิจัยนโยบายสังคมสังคม” เมื่อปลายเดือนสิงหาคม 2532 หลังจากนั้นคณะทหารนำโดย พล.อ.สุนทร คงสมพงษ์ พอ.อ.สุจินดา คราประยูร ให้ใช้กำลังอำนาจรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 ประกาศใช้กฎอัยการศึกและให้พรรคการเมืองยุติกิจกรรมทางการเมืองชั่วคราว (เชาวนะ ไตรมาศ. 2541: 50) พล.อ. สุนทร ในฐานะหัวหน้า รสช.ได้กล่าวถึงเหตุผลในการกระทำครั้งนี้ว่า คณะผู้บริหารประเทศมีพฤติกรรมฉ้อราษฎร์บังหลวง ข้าราชการการเมืองใช้อำนาจกดขี่ข่มเหงข้าราชการประจำ ผู้ซื้อสัตย์สุจริต และรัฐบาลเป็นเผด็จการทางรัฐสภา ทำลายสถาบันทหารและบิดเบือนคติลัทธิสถาบันพระมหากษัตริย์ (วุฒิสภา ชุมสนิท. 2543 : 183 - 184) เมื่อเหตุการณ์สงบเรียบร้อย จึงได้เชิญนายอานันท์ ปันยารชุน มาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เพื่อแก้ปัญหาวิกฤติการณ์ทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ ซึ่งครั้งนั้นนายอานันท์ ปันยารชุน ได้มีเงื่อนไข เสนอต่อ คณะ รสช. คือ ยกเลิกกฎอัยการศึก ปล่อดำรงพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ และให้ตนเองมีความคิดอิสระในการเลือกคณะรัฐมนตรี (อจินไตย. 2538 : 141)

รัฐบาลซึ่งมีนายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี ได้สร้างผลงานที่สำคัญไว้หลายประการ อาทิเช่น การปรับปรุงประสิทธิภาพระบบราชการ ริเริ่มที่จะจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียน การนำภาษีมูลค่าเพิ่มมาใช้แทนภาษีการค้า การพัฒนาชนบท การพัฒนาการเกษตรและการปฏิรูปที่ดิน การดำเนินงานการขยายโอกาสทางการศึกษา การพัฒนาชนบท การพัฒนาระบบอุดมศึกษาให้มีความเป็นอิสระและคล่องตัว และการกิจที่สำคัญ อีกประการหนึ่งคือ การจัด การเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยได้ริเริ่มจัดตั้งองค์การกลาง เมื่อสวดสองดูแลการเลือกตั้งให้บริสุทธิ์ยุติธรรมมากขึ้น (60 ปี สำนักนายกรัฐมนตรี. 2535 : 73)

แม้ว่ารัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน เข้าบริหารประเทศจะมีความสามารถด้านเศรษฐกิจเพียงใดก็ตามได้เพียงประคองและลดความสูญเสียลงเท่านั้น ประชาชนเริ่มเคลื่อนไหวอีกครั้งเมื่อร่างรัฐธรรมนูญ ให้อำนาจวุฒิสมาชิกลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาล ให้ข้าราชการประจำสามารถดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ ฉะนั้นการเลือกตั้งในวันที่ 22 ธันวาคม 2535 จึงเป็นปรากฏการณ์ เลือกตั้งที่มีการซื้อเสียงอย่างเปิดเผยและจำนวนสูงสุดในประวัติศาสตร์ ถึงแม้ว่าพรรคสามัคคีธรรม ซึ่งนำโดย นายณรงค์ วงศ์วรรณ จะได้เสียงสนับสนุนมากที่สุด แต่เมื่อกระทรวงต่างประเทศสหรัฐอเมริกา ระบุว่า นายณรงค์ วงศ์วรรณ เป็นบุคคล “ต้องห้าม” ไม่สามารถเดินทางเข้าสหรัฐอเมริกาได้เพราะใกล้ชิดกับนักค้ายาเสพติด พล.อ. สุจินดา คราประยูร จึงเข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ 19 ของประเทศ นำมาซึ่งความขัดแย้งยุ่งยาก เกิดความสูญเสียอย่างใหญ่หลวงในเวลาต่อมา (วุฒิสภา ชุมสนิท. 186 - 188)

ตั้งแต่ต้นปี 2535 บรรยากาตทางการเมืองเริ่มตึงเครียด มีการวิพากษ์วิจารณ์ร่างรัฐธรรมนูญของ รสช. มีการอภิปราย เกิดขึ้นหลายแห่งเพื่อเรียกร้องให้แก้ไขร่างรัฐธรรมนูญ ด้วยความร่วมมือของกลุ่มนักการเมือง นำโดยพลตรีจำลอง ศรีเมือง และจัดให้มีการประชุมใหญ่อีกครั้งระหว่างวันที่ 6 พ.ศ. 2535 มีผู้ร่วมชุมนุมถึงสองแสนคน และพลิกผันมาเป็นเหตุการณ์รุนแรงที่สุดในประวัติศาสตร์ไทย เมื่อวันที่ 17 – 20 พฤษภาคม 2535 เรียกกันว่าพฤษภาทมิฬ กล่าวคือรัฐบาลซึ่งนำโดย พลเอกสุจินดา คราประยูร ได้ใช้กำลังทหารทำร้ายประชาชน ทำให้ผู้บริสุทธิ์ต้องเสียชีวิตไปถึง 53 คนและสูญหายไปกว่า เก้าร้อยคน (นิคม จันทรวิฑูร. 2541 : 219)

ในที่สุดเมื่อเหตุการณ์สงบลง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้มีพระกระแสรับสั่งให้ พล.อ.สุจินดา คราประยูร และ พลตรีจำลอง ศรีเมือง เข้าเฝ้าเพื่อแก้ไขเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ด้วยการหันหน้าเข้าหากัน

ในที่สุด พล.อ.สุจินดา คราประยูร ได้ประกาศลาออกจากตำแหน่ง เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2535 ดำรงอยู่ในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ 48 วัน (บันทึกพฤษภาคมพ.พ. 2535 : 23)

พรรคฝ่ายค้านพยายามจัดตั้งรัฐบาลต่อจาก พล.อ. สุจินดา คราประยูร แต่ไม่ประสบความสำเร็จ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้นายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง (เชาวนะ ไตรมาศ. 2541 : 55) หลังการเดือนพฤษภาคม 2135 เกิดความตื่นตัวในหมู่ประชาชน และในวงการสื่อมวลชนเกี่ยวกับสิทธิในการรับรู้ และเสรีภาพในการเสนอข่าวสาร ประชาชนมีทางเลือกเพิ่มขึ้นในระบบเครือข่ายไอเทค แต่ก็ยังอยู่ในส่วนหัวของสังคม (สรัญญา พานิชย์กุล. 2538 : 57)

รัฐบาลภายใต้ นายอานันท์ 2 มีช่วงระยะเวลาปกครองประเทศค่อนข้างสั้นไม่เพียงก็เดือน โดยมีภารกิจสำคัญคือปูทางไปสู่การเลือกตั้งใหม่ ในเดือน ตุลาคม 2535 ภายหลังการเลือกตั้งทั่วไป พรรคประชาธิปัตย์ จึงได้เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล ภายใต้ นายกรัฐมนตรี นายชวน หลีกภัย ผลการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2535 พรรคประชาธิปัตย์ได้รับการเลือกตั้งมากที่สุด เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล นายชวน หลีกภัย ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีซึ่งประกอบด้วยพรรคร่วมรัฐบาล ได้แก่ พรรคความหวังใหม่ พรรคกิจสังคม ฯลฯ เมื่อบริหารประเทศมาได้ถึงวันที่ 29 ตุลาคม 2536 พรรคฝ่ายค้านยื่นญัตติอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลคือ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และนายอุทัย พิมพ์ใจชน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ ผลการลงมติรัฐมนตรีทั้งสองได้รับความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎร ประชาชนเริ่มเคลื่อนไหวเรียกร้องการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ได้ประชาชนมีส่วนร่วม จากองค์กรประชาธิปไตย 13 องค์กร และเรืออากาศตรีฉลาด วรฉัตร อดีตข่าวประทุ้ง (เชาวนะ ไตรมาศ. 2514. 55-63)

อานาจ เป็นสบาย (2537 : 93) ได้กล่าวงานรณรงค์วัฒนธรรมไทย ซึ่งเสนอเรื่องเข้าคณะรัฐมนตรี เมืองอนุมัติให้รัฐบาลประกาศให้มี 2537 เป็นปีรณรงค์วัฒนธรรมไทยนั้น มันจะระบุให้สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) เป็นแกนกลาง แต่ในแง่กระบวนการวางรากฐานให้กับเด็กและเยาวชนแล้ว กระทรวงศึกษาธิการ ก็คงต้องหันไปมองส่วนที่รับผิดชอบเกี่ยวกับหลักสูตรการเรียนการสอน ฯลฯ โดยเฉพาะระบบโรงเรียน เพราะเหตุว่าหลักสูตรทัศนศิลป์ศึกษาได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์มานานแล้ว

รัฐบาลภายใต้ นายกรัฐมนตรีชวน หลีกภัย ปกครองประเทศระหว่างเดือนกันยายน 2535 จนถึงการยุบสภาในวันที่ 19 พฤษภาคม 2538 โดยการปรับ ครม. ครั้งแรกนั้นเป็นผลมาจากการถอนตัวออกของพรรคความหวังใหม่ อันนำไปสู่การเข้าร่วมรัฐบาลของพรรคชาติพัฒนา และในที่สุดจากปัญหา สปก. ก็ได้สร้างวิกฤตการณ์ให้กับรัฐบาล นายชวน หลีกภัย อันส่งผลทำให้ต้องประกาศยุบสภาในเดือนพฤษภาคม 2538 เพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่

ภายหลังการเลือกตั้งในวันที่ 20 กรกฎาคม 2538 พรรคชาติไทยสามารถเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล ภายใต้ นายกรัฐมนตรีบรรหาร ศิลปอาชา โดยมีพรรคร่วมรัฐบาลประกอบด้วย พรรคชาติไทยเป็นแกนนำ พรรคความหวังใหม่ พรรคพลังธรรม พรรคหน้าไทย พรรคประชากรไทย พรรคมวลชนและพรรคกิจสังคม รัฐบาลต้องเผชิญกับปัญหาทางเศรษฐกิจที่ขยายตัวลุกลามไม่ว่าจะเป็นปัญหาเงินเฟ้อ ปัญหาการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม เงินสะพัด ปัญหาการไหลออกของเงินตราในต่างประเทศ ปัญหาการตกต่ำของตลาดหุ้น และปัญหาการขยายตัวของหนี้เสียที่มาจากอสังหาริมทรัพย์ จนกระทบกับสถาบันการเงิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหานาครากรุงเทพมหานครพาณิชย์ การ ตลอดจนปัญหาคอรัปชั่น ความไม่พอใจของพ่อค้า นักธุรกิจและประชาชนทั่วไปที่มีต่อรัฐบาลภายใต้ นายกรัฐมนตรี บรรหาร ศิลปอาชา ได้สร้างแรงกดดันให้กับพรรคร่วมรัฐบาล จนในที่สุดพรรคร่วมรัฐบาลภายใต้ แกนนำของพรรคความหวังใหม่ก็ได้สร้างแรงกดดันต่อนายกรัฐมนตรีเป็นผลทำให้มีการประกาศยุบสภา และให้มีการเลือกตั้งใหม่ ผลการเลือกตั้งเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2539 ทำให้มีการจัดตั้งรัฐบาลภายใต้แกนนำคือหัวหน้าพรรคความหวังใหม่ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ได้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี การบริหารงานของรัฐบาลในช่วงนี้มีผลงานทาง

การเมืองที่สำคัญคือ การผ่านร่างรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ที่กลายเป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่ใช้กันอยู่ปัจจุบัน แต่สถานการณ์ในขณะนั้นรัฐบาลต้องประสบกับวิกฤตทางเศรษฐกิจและการเงินของไทยขยายตัวจนในที่สุดมีการประกาศปล่อยให้เงินบาทลอยตัวแทนการใช้ระบบตะกร้าเงินในวันที่ 2 กรกฎาคม 2540 เป็นเหตุให้บริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ถูกสั่งปิดถึง 56 แห่ง รัฐบาลไทยจึงต้องขอความช่วยเหลือจากกองทุนเงินระหว่างประเทศ (IMF) วิกฤตดังกล่าวได้ขยายตัวไปยังประเทศอินโดนีเซีย เกาหลี และกลายเป็นวิกฤตของภูมิภาคเอเชีย รัฐบาลภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ถูกวิจารณ์และมีการต่อต้าน จนในที่สุดต้องประกาศลาออก และมีการจัดตั้งรัฐบาลในเดือนพฤศจิกายน 2540 ภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีชวน หลีกภัย (สมชาย ภาณุสาวิวัฒน์ 2542 :80-100)

กวี วงศ์พุก (2544 : 14-15) ได้กล่าวถึงเหตุการณ์การเมืองว่า

นายชวน หลีกภัย รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2540 จัดตั้งรัฐบาลโดยมีพรรคประชาธิปัตย์เป็นแกนนำ กระแสสังคมในขณะนั้น นายชวน หลีกภัย เป็นบุคคลที่ได้รับความนิยมอย่างมาก ในด้านความซื่อสัตย์ สุจริต เป็นนักการเมืองมืออาชีพ รัฐบาลได้แถลงนโยบาย ถึงปัญหาเร่งด่วนที่ต้องเร่งแก้ไขเป็นลำดับแรก คือปัญหาทางเศรษฐกิจที่กำลังกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนทั่วประเทศอย่างรุนแรง ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม และปัญหามาตรฐานการครองชีพ รัฐบาลได้กำหนดนโยบายฟื้นฟู เศรษฐกิจทุกแขนงของประเทศให้กลับฟื้นคืนสู่ภาวะปกติโดยเร็ว นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับนโยบายปฏิรูปการเมืองและปฏิรูประบบบริหารราชการ

สมชาย ภาณุสาวิวัฒน์ (2544 : 104) ได้กล่าวถึงวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจไว้ว่า

“...แม้ว่ารัฐบาลชวน หลีกภัย จะมีจุดแข็งที่มีทีมเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง และได้รับความไว้วางใจจากประชาชน แต่รัฐบาลชุดนี้ ต้องเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจและการเงินที่รุนแรงที่สุดในประวัติศาสตร์เพราะไม่เพียงแต่เป็นปัญหาภายในประเทศเท่านั้น แต่เป็นผลที่เชื่อมโยงเป็นลูกโซ่กับวิกฤตของภูมิภาคและกระทบไปทั่วโลกที่รุนแรงที่สุดในรอบกว่า 50 ปี สาเหตุส่วนหนึ่งซึ่งถือเป็นรากเหง้าของวิกฤตเศรษฐกิจไทยคือ การที่ผู้นำและผู้บริหารประเทศขาดวิสัยทัศน์ (Vision) ในการวิเคราะห์และแก้ปัญหา มาตรการแก้ไขที่ออกมานั้นไม่เกิดผลสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว...”

ปี พ.ศ. 2540 เป็นปีที่เริ่มใช้แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540 - 2544) แผนพัฒนาดังนี้เป็นแผนพัฒนาฉบับที่มีการระดมความคิดเห็นจากผู้ปฏิบัติงานพัฒนาระดับพื้นฐานและองค์กรพัฒนาต่างๆ จำนวนมาก เป็นแผนที่มีแนวคิดในทางปฏิรูปมากกว่าแผนอื่นๆ ที่ผ่านมารวมทั้งปี พ.ศ. 2540 ก็เป็นปีที่มีกระแสการปฏิรูปการเมืองมีการร่างและประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ทำให้มีแรงผลักดันแนวความคิดเรื่องการปฏิรูปการศึกษาที่มีการเริ่มก่อกระแสมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 – 2539 การเปลี่ยนแปลงการศึกษาใหม่ในปี พ.ศ. 2540 ที่เห็นได้สำคัญคือ การขยายการรับนักเรียนนักศึกษาเพิ่มจากปีการศึกษา 2539 มากขึ้นในทุกระดับ (วิทยากร เชียงกูล. 2540 : 49 - 50) ผลกระทบทางด้านการศึกษามากครั้งนี้นับว่าปี 2541 ถูกตัดลงกว่า 2 หมื่นล้าน ผู้ปกครองประสบภาวะค่าครองชีพไม่สามารถแบกรับภาระค่าใช้จ่ายของบุตรได้จึงเป็นเหตุให้นักเรียนต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน

นับตั้งแต่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาเมื่อเดือนสิงหาคม 2542 เป็นต้นมา ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวในการปฏิรูปการศึกษา เพราะเป็นสภาพบังคับของกฎหมายที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเร่งพัฒนาคุณภาพของคนให้ผู้นำในการดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ของครู ส่วนครูต้องมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนตามแนวทางที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้สามารถคิดวิเคราะห์

สังเคราะห์ความรู้ได้มีความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง (ธนาริพ พรกุล, 2544: 2)

ดังจะเห็นได้ว่าการให้ความสำคัญต่อศิลปะในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ปรากฏอยู่ในมาตรา 7 มาตรา 23 (3) มาตรา 25 เป็นต้น ที่สำคัญถือเป็นครั้งแรกที่ขบวนการปฏิรูปให้ความสำคัญกับเด็กและเยาวชนผู้ที่มีความสามารถพิเศษปรากฏชัดอยู่ในพระราชบัญญัติการศึกษาในมาตรา 10 ส่งผลให้เกิดโครงการจัดตั้งสถาบันแห่งชาติเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนผู้ที่มีความสามารถพิเศษ ด้านทัศนศิลป์ ศิลปะ การแสดง และด้านดนตรี เกิดขึ้นอย่างชัดเจน สังคมไทยเพิ่งตื่นตัวกับการวางรากฐานทรัพยากรมนุษย์ด้านศิลปะ เพิ่งตื่นตัวในการส่งเสริมเด็กและเยาวชนผู้ที่มีความสามารถพิเศษด้านศิลปะและด้านอื่น เพื่อสร้างทรัพยากรที่มีค่าเพื่อผลต่อสังคมไทย (อำนาจ เย็นสบาย, 2542 : 148)

รัฐบาลภายใต้การนำของนายชวน หลีกภัย ได้บริหารงานต่อจากรัฐบาล พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ จนครบวาระ 4 ปี จึงจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ในวันที่ 6 มกราคม 2544 พรรคไทยรักไทยที่มี พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร เป็นหัวหน้าพรรคมีเสียงข้างมาก 246 เสียง จัดตั้งรัฐบาลร่วมกับพรรคชาติไทย พรรคความหวังใหม่ พรรคเสรีธรรม พรรคถิ่นไทย พรรคกิจสังคม รัฐบาลภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร มีภารกิจเร่งด่วนและสำคัญยิ่งคือ การเร่งแก้ปัญหาเศรษฐกิจ ปรับโครงสร้างการผลิตระบบเศรษฐกิจ การบริการ สังคมและการเมืองไทย จะต้องดำเนินไปพร้อมๆ กัน เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาได้ทันเหตุการณ์ (กวี วงศ์พูน, 2544 : 33-34) นอกจากนั้นรัฐบาลชุดนี้ได้แถลงนโยบายหลายเรื่อง เช่น ค่ารักษาพยาบาล 30 บาท รักษาทุกโรค การจัดตั้งบริษัทรับซื้อหนี้เสียจากธนาคารต่างๆ การพักหนี้เกษตรกร กองทุนหมู่บ้านและนโยบายเศรษฐกิจหลายอย่าง ซึ่งจะมีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจไทยในอนาคต (สมคิด เลิศไพฑูรย์, 2544 : 2)

ในช่วงปีแรกของการปฏิรูปการศึกษา ทุกส่วนของสังคมให้ความสนใจ มีการศึกษาและถ่ายทอดความรู้ต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เมื่อเข้าสู่ปีที่ 2 เป็นจังหวะที่มีการเลือกตั้งรัฐบาลใหม่ ประเด็น " การปฏิรูปการศึกษา " ได้ถูกหยิบมาเป็นนโยบายของทุกพรรคการเมือง เป็นช่วงจังหวะที่คนส่วนใหญ่มุ่งให้ความสำคัญกับการเลือกตั้ง และจัดตั้งรัฐบาล จึงทำให้กระแสการปฏิรูปการศึกษา อาจจะดูแผ่วเบาลงไปบ้าง จนกระทั่งเดือนมิถุนายน 2544 เกิดจุดพลิกผันครั้งสำคัญที่ทำให้สังคมทุกฝ่ายให้ความสนใจการปฏิรูปการศึกษากลับมา " วาระแห่งชาติ " เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทย ที่นายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ดร. ทักษิณ ชินวัตร รับเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการและได้ร่วมประชุมกับคณะกรรมการบริหารปฏิรูปการศึกษา เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2544 ในประเด็นที่ยังมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน ระหว่างสำนักปฏิรูปการศึกษาและกระทรวงศึกษาธิการ ข้อสรุปและมติในประเด็นที่เป็นปัญหาหลายๆ เรื่อง ทำให้ทิศทางของการดำเนินงานปฏิรูปการศึกษามีความชัดเจนขึ้น (ปฏิรูปการศึกษาวาระแห่งชาติ, 2544 : คำนำ)

จากการศึกษาบริบททางสังคมไทย ตั้งแต่พ.ศ.2475 – 2544 สรุปได้ว่า อารี สุทธิพันธุ์ เกิดในปี พ.ศ.2473 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้นในช่วงรัชการที่ 7 เกิดเหตุการณ์ที่สำคัญในประวัติศาสตร์คือ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากสมบูรณาญาสิทธิราชมาสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย ในปีพ.ศ.2475 การเมืองภายในประเทศอยู่ภายใต้การนำของจอมพลแปลก พิบูลสงครามได้สร้างผลงานเกี่ยวกับนโยบายสร้างชาติและการปลูกฝังความรู้รักสามัคคีนิยมให้แก่ประชาชน โดยเปลี่ยนชื่อประเทศสยามมาเป็นประเทศไทย การปลูกฝังความนิยมไทย ส่งเสริมการศึกษาแก่ประชาชนได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยเฉพาะวิชาขึ้น เช่น มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ (ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยมหิดล) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทางด้านศิลปกรรมส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกโดยเฉพาะการศึกษาตามแนวทางอคาเดมีหรือศิลปะหลักวิชาโดยมีนายคอรริโด เฟโรจี หรือ ศิลป์

พระศรี ได้ก่อตั้งโรงเรียนประณีตศิลปกรรมขึ้นในปีพ.ศ.2477และสถาปนาเป็นมหาวิทยาลัยศิลปากรในปีพ.ศ. 2478 จัดการเรียนการสอนตามแนวทางศิลปะแบบหลักวิชา เน้นความเสมอภาค สิทธิและเสรีภาพ การศึกษาเริ่มแยกตัวออกจากวัดแต่การจัดการเรียนการสอนยังยึดหลักการทางพุทธศาสนาอยู่ ถึงรัชสมัย สมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล (พ.ศ.2477-2489) การศึกษามีการปรับปรุง พระราชบัญญัติประถมศึกษา เน้นการศึกษามากับมากขึ้น การศึกษาของไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงตามแบบ ตะวันตกนำโดยประเทศอเมริกาดังเช่น แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 9 พ.ศ.2494

ในช่วงที่อารี สุทธิพันธุ์ กำลังศึกษาอยู่ในชั้นประถมศึกษา จนจบการศึกษาระดับปริญญาตรี ปี พ.ศ.2481-2498 เป็นเหตุการณ์หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อระบบการศึกษาของไทย เป็นอย่างมาก อิทธิพลทางแนวคิดปรัชญาการศึกษาได้ปรับเปลี่ยนไปตามสภาวะของอิทธิพลทางการเมือง ระหว่างประเทศมหาอำนาจตะวันตกที่ชนะสงคราม เช่นประเทศสหรัฐอเมริกา โดยให้ความช่วยเหลือในรูป ของทุนการศึกษาแก่คนไทย นักเรียนไทยที่สำเร็จการศึกษาได้นำแนวคิดปรัชญาการศึกษาแบบพัฒนาการ นิยม มาเผยแพร่ในประเทศไทย ในสถาบันฝึกหัดครูชั้นสูง วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร บุคคลที่มี บทบาทสำคัญเป็นผู้นำทางการศึกษาแนวนี้ในประเทศไทยคือ ศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี ซึ่งดำรงตำแหน่ง อธิการบดีคนแรกของวิทยาลัย

หลักสูตรการเรียนการสอนศิลปะในโรงเรียนจึงได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบหลักวิชาตามแนวทาง การเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยศิลปากร ในช่วงเวลาที่อารี สุทธิพันธุ์ศึกษาศิลปะที่โรงเรียนเพาะช่างใน ปี พ.ศ. 2491-2495 จึงซึมซับการเรียนการสอนที่เน้นทักษะฝีมือเชิงช่าง ต่อมาในปี พ.ศ. 2498-2499 อารี สุทธิพันธุ์ เข้าศึกษาต่อที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร อาจารย์สาโรช บัวศรี เป็นครูคนแรกที่ สอนและปลุกกระดมแนวคิดวิชาการศึกษาแบบพัฒนาการที่ได้รับมาจากการศึกษาในประเทศสหรัฐอเมริกา

อารี สุทธิพันธุ์ ได้รับทุนไปศึกษาต่อที่ มหาวิทยาลัยอินเดียนา ประเทศสหรัฐอเมริกา ในปี พ.ศ. 2502-2504เป็นช่วงที่ศิลปะสมัยใหม่กำลังได้รับความนิยมอย่างสูง ได้สร้างสรรค์งานศิลปะ ตามแนวทางลัทธิ สำแดงพลังอารมณ์นามธรรมและถึงนามธรรมและกลับมาเป็นอาจารย์สอนที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ซึ่งในปี พ.ศ.2504 เกิดสงครามเวียดนาม ประเทศไทยโดยการนำของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นรัฐบาลเผด็จการ ประเทศไทยให้สหรัฐอเมริกาใช้เป็นฐานทัพ ทำสงครามกับประเทศเวียดนาม ใช้ นโยบายปลุกกระแสต่อต้านคอมมิวนิสต์และความคิดสังคมนิยม ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของ ประชาชนชาวไทยเป็นอย่างมากโดยเฉพาะนิสิตนักศึกษาที่รักเสรีภาพและต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย ต่อมาในปี พ.ศ.2506 อำนาจเผด็จการทางการเมืองอยู่ในการปกครองของพลเอก ถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร บ้านเมืองกลับสู่ความมีตมทางสิทธิและเสรีภาพ อารี สุทธิพันธุ์ ได้สะท้อนแนวคิดการปกป้อง ศักดิ์ศรีของคนไทยที่รักเสรีภาพ รักประชาธิปไตยที่ถูกจำกัดสิทธิไว้ด้วยอำนาจทางการเมืองด้วยการสร้าง ผลงานจิตรกรรมภาพชุดคนชกมวย ภาพชุดกรรมเกียรติ์ และภาพชุดผู้ยากไร้ชาวเวียดนามสะท้อนความ เดือดร้อนที่ได้รับจากสงคราม

ในปี.พ.ศ. 2511 อารี สุทธิพันธุ์ ให้แนวทางการศึกษาแบบพัฒนาการเปิดการเรียนการสอน วิชาเอกศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร นับเป็น จุดเริ่มต้นของศิลปศึกษาที่จัดการเรียนการสอนเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง บทบาทของครูที่นอกเหนือจาก การสอนศิลปะแล้ว อารี สุทธิพันธุ์ยังเป็นสมาชิกของสมาคมศิลปศึกษาระหว่างชาติ ซึ่งดำเนินงานอยู่ภายใต้ ยูเนสโก อารี สุทธิพันธุ์ ได้รับมอบหมายเป็นผู้รวบรวมผลงานศิลปะของเด็กไทย นอกจากนี้อารี สุทธิพันธุ์ ยัง ได้รับเชิญแสดงความคิดเห็นในการอภิปราย การสอนศิลปะเพื่อสร้างค่านิยมใหม่ ในการประกวดศิลปะเด็ก

แห่งประเทศไทย ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นอีกบทบาทหนึ่งที่น่าแนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาไปเผยแพร่แก่สังคม กระบวนการเรียนการสอนของอารี สุทธิพันธุ์ ได้สอดแทรกสาระความคิด ด้านการเมือง สังคม หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 – 6 ตุลาคม 2519 ประชาชนเริ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ กลุ่มนักเขียน ศิลปิน นักวิชาการเริ่มสอนศิลปวัฒนธรรมในอดีตแสดงผลงานต่อต้านเผด็จการ ศิลปะเพื่อชีวิตได้พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว และในช่วงปีพ.ศ.2519 นี้ วิทยาลัยครูได้เปิดสอนศิลปศึกษาในระดับปริญญาตรีอยู่ภายใต้ปรัชญาการศึกษาแบบพิพัฒนาการ ซึ่งได้รับอิทธิพลการเรียนสอนมาจากศิลปศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร อารี สุทธิพันธุ์ แสดงความคิดเห็นทางการเมืองด้วยการสร้างงานจิตรกรรมที่มีเนื้อหาสะท้อนคิดสะท้อนการเมืองและสังคม ปลุกกระตือรือร้นในเรื่องสิทธิและเสรีภาพแก่ผู้เรียน เรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่ครูในโรงเรียนเอกชนที่ถูกเลิกจ้างในสังคมด้วยการเขียนบทความเผยแพร่ในวารสาร สหะการศึกษาศาสตร์ แสดงความคิดเห็นต่อรัฐบาลด้วยวิถีทางแบบประชาธิปไตย

หลังสิ้นสุดอำนาจของจอมพลถนอม กิตติขจร รัฐบาลชุดต่อมาไม่สามารถแก้ปัญหาเกี่ยวกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองได้ การแสดงศิลปกรรมแห่งประเทศไทยก็เกิดขึ้นในปีพ.ศ.2522 โดยการผลักดัน การรวมตัวของศิลปิน ครู อาจารย์ นิสิต นักศึกษาจากหลายสถาบัน ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร วิทยาลัยเพาะช่าง วิทยาลัยช่างศิลป์ ฯลฯ ในปีพ.ศ. 2523 ศิลปะเด็กแห่งประเทศไทยก็เกิดขึ้นมีนักเรียนสนใจส่งผลงานเพื่อชิงรางวัลการศึกษา จากทั่วประเทศ อารี สุทธิพันธุ์ ยังคงสนับสนุนอยู่เบื้องหลังการทำงานครั้งนี้

วงการศิลปกรรมหลังพฤษภาทมิฬ พ.ศ.2535 ได้ปรับตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ศิลปินรุ่นใหม่ขยายการแสดงผลงานทัศนศิลป์สู่โรงแรม ศูนย์การค้ามากขึ้นโดยเฉพาะจิตรกรรมสีน้ำ ในปีพ.ศ.2537 รัฐบาลภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีชวน หลีกภัย จัดให้เป็นปีรณรงค์วัฒนธรรมไทย แต่หลักสูตรการเรียนการสอนทัศนศิลปศึกษาในโรงเรียนก็ยังเป็นปัญหาที่รบกวนการแก้ไขจากกระทรวงศึกษาธิการอยู่เช่นเดิม จนถึงปีพ.ศ. 2540 แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ทำให้การผลักดันแนวคิดการปฏิรูปการศึกษาเกิดขึ้น มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษา ปี 2542 โดยเน้นให้ครูต้องมีความสามารถจัดการเรียนการสอนตามแนวทางที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพื่อนำไปสู่การคิดวิเคราะห์ความรู้ มีความคิดสร้างสรรค์ แสวงหาความรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และเป็นครั้งแรกที่การปฏิรูปให้ความสำคัญกับเด็กและเยาวชนที่มีความสามารถพิเศษ ส่งผลให้เกิดโครงการจัดตั้งสถาบันแห่งชาติเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนที่มีความสามารถพิเศษด้านทัศนศิลป์ ศิลปะการแสดง และด้านดนตรี เพื่อสร้างทรัพยากรที่มีค่าแก่สังคมไทย บทบาทการสอนศิลปะของอารี สุทธิพันธุ์ ขยายวงกว้างขึ้น ได้รับเชิญเป็นอาจารย์พิเศษในสถาบันการศึกษาอื่นๆ และการสอนสีน้ำตามแนวทางของการศึกษาตามอัธยาศัยสู่สมาชิกกลุ่มแม่บ้านทำให้เกิดศิลปินสมัครเล่นในหลากหลายอาชีพแสดงผลงานจิตรกรรมต่อสังคมอย่างกว้างขวางจนถึงปัจจุบัน

3.1 การศึกษาแบบพิพัฒนาการ (Progressive Education)

ลาโรซ บัวศรี (2528:13-15) ได้กล่าวถึงพื้นฐานของการศึกษาแบบพิพัฒนาการไว้ว่า

พื้นฐานหรือรากฐาน (Foundations) ที่สำคัญๆ ของการศึกษาแบบพิพัฒนาการมีอยู่ 5 ประการคือ

1. พื้นฐานทางปรัชญา การศึกษาแบบพิพัฒนาการตั้งอยู่บนรากฐานหรือจุดอีกที่หนึ่งก็คือแตกหน่อออกมาจากปรัชญา *experimentatism* หรือ *pragmatism* นั่นเอง ในยุคก่อนๆ นั้นนักการศึกษาได้ทุ่มเถียงเรื่องความสำคัญของจิตใจ (*mind*) และร่างกาย (*matter*) กันเป็นอย่างมาก บางพวกถือว่าจิตใจสำคัญกว่าร่างกาย ดังนั้นการ

ให้การศึกษาทำให้ผู้เรียนพยายามฝึกความจำและให้ใช้ความคิด เช่น ให้ท่องจำบทความ บทประพันธ์ สูตรในวิชา คณิตศาสตร์ ฯลฯ โดยมักจะอ้างเสมอว่า “*Repetitionest mater studiorum*” (การท่องบทหรือการกระทำซ้ำๆ ซากๆ เป็นมารดาของการเรียนรู้) นอกจากนี้แล้วก็ฝึกให้ใช้เหตุผลมากๆ ทั้งนี้โดยมุ่งที่จะหัดฝึกจิตใจเป็นส่วนใหญ่ แต่บางพวกถือว่าร่างกายสำคัญกว่า เนื่องจากว่าร่างกายต้องหายใจ ย่อยอาหาร สูดจิตโลหิต ฯลฯ ซึ่งเป็นหน้าที่อย่างหนึ่ง ดังนั้นร่างกายต้องคิด จำ และอื่นๆ ซึ่งก็เป็นหน้าที่อีกอย่างหนึ่งเท่านั้นเอง ดังนั้นในการให้การศึกษา ร่างกายจะต้องปฏิบัติได้ ได้เห็นของจริง ได้ใช้ประสาททั้งห้าให้มากที่สุด กล่าวคือ ร่างกายจะต้องสมบูรณ์แข็งแรงและได้พบเห็นมาก โดยมีจะอ้างเสมอว่า ‘*Mens sana in corpore sano*’ (จิตใจที่ดีย่อมอยู่ในร่างกายที่ดี)

ทั้งสองพวกนี้เถียงกันอย่างไม่รู้จักจบจนยุคต่อมาไม่ทราบจะเอาอย่างไรดี จนในที่สุดพวก Pragmatist หรือ พวก Experimentalist ได้หาทางออกใหม่คือ ไม่จัดการศึกษาทั้งสองอย่างดังที่กล่าวมาแล้วนั้นเลย แต่หันมาประยุกต์ ความคิดของนักจิตวิทยากลุ่มเกสตัลท์ (Gestalt) ซึ่งถือว่า “การแก้ปัญหาเป็นการทำให้เกิดความหยั่งรู้” และในเชิงปรัชญา นักการศึกษาแบบพัฒนาการนี้ก็ถามตัวเองว่า Pragma? (มันจะได้ผลจริงหรือ?) ดังนั้นจำเป็นจะต้องทดลอง ดูก่อนว่าจะใช้ได้หรือไม่และดังนั้นจึงนับถือการทดลอง (Experimentation) เป็นใหญ่ ด้วยเหตุนี้เองห้องปฏิบัติการทาง วิทยาศาสตร์ ห้องสมุด โรงเรียนสาธิต ห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องภูมิศาสตร์ ห้องคหกรรมศาสตร์ ฯลฯ จึงถือกันว่าเป็นห้องทดลองสำหรับผู้เรียนวิชาศึกษาศาสตร์ทั้งสิ้น

อนึ่ง ในศึกษานั้นก็ต้องให้แก่มหาส่วนของเด็ก (The whole child) ไม่ใช่หนักไปเฉพาะจิตใจหรือร่างกาย เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งเท่านั้น การกระทำหรือการทดลองเหล่านี้ย่อมเกิดประสบการณ์ขึ้น และดังนั้นจึงถือว่า ประสบการณ์เป็นหัวใจของการศึกษาเล่าเรียน

1. พื้นฐานทางจิตวิทยา อันได้แก่ จิตวิทยาเกสตัลท์ ซึ่งถือว่าการแก้ปัญหาเป็นการทำให้เกิดการ หยั่งรู้ และยังถืออีกว่าส่วนทั้งหมด (Whole) นั้นสำคัญมาก ในการที่จะเข้าใจอะไรให้ต้องเท่านั้น ต้องให้ได้เห็นส่วน ทั้งหมดก่อนเสมอ จึงจะมองเห็นภาพได้ชัดเจนและเกิดความเข้าใจได้ดี ทั้งนี้ถึงกับกล่าวไว้ว่า “ส่วนทั้งหมดย่อมจะใหญ่ กว่า การที่เอาส่วนย่อยๆ มารวมกันเข้าไว้” (Whole is grater than sum of parts) ซักตัวอย่างส่วนย่อยๆ ทั้งหลายเช่น อีฐ ปูน หวาย ไม้ กระเบื้อง ตะปู ฯลฯ ถ้ามาวางรวมๆ กันไว้เป็นกองมันก็เท่านั้นเอง ไม่เกิดความหมายอะไร แต่ถ้า เอามารวมกันเข้าโดยมีโครงสร้างแบบแปลนให้เห็นภาพรวมทั้งหมด เช่นสร้างเป็นบ้านขึ้นมาก็จะเกิดความหมายขึ้นทันที ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าส่วนทั้งหมดจึงโตกว่าผลบวกของส่วนย่อยทั้งปวง การที่โตกว่านั้นก็เพราะเกิดมีความหมาย (meaning) เพิ่มขึ้น ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น

2. พื้นฐานทางสังคมวิทยา อันได้แก่ สังคมที่เป็นประชาธิปไตย และการมีน้ำใจประชาธิปไตย ถึงแม้ระบบ การปกครองจะเป็นประชาธิปไตย แต่ถ้าพลเมืองไม่มีน้ำใจเป็นประชาธิปไตยควบคู่กันไปด้วยแล้วคงไปไม่รอด น้ำใจ เป็นประชาธิปไตยนั้นหมายถึงธรรมะ 3 ประการ คือ การที่บุคคลในสังคมให้เกียรติและนับถือซึ่งกันและกันทั้งในด้าน ความคิดและอื่น ๆ การที่บุคคลในสังคมร่วมมือกัน แบ่งปันกัน และประสานงานกัน และการที่บุคคลในสังคมมีความ เชื่อมมั่นในวิธีการแก้ปัญหาหรือที่เรียกว่า “วิธีแห่งปัญญา” ไม่ใช่อำนาจบาตรใหญ่มีปัญหาอะไรก็ใช้ปัญญาเข้าแก้ไข ให้จงได้

3. พื้นฐานทางเทคโนโลยี อันได้แก่อุปกรณ์การสอนที่ประดิษฐ์ขึ้นทั้งหลาย เช่น ภาพนิ่ง ภาพสไลด์ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ เทปตลับ เทปวิดีโอ ฯลฯ จนถึงคอมพิวเตอร์ เครื่องคอมพิวเตอร์นี้เมื่อโลกได้ขึ้นยุคคอมพิวเตอร์ กันอย่างเต็มที่แล้ว ก็คงจะเป็นตัวสาเหตุใหญ่ที่จะทำให้ลักษณะของวิชาการศึกษาหรือศึกษาศาสตร์ จะต้องเปลี่ยนไป อย่างใหญ่หลวง เช่น การตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual differences) ก็จะเป็นจริงขึ้นมา ซึ่งสิ่งนี้ ย่อมเป็นความฝันของนักการศึกษาและของผู้ที่เป็นครูมานานแล้ว ถ้าผู้เรียนทุกคนมีเครื่องคอมพิวเตอร์ประจำตัวก็ ย่อมจะจัดสอนให้ตรงกับลักษณะและระดับความถนัดและสติปัญญาของเขาได้อย่างจริงจัง การศึกษาเล่าเรียนก็คงจะ ได้ผลขึ้นอีกมาก

Progressive หรือพัฒนาการโดยความหมาย คือ ก้าวหน้า เปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่ง ปรัชญา นี้ จึงเชื่อว่า สาระสำคัญและภาวะความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายไม่หยุดนิ่ง แต่จะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และสิ่งแวดล้อม ดังนั้น เพื่อให้ผู้เรียนสามารถอยู่ในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ได้ นักการศึกษา

เปรียบเทียบปรัชญานี้ว่าเป็นหนทางแห่งเสรีภาพที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของสังคม ให้เหมาะสมกับกาลสมัย (Brameld.1958 : 90)

ความเป็นมา ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมนี เริ่มมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นเวลาที่อเมริกาเริ่มมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม กล่าวเมื่อคนส่วนหนึ่งมีความร่ำรวยอย่างมหาศาล ขณะที่คนอีกส่วนหนึ่งกลับตกอยู่ในสภาพแร้นแค้นไร้การเหลียวแลจากรัฐบาลและสังคม ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำชุมชนของอเมริกา หลายคนในสมัยนั้นได้รับอิทธิพลจาก แนวคิดของ ชาร์ล คาร์วิน (Charles darwin) และได้นำทฤษฎีทางสังคมของคาร์วิน (Soeial Darwinism) มาใช้ (ศักดิ์ ประจักษ์ประทานพร. 2523 : 52) ปรัชญานี้ก่อตั้งอย่างเป็นทางการในต้นศตวรรษที่ยี่สิบนี้เอง (ราวๆ ค.ศ. 1920) ในรูปของสมาคมการศึกษาพัฒนาการ (Progressive edueation assoeiation) โดยการนำของ จอห์น ดิวอี้ (Johe Dewey) ร่วมด้วย วิลเลียม เฮชคิลแพททริก (William H. Kilpatriek) บอย เอช โบค (Boy H. Bode) และคนอื่นๆ แนวคิดของการศึกษารุ่นก่อนหน้านี้มีอิทธิพลต่อปรัชญา การศึกษานี้เป็นการศึกษานี้เป็นอย่างมากก็คือ แบรมเมลด์ (Brameld) โอเรส มานน์ (Horaec Manm) เฮนรี บาร์นาร์ด (Henry Barnard) และฟรานซิส (Franeis Parken) สำหรับปาร์เกอร์ นั้น ดิวอี้ได้ยอมรับและเรียกปาร์เกอร์ว่าเป็นบิดาของทฤษฎี การศึกษาฝ่ายพัฒนาการนิยมน (Tamner and tomner. 1975:171)ปรัชญาการศึกษานี้ได้รับความนิยมนอย่างกว้างขวางมาโดยตลอด จนกระทั่งเมื่อรัสเซีย ได้ส่งยานอวกาศสปุตนิก 1 ขึ้นสู่อวกาศได้สำเร็จ ในปี ค.ศ. 1957 จึงได้เสื่อมความนิยมลง เพราะถูกกล่าวหาว่าปรัชญานี้เป็นต้นเหตุให้อเมริกามีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีล้ำหลังกว่าโซเวียต แต่หลังจากภาวะแห่งความกลัวผ่านพ้นไป ปรัชญานี้ก็กลับเข้ามาสู่ระบบการศึกษาของอเมริกาและประเทศต่างๆ ทั่วโลกตราบเท่าตราบปัจจุบัน (Kenberrey.1974:218)

แนวคิดทางปรัชญา สัทธิพัฒนานิยม เป็นปรัชญาการศึกษาที่มีพื้นฐานมาจากปรัชญาปฏิบัตินิยม ซึ่งเชื่อในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงและมองชีวิตว่าเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้เสมอ เชื่อว่าความจริงมีลักษณะไม่คงที่ไม่แน่นอน ความจริงสูงสุดไม่มีสิ่งที่เป็นจริงคือสิ่งที่นำมาปฏิบัติแล้วได้ผล (ศักดิ์ ประจักษ์ประทานพร. 2523 : 56) ดังนั้นความเป็นจริงจึงแปรเปลี่ยนไปตามประสบการณ์ของมนุษย์ การที่จะให้ได้มาซึ่งความจริงหรือความรู้ก็โดยการลงมือกระทำ หรือโดยการสร้างสรรค์ประสบการณ์

แนวคิดทางการศึกษา แนวคิดทางการศึกษาของปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมนี้มีดังนี้

1. จุดมุ่งหมายของการศึกษา แนวคิดทางการศึกษาของปรัชญาการศึกษาพัฒนาการที่เด่นชัดคือ
 - 1.1 มุ่งให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางด้านอารมณ์ สังคม ร่างกายและสติปัญญาประกอบกัน
 - 1.2 ให้การศึกษาที่สอดคล้องและส่งเสริมความสนใจความถนัด และลักษณะพิเศษของผู้เรียน
 - 1.3 มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักตนเองและรู้จักสังคมเพื่อจะได้ปรับให้เข้ากับสังคมอย่างดีและหา แนวทางที่จะทำให้สังคมเจริญก้าวหน้า
 - 1.4 ปลุกฝังทัศนแบบประชาธิปไตยทั้งในและนอกห้องเรียน
 - 1.5 มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีระเบียบวินัยในตนเอง
 - 1.6 มุ่งส่งเสริมให้รู้จักการทำงานร่วมกับผู้อื่น
2. เป้าหมายของการศึกษา เป้าหมายของการศึกษา ตามแนวคิดเชิงปรัชญาการศึกษานี้มีดังนี้
 - 2.1 ให้ผู้เรียนเป็นผู้ที่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างดีและเป็นสุข
 - 2.2 ให้ผู้เรียนและสังคมเป็นประชาธิปไตย ยอมรับในความคิดเห็นของผู้อื่น
3. องค์ประกอบของการศึกษา ได้แก่
 - 3.1 หลักสูตร เป็นหลักสูตรแบบประสบการณ์ (child-centered curriculum) หรือหลักสูตรแบบกิจกรรม (activity curriculum) ซึ่งเป็นหลักสูตรที่จัดให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวันตามแนวของปรัชญาการศึกษานี้เนื้อหา

หลักสูตรจะเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน ส่งเสริมการฝึกปฏิบัติทางสังคม ศีลธรรม สติปัญญา อาชีพ และเนื้อหาของหลักสูตรจะต้องเป็นเนื้อหาที่จะทำให้เข้าใจตนเอง เข้าใจสังคม และประเมินประสบการณ์ของตนเองได้ดี วิชาที่เน้นเป็นพิเศษก็คือ วิชาในสายสังคมศึกษา เพราะเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางสถาบันต่างๆ ของสังคม มนุษย์ที่มนุษย์ได้ประดิษฐ์และสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อความดำรงชีวิต วิชาที่ถือว่ามีความสำคัญอีกก็คือ วิชาการสื่อความหมายในชีวิตประจำวัน วิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ สองวิชาหลังนี้ไม่ได้เน้นเนื้อหาวิชาการ แต่จะเน้นความสำคัญในแง่วิธีการทางวิทยาศาสตร์

3.2 ครู ตามแนวคิดของปรัชญาการศึกษานี้จะไม่ใช้ผู้สอนโดยตรงแต่จะเป็นผู้คอยช่วยเหลือแนะนำเด็ก เป็นสำคัญ บทบาทที่สำคัญในบทบาทที่หนึ่ง ครูมีหน้าที่จัดหาประสบการณ์ที่ดีและเหมาะสมให้กับเด็ก เป็นผู้เตรียมการให้เด็กจัดทำตนเองหรือเป็นผู้อำนวยความสะดวกโครงการ ประการที่สอง ครูเป็นผู้ร่วมโครงการและเรียนรู้ไปพร้อมกับเด็ก ประการที่สาม ครูเป็นผู้ให้คำปรึกษา ให้กำลังใจและคอยเอาใจใส่ดูแลอยู่ห่างๆ ประการที่สี่ครูเป็นผู้วางแผนประสานงานให้เด็กสนใจและร่วมมือกันทำงานและอยู่ในความดูแลของครู ประการที่ห้า ครูต้องเป็นผู้รอบคอบและมีประสบการณ์อย่างกว้างขวางในวิชาที่สอน และประการที่หก ครูเป็นผู้มีบุคลิก เห็นอกเห็นใจ และเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็ก

3.3 ผู้เรียน ปรัชญาการศึกษานี้เชื่อว่าผู้เรียนโดยธรรมชาตินั้นเป็นอินทรีย์ที่จะสืบเสาะหาประสบการณ์ และเป็นอินทรีย์ที่พร้อมจะรับประสบการณ์ในขณะเดียวกัน แต่ประสบการณ์ของมนุษย์เกิดขึ้นจากการมีผัสสะต่อสิ่งแวดล้อมดังนั้นผู้เรียนตามแนวปรัชญานี้จึงควรเป็นผู้ที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองได้ดีที่สุด บทบาทของผู้เรียนจึงต้องมีส่วนร่วมต่อสิ่งต่าง ๆ ได้ลงมือกระทำด้วยตนเอง และตัดสินใจเลือกด้วยตนเองที่คิดว่าเหมาะสมกับความสามารถและความถนัด ความสนใจ แต่ทั้งนี้ควรจะอยู่ในความดูแลเอาใจใส่จากครูและได้รับคำปรึกษาจากครู

3.4 โรงเรียน ปรัชญาการศึกษานี้เชื่อว่าโรงเรียนควรจะเป็นแหล่งสร้างสรรค์ประสบการณ์ในชีวิตจริง ให้แก่เด็กได้เรียนรู้ปัญหาและสามารถแก้ปัญหาชีวิตและปัญหาสังคมได้ ดังนั้นการจักสภาพแวดล้อมในโรงเรียนจึงควรเลือกให้เหมือนกับสภาพชีวิตจริง หรือไม่แตกต่างไปจากชีวิตจริงทั้งในบ้านและในสังคม สภาพแวดล้อมของโรงเรียนจะต้องส่งเสริมหรืออำนวยความสะดวกต่อเรื่องที่เด็กจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ โรงเรียนกับสังคมจะสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งและเป็นสิ่งเดียวกัน เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปโดยโรงเรียนก็ต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เพื่อช่วยให้เด็กปรับตัวทันสังคมได้ และในขณะเดียวกันเนื่องด้วยความเปลี่ยนแปลงนี้โรงเรียนจะมีโอกาสสร้างผู้เรียนที่มีความพร้อม มีความรู้จักและเข้าใจสังคมอย่างดีพอที่จะออกไปปรับปรุงและพัฒนาสังคมได้

4. กระบวนการเรียนการสอน กระบวนการเรียนการสอนที่สำคัญตามแนวคิดของปรัชญาการศึกษานี้ มีดังนี้

4.1 การเรียนการสอนยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง เน้นที่ความสนใจและความถนัดของเด็ก และให้เด็กมีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียนการสอนร่วมกับครู

4.2 ส่งเสริมประชาธิปไตยละความร่วมมือในการเรียนการสอน

4.3 เรียนโดยการแก้ปัญหาและค้นคว้าทดลอง

4.4 บรรยากาศของการเรียนการสอนควรเป็นบรรยากาศแห่งชีวิตจริง และเด็กได้รับประสบการณ์ตรงในเรื่องที่ศึกษา

4.5 การเรียนการสอนควรเป็นเรื่องของครูที่จะจัดประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมให้เด็กสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง

5. หลักการสำคัญทางการศึกษา หลักการสำคัญทางการศึกษาคือ

5.1 หลักของการศึกษาไม่ใช่การเตรียมตัวเพื่อชีวิต แต่การศึกษาคือชีวิต (Kneller. 1971 : 237) การศึกษาจะสอนให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ในชีวิต เข้าใจชีวิตการศึกษากับชีวิตเป็นสิ่งเดียวกัน นั่นคือความสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้ การศึกษาควรให้เด็กมีความพร้อมเสมอที่จะอยู่ในโลกของความเปลี่ยนแปลง

5.2 หลักการเรียนรู้ความสัมพันธโดยตรงกับความสนใจของผู้เรียน (Kneller. 1971:237) แต่มิใช่ว่าผู้เรียนควรจะได้รับอนุญาตให้ทำตามใจทุกอย่างควรจะได้รับคำปรึกษาแนะนำจากครูด้วยเช่นกัน

5.3 หลักการเรียนรู้โดยวิธีการแก้ปัญหา ย่อมมีความสำคัญว่าการเรียนรู้โดยการท่องเนื้อหาวิชา (Kneller. 1971 : 238) เพราะเนื้อหาวิชาเป็นความรู้เชิงนามธรรมจะนำเอาเนื้อหาวิชาการเชิงนามธรรมเหล่านั้นมาเป็นเครื่องมือเพื่อจัดประสบการณ์ให้เด็กได้เรียนรู้ด้วยตนเอง วิธีการที่จะทำได้คือ วิธีการทางวิทยาศาสตร์ หรือวิธีการแห่งปัญหา

5.4 หลักการเรียนรู้การสอนบทบาทของครูไม่ใช่ผู้สั่ง แต่เป็นผู้ให้คำปรึกษา (Kneller.1971:239) ทั้งนี้ เพราะผู้เรียนต้องตัดสินใจเองว่าจะเรียนอะไรตามที่สนใจตามที่ได้รับอนุญาตให้สามารถวางแผนการพัฒนาดตนเองได้ ครูเป็นผู้แนะนำ เป็นผู้ประสานให้ผู้เรียนเดินไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางของการเรียนรู้ แต่ไม่ใช่ใช้อำนาจ

5.5 หลักการเรียนรู้การสอน โรงเรียนควรส่งเสริมความร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน (Kneller. 1971:240) แต่ทั้งนี้ไม่ใช่ว่าจะปฏิเสธการแข่งขันเสียเลย การแข่งขันควรจะเป็นการแข่งขันที่จะสร้างพัฒนาการให้เกิดแก่ตน

5.6 หลักการเรียนรู้การสอนใช้ประชาธิปไตยโดยเท่ากัน ที่จะส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ทางความคิด และบุคลิกภาพที่เป็นอิสระ ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นของการเจริญงอกงามที่แท้จริง ประชาธิปไตยเป็นเรื่องของความ ร่วมมือร่วมใจกันและเป็นเรื่องของการมีประสบการณ์ร่วมมีส่วนร่วม และเป็นเรื่องของการมีประสบการณ์ร่วมกัน ประชาธิปไตย ความเจริญงอกงาม และการศึกษาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน การสอนประชาธิปไตย โรงเรียนต้อง เป็นประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้เด็กได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน และมีส่วนร่วมในประสบการณ์ทางการศึกษา อย่างเต็มที่ (Kneller. 1971:240)

สารัช บัวศรี (2528 : 15-17) ได้กล่าวถึงการเริ่มต้นของการศึกษาแบบพัฒนาการในประเทศไทยไว้ว่า

การเริ่มต้นของการศึกษาแบบพัฒนาการในประเทศไทย

ก่อนสงครามโลกครั้งที่สองและระหว่างสงครามนั้น วิชาครูในโรงเรียนฝึกหัดครูประถมและมัธยม หรือใน แผนกฝึก หัดครูมัธยมของมหาวิทยาลัยก็ยังเป็นแบบดั้งเดิม (Traditional) ซึ่งเคยถือปฏิบัติกันมานานแล้ว เช่น การ ยึดถือ “การสอนตามขั้นทั้งห้าของแอร์บาร์ท” อยู่ เมื่อนักเรียนหรือนิสิตฝึกหัดครูเหล่านั้นออกทำการฝึกสอนตาม โรงเรียนต่างๆ ก็ต้องเตรียมการสอนตามแบบของแอร์บาร์ททั้งสิ้น

ใน พ.ศ. 2488 (1945) สงครามโลกครั้งที่สองสงบลง นักเรียนไทยที่เรียนศึกษาศาสตร์ในประเทศอเมริกาก็เริ่ม กลับมา แต่ก็มีจำนวนน้อยมาก นักเรียนไทยเหล่านี้คงจะได้เผยแพร่ความคิดเรื่องการศึกษาแบบพัฒนาการบ้าง แต่ก็ ไม่อาจจะแก้ไขอะไรได้ เพราะยังอยู่ในระบบเก่า หรือหลักสูตรเก่าคือ หลักสูตรการฝึกหัดครูประถม แล้วในระดับสูงขึ้น ไป ก็เป็นหลักสูตรฝึกหัดครูมัธยม พูดอีกทีหนึ่งก็คือครูประถมต่ำกว่าครูมัธยม ส่วนครูอาชีวศึกษาหรือศึกษาธิการ อำเภอนั้นเรียกได้ว่าต่ำเหลือเกิน ทั้งหมดนี้ทำให้ขยายหรือปรับปรุงการศึกษาไม่ได้ ครูจำนวนไม่น้อยพากันละทิ้งอาชีพ ครูไป จึงเป็นปัญหาอย่างยิ่ง

แต่ พ.ศ. 2495 (1952) โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร เริ่มสอนวิชาครูตามแนวคิดของการศึกษา แบบพัฒนาการ แต่ก็ยังทำไม่ได้มากนัก เพราะยังเป็นหลักสูตรเดิม (หลักสูตรฝึกหัดครูมัธยม) อยู่ แต่ที่สำคัญมากก็ คือได้เริ่มสอนปรัชญา Experimentalism และจิตวิทยาเกสโตลท์เป็นครั้งแรก ณ ที่นี้

ใน พ.ศ. 2496 (1953) โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร ได้รับการสถาปนาเป็นวิทยาลัยวิชาการ ศึกษา (คือมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒในปัจจุบันนี้) จึงสามารถเปลี่ยนระบบฝึกหัดครูและฝึกหัดศึกษาธิการอำเภอ และจังหวัดได้ทั้งระบบ กล่าวคือเปลี่ยนทั้งหลักสูตร วิธีสอน วิธีวัดผล และวิธีบริหารสถานศึกษา และให้ครูประถม ครู มัธยม ครูอาชีวศึกษา และศึกษาธิการอำเภอ – จังหวัด ได้เรียนในระดับปริญญา (ตรี - โท - เอก) ทางการศึกษาโดย เท่าเทียมกัน ตามสาขาของตน ไม่มีการเหลื่อมล้ำหรือต่ำต้อยยิ่งหย่อนไปกว่ากันแต่อย่างใด และได้สอนเนื้อหาและ วิธีการของการศึกษาแบบพัฒนาการได้อย่างเต็มที่ นับเป็นการขยับยุคใหม่ของการฝึกหัดครูและการฝึกหัดศึกษาธิการ เป็นครั้งแรกในประเทศไทย จึงกล่าวได้ว่าวิทยาลัยวิชาการศึกษาคือเป็นส่วนหนึ่งของการบวนการของการศึกษาแบบ พัฒนาการศึกษาซึ่งเริ่มต้นโดยรุชโซในสมัยโน้น อนึ่งที่ว่าได้เปลี่ยนไปดังต่อไปนี้

1. หลักสูตร ได้ใช้ระบบหน่วยกิต (Credit System) สำหรับทุกๆ วิชา สำหรับวิชาศึกษาศาสตร์นั้นได้เริ่มใช้ หนังสือชื่อ “The Foundations of Progressive Education” ของ ออรวิล ยี บริม (Oeville G. Brim) ไปพลางก่อน ต่อมาก็ให้ นิสิตนักศึกษาอ่าน ‘Democracy and Education’ ของจอห์น ดุย ‘Modern Education Theories’ ของ บอยด์ เอช โบด (Boyd H. Bode) และ ‘Seven Psychologies’ ของเอ็ดนา ไฮด์เบิร์ตเดอร์ (Edan Heidberder) และ อื่นๆ มากขึ้นเป็นลำดับ และให้นิสิตนักศึกษาฝึกหัดค้นคว้าในหอสมุด ซึ่งถือว่าเป็นห้องปฏิบัติการชนิดหนึ่ง ทำนอง เดียวกันกับห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการทางภาษา โรงเรียนสาธิต และอื่นๆ

2. วิธีสอน เริ่มมาใช้วิธีการแห่งปัญญา (Method of intelligence) เป็นวิธีการสอนแทนตามขั้นตอนทั้งห้าของแอร์บาร์ท ตลอดจนพยายามปรับปรุงวิธีสอนวิชาเฉพาะต่างๆ ด้วยเท่าที่จะทำได้ตามหลักการของการศึกษาแบบพัฒนาการโดยนำวิธีการคิดของมนุษย์มาปรับใช้เป็นวิธีการสอน

3. วิธีวัดผล ก็ได้เปลี่ยนไปตามลักษณะหลักสูตร เช่น ในแต่ละรายวิชาให้มีการเขียนภาคินพนธ์ (Term Paper) เพื่อนำมาประเมินผลด้วย มีการสอบบ่อยๆ มีการใช้แบบทดสอบมาตรฐาน มีการสอบปลายภาคเรียนทุกภาค ฯลฯ ผลที่วัดออกมาได้นั้นก็เป็นรูปของคะแนนเฉลี่ย (Grade Point Average หรือ G.P.A.) แทนที่จะเป็นเปอร์เซ็นต์

4. การบริหารสถานศึกษา นอกจากจะใช้วิธีการแห่งปัญญาเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจแล้ว ก็ได้พยายามสร้างน้ำใจประชาธิปไตยขึ้นอีกด้วย ทำให้เกิดบรรยากาศทางวิชาการอย่างใหม่ขึ้นเป็นที่ตื่นเต้นและชื่นชมกับมากต่อนั้น

สุดท้ายนี้อาจกล่าวได้ว่า ได้มีการผจญภัยทางการศึกษา (Adventure in Education) เกิดขึ้นในวงการการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่ พ.ศ. 2496 เป็นลำดับมา

จาก พ.ศ. 2528 เป็นต้นไป ก็คงจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหม่เกิดขึ้นอีกอย่างแน่นอน เนื่องจากโลกจะขึ้นยุคใหม่ คือยุคแห่งคอมพิวเตอร์จึงนำที่นักการศึกษาและครูไทยทั้งปวงจะได้คอยเฝ้าดูการเปลี่ยนแปลง และปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นเหล่านั้น

วิรุณ ตั้งเจริญ ยังได้ให้ถึงทัศนะ เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปศึกษา โดยกล่าวถึง การเรียนแบบพัฒนาการว่า พวกเรียนแบบแนวพัฒนาการนี้ถือว่า พวกนี้บอกว่าตัวศิลปะของเด็กนั้นไม่ใช่สิ่งสำคัญแต่กระบวนการ (Process) ที่เด็กกระทำอยู่นั้นมันได้สร้างคุณค่าให้กับตัวเด็กอย่างมากทีเดียว เช่น คุณค่าในการจัดระบบความคิด คุณค่าในการสร้างสรรค์ คุณค่าในการทำงาน หรือคุณค่าในการร่วมมือ เรามองว่าการทำงานศิลปะกระบวนการเป็นคุณค่ามากกว่าตัวผลงานสำเร็จซึ่งปัจจุบันเรายังใช้กันอยู่มาก (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2543: 155) อ้างอิงจาก ปวีดา ชื่นเชย

สรุปได้ว่า การศึกษาแบบพัฒนาการ มีพื้นฐานมาจากปรัชญาการศึกษาปฏิบัติการนิยม และพื้นฐานทางจิตวิทยาเกสโตลท์ พื้นฐานทางสังคมวิทยาและพื้นฐานทางเทคโนโลยี แนวคิดของการศึกษาพัฒนาการคือ เชื่อในความจริงเปลี่ยนแปลงไปตามประสบการณ์ของมนุษย์ การที่ได้มาซึ่งความจริงหรือความรู้ก็โดยการลงมือกระทำ หรือการสร้างสรรคประสบการณ์ มีแนวคิดทางการศึกษามุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาทางด้านอารมณ์ สังคม ร่างกายและสติปัญญาประกอบกัน จัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดและลักษณะพิเศษของผู้เรียน รู้จักตนเองและสังคมเพื่อจะให้ปรับตัวให้เข้ากับสังคมประชาธิปไตยและหาแนวทางทำให้สังคมเจริญก้าวหน้า ผู้สอนมีหน้าที่จัดหาประสบการณ์ ที่เหมาะสมกับผู้เรียน ให้คำปรึกษาให้กำลังใจวางแผน ประสานงานและร่วมเรียนรู้ไปพร้อมกับผู้เรียน โดยการใช้กระบวนการเรียนการสอน ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง การศึกษาแบบพัฒนาการ เริ่มต้นในประเทศไทย หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปีพ.ศ. 2495 ที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ) ในปัจจุบัน โดยใช้หลักสูตรระบบหน่วยกิตทุกวิชา สำหรับวิชาศึกษาศาสตร์นั้นได้เริ่มใช้หนังสือ "The Foundations of Progressive Education" ของ ออร์วิล ยี บริม (Oerville G. Brim) ใช้วิธีสอนวิธีการแห่งปัญญา การวัดผลเปลี่ยนแปลงได้ตามลักษณะหลักสูตร สร้างบรรยากาศการเรียนการสอนแบบประชาธิปไตย

3.2 วิวัฒนาการศิลปศึกษาในประเทศไทย

การเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคม จะส่งผลกระทบต่อทุก ๆ วงการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในแวดวงการศึกษา ก็เช่นกัน การปรับเปลี่ยนจึงเกิดขึ้นทุกยุคทุกสมัย เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคม

ระบบศิลปศึกษา (Art Education System) เป็นหน่วยหนึ่งของระบบต่าง ๆ ในสังคม เช่น ระบบเศรษฐกิจ การเมือง ระบบการศึกษา และระบบการปกครอง เป็นต้น ระบบต่าง ๆ ของสังคมดังกล่าวนี้ประชาชนในสังคมเป็นผู้ร่วมดำเนินการร่วมรับผิดชอบในหน่วยงานต่าง ๆ กันตามความถนัด ความสนใจและระเบียบแบบแผนตลอดจนวัฒนธรรมของสังคม ระบบต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้ ถ้าจะเรียกรวมเป็นลักษณะของสังคมโดยตรงก็อาจจะเรียกได้ว่าเป็นระบบค่านิยม (Value system) ของสังคม ซึ่งเป็นตัวกำหนดสภาพการณ์ต่าง ๆ ของสังคมนั้นเอง

ลักษณะสภาพของสังคมไทยสมัยก่อนนั้น เป็นลักษณะรวมเอาระบบต่าง ๆ เข้าด้วยกัน จะเห็นว่าครอบครัวสมัยก่อนเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค ความผูกพันในครอบครัวแน่นแฟ้นกลมเกลียวกัน และมีความใกล้ชิดกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวเป็นอย่างมาก มีสถาบันเป็นศูนย์กลางของสังคมคือวัดซึ่งทำหน้าที่ช่วยเหลือสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ให้การศึกษาแก่ประชาชนในสังคมนั้น ๆ ทุกแขนงอาจกล่าวได้ว่าวัดเป็นแหล่งศูนย์รวมทางการคิด ความเชื่อถือและเริ่มกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมทั้งสิ้น เป็นความจริงที่ว่า ศิลปะกับศาสนามีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก และดูเหมือนว่าจะเริ่มเป็นที่รู้จักของสังคมพร้อม ๆ กัน ค่านิยมทางศิลปศึกษา จึงขึ้นอยู่กับศาสนาและศาสนาจึงเป็นแหล่งใหญ่สำหรับศิลปะใช้เป็นที่พำนักฝัง วัตถุประสงคฺ์ของศิลปศึกษาของไทยในอดีตมีค่านิยมที่สำคัญ คือ การเน้นครูเป็นผู้ถ่ายทอด การเน้นการเรียนแบบได้ทำตามตัวอย่าง การเน้นการใช้ความจำและการเน้นครูเป็นผู้ถ่ายทอด การเน้นการควบคุมและส่งเสริมลักษณะพิเศษของแต่ละคน (อารี สุทธิพันธุ์, 2535:52)

วิรุณ ตั้งเจริญ (2538 : 58-62) ได้กล่าวความเป็นมาของศิลปศึกษายุคสังคมประชาธิปไตย ในสังคมไทยไว้ดังนี้

รัฐบาลชุดแรกในระบอบประชาธิปไตย (2475) ได้จัดตั้งสภาศึกษาขึ้น สภาศึกษาได้เสนอแผนการศึกษาชาติฉบับใหม่ต่อรัฐบาล และได้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2475 โดยมีความมุ่งหมายทางการศึกษาดังนี้

(1) ให้พลเมืองทุกคนไม่เลือกเพศ ชาติ ศาสนา ได้รับการศึกษาที่เหมาะสมแก่อัตภาพของตน คือพอสมควรแก่ภูมิปัญญาและทุนทรัพย์ เพื่อทุกคนได้นำไปใช้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองในทางอาชีพ

(2) เพื่อการอาชีพของตน กุลบุตร กุลธิดาควรได้รับการศึกษาทั้งสามัญและวิสามัญศึกษาทั้งสองฝ่าย ซึ่งกำหนดไว้เป็นขั้น ๆ ตามภูมิปัญญาและทุนทรัพย์

(3) เพื่อความสมบูรณ์แห่งพสกนิกรสยาม ท่านได้จัดการศึกษาทั้งสามส่วนล้วนแต่เหมาะสมคือ จริยศึกษาอบรมให้มีศีลธรรมดีงาม พุทธศึกษาให้ปัญญาความรู้ ผลศึกษาฝึกหัดให้เป็นผู้มีร่างกายสมบูรณ์

หลังจากรัฐบาลได้ประกาศหลักการแผนการศึกษาชาติไว้แล้ว ก็ยังคงใช้หลักสูตรเก่าไปก่อนในปี พ.ศ.2479 ได้มีการปรับปรุงแก้ไขแผนการศึกษาชาติฉบับที่ พ.ศ.2475 และปี พ.ศ. 2480 จึงได้ประมวลผลศึกษาพิเศษ กำหนดหลักสูตร และประมวลการสอนออกบังคับใช้

ศิลปะในหลักสูตรปี พ.ศ. 2480 ฉบับนี้ จะพบว่า แนวคิดทฤษฎี และกิจกรรมต่าง ๆ ได้รับอิทธิพลจากสถาบันศิลปะอย่างเด่นชัด และดูจะมีแนวโน้มหนักไปทางช่างฝีมือมากขึ้นด้วย ระดับประถมศึกษา มุ่งให้วาดเส้นและเขียนจากหุ่นจริง การลอกภาพซึ่งเคยปฏิบัติจากอดีตก็กลับมาได้รับการยอมรับเป็นอย่างมาก คือ “หัดให้ลอกวาดลายอย่างง่าย ๆ จากตัวอย่างแบบพิมพ์หรือแบบที่ครูเขียนให้ดูบนกระดานดำ” การฝีมือชายก็รวมทั้งหัตถกรรมและกสิกรรม “การปั้น” ก็จัดรวมไว้ในงานหัตถกรรมด้วย ส่วนการฝีมือหญิงได้รวมเอาการเรือน (การรักษาทำความสะอาดบ้านเรือน) ไว้ด้วย ระดับมัธยมต้น การวาดเขียนประกอบขึ้นด้วยภาพของจริงและภาพประดิษฐ์ภาพของจริง นอกจากจะมุ่งเน้นการเขียนหุ่นจากของจริงแล้ว ยังมีแนวคิดใหม่เกี่ยวกับการเน้นความสำคัญของสีความหลากหลายของหุ่น

และความคิดเกี่ยวกับความงามของเส้นหรือรูปทรงเรขาคณิต ซึ่งเป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับศิลปะตะวันตกบาตนิยม (Cubism) แต่จะแตกต่างกันตรงที่ว่า ศิลปะบาตนิยมสร้างสรรค์ จากสื่อดลใจเป็นรูปทรงธรรมชาติมาสู่ทรงเรขาคณิต แต่ในที่นี้มุ่งให้เลือกสิ่งดลใจที่เป็นเส้นหรือรูปทรงเรขาคณิต ส่วนภาพประดิษฐ์เป็นการเน้นการออกแบบตกแต่ง (decorative design) โดยใช้รูปทรงธรรมชาติเป็นหลัก นอกจากนั้นยังมีการพิมพ์ภาพสแตนด์ (stencil) และการประูภาพ ซึ่งจัดไว้ในภาพประดิษฐ์ด้วย ระดับมัธยมปลาย การวาดภาพทั้งของจริงและภาพประดิษฐ์ ไม่แตกต่างไปจาก มัธยมต้นมากนัก เพียงแต่ให้ยากขึ้น ภาพของจริงเน้นแบบหรือหุ่นที่มีลักษณะผิวหรือมวลสารแปลกและเด่นมากขึ้น เช่น ผิวมันเลื่อม มวลสารอ่อนนุ่ม ซึ่งเท่ากับเป็นความพยายามที่จะให้นักเรียนในระดับนี้ เขียนภาพที่แสดงคุณสมบัติ เฉพาะตัวของวัตถุนั้น อันเป็นแนวทางจากสถาบันศิลปะระดับสูงที่มุ่งการฝึกฝนแบบธรรมชาตินิยม (Naturalism)

ส่วนภาพประดิษฐ์ก็มีการกำหนดให้เขียนภาพหลายไทยขึ้นด้วย ซึ่งเป็นการนำศิลปะประเพณีนิยมของไทย บรรจุไว้ในหลักสูตรศิลปศึกษาด้วย นอกจากนี้ยังมี ภาพความจำ ซึ่งเป็นคำนิยมใหม่สำหรับหลักสูตรนี้ เป็นการนำ ความคิดจากศิลปะสายประเพณีนิยมของไทย ที่นิยมเขียนภาพจากความจำ มากกว่าการเขียนภาพด้วยกระบวนการ เจริญหนักกับสื่อดลใจ ต่างกันตรงที่ภาพเขียนไทยเป็นรูปแบบอุดมคติ แต่ตามหลักสูตรนี้ มุ่งรูปแบบเหมือนจริงอย่าง ตะวันตก

(1) แม้หลักสูตรศิลปศึกษานับนี้จะเป็นหลักสูตรที่ได้รับการพัฒนาเป็นอย่างมากทั้งผลสะท้อนจาก กระแสการเมืองและกระแสความคิดจากสถาบันศิลปะ แต่การที่ยังคงกำหนดว่า ศิลปะคือการวาดเขียนและมีมือ อยู่เช่นเดิม ทำให้ศิลปะไม่สามารถขยายตัวออกไปได้กว้างขวางนัก และยังทำให้เกิดความสับสนในการจัดหมวดหมู่ เช่น การจัดงานปั้นไว้ในกลุ่มงานฝีมือ หรือการจัดภาพพิมพ์ไว้ในกลุ่มภาพประดิษฐ์ เป็นต้น

(2) หลักสูตรยังไม่ได้แยกงานศิลปะและงานช่าง

(3) การวาดเขียนเน้นความเหมือนจริงตามแนวธรรมชาตินิยมมากขึ้น มีการกำหนดและเสนอแนะแบบ หรือหุ่นที่จะเขียนหลากหลายมากขึ้นด้วย

(4) เน้นการระบายสีมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการระบายสีน้ำ

(5) ได้เสนอแนะเทคนิคต่างๆ ในการเขียนภาพไว้ด้วย เช่น “หัดเขียนดอกไม้ง่ายๆ กลีบน้อยๆ และมีสี งดงาม” “การสลักรูป การใช้สีหนาและสีบาง การลบสีลงบนภาพ ภาพที่ตัดเส้นด้วยดินสอดำหนักๆ” (มัธยมศึกษา ตอนต้น)

(6) หลักสูตรได้สะท้อนให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีทางศิลปะและทฤษฎีสี เช่น แม่สีการผสมสี (มัธยมศึกษาตอนต้น) รู้จักเส้นเดินขึ้นเดินลง รู้จักเทียบส่วน และรู้จักของใกล้ของไกล (มัธยมศึกษาตอนปลาย)

(7) มีข้อเสนอแนะให้ใช้วัสดุหลายชนิด เช่น ดินสอ สีน้ำ ถ่าน ปากกา หมึกจีน

ศิลปะในหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2491 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย พ.ศ. 2493 มี โครงสร้าง ความมุ่งหมาย และรายการที่ต้องสอนคล้ายกันมาก โดยเฉพาะหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย เกือบจะไม่มีข้อแตกต่างกันเลย เป็นการวางโครงสร้างการศึกษาในลักษณะกำหนดเอกลักษณ์ในแต่ละระดับ ข้อสังเกต ทางด้านศิลปศึกษา คือ

(1) หลักสูตรศิลปศึกษาปี พ.ศ. 2491 และ 2493 เน้นความสำคัญการมีมือมากกว่าการวาดเขียน ดังจะ เห็น ได้จากการกำหนดรายละเอียด การเสนอแนะกิจกรรม การเสนอแนะวัสดุ

(2) การมีมือได้เสนอแนะวัสดุมากขึ้น รวมทั้งเศษวัสดุ ซึ่งวัสดุที่หลากหลายชนิดย่อมเป็นทางหนึ่งที่จะ กระตุ้นการสร้างสรรคงานได้

(3) เป็นหลักสูตรที่เริ่มมองความสำคัญของท้องถิ่น แม้จะยังไม่ชัดเจนนัก เช่นการมีมือที่มุ่งการจัดสวน การทำสวน การเลี้ยงสัตว์ การใช้วัสดุท้องถิ่น เช่นใบมะพร้าว ใบลาน ใบเตย ใบตาล หวาย กก เปลือกหอยหรือฉลุ ลวดลายต่างๆ และโหล” (มัธยมศึกษาตอนต้น) ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ประยุกต์มาจากหนึ่งตระกูลหรือหนึ่งใหญ่ของไทย

นับแต่แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 ได้มุ่งการศึกษา 3 ด้านคือ พุทธศึกษา จริยศึกษา และพลศึกษา จนถึงแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 รัฐได้ประกาศความมุ่งหมายเพิ่มเติมด้านที่ 4 คือ หัตถศึกษา โดยขยายความมุ่ง หมายของหัตถศึกษาไว้ว่า “ให้มีความเคยชินและความขยันหมั่นเพียร ในการใช้มือปฏิบัติงาน เพื่อเป็นรากฐานในการ ประกอบสัมมาอาชีพ” ซึ่ง “หัตถศึกษา” ในที่นี้ได้รวมถึงงานช่างและศิลปะเข้าไว้ด้วยกัน

หลักสูตรศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษาปี พ.ศ. 2498 เริ่มนำคำว่า “งานศิลปะ” มาใช้โดยมีความหมายถึง ลวดลายการจัดภาพ การเขียนแผนผัง การใช้สี แต่งานศิลปะก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของศิลปศึกษาเท่านั้น โดยที่ศิลปศึกษา ได้รวมถึงงานศิลปะ การเขียนภาพ งานฝีมือ

- (1) ข้อความเกี่ยวกับศิลปศึกษามีแนวโน้มไปทางงานประดิษฐ์
- (2) ศิลปะจัดไว้ในหมวดสังคมศึกษา โดยมุ่งถึงว่าศิลปะก็มีประโยชน์ต่อสังคม
- (3) มีความเชื่อว่าการแสดงออกทางศิลปะของเด็กเป็นอำนาจแห่งการสร้างสรรค์ที่มีอยู่ในตัวเด็กอันเป็นความสามารถที่ซ่อนเร้นอยู่ ซึ่งเป็นการพิจารณาในเชิงจิตวิทยาที่เกี่ยวกับจิตใต้สำนึก
- (4) มีความเชื่อว่า ความสวยงามและความเป็นระเบียบในธรรมชาติมีผลต่อการทำงานในศิลปะและ จะเป็นผลสะท้อนไปสู่การสร้างสิ่งแวดล้อมให้สวยงามและเป็นระเบียบ
- (5) ส่งเสริมให้มีกิจกรรมกลุ่มเพื่อการทำงานร่วมกัน
- (6) ส่งเสริมการวิจารณ์ ศิลปะ และการรู้จักฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ขั้นพื้นฐาน
- (7) รักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อย
- (8) ส่งเสริมการสะสมและการนิทรรศการผลงานศิลปะเพื่อสร้างแรงจูงใจ
- (9) ส่งเสริมการประหยัด วัสดุท้องถิ่น ความเหมาะสมกับท้องถิ่น
- (10) ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์
- (11) มีงานเขียนแบบ และออกแบบ
- (12) มีกิจกรรมสมัยใหม่เกิดขึ้น เช่น การเขียนภาพจากประสบการณ์ การละเล่นสืด้วยนิ้วมือ การปั้นกระดาษ

(13) “การศึกษาภาพ” ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของศิลปศึกษา ซึ่งเท่ากันเป็นการมองความสำคัญของความงามซึ่งในศิลปะ การวิจารณ์ศิลปะและสุนทรียศาสตร์

ในหลักสูตรเตรียมอุดมศึกษาได้นำคำว่า “ศิลปศึกษา” มาใช้ครอบคลุมทั้งดนตรี ขับริ้อง เขียนภาพ การปั้นสลัก กระดาษพับ การละคร และงานฝีมือ การเขียนภาพได้นำการเขียนภาพลายไทยเข้ามามีบทบาทเด่นชัดในหลักสูตรภาพเขียนจากสิ่งที่มีมองเห็น และศึกษารูปแบบศิลปะสากลยุคต่างๆ การปั้นสลักมุ่งให้สอนเทคนิคต่างๆ ในการปั้นสลักให้สามารถถ่ายทอดความรู้สึกตามที่เห็นสวยงาม และมุ่งคำนึงถึงวัสดุที่ถ่ายทอด

ในปี พ.ศ.2498 ได้มีการประกาศให้ใช้หลักสูตรประถมศึกษาฉบับพ.ศ.2498 เฉพาะชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 แทนหลักสูตรเดิม แต่ด้วยเหตุที่หลักสูตรนี้ปฏิบัติการสอนภาษาไทย จึงมีปัญหายุ่งยากในการใช้ กระทรวงศึกษาธิการจึงประกาศยกเลิกกลางปี 2498 และกลับไปใช้หลักสูตรเดิม เริ่มปรับปรุงหลักสูตรใหม่ปลายปี และใช้หลักสูตรประถมศึกษา สำหรับโรงเรียนปรับปรุงเฉพาะ ป.1 และ ป.2 ในปี พ.ศ.2501 และใช้เต็มทั้ง 4ปีในปี พ.ศ.2502ในปี 2501 ได้จัดให้มีการสัมมนาหลักสูตรการศึกษาเบื้องต้น 7 ปี และประกาศใช้ในปี พ.ศ.2503

หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนต้น พ.ศ.2503 มุ่งส่งเสริมการแสดงออกโดยเสรี โดยคำนึงถึงสุขภาพทางจิตมากกว่าทักษะทางศิลปะ หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนปลาย ศิลปศึกษามีทั้งการขับร้องและดนตรีกับการเขียนภาพและระบายสี กระบวนการสอนได้ปรับปรุงให้เหมาะกับเด็กวัยนี้ยิ่งขึ้นกว่าเดิม ไม่ยึดถือมาตรฐานทางศิลปะ เช่นแต่ก่อน เน้นความเพิลิตเพิลินทางอารมณ์มากกว่าทักษะหรือมาตรฐานทางศิลปะ ถ้าพิจารณาจากเวลาเรียนนับว่าหลักสูตรได้ให้ความสำคัญกับวิชาหัตถศึกษาไว้พอสมควร ปัญหาสำคัญจึงอยู่ที่ว่า โรงเรียนจะสามารถใช้เวลาที่ได้ไปมากพอสมควรนี้ ผักผ่อนอบรมเด็กได้ผลตามที่มุ่งหมายไว้หรือไม่ ถ้าหลักสูตรนี้ยอมเสียสละเวลาทางวิชาไปเพื่อหวังได้คุณค่าทางหัตถศึกษาทดแทนกลับไม่ได้สิ่งทดแทนตามที่คาดหมายไว้

กันั้นเป็นการสูญเสียถึง 2 ชั้น ความสำเร็จของหลักสูตรนี้จึงขึ้นอยู่กับปฏิบัติมากที่สุด ถ้าหลักสูตรนี้เป็น การสำรวจความถนัดหรือความสนใจเป็นพิเศษในการทำงานประเภทต่างๆ เพื่อเป็นเครื่องชี้ทางที่จะเลือกเรียนในสายมัธยมศึกษาต่อไปข้างหน้าได้แล้ว กันั้นได้ว่าได้ผลตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ สำหรับหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายศิลปะหรือการช่างให้เลือกรเรียนอย่างใดอย่างหนึ่ง มีการวาดเขียน การปั้น-แกะสลัก การแกะแบบพิมพ์ และสังคิตศิลป์ จัดเป็นฝ่ายวิจิตรศิลป์ ถ้าเลือกการช่างทุกคนต้องเรียนการออกแบบและการเขียนแบบ แล้วจึงจะเลือกงานการช่างอย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้ มีให้เลือกร 10 อย่าง ซึ่งนับว่าเปิดโอกาสสำหรับความถนัดความสนใจไว้อย่างกว้างขวาง (หลักสูตรศิลปศึกษา พลาณามัย และอื่นๆ. 2504 : 197-210)

เมื่อพิจารณาหลักสูตรการศึกษาปี 2503 จะพบว่า ศิลปะได้รับการพัฒนาไปอย่างมาก ทั้งในแง่เป้าหมายที่เปิดกว้างโดยคำนึงถึงคุณค่าทางศิลปะ คุณค่าในเชิงผลสะท้อน และคุณค่าทางด้านจิตวิทยา นอกจากนั้นกิจกรรมก็เปิดกว้างเพื่อตอบสนองเป้าหมายข้างต้นด้วย เป็นกิจกรรมที่เปิดเสรีและคำนึงถึงวุฒิภาวะของเด็กแต่ละวัย ศิลปะศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้นได้รวมถึงการขับร้องและดนตรี การเขียนภาพและระบายสี และศิลปะปฏิบัติ ซึ่งศิลปะก็ยังไม่แสดงความเด่นชัดว่าคืออะไร เพียงแต่รวมกิจกรรมต่างๆ ที่อยู่นอกเหนือการเขียนภาพและระบายสีเข้าไว้ด้วยกัน เช่น การฉีกพับกระดาษ การสะสม การปั้น-แกะสลัก การพิมพ์ภาพ การประดิษฐ์ การประยุกต์ศิลปะไปใช้ประโยชน์ เป็นต้น ในระดับประถมศึกษาตอนปลาย ได้แยกศิลปะศึกษาและหัตถกรรมศึกษาออกคนละหมวดวิชา โดยที่ศิลปะศึกษาได้รวมกับการขับร้องและดนตรี การแสดงประกอบจังหวะ การเขียนภาพและระบายสี และหมวดวิชาหัตถศึกษาที่เน้นไปทางเชิงอาชีพต่างๆ เช่น การเกษตร งานปูน การเลี้ยงไหม งานโลหะ ฯลฯ สำหรับมัธยมศึกษาตอนต้นแทนที่จะเรียก “หมวดหัตถศึกษา” เหมือนประถมศึกษาตอนปลายกลับไปเรียก “หมวดวิชาศิลปะปฏิบัติ” เหมือนระดับประถมศึกษาตอนต้นอีก ส่วนศิลปะศึกษาได้ขยายตัวกว้างมากขึ้นรวมทั้งการวาดเขียน การปั้น-แกะสลัก การแกะแบบพิมพ์ การตกแต่งบ้าน ขับร้อง ดนตรี ฟ้อนรำ และระดับมัธยมศึกษาตอนปลายให้ใช้คำว่า “ศิลปะ” และ “การช่าง” ซึ่งการช่างก็คือหัตถศึกษาหรือศิลปะปฏิบัติที่นั่นเอง

หลักสูตรการศึกษาปี 2503 เป็นหลักสูตรที่ใช้กันอยู่เป็นเวลานานพอสมควรหลังเหตุการณ์ทางการเมืองครั้งสำคัญคือ 14 ตุลาคม 2516 ได้ส่งผลให้เกิดการระดมความคิดจากนักวิชาการและปัญญาชนอย่างกว้างขวางขวางการจากล้มล้างของคณะกรรมการร่างพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษาซึ่งเริ่มต้นในปี 2517 ได้ส่งผลไปสู่การประกาศแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2520 และกำหนดหลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ.2521 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524

หลักสูตรศิลปศึกษานับปี พ.ศ.2521 และ พ.ศ. 2524 ได้พยายามจัดการศึกษาออกเป็นกลุ่มวิชาต่างๆ และศิลปะศึกษาได้รับการจัดเข้าไปอยู่ในกลุ่มที่มุ่งพัฒนาทางบุคลิกภาพคือ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยในระดับประถมศึกษา และกลุ่มพัฒนาบุคลิกภาพในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เท่ากับเป็นการตอกย้ำคุณค่าของศิลปะศึกษาในเชิงผลสะท้อนให้เด่นชัดยิ่งขึ้น เมื่อการมองศิลปะศึกษาเป็นไปในลักษณะผลสะท้อนที่เป็นนามธรรมมากกว่าตัวผลงานศิลปะที่เป็นรูปธรรม กิจกรรมศิลปะศึกษาไปในลักษณะการฝีมือ หัตถศึกษาหรือศิลปะปฏิบัติหายไป จะแทรกอยู่บ้างเล็กน้อยเท่านั้นทั้งจุดประสงค์และกิจกรรมก็พัฒนาให้กว้างและชัดเจนกว่าหลักสูตร

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เป็นหลักสูตรแกนกลางของประเทศที่มีจุดประสงค์ที่จะพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีขีดความสามารถในการแข่งขัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเพิ่มศักยภาพของผู้เรียนให้สูงขึ้น สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขได้บนพื้นฐานแห่งความเป็นไทยและความเป็นสากล รวมทั้งมีความสามารถในการประกอบอาชีพหรือศึกษาต่อตามความถนัดและความสามารถของแต่ละบุคคล หลักสูตรแกนกลางของประเทศเป็นสูตรหรือทิศทางในการจัดทำหลักสูตรสถานที่ศึกษา ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จนถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 สามารถนำไปใช้ในการศึกษาทั้งในระบบ นอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งสำหรับการจัดการศึกษาทุกกลุ่ม เช่น การศึกษาพิเศษ การศึกษาสำหรับผู้มีความสามารถพิเศษ เป็นต้น โดยมีมาตรฐานการเรียนรู้เป็นข้อกำหนดคุณภาพของผู้เรียน สถานที่ศึกษาต้องนำเสนอและมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดในหลักสูตรไปจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคมภูมิปัญญาท้องถิ่นและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ให้ผู้เรียนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศชาติและพลโลก

จุดหมาย

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานมุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดจุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์
2. มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน และรักการค้นคว้า

3. มีความรู้เป็นเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและการเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการมีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การศึกษาและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิด วิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์
4. มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญา และทักษะในการดำรงชีวิต
5. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
6. มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค
7. เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่น ในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
8. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนสิ่งแวดล้อม
9. รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม

โครงสร้าง

เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามหลักการ จุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ ที่กำหนด ไว้ให้สถานศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องมีแนวปฏิบัติในการจัดหลักสูตรสถานศึกษา จึงกำหนดโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาขั้นตอน พื้นฐานดังนี้

1. ระดับชั้น

กำหนดหลักสูตรเป็น 4 ช่วงชั้น ตามระดับพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนดังนี้

ช่วงชั้น 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3

ช่วงชั้น 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

ช่วงชั้น 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3

ช่วงชั้น 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6

2. สาระการเรียนรู้

กำหนดสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการเรียนรู้ และ

คุณลักษณะ หรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนเป็น 8 กลุ่ม ดังนี้

ภาษาไทย

คณิตศาสตร์

วิทยาศาสตร์

สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

สุขศึกษาและพลศึกษา

ศิลปะ

การงานอาชีพและเทคโนโลยี

ภาษาต่างประเทศ

สาระและมาตรฐานการเรียนรู้

หลักสูตรและการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดคุณภาพของผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งกำหนดไว้เฉพาะส่วนที่จำเป็นสำหรับเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตให้มีคุณภาพ สำหรับสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน สถานศึกษาสามารถพัฒนาเพิ่มเติมได้ สาระและมาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐานมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ศิลปะ

สาระที่ 1 : ทศศิลป์

มาตรฐาน ศ 1.1 : สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตามจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ และการวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์
คุณค่างานทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิด ต่องานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชมและประยุกต์ใช้
ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 1.2 : เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ ที่
เป็นมรดกทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่น

สรุปได้ว่า ศิลปศึกษา เป็นหน่วยหนึ่งของระบบต่างๆ ในสังคมไทย มีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลง
มาตลอดเริ่มจากปี 2475 แผนการศึกษาชาติ ให้พลเมืองทุกคน ได้รับการศึกษาตามอัธยาศัยของตน มี
พ.ศ. 2480 ได้รับอิทธิพลจากสถาบันศิลปะ เน้นไปทางช่างฝีมือมากขึ้น วาดเขียนเน้นความเหมือนจริง
ตามแนวธรรมชาตินิยม หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2491 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย
พ.ศ. 2493 เกือบจะไม่มีข้อแตกต่างกัน หลักสูตรศิลปศึกษามี พ.ศ. 2491 และ 2493 เน้นความสำคัญการ
ฝีมือมากกว่าการวาดเขียน และเริ่มเน้นความสำคัญของท้องถิ่น

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 มุ่งศึกษา 3 ด้านคือ พุทธศึกษา จริยศึกษา และพลศึกษา จนถึง
แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 มุ่งศึกษา ด้านที่ 4 คือ หัตถศึกษา โดยรวมงานช่างและศิลปะเข้าด้วยกัน
หลักสูตรศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษาปี พ.ศ. 2498 เริ่มนำคำว่า “งานศิลปะ” มาใช้โดยมีความหมายถึง
ลวดลาย การจัดภาพ การเขียนแผนผัง การใช้สี ศิลปศึกษา ได้รวมถึงงานศิลปะ การเขียนภาพ งานฝีมือ
หลักสูตรปี พ.ศ. 2498 ถูกยกเลิกผสมเข้าไปในหลักสูตรเดิม พ.ศ. 2503 หลักสูตรประถมศึกษาตอนต้น มุ่ง
ส่งเสริมการแสดงออกโดย เสรีภาพทางสุขภาพทางจิต มากกว่าทักษะทางศิลปะ นับว่าเป็นเวลานานที่ใช้
หลักสูตรนี้ จนเหตุการณ์สำคัญคือ 14 ตุลาคม 2516 สภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป เกิดระดมความคิด
จากนักวิชาการและสามัญชน สัมมนาของคณะกรรมการทางพื้นฐาน เพื่อปฏิรูปการศึกษาซึ่งเริ่มในปี
2517 ได้สร้างผลไปสู่แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 และกำหนดหลักสูตรประถมศึกษาและ
มัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 ศิลปศึกษาได้จัดเข้าอยู่
ในกลุ่มพัฒนาบุคลิกภาพ สะท้อนผลในลักษณะนามธรรมมากกว่าตัวผลงาน พระราชบัญญัติการศึกษา
แห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ
สังคมและความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา เพิ่มศักยภาพของ
ผู้เรียนให้มีขีดความสามารถในการแข่งขัน สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขได้บนพื้นฐานของความเป็น
ไทยและความเป็นสากล จึงกำหนดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 เป็นหลักสูตร
แกนกลางของประเทศที่สามารถนำไปใช้จัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย
รวมทั้งการศึกษาพิเศษ และการศึกษาสำหรับผู้ที่มีความสามารถพิเศษ วิชาศิลปะจัดอยู่ในสาระทัศนศิลป์
โดยกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เป็น 2 มาตรฐานคือมาตรฐานที่ 1 สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตาม
จินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ และการวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ คุณค่างานทัศนศิลป์ ถ่ายทอด
ความรู้สึก ความคิด ต่องานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชมและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน มาตรฐานที่ 2
เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ ที่เป็นมรดก
ทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่น

บทที่ 3

ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล

การเสนอวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้เสนอข้อมูลจากเอกสาร โดยวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษา ตั้งแต่ พ.ศ. 2514 - 2544 และบริบททางสังคม ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 - 2544 ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางศิลปศึกษา ของ อารี สุทธิพันธุ์ จากบทความ เอกสาร การสัมภาษณ์อารี สุทธิพันธุ์และผู้ที่เกี่ยวข้อง จำแนกหัวข้อในการศึกษาค้นคว้าเป็น 8 หัวข้อ คือ ด้านความหมาย ด้านคุณค่า ด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้านครูผู้สอน ด้านผู้เรียนศิลปศึกษา ด้านวัสดุอุปกรณ์และสื่อการสอนวิชาศิลปศึกษา ด้านบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอนศิลปศึกษา ด้านการวัดผลและการประเมินผลการเรียนการสอนศิลปศึกษา

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 ข้อมูลด้านแนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2514 - 2544

ตอนที่ 2 ข้อมูลด้านบริบททางสังคมที่มีความเกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อแนวคิดทางศิลปศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์

ตอนที่ 1 ข้อมูลด้านแนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2514 - 2544 โดยแบ่งเป็น 8 ประเด็นดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับความหมายของศิลปศึกษา
2. แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าของศิลปศึกษา
3. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนศิลปศึกษา
4. แนวคิดเกี่ยวกับครูผู้สอนวิชาศิลปศึกษา
5. แนวคิดเกี่ยวกับผู้เรียนศิลปศึกษา
6. แนวคิดเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์และสื่อการสอนวิชาศิลปศึกษา
7. แนวคิดเกี่ยวกับบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอนศิลปศึกษา
8. แนวคิดเกี่ยวกับการวัดผลและการประเมินผลการเรียนการสอนศิลปศึกษา

1. แนวคิดเกี่ยวกับความหมายของศิลปศึกษา

จากการศึกษาแนวคิด สรุปได้ว่า แนวคิดหมายถึง ทักษะ ความคิดเห็น ความสนใจที่ผู้เขียนมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แสดงให้เห็นถึงความรู้ สภาพและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม อาจจะเป็นแนวคิดส่วนตัวหรือแนวคิดสากลก็ได้ ความหมายของคำว่า “ศิลปศึกษา” ของผู้รู้ดังกล่าวแล้วข้างต้นสรุปได้ว่า ศิลปศึกษาหมายถึง การจัดประสบการณ์การเรียนการสอนให้เหมาะสมกับบุคลิกภาวะของผู้เรียนในระดับประถม มัธยม และอุดมศึกษา ภายใต้ระบบการศึกษา เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ตามความสนใจ และความถนัดของแต่ละคน ให้ผู้เรียนสามารถฝึกศิลปะปฏิบัติ มีสุนทรียภาพ สามารถวิจารณ์ศิลปะ มีความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะและพัฒนาตนเองในด้านสติปัญญา อารมณ์ ไปสู่เป้าหมายที่ตั้งงามในสังคม

อารี สุทธิพันธุ์ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับแนวคิดในบทความเรื่อง แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา ศิลปะไทยว่า ดังข้อความว่า

แนวคิด หมายถึงความคิดเห็นส่วนตัว อันเป็นผลจากประสบการณ์ การสังเกต การติดตาม สอบทาน จากเรื่องราวและเหตุการณ์ที่ประสบในปัจจุบัน แล้วจัดลำดับไว้เพื่อเสนอเป็นแนวสำหรับนำไป ทดลองปฏิบัติ แนวคิดอาจจะนำไปปฏิบัติได้หรือไม่ได้ ทั้งนี้ให้อยู่กับสภาพการณ์ของสังคม ความพร้อม และเงื่อนไข รวมถึงตัวแปรต่างๆที่อาจเกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม แนวคิดก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ หากผู้นำ ความคิดไปปฏิบัติมีความคิดหลักบนกรอบอ้างอิงและพื้นฐานเดียวกัน (แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาศิลปะไทย. 2535 : 145)

จากการศึกษาความหมายของคำว่า “ศิลปศึกษา” สรุปได้ว่า ศิลปศึกษา หมายถึง การจัด ประสบการณ์การเรียนรู้การสอนให้เหมาะสมกับบุคลิกภาวะของผู้เรียนในระดับประถม มัธยมและอุดมศึกษา ภายใต้ระบบการศึกษา เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ตามความสนใจ และความถนัดของแต่ละคน ให้ ผู้เรียนสามารถฝึกศิลปะปฏิบัติ มีสุนทรียภาพ สามารถวิจารณ์ศิลปะ มีความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะและพัฒนา ตนเองในด้านสติปัญญา อารมณ์ ไปสู่เป้าหมายที่พึงปรารถนาในสังคม

อารี สุทธิพันธุ์ ที่ปรากฏในบทความและการสัมภาษณ์ อารี สุทธิพันธุ์ จะกำหนดกรอบของ ความคิดไว้อย่างชัดเจนเพื่อให้ผู้ศึกษามีความเข้าใจตรงกันและคิดในปัญหาเดียวกัน ในด้านของความหมาย ศิลปศึกษา ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสอนทัศนศิลป์ ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ดังข้อความว่า

“ความหมายศิลปศึกษาในบทความนี้ ผู้เขียนอยากจะกำหนดกรอบอ้างอิงเพื่อให้มีความเข้าใจ ตรงกัน และเพื่อคิดในปัญหาเดียวกันว่า หมายถึง การศึกษาที่มีเนื้อหาสาระและกิจกรรมเกี่ยวข้องกับศิลปะที่ มองเห็นเท่านั้น และยังหมายถึงการจัดลำดับเนื้อหาสาระเป็นกิจกรรมทางศิลปะที่มองเห็น เพื่อนำไปสอนใน ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาอีกด้วย ...”(คิดกันหน่อยเรื่องศิลปศึกษา. 2535 : 140)

ในส่วนที่เกี่ยวกับความหมายของคำที่มาจากภาษาอังกฤษ Art Education อารี สุทธิพันธุ์ ได้ แสดงทัศนะเกี่ยวกับความหมายของศิลปศึกษา ที่มีจุดประสงค์แตกต่างไปจากการศึกษาศิลปะ ดังข้อความว่า

ผมเข้าใจว่า ศิลปศึกษาหรือที่ภาษาอังกฤษว่า Art Education เป็นการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะ ภายใต้ ระบบการศึกษาโดยให้คล้อยตามปรัชญา แนวคิดทางการศึกษา ไม่ใช่เป็นการเรียนการสอนที่ประสงค์ให้เป็นศิลปิน หาเลี้ยงชีพ ด้วยการสร้างสรรค์ของตนที่สร้างขึ้นแต่อย่างไร ด้วยเหตุนี้หลักสูตรระดับประถมศึกษา วิชาศิลปศึกษา จึง อยู่ในหมวดวิชาสร้างเสริมลักษณะนิสัย และในระดับมัธยมศึกษาเป็นวิชาในหมวดพัฒนาบุคลิกภาพ...(ครูศิลปะ อยู่ไหน. 2528 : 41 - 42)

ในด้านที่เกี่ยวข้องกับความหมายของศิลปศึกษา อารี สุทธิพันธุ์ ได้อธิบายความหมายของ ศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของศิลปศึกษา ใน ระดับอุดมศึกษาไว้อย่างชัดเจน ดังข้อความว่า

“... ศิลปศึกษา นั้น เป็นคำที่ใช้เรียกกระบวนการจัดการเรียนการสอนทางศิลปะให้แก่นักเรียน ระดับ ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ภายใต้ระบบการศึกษาที่ต่างกับวิชาสามัญวิชาหนึ่ง โดยส่งเสริมให้นักเรียนมีความเป็น มนุษย์อย่างสมบูรณ์ มีความชื่นชมในผลงานศิลปกรรมที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ และมีความสำนึกในความเปลี่ยนแปลง

ของรูปแบบของศิลปะที่นำมาประยุกต์ใช้สำหรับสังคมปัจจุบัน โดยไม่คาดหวังที่จะให้นักเรียนเป็นศิลปินแต่อย่างใด และเป็นการจัดการศึกษาทางด้านศิลปะสำหรับนักเรียนทุกคนด้วย

นอกจากนี้ ศิลปศึกษา ยังเป็นคำใช้เรียกกระบวนการจัดการเรียนการสอนศิลปะให้แก่นักศึกษา ในระดับอุดมศึกษาที่ต้องการเป็นครูสอนศิลปะ ในระดับการศึกษาต่างๆ ซึ่งมีเนื้อหาวิชาสัมพันธ์ และครอบคลุมถึง พัฒนาการของนักเรียน วิธีสอน การจัดหลักสูตร การจัดห้องเรียน การสร้างสื่อการสอน การรู้จักสักรักเนื้อหาวิชาศิลปะ แท้ๆ เพื่อนำมาปรับปรุง ใช้สอนให้เหมาะกับระดับการศึกษาที่รับผิดชอบ และการประเมินผลวิชาศิลปะที่ตนสอน ด้วยกระบวนการจัดการเรียนการสอนทางศิลปะภายใต้ระบบการศึกษา ..." (ศึกษาศิลปะ และศิลปศึกษา. 2535 : 210)

อารี สุทธิพันธุ์ ได้กล่าวถึงความหมายของศิลปศึกษาที่อยู่ภายใต้ระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน สิบสองปี ว่าควรจัดการฝึกฝนปฏิบัติ เพื่อพัฒนา ตา มือ สมอง ให้สัมพันธ์กับเวลาและบริเวณว่าง เพื่อเติมเต็มความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์แก่นักเรียน สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยแบ่งระบบการศึกษา เป็น 3 ระบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย จึงต้องจัดกิจกรรม ศิลปศึกษาให้แตกต่างจากการศึกษาศิลปะ ดังข้อความว่า

"... ศิลปศึกษา ผมเข้าใจว่า หมายถึงการให้การฝึกฝน ปฏิบัติ เพื่อพัฒนา ตา มือ สมอง ให้สัมพันธ์กับเวลา และบริเวณว่าง ภายใต้ระบบการศึกษา โดยคาดหวังว่าจะเติมเต็มความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ ทั้ง ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม จริยธรรม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

เมื่อศิลปศึกษาเป็นการจัดการฝึกฝนปฏิบัติ สำหรับนักเรียนทุกคนภายใต้ระบบการศึกษาที่ตกลงกันว่ามีสาม รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย ดังนั้น การจัดกิจกรรมทางศิลปะต้อง ต่างกับ การศึกษาศิลปะโดยตรง สำหรับนักเรียนบางคนที่ได้เลือกเรียนในระดับอุดมศึกษา เพราะการจัดกิจกรรมทาง ศิลปศึกษา เป็นการจัดให้ในการศึกษาขั้นพื้นฐานสิบสองปี ก่อนระดับอุดมศึกษา

เมื่อพูดถึงการจัดกิจกรรมทางศิลปศึกษาในการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผมมีความเห็นว่า ควรจัดการฝึกฝนปฏิบัติ 6 กิจกรรม คือ การลาก (Drawing) การระบาย (Painting) พิมพ์ (Printing) การสร้าง (Construction) การออกแบบ (Design) และการปั้นสลัก (Modeling)

เป็นกิจกรรมที่มีลักษณะสองมิติ สามมิติ และสี่หามิติ ที่สามารถเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงรูปร่างได้ ตามความ เชื่อที่ว่า นักเรียนทุกคนมีความสามารถในการใช้ ตา มือ สมอง เวลา และพื้นที่ในบริเวณว่าง พัฒนาตนเองได้จาก วัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสม หาได้จากท้องถิ่นนั้นๆ

นอกจากนี้ยังสามารถถ่ายทอดรูปแบบในเรื่องของตนเอง เรื่องวิทยาศาสตร์ เรื่องศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง คณิตศาสตร์ และเรื่องอาชีพอื่นๆ ในชุมชนได้ ..." (อารี สุทธิพันธุ์. 2546 : สัมภาษณ์)

จากการศึกษาวิเคราะห์บทความแนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษา พบว่ามี 4 บทความ คือแนวคิด เกี่ยวกับการศึกษาศิลปะไทย คิดกันหน่อยเรื่องศิลปศึกษา ครูศิลปะอยู่ไหน ศึกษาศิลปะและศิลปศึกษา ในบทความ อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษา ในลักษณะเดียวกันว่าแนวคิดเกี่ยวกับ ศิลปศึกษา หมายถึง ความคิดเห็นส่วนตัวที่เกิดจากประสบการณ์ การสังเกต การทดลองปฏิบัติ การสอบ ทานเรื่องราว เหตุการณ์ตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง จัดลำดับแนวคิดที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เพื่อ นำไปจัดการเรียนการสอนทัศนศิลป์ให้แก่นักเรียน ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ภายในระบบ การศึกษาสำหรับนักเรียนทุกคน คล้ายกับวิชาสามัญวิชาหนึ่ง โดยส่งเสริมให้นักเรียนมีความเป็นมนุษย์ อย่างสมบูรณ์ สามารถนำความรู้ทางศิลปะมาประยุกต์ใช้ในสังคมได้ และมีได้คาดหวังที่จะให้นักเรียนเป็น ศิลปิน และในบทความเรื่อง "ศึกษาศิลปะและศิลปศึกษา" ได้แสดงแนวคิดเพิ่มเติมว่าศิลปศึกษา ยังเป็นคำ ใช้เรียกกระบวนการจัดการเรียนการสอนศิลปะให้แก่นักศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่ต้องการเป็นครูสอน ศิลปะในระดับการศึกษาต่างๆ ซึ่งมีเนื้อหาวิชาสัมพันธ์และครอบคลุมถึงพัฒนาการของนักเรียน วิธีสอน การ

จัดหลักสูตร การจัดห้องเรียน การสร้างสื่อการสอน การนำเนื้อหาศิลปะมาปรับปรุงให้เหมาะสมกับระดับ การศึกษาที่รับผิดชอบ และการประเมินผลวิชาศิลปะที่ตอบสนองด้วยกระบวนการจัดการเรียนการสอนทาง ศิลปะภายในระบบการศึกษานอกจากนี้ อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดเพื่อเติมเกี่ยวกับความหมายของ ศิลปะศึกษาว่าหมายถึง การฝึกฝน ปฏิบัติเพื่อพัฒนา ตา มือ สมองให้สัมพันธ์กับเวลาและบริเวณว่าง ภายใต้ ระบบการศึกษา 3 รูปแบบ คือการศึกษาในระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี ก่อนระดับอุดมศึกษา โดยคาดหวังว่าจะเติมความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม จริยธรรม สามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

2. แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าของศิลปะศึกษา

จากการศึกษาความหมายของคำว่า “ศิลปะศึกษา” ของผู้รู้ดังกล่าวแล้วข้างต้นสรุปได้ว่า ศิลปะศึกษา หมายถึง การจัดประสบการณ์การเรียนการสอนให้เหมาะสมกับบุคลิกภาวะของผู้เรียนใน ระดับประถม มัธยมและอุดมศึกษา ภายใต้ระบบการศึกษา เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ตามความสนใจ และความถนัดของแต่ละคน ให้ผู้เรียนสามารถฝึกศิลปะปฏิบัติ มีสุนทรียภาพ สามารถวิจารณ์ศิลปะ มีความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะและพัฒนาตนเองในด้านสติปัญญา อารมณ์ ไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ในสังคม

อารี สุทธิพันธุ์ ในฐานะนักการศึกษาคนสำคัญของเมืองไทยคนหนึ่ง และยังเป็นครูสอนศิลปะ มีแนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าของศิลปะศึกษา โดยแยกแยะออกเป็น 3 ประเด็น คือคุณค่าด้านศิลปกรรมและความ ประพฤติ เน้นถึงความรัก ความสามัคคีในหมู่คณะ การเสียสละเพื่อสังคม ด้านคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพนั้น อารี สุทธิพันธุ์ ให้แนวคิดที่ว่า ควรจะกำหนดร่วมกันระหว่างครูกับนักเรียน ความงามที่เกิดจากความคิด สร้างสรรค์ของมนุษย์นั้น เปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัย คุณค่าทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ อารี สุทธิพันธุ์ ให้ ความสำคัญมาก โดยให้แนวคิดที่ว่า ครูและนักเรียนจะต้องร่วมมือและมีความปรารถนาดีต่อกัน การให้รางวัลมี ทั้งผลดีและผลเสียเท่ากัน ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการให้ คุณค่าของศิลปะศึกษาจึงควรเอื้อเพื่อ ช่วยเหลือ และเปิดเผยต่อสาธารณชน โดย อารี สุทธิพันธุ์ กล่าวไว้ในบทความ ปรัชญา ศิลปะศึกษา ดังข้อความว่า

... คุณค่าด้านศิลปกรรมและความประพฤติ ได้แก่คุณค่าของศิลปินหรือของนักเรียน ในการปฏิบัติต่อหมู่คณะ ต่อสังคม จริงๆ ก็คือ ความมีน้ำใจในวิชาชีพเดียวกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นร่วมกัน มีความสามัคคีธรรมระหว่างกัน ตลอดจนร่วมมือ ช่วยเหลืองานสำคัญๆ ร่วมกัน ไม่ทอดทิ้งเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว

คุณค่าด้านสุนทรียภาพ หรืออาจกล่าวง่ายๆ ว่า ความงาม ความพอใจ ที่ไม่หวังผลในทางปฏิบัตินั้นเป็นคุณค่า ร่วมกันที่นักเรียนและครูจะต้องตกลงกันก่อนว่าจะเอาคุณค่าอย่างไร สำหรับศิลปะศึกษาในปัจจุบัน ถ้าไม่มีการตกลงกันระหว่างผู้เรียนกับครูก่อนแล้ว คุณค่าทางสุนทรียภาพจะขาดไป ทำให้ผลงานนั้นขาดความงามไม่ได้ตามที่ตกลง นั้น ความงามเป็นลักษณะของการผสมผสานกันของส่วนประกอบที่เหมาะสม ด้วยความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ และความ งามช่วยให้เกิดความพอใจแก่ผู้พบเห็น ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย

คุณค่าทางด้านสังคม และเศรษฐกิจ มีความสำคัญมาก และมีความเชื่อในด้านคุณค่าว่า

- ความร่วมมือ และครู และนักเรียน เป็นความปรารถนาของการสอนประการแรกที่จะต้องส่งเสริม
- การยอมรับ การชมเชย และให้รางวัล มีทั้งผลดี และผลเสียเท่ากัน ถ้าการให้รางวัลเป็นไปเพื่อการกระตุ้น ความสนใจและแรงใจ
- คุณค่าทั้งหมดเป็นของนักเรียนโดยตรง นักเรียนจะต้องสร้างให้เกิดแก่ตนเอง ตามความสนใจและความ สามารถ ด้วยความช่วยเหลือและแนะนำจากครู
- ครูศิลปะ และนักเรียนต้องมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อสังคม ช่วยเหลือสังคมตามความสามารถ

- คุณค่าของศิลปศึกษาไม่ใช่สิ่งที่ควรปกปิด หวงแหน แต่เป็นสิ่งที่ควรเปิดเผย เพื่อให้สังคมมีส่วนร่วมในคุณค่านั้นๆ อย่างเต็มที่ ... (ปรัชญาศิลปศึกษา. 2535 : 38 - 39)

จากบทความท้าทายความเจียม อารี สุทธิพันธุ์ ยังย้ำให้เห็นถึงคุณค่าของการเรียนวิชาศิลปศึกษา จะช่วยให้นักเรียนได้พัฒนาศิลปะนิสัย และสำรวจความถนัด ความสนใจที่จะนำไปสู่การเลือกเรียนในระดับอาชีพ ดังข้อความว่า

... ศิลศึกษานั้นเป็นวิชาพัฒนาศิลปะนิสัย ช่วยสำรวจความถนัดตามธรรมชาติ และความสนใจทางศิลปะของนักเรียน และเพื่อเป็นพื้นฐานในการเลือกอาชีพไปต่างๆ กับช่วยเติมเต็มความเป็นมนุษย์สำหรับนักเรียนทุกคนด้วย ดังนั้นในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาจึงสอนวิชาศิลปศึกษา และได้แตกแขนงออกไปเป็นวิชาทัศนศิลปศึกษา และดนตรีศึกษา ทั้งนี้ก็เพื่อจะใช้ครูตรงตามแขนงศิลปะที่ศึกษามา สำหรับระดับอุดมศึกษานั้นก็สอนวิชาศิลปะ เพื่อประกอบอาชีพ ซึ่งอาจเป็นศิลปะแขนงจิตรกรรม มัณฑนศิลป์ ประติมากรรม การออกแบบ และการโฆษณาธุรกิจ เป็นต้น ... (ท้าทายความเจียม. 2527 : 146)

คุณค่าของศิลปศึกษา ที่ อารี สุทธิพันธุ์ ให้ความสำคัญอีกประการหนึ่งคือ คุณค่าที่เกิดจากการฝึกฝน ปฏิบัติกิจกรรม 6 กิจกรรมที่สามารถสะท้อนให้เห็นคุณค่าของศิลปศึกษา โดยกล่าวว่า

... จากความหมายของศิลปศึกษาที่ว่า เป็นการจัดการฝึกฝนปฏิบัติ ตามกิจกรรมที่ได้นำเสนอ 6 กิจกรรม ก็สามารถมองเห็นคุณค่าของศิลปศึกษาได้ไม่ยากนัก กล่าวคือ

1. นักเรียนสามารถพัฒนาความสัมพันธ์ ระหว่าง ตา มือ สมอง เวลา และบริเวณว่างได้ จากกิจกรรมการลาก การระบาย การปั้น
2. นักเรียนสามารถแสดงออกในด้านความคิดสร้างสรรค์ได้ จากกิจกรรมการพิมพ์ การสร้าง และการออกแบบ
3. นักเรียนสามารถถ่ายทอดรูปทรงสามมิติได้จากกิจกรรมการสร้าง การออกแบบ และการปั้นสลัก
4. นักเรียนสามารถแยกแยะเทคนิค และกระบวนการของแต่ละกิจกรรม และรู้จักเลือกสื่อวัสดุให้สอดคล้องกับอุปกรณ์นั้นๆ ได้
5. นักเรียนสามารถทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม รู้จักแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สามารถผสมผสานความรู้ด้านต่างๆ ได้อย่างมีสัดส่วนสมดุลกัน
6. คาดหวังว่าผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเติมตามศักยภาพ ... (อารี สุทธิพันธุ์. 2546 : สัมภาษณ์)

จากการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าทางศิลปศึกษา พบว่ามีจำนวน 2 บทความ คือ ปรัชญาศิลปศึกษา ท้าทายความเจียม ในบทความอารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงคุณค่าศิลปศึกษา ออกเป็น 3 ประเด็น คือ

1. คุณค่าด้านความประพฤติ เป็นคุณค่าของความมีน้ำใจ ความสามัคคี ควรยอมรับความคิดเห็น ไม่ทอดทิ้ง เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว รวมมือช่วยเหลือปฏิบัติงาน
2. คุณค่าทางด้านสุนทรีย์ภาพ เป็นคุณค่าที่ครูและนักเรียน คุณค่าด้านความประพฤติ เป็นคุณค่าของความมีน้ำใจ ความสามัคคี การยอมรับฟังความคิดเห็น ไม่ทอดทิ้งเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว รวมมือช่วยเหลือปฏิบัติงานร่วมกันของนักเรียนเพื่อประโยชน์ต่อหมู่คณะและสังคม

3. คุณค่าทางด้านสุนทรียภาพ เป็นคุณค่าที่ครูและนักเรียนตกลงร่วมกันเพื่อกำหนดคุณค่าทางสุนทรียภาพ ซึ่งความงามเกิดจากการผสมผสานกันของส่วนประกอบที่เหมาะสมด้วยความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ เกิดความพึงพอใจแก่ผู้พบเห็น เปลี่ยนแปลงได้ตามกาลสมัย

4. คุณค่าทางสังคมและเศรษฐกิจ เป็นคุณค่าครูและนักเรียนร่วมมือกันช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่สังคมส่วนรวม นักเรียนต้องสร้างความสนใจ ความสามารถสำรวจความถนัดเพื่อเป็นพื้นฐานในการเลือกอาชีพ ครูเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ แนะนำ ให้รางวัลและการชมเชยที่เหมาะสม

นอกจากนี้ อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดเพิ่มเติม ถึงคุณค่าทางด้านการฝึกปฏิบัติกิจกรรมศิลปะ เป็นคุณค่า ของการฝึกฝนปฏิบัติกิจกรรมศิลปะ ที่เกิดจากฝึกปฏิบัติกิจกรรมของนักเรียนในการปั้น ระบายสี การพิมพ์ การสร้าง การออกแบบ และการปั้นสลัก เพื่อให้นักเรียนสามารถแยกแยะเทคนิคและกระบวนการของแต่ละกิจกรรม รู้จักเลือกวัสดุให้สอดคล้องกับอุปกรณ์ ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ผสมผสานความรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้อย่างสมดุล โดยที่คาดหวังว่าผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเติมตามศักยภาพ

3. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนศิลปศึกษา

จากการศึกษากระบวนการเรียนการสอนศิลปศึกษา สรุปได้ว่า กระบวนการเรียนการสอนศิลปศึกษา คือ การเรียนการสอนศิลปะในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนแสดงออกได้อย่างอิสระตามวุฒิภาวะ และความพร้อมของเด็กแต่ละวัย แต่ละบุคคล โดยจัดกิจกรรม จัดสภาพแวดล้อม สื่อการสอนให้ตรงกับเป้าหมายการเรียนรู้ในหลักสูตร เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เกิดการพัฒนาทั้งในด้านร่างกาย อารมณ์ และสังคม โดยเรื่องในกระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ มีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง บูรณาการความรู้ทั้ง 4 แกนคือ ประวัติศาสตร์ ศิลปวิจารณ์ สุนทรียศาสตร์ ศิลปะปฏิบัติ และวิชาอื่นๆ ค้นคว้าทดลองหาวิธีสอนใหม่ๆ ให้สัมพันธ์สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนศิลปศึกษา ในบทความเรื่อง “จะสอนสุนทรียศาสตร์กันอย่างไร” อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดให้เห็นว่า การสอนวิชาสุนทรียศาสตร์ไม่เจริญงอกงาม และไม่เป็นที่สนใจของผู้เรียน ถ้าการสอนนั้นได้รับการถ่ายทอดจากครูคนเดียว หากต้องศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมอย่างจริงจัง ให้เกิดความรู้อย่างลุ่มลึก ดังข้อความว่า

... เมื่อผู้ใดศึกษาเกี่ยวกับความงาม และมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความงามอย่างใด ความคิดเห็นนั้นก็ถูกอ้างว่าเป็นพรสวรรค์ไปด้วย ผู้ศึกษาก็เป็นผู้วิเศษ เป็นผู้รู้โดยเฉพาะแต่ผู้เดียว ทำให้เนื้อหาวิชาสุนทรียศาสตร์ถูกผูกขาดด้วยบุคคลบางกลุ่มสองสามคน นักศึกษารุ่นหลังต้องฝากตัวเป็นศิษย์ครูสองสามคนนั้น และได้รับการสอนแบบถ่ายทอดจากครูคนเดียว เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของความงาม และรูปแบบที่ถือว่าเป็นทิพย์ ขาดการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ทำตัวเป็นครูสอนเท่านั้น ผลจึงทำให้วิชานี้ ไม่เจริญงอกงาม และไม่เป็นที่สนใจของผู้ต้องการศึกษาอย่างลุ่มลึก และเอาจริงเอาจัง ... (จะสอนสุนทรียศาสตร์กันอย่างไร. 2535 : 110)

นอกจากนั้นในบทความเรื่องเดียวกันนี้ อารี สุทธิพันธุ์ ยังได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับ การจัดกิจกรรมการสอนสุนทรียศาสตร์ ทฤษฎีเกี่ยวกับรูปและพื้น เพื่อชี้ให้เห็นว่า การที่มนุษย์รับรู้ลักษณะส่วนรวม จึงหมายถึงการรับรู้ที่สัมพันธ์กับพื้นในสนามภาพโดยเน้นการสอนนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ศึกษาหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้และทดลองด้วยตนเอง ดังความว่า

... กิจกรรมสำหรับลักษณะส่วนรวม

1. ให้ทำนาคูรูปจากหนังสือในหอสมุด หรือครูเตรียมกระจกฉายให้นักเรียนรายงานเกี่ยวกับการใช้สี
2. ให้นักเรียนทดลองเกี่ยวกับสี เช่น ให้ใช้สีเป็นรูปเหมือนกันแต่อยู่บนพื้นหลังสีต่างกัน และบันทึกการรับรู้ นั้นว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร
3. ให้ทำนาคูทดลองเกี่ยวกับเส้น หรือรูปถ่าย โดยให้เห็นว่ารูปร่างเดียวกัน ถ้าอยู่ในสนามภาพมีส่วนประกอบ ต่างกัน รูปนั้นก็เปลี่ยนแปลงได้ ... (จะสอนสุนทรียศาสตร์กันอย่างไร. 2520 : 115)

แนวคิดเกี่ยวกับการสอนกิจกรรม ของอารี สุทธิพันธุ์ เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่ส่งเสริมให้นักเรียน มีเสรีภาพในการแสดงออกมากที่สุด โดยกำหนดบทบาทของผู้สอนและผู้เรียน ต้องแสวงหาหรือกำหนด ข้อตกลงร่วมกัน การสอนของครูจึงต้องเตรียมการสอนให้พร้อม โดยการทดลอง ปฏิบัติด้วยตนเอง ก่อนนำไปสอนกับนักเรียน ดังความว่า

“... ประสบการณ์ทางจิตรกรรม ในประสบการณ์ต่างๆ ที่สอนกันโดยทั่วไปมักถูกจำกัดด้วยขอบข่ายของเนื้อหา ที่ได้สั่งสมกันมา ดูเหมือนจะเป็นประสบการณ์ทางศิลปะเท่านั้น ที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีเสรีภาพ ในการแสดงออกมากที่สุด เพราะเกี่ยวข้องกับผู้เรียน ตามความคิดและความรู้สึกตอบสนองต่อสังคม โดยครูทำหน้าที่สำคัญ เพื่อสร้างสิ่งเร้า ให้มีบรรยากาศเป็นกันเอง ...” (แนวการเรียนการสอนจิตรกรรม. 2535 :124)

ในบทความเรื่อง “แนวการเรียนการสอนจิตรกรรม” อารี สุทธิพันธุ์ ได้เสนอแนวคิดในการเรียนการสอนจิตรกรรมนั้นต้องกำหนด จุดมุ่งหมาย ขอบข่าย สร้างความเข้าใจร่วมกันโดยเริ่มจากแนวคิดพื้นฐาน ความคิดรวบยอดและลงมือปฏิบัติจริง ตามกระบวนการถ่ายทอดพฤติกรรม การเรียนการสอน จึงควรปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับผู้เรียน ดังข้อความว่า

... แนวการเรียนการสอนจิตรกรรมนี้มีความมุ่งหมายที่จะสร้างความเข้าใจร่วมกันในขอบข่ายจิตรกรรม โดยเฉพาะ ทั้งนี้เพราะตระหนักว่า จิตรกรรมเป็นผลของพฤติกรรมมนุษย์ที่ได้รับการบันทึกถ่ายทอดให้เห็นเป็นรูปบน ระนาบรองรับ เปรียบเสมือนสิ่งขัดเซยความรู้สึกเก็บกดที่มนุษย์พอจะแสวงหา แนวทางแสดงออกได้เล็กๆ น้อยๆ ใน สังคมปัจจุบัน และยังเปรียบเสมือนสื่อระหว่างกันคล้ายภาษาเขียนอีกด้วย การสร้างความเข้าใจร่วมกัน จะเริ่มด้วย แนวคิดพื้นฐาน ของกิจกรรม ความคิดรวบยอดและการลงมือกระทำจริงตามกระบวนการถ่ายทอดพฤติกรรม นอกจากนี้ความมุ่งหมายอีกประการหนึ่งคือเมื่อเสนอแนะแนวทางการเรียนการสอนจิตรกรรม ซึ่งหวังว่าผู้สอนจะได้ นำไปปรับปรุงให้เหมาะสมกับความตั้งใจของผู้เรียนและระดับความสามารถได้หวังว่าคงมีประโยชน์และคอยรับคำติชม ด้วยความเต็มใจ ... (แนวการเรียนการสอนจิตรกรรม. 2535 :118)

ในเรื่องเดียวกันนี้ อารี สุทธิพันธุ์ ได้เสนอแนวคิดว่าการเรียนการสอนใดก็ตามควรเปลี่ยนแปลง ไปตามกาลเวลา การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง จึงเป็นเรื่องที่ต้องกระทำให้สอดคล้องกับยุคสมัย จึงควรแสวงหา ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการเรียนการสอนอยู่เสมอ ดังความว่า

... อย่างไรก็ตาม แนวการเรียนการสอนจิตรกรรมที่กล่าวมาถึงตอนนี้ หวังว่าครูผู้สอนจิตรกรรมจะได้ทดลองนำไป ดัดแปลงเพื่อให้เกิดผลต่อไป ผู้เขียนมีความเห็นใคร่อยากเสนอว่า ไม่มีแนวทางการเรียนการสอนใดจะใช้ได้ผล ตลอดไป สิ่งต่างๆ ที่เราพบเห็น เรานำไปใช้เปลี่ยนแปลงไปทุกเวลา

- ภูเขา หินผา ผุพังได้ด้วยอิทธิพลของกระแสน้ำ และเวลา
- แท่งเหล็กก็แข็งแกร่ง ผุพังได้ด้วยอิทธิพลของความชื้น
- เกิดทั้งหลาย สลายด้วยการเวลา

ดังนั้น แนวการเรียนการสอนนี้อาจจะเหมาะวันนี้ แต่พรุ่งนี้ก็ล้าสมัยไปเสียแล้ว ถ้าท่านลองไม่ใช้ต้องแสวงหา ดู บางที่ท่านอาจจะช่วยลดเวลาความผุพังร้อนให้ช้าลงได้ ... (แนวการเรียนการสอนจิตรกรรม. 2535 : 127)

ในบทความเรื่อง "คิดกันหน่อยเรื่องศิลปศึกษา" อารี สุทธิพันธุ์ ได้สะท้อนแนวคิดเสนอเกี่ยวกับการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูจะต้องเตรียมความพร้อม ในการจัดประสบการณ์ให้แก่เด็กนักเรียน และต้องยอมรับในการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไทยในการแสดงออกของนักเรียน ดังข้อความว่า

- ... การเรียนการสอนสมัยใหม่เน้นควรเริ่มต้นที่นักเรียน โดยถือนักเรียนเป็นศูนย์กลาง
- เราเคยคิดบ้างไหมว่า หากเห็นนักเรียนนั้นร่าเริงแล้วหรือว่า เราจะไม่เสียใจ หากเราจะต้องเสียอะไรบางอย่าง อันเป็นความเคยชินของเราไป และสิ่งที่เราเสียไปนั้นจะมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมของไทยเราหรือไม่
 - เราเคยคิดบ้างไหมว่า การเน้นที่นักเรียนนั้นจะส่งผลให้มีการกำหนดบทบาทของครูเป็นเพียงผู้สั่งหรือผู้จัดประสบการณ์ให้ เพื่อให้นักเรียนจะได้เจริญงอกงามทุกด้าน
 - การสอนโดยเริ่มจากนักเรียนครูผู้สอนได้มีการเตรียมสื่อการสอนตามลำดับขั้นตอนพร้อมแล้วหรือวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เพียงพอกับนักเรียนหรือไม่ หรือครูเพียงแค่วาดแล้วสั่งว่า วันนี้ให้นักเรียนเขียนรูปอะไรก็ได้ เลือกใช้สีอะไรก็ได้ตามใจชอบ
 - ความคิดเกี่ยวกับการเสนอดังกล่าวดังนี้ เมื่อไหร่ครูศิลปะจะไปประชุมปรึกษาหารือกันเสียที ถ้าคิดว่าที่เป็นอยู่นี้ดีแล้วก็ไม่จำเป็นต้องคิด ... (คิดกันหน่อย เรื่องศิลปศึกษา. 2535 : 141)

นอกจากนั้น อารี สุทธิพันธุ์ ยังได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมทางศิลปะ โดยเน้นการส่งเสริมความถนัด ตามธรรมชาติของนักเรียน เพื่อให้นักเรียนเกิดความรับผิดชอบ เกิดความเจริญงอกงาม มีความคิดสร้างสรรค์และเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ดังข้อความว่า

... เรื่องความคิดเกี่ยวกับกิจกรรมทางศิลปะนั้น ผู้เขียนมีความเห็นว่า ถึงเวลาแล้วที่จะต้องกำหนดกิจกรรมการเรียนใหม่ จะไม่ใช่การวาดเขียน การวาดเส้นจะได้หรือไม่ โดยหันมาใช้ในการส่งเสริมความถนัดตามธรรมชาติของนักเรียน ดังต่อไปนี้แทน

1. ความถนัดทางการสังเกต	2. ความถนัดทางการถ่ายทอด
3. ความถนัดทางการจำแนกแจกแจง	4. ความถนัดทางบริเวณว่าง และมีติสัมพันธ์
- เรามุ่งสอนให้นักเรียนใช้ความคิดสร้างสรรค์
 เรามุ่งจัดประสบการณ์ให้เขาเจริญงอกงาม
 เรามุ่งเสนอแนะให้เขารู้จักรับผิดชอบ
 เรามุ่งหวังว่า เขาจะเป็นพลเมืองดีของชาติ ... (คิดกันหน่อย เรื่องศิลปศึกษา. 2535 : 143)

อารี สุทธิพันธุ์ ยังได้เสนอแนวคิดการเรียนการสอนที่จัดกิจกรรมสร้างแรงจูงใจ (Motivation) ถ่ายทอดความรู้สึกจากเสียงดนตรีให้เป็นผลงานจิตรกรรม เพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาทางด้านประสาทสัมผัส และการรับรู้ ควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านทักษะ เพื่อให้เกิดจินตนาการและรสนิยมทางศิลปะ สะท้อนสภาพของสังคมที่เป็นอยู่ ดังข้อความว่า

... ทางด้านศิลปศึกษา กิจกรรมทางศิลปะที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนแสดงออกทางด้านความรู้สึกที่มีอยู่หลายกิจกรรม ดังนั้นในคราวนี้ขอเสนอกิจกรรมเกี่ยวกับการถ่ายทอดทางดนตรี หรือจะเรียกว่า (Painting Through Music)

ความมุ่งหมายของกิจกรรมถ่ายทอดทางดนตรี

1. เพื่อส่งเสริมผู้เรียนให้มีความรู้ทางการถ่ายทอดจิตรกรรมและดนตรียิ่งขึ้น
2. เพื่อส่งเสริมผู้เรียนให้มีการพัฒนาทางด้านประสาทสัมผัสและการรับรู้ดีขึ้น (Sensory Perception)

3. เพื่อส่งเสริมผู้เรียนให้มีทักษะในการแสดงออกดียิ่งขึ้น
4. เพื่อส่งเสริมผู้เรียนให้เกิดจินตนาการและชื่นชมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับจิตรกรรม
5. เพื่อส่งเสริมผู้เรียนให้รสนิยมทางศิลปะ ตามสภาพของสังคมปัจจุบัน

วิธีดำเนินการ

1. เปิดดนตรีให้ผู้เรียนฟัง 3 - 5 เที้ยว ประมาณ 15 นาที
2. ตกลงเรื่องการใช้สีทางดนตรี เช่น สีแดงแทนเสียงดังปานกลาง สีเหลืองแทนเสียงดังจัด และสีน้ำเงินแทนเสียงเบา
3. ขณระบายสี จงระบายสีที่ละเอียด หรือระบายพร้อมกันสามสีก็ได้ตามความเหมาะสม
4. เวลาระบายสี ให้สีแสดงความเข้มด้วยการเน้นสี
5. พยายามให้สีกลมกลืนกันตามแนวทาง Pointillism กล่าวคือ ไม่ต้องให้สีซึมเข้าหากันหรือขยายตามแนว Impressionism คือให้สีผสมกันในดวงตา (Optic Mixture)
6. พยายามดึงเอาแต่ลีลา (Rhythm) ที่เด่นๆ ของเพลงและกลุ่มจังหวะซ้ำกันของเพลงแต่ละห้อง แต่ละตอน เพื่อจะได้รู้จักเลือกตอนเด่น ๆ
7. ขณะเขียนพยายามไม่มองกระดาษ หรือไม่มองรูปที่เกิดในตอนแรก ต่อไปมองได้ เพราะจะต้องแก้ปัญหาเกี่ยวกับการออกแบบด้วย Super Contour ... (กิจกรรมทางศิลปะ. 2535 : 40)

นอกจากนี้ อารี สุทธิพันธุ์ ยังเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนสีน้ำ โดยการจัดเรียงลำดับขั้นตอนตามความสำคัญ เริ่มจากการแสวงหาความรู้ ทำความเข้าใจ การนำไปใช้ การถอดแบบ วิเคราะห์ผลงาน สังเคราะห์ และประเมินผล ประเด็นสำคัญ คือ ผู้สอนต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับสีน้ำให้นักเรียนเข้าใจก่อนจะเริ่มปฏิบัติกิจกรรม ดังข้อความว่า

... การเรียนการสอนสีน้ำ ประกอบกับหลักการศึกษาในเชิงปฏิบัติและการแสวงหาความรู้ตามแนวทางการเรียนการสอนในปัจจุบันที่ยอมรับกันว่า มีขั้นตอนที่สำคัญตามลำดับ คือ 1. แสวงหาความรู้ 2. ทำความเข้าใจ 3. การนำไปใช้ถ่ายทอดแบบ 4. วิเคราะห์ผลงาน 5. สามารถสังเคราะห์และ 6. การประเมินผลที่จะพบว่า การเรียนการสอนสีน้ำ ที่เราได้รับประสบการณ์มานั้น มิได้รับการสั่งสมมาตามลำดับขั้นตอน ความสำคัญ คือ ทำความเข้าใจสีน้ำมี 6 ประเด็นดังต่อไปนี้

1. สีและคุณสมบัติของสี
2. กระดาษและคุณภาพของกระดาษ
3. พู่กันและหน้าที่ใช้สอย
4. การควบคุมปริมาณสีน้ำและกติกาในการระบาย
5. การเสริมแต่งตัดแปลงแก้ไข
6. การเข้ากรอบและนำไปใช้ ... (ทราบความทรงจำอดีต. 2535 : 185 - 186)

บทความเรื่อง “การระบายสี” อารี สุทธิพันธุ์ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับวิธีสอนการระบายสีน้ำมัน จัดเรียงขั้นตอนการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนสอนอย่างเป็นรูปธรรม โดยเริ่มจากการเตรียมความพร้อมวัสดุอุปกรณ์ ทำความเข้าใจคุณสมบัติของสีน้ำมัน และน้ำมันผสมสี วิธีการผสมสีกับน้ำมันผสมสี การระบายสี นำการกำหนดจำนวนสีที่ใช้เพื่อให้นักศึกษาลดความวิตกกังวลที่มีต่อการระบายสี ดังข้อความว่า

... วิธีสอนเพื่อแก้ปัญหาในการขาดความมั่นใจในการระบายสีน้ำมัน โดยสั่งให้ระบายสีนั้น ผู้เขียนได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ให้นักศึกษาเตรียมวัสดุอุปกรณ์ให้พร้อมที่จะระบายสี แสดงวิธีบีบสีออกจากหลอด โดยให้หลอดสีตั้งฉากกับจานระบายสี แล้วบีบให้เป็นกอง ไม่ให้บีบเหมือนยาสีฟัน
2. ให้นักศึกษาเข้าใจถึงคุณสมบัติของสีและน้ำมันผสมสี น้ำมันลินสีดทำให้แห้งช้า น้ำมันสนทำให้แห้งเร็ว และมีการลักษณะมันและต้านตามลำดับ ในครั้งแรกให้มันมันลิดสีดกับน้ำมันสนผสมเท่า ๆ กัน ต่อไปก็เลือกสัดส่วนสำหรับตัวเองดังเช่นศิลปินอื่นๆ
3. ให้นักศึกษาผสมสีกับน้ำมัน โดยพยายามให้มีความข้นคล้ายกับนมข้น คือไม่เหลวหรือแข็งเกินไป
4. ให้นักศึกษาระบายสีผสมนั้นบนกระดาษรองรับเพื่อสัมผัสกับสี
5. ให้นักศึกษาระบายสีอื่นๆ สักครึ่งของกิจกรรมนี้ใช้สีได้ไม่เกิน 4 สี ผลปรากฏว่า ช่วยลดความกลัวหรือความหวาดวิตกในการระบายสีได้มาก ... (การระบายสี. 2535 : 194 - 195)

อาร์ สุธิพันธุ์ ได้เสนอแนวคิดในการสอนศิลปะ หลากหลายรูปแบบผสมผสานกัน มีแบบสาธิต (Demonstration) แบบผู้เรียนทดลอง (Experimentation) และวิธีสอนแบบผู้เรียนแสดงออกอย่างอิสระ (Free Expression) โดยครูจะเป็นเพียงผู้สังเกตการณ์เท่านั้น และครูไม่ควรมีอิทธิพลต่อความคิดของนักเรียน ดังข้อความว่า

- เมื่อนักเรียนได้ชมการสาธิตทางด้านทักษะแล้ว ต้องให้ลงมือปฏิบัติงานทันที และขณะลงมือปฏิบัติงาน ครูไม่ควรยุ่ง ไม่ควรติ เพราะจะทำให้เกิดความสับสน
- อย่าเชื่อครูที่บอกหรือหนังสือบอกหรือใครบอก เมื่อเขาบอกแล้วควรจะทดลองและเลือกเอาเฉพาะสิ่งที่เหมาะสมกับตัวเอง ตัดสินใจด้วยตัวเอง วิชาศิลปะมันสนุกตรงนี้ คือว่ามันเป็นวิชาของคนที่มีความเชื่อมั่นในตนเองและเป็นงานที่ทำคนเดียว (ครูศรี. 2535 : 173)

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนของศิลปศึกษา อาร์ สุธิพันธุ์ เสนอแนวคิดการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสิบสองปี โดยเน้นผู้เรียนมีความสำคัญ การจัดการเรียนการสอนให้มีสอดคล้องกับวัย ความสนใจ และระดับความสามารถของนักเรียน คือ การจัดเนื้อหา จัดประสบการณ์การเรียนรู้ การแสวงหาแหล่งความรู้ ให้ผู้เรียนพัฒนาและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในชุมชน ดังข้อความว่า

... กระบวนการเรียนการสอนของศิลปศึกษาเมื่อเราถือว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการเรียนการสอนก็ต้องพิจารณาว่า ความสนใจ และระดับความสามารถของนักเรียนในการศึกษาสิบสองปีขั้นพื้นฐานโดยพยายามดำเนินการ คือ

1. จัดเนื้อหากิจกรรมเพื่อพัฒนา ตา มือ สมอง เวลาและบริเวณว่าง ให้สอดคล้องกับความถนัด (aptitude) และความสนใจของผู้เรียน จากกิจกรรมการลาก การระบาย การปั้น
2. จัดเนื้อหากิจกรรมเพื่อฝึกทักษะในการลาก การระบาย ฝึกทักษะในการคิดออกแบบ การแก้ปัญหาในการสร้าง (Construction) และการบูรณาการของสื่อวัสดุ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่หลากหลาย
3. จัดให้นักเรียนได้มีประสบการณ์ตรงเพื่อพัฒนา ตา มือ สมอง การตัดสินใจเวลาและบริเวณว่าง
4. จัดเอกสารอ่านประกอบ หนังสือศิลปะเพื่อพัฒนาการแสวงหาความรู้จากแหล่งต่างๆ โดยถือตามแนวคิดที่ว่า การเรียนรู้ การฝึกฝนปฏิบัติเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่
5. พยายามให้ทุกฝ่ายร่วมกันพัฒนา ผู้เรียนร่วมกันอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในชุมชนนั้น ๆ ... (อาร์ สุธิพันธุ์. 2546 : สัมภาษณ์)

อาร์ สุธิพันธุ์ (2544:30-31) มีแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนสีน้ำในระดับต่างๆดังนี้ การนำเสนอแนวคิดอย่างไรนั้นจำเป็นต้องถือตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 เรื่องแนวการจัดการศึกษา มาตรา 22 บอก

ว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาธรรมชาติและเต็มศักยภาพ”

จากแนวการจัดการศึกษาตามที่กำหนดกันไว้ดังนี้ ผมมีความคิดว่าการเรียนการสอนสีน้ำหรือจะเรียกว่า วิชาการระบายสี (Painting) จะต้องเริ่มที่ผู้เรียนว่ามีความพร้อมมากน้อยเพียงใด ความพร้อมในที่นี้หมายถึงสื่อวัสดุ อุปกรณ์ ระยะเวลา และวุฒิภาวะของนักเรียนในระดับหนึ่ง เช่น ระดับประถมศึกษา การระบายสีน้ำจะเป็นตามวิธีธรรมชาติสีน้ำจะเหมาะกับวัยและวุฒิภาวะของนักเรียนระดับประถมศึกษาเป็นอย่างมาก ซึ่งจะช่วยให้พัฒนาตนเองด้านความเชื่อมั่นในการแสวงหาและกล้าแสดงออก อันจะเป็นพื้นฐานของความใฝ่รู้ตลอดไป

สำหรับชั้นมัธยมศึกษาชั้น การระบายสีน้ำจะเป็นการเน้นการเลียนแบบธรรมชาติเพื่อเน้นพัฒนาการด้านการสังเกตจากสิ่งที่เห็น ไม่เป็นสิ่งที่ควรถ่ายทอดเป็นรูปแบบจิตรกรรม เพราะเหตุว่านักเรียนในระดับมัธยมศึกษาจะเริ่มสนใจสิ่งที่เห็นจริง ต้องการเข้าใจในโลกของความจริงต่างกับระดับประถมศึกษาที่สนใจโลกของจินตนาการ ดังนั้นควรเป็นวิธีการเลียนแบบ การปฏิบัติตามกติกา จึงน่าจะเป็นวิธีสอนที่พัฒนาทักษะ เกี่ยวกับเทคนิควิธีการระบายสีได้เป็นอย่างดียิ่งในระดับมัธยมศึกษา

สำหรับอุดมศึกษา การระบายสีน้ำควรเน้นความคิดสร้างสรรค์ โดยเชื่อว่า การแสดงออกตามที่ผู้เรียนเห็นว่าเหมาะสมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น นับได้ว่าเป็นการพัฒนาตนเองให้มีความคิดริเริ่ม มีความพากเพียรอดทนในกิจกรรมระบายสีก็ได้ เลือกอย่างดีที่สุดสำหรับเรื่องต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ผมอยากนำเสนอ 10 เรื่องดังต่อไปนี้

- 1) เรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเร็ว ความเคลื่อนไหว
- 2) เรื่องที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ กระแสสังคม และปรากฏการณ์ต่างๆในสังคม
- 3) เรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบจากเรื่องในข้อที่ 2
- 4) เรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพ รูปคน รูปหัวหน้าผู้นำ ผู้ที่ควรยกย่องเป็นตัวอย่างด้านบุคลิกภาพ
- 5) เรื่องผิดปกติ ความคาดหวัง ความเปลี่ยนแปลง
- 6) เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการแข่งขันความมีน้ำใจนักกีฬา และความขัดแย้งในชุมชนในสังคม
- 7) เรื่องเกี่ยวกับความรัก ธรรมชาติของมนุษย์ ความพึงพอใจ
- 8) เรื่องเกี่ยวกับความก้าวหน้า ความเจริญของงาม
- 9) เรื่องเกี่ยวกับสิ่งลึกลับ ไสยศาสตร์
- 10) เรื่องที่คิดขึ้นด้วยตนเอง เรื่องที่เน้นอารมณ์ความรู้สึก หรือรูปทรงโดยเฉพาะ

เรื่องที่นำมาเสนอทั้ง 10 เรื่องนี้อาจเพิ่มหรือลดลงได้ ที่สำคัญยิ่งก็คือเมื่อจะเริ่มสอนการระบายสีในระดับการศึกษาใดก็ตาม ต้องเตรียมบันทึกการสอนก่อนให้ชัดเจน แบ่งเวลา แบ่งเนื้อหากิจกรรมตามลำดับจากง่ายไปยาก และที่สำคัญอยากเตือนก็คือ ระดับประถมศึกษาควรใช้วิธีสอนแบบเลียนแบบความรู้สึก (Expressive method) ระดับมัธยมศึกษาควรใช้วิธีสอนแบบเลียนแบบและธรรมชาติ (Imitation and natural way) และระดับอุดมศึกษาควรใช้วิธีคัดเลือกสรร (Eclectic method)

จากการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะศึกษา มีจำนวน 7 บทคือ จะสอนสุนทรียศาสตร์กันอย่างไร แนวการเรียนการสอนจิตรกรรม แนวการเรียนการสอนจิตรกรรม. กิจกรรมทางศิลปะ ครอบความทรงจำอดีต การระบายสี และครุฑรับ ในบทความ พบว่า อารี สุทธิพันธุ์ เสนอแนวคิดด้านการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ต้องให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม จากแหล่งเรียนรู้ และทดลองปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง ส่งเสริมให้นักเรียนมีเสรีภาพ ในการแสดงออก ครูและนักเรียนร่วมกำหนดข้อตกลงจุดมุ่งหมายขอบข่ายวัตถุประสงค์ อุปกรณ์ ความคิดรวบยอดร่วมกันเกี่ยวกับการเรียนการสอน สร้างบรรยากาศและสิ่งเร้า ให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ ปรับเปลี่ยน การเรียนการสอนให้เหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน ให้มีความสอดคล้องกับยุคสมัย ยอมรับในการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมไทย ในการ

แสดงออกของนักเรียน การจัดกิจกรรมทางศิลปะ เน้นการส่งเสริมความถนัด ตามธรรมชาติของนักเรียน เพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาด้านประสาทสัมผัสและการรับรู้ควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านทักษะ เกิดความเจริญงอกงามมีความคิดสร้างสรรค์และเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ

นอกจากนี้อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดเพิ่มเติม ในการจัดการเรียนการสอนศิลปะศึกษา โดยพิจารณาวัย ความสนใจ และระดับความสามารถของนักเรียน ในการศึกษาขั้นพื้นฐานสิบสองปี จัดกิจกรรมฝึกทักษะเพื่อพัฒนา ตา มือ สมอง เวลา และบริเวณว่างให้สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจของผู้เรียน สามารถแก้ปัญหาในการสร้างงานบูรณาการสื่อวัสดุ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่หลากหลาย ให้การรับรู้การฝึกปฏิบัติการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชน

3. แนวคิดเกี่ยวกับครูผู้สอนศิลปะศึกษา

จากการศึกษาค้นคว้าสรุปได้ว่า ครูศิลปศึกษาหมายถึง ผู้ที่มีหน้าที่สั่งสอน แนะนำ กระตุ้นให้บุคคลอื่นมีความรู้ มีความเชื่อมั่นในการแสดงออก มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ค้นพบข้อผิดพลาดและแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง สามารถค้นคว้าความรู้เพิ่มเติมได้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน มีความภาคภูมิใจในการแสดงผลงานศิลปะของตนเอง คุณสมบัติที่ดีของครูศิลปะคือ ต้องมีความรู้ในวิชาศิลปะที่สอนอย่างลึกซึ้ง โดยการศึกษาหาความรู้ ติดตามความเคลื่อนไหวข่าวสาร การอบรม การประชุมสัมมนาทางวิชาการ แลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นกับผู้อื่น มีความสามารถในการวางแผน ประยุกต์การสอน ค้นคว้าวิจัย เขียนตำราเอกสารประกอบการสอน จัดกิจกรรมเกี่ยวกับศิลปะ แก้ปัญหาปรับปรุงการสอนให้มีความเหมาะสมกับเหตุการณ์ปัจจุบัน ครูศิลปศึกษาต้องมีจิตสำนึกในด้านจริยธรรม ให้ความเป็นกันเองสร้างความอบอุ่นเป็นกำลังใจแก่ผู้เรียน

ในการจัดการเรียนการสอนศิลปะนั้น ผู้สอนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจการพัฒนาตนเองในทุกด้าน อารี สุทธิพันธุ์ ให้ความสำคัญกับครูผู้สอนมาก การนำเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับครูผู้สอนศิลปะในด้านต่างๆ ปรากฏในบทความ และบทสัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

ความหมายของครูศิลปะ

ในบทความเรื่อง “การเรียนรู้ต่อเนื่องระดับประถม - มหาวิทยาลัย” อารี สุทธิพันธุ์ ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับความหมายของครูศิลปะ หมายถึง ผู้ที่ทำการสอนในสถาบันการศึกษาของทางราชการ โดยได้รับเงินเดือนจากรัฐบาลมีวินัย มีจรรยาบรรณ และมีคุณสมบัติตรงกับวิชา มีทัศนคติที่ดีต่อศิษย์มีน้ำใจ มีความคิดสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม อบรมสั่งสอน พัฒนานักเรียนให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของประเทศ ดังข้อความ

... เมื่อพูดถึงครูศิลปะ ก็น่าจะทำความเข้าใจตกลงขอบข่ายให้แน่นอนตรงกัน เพราะปัจจุบันมีการเข้าใจคลาดเคลื่อน คำว่าครูนั้นหมายถึง ผู้ที่ทำการสอนในสถาบันการศึกษาของทางราชการ โดยได้รับเงินเดือนประจำ หรือตามอัตราที่ตกลงกัน พูดง่ายๆ ก็คือเป็นผู้ให้บริการ เพราะได้รับเงินจากรัฐบาลอยู่แล้ว ดังนั้นจะต้องมีวินัย มีจรรยาบรรณ และมีคุณสมบัติตรงกับวิชาที่สอน...

สำหรับครูสอนนั้น ได้กล่าวไว้ตอนแรกแล้วว่า ทัศนคติของครูที่มีต่อศิษย์ตามระบบดั้งเดิม มีทั้งทัศนคติทางบวก และทัศนคติทางลบ ทั้งเป้าหมายของบทความนี้ต้องการที่จะมุ่งในที่จะสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับทัศนคติดังกล่าว มีครูศิลปะในปัจจุบันอาจใช้เป็นเครื่องมือตรวจสอบอุณหภูมิในการสอนของงานได้

ทัศนคติควรจะเป็นที่เข้าใจตรงกันว่า เป็นท่าทีแสดงถึงความมีน้ำใจในการให้ความร่วมมือช่วยเหลือ ทัศนะในทางบวกก็หมายถึงท่าทีของครูที่มีต่อนักเรียน ในทางดี ในทางสร้างสรรค์ คำนึงถึงความรู้ ความสามารถของนักเรียน เป็นแกนนำในการอบรมสั่งสอน ไม่ถูกเหยียดหยามนักเรียน ถือว่านักเรียนทุกคนเป็นทรัพยากรที่มีค่าของประเทศ ที่ควรจะต้องเอาใจใส่ สำหรับทัศนคติในทางลบนั้นความหมายตรงกันข้าม ส่วนจะมาก น้อยแค่ไหน ท่านผู้สนใจที่พิจารณาเอาเองก็แล้วกัน ... (การเรียนรู้ศิลปะต่อเนื่อง ระดับประถม - มหาวิทยาลัย. 2525 : 41)

อารี สุทธิพันธุ์ ได้กล่าวถึงความหมายของครูศิลปะในการสัมภาษณ์ ว่าครูผู้สอนศิลปศึกษา หมายถึง บุคคลที่เห็นความสำคัญของการจัดประสบการณ์ทางศิลปะให้แก่นักเรียนและผู้สนใจ ให้มีความสำคัญกับการสั่งสอนเพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ ดังข้อความว่า

... ครูผู้สอนวิชาศิลปศึกษา ผมเข้าใจว่า หมายถึง บุคคลที่เห็นความสำคัญของการจัดประสบการณ์ทางศิลปะ ให้แก่นักเรียน และผู้สนใจทั้งหลาย การจัดประสบการณ์ คือการสอนในความหมายนี้ ที่ต้องจัดประสบการณ์ ก็เพราะเห็นความจำเป็นว่า คนทุกคนต้องได้รับการสั่งสอน เพราะหากไม่ได้รับการสั่งสอนแล้ว คนๆ นั้น ก็ไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้ เพราะไม่มีอะไรที่เป็นไปได้เอง โดยไม่ได้รับการสั่งสอนไม่มีที่ต่องเน้นการสั่งสอน ก็เพราะต้องการให้เขาจำว่า คนเรามีสัญชาตญาณอย่างสัตว์เดรัจฉาน มีหลายคนเข้าใจผิด อย่างเช่นเรื่องคนเรามีพรสวรรค์ หรือสามารถทำได้โดยไม่ต้องสอน ดังนั้นในกรอบของการฝึกฝนปฏิบัติทางศิลปะ ครูจึงไม่ได้สอน เพียงแต่สั่งให้นักเรียนทำตามนั้น ... (อารี สุทธิพันธุ์. 2546 : สัมภาษณ์)

ในบทความเรื่อง “ความคาดหวัง” อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดที่ว่า ครูศิลปะเป็นผู้ที่จะเป็นผู้ร่วมกันคิด เรียนรู้ และปฏิบัติกิจกรรม พร้อมกับนักเรียน ดังข้อความว่า “...ครูศิลปะ หมายถึง ผู้ร่วมเรียนรู้ ร่วมทำ และร่วมคิด พร้อมกันไปกับนักเรียน” (ความคาดหวัง 2544 : ไม่มีเลขหน้า)

คุณสมบัติของครูศิลปะ

ครูผู้สอนมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของนักเรียน การกำหนดคุณสมบัติของครูสอนเป็นการเตรียมตัวให้ครูได้ตรวจสอบและพัฒนาตนเองให้เหมาะสมกับวิชาชีพครู อารี สุทธิพันธุ์ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับคุณสมบัติของครูศิลปะไว้ 6 ประการคือ

- ประการแรก มีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ ทำและปฏิบัติตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ
- ประการที่ 2 เป็นข้าราชการในสังกัดองค์กรกลางบริหารงานบุคคลของข้าราชการครู ได้รับเงินเดือนเป็นค่าตอบแทน สามารถได้รับการส่งเสริมและการพัฒนาจากองค์กรกลางบริหารบุคคลของข้าราชการครู
- ประการที่ 3 เป็นผู้มีความรู้ในวิชาที่สอนมีรูปแบบวิธีสอน มีความเข้าใจในความแตกต่างของแต่ละบุคคล สามารถให้การแนะแนวนักเรียนของตนได้
- ประการที่ 4 เป็นผู้มีความสามารถในการแสวงหาความคิดเห็นร่วมกับผู้อื่นอย่างใจกว้าง ไม่เห็นแก่ตัวเห็นความสำคัญของการอยู่ร่วมกัน
- ประการที่ 5 เป็นผู้ตั้งใจอบรม สั่งสอนนักเรียนแสวงหาแนวทางใหม่ๆ เชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้ผู้เรียนเจริญงอกงามตามศักยภาพของตน
- ประการที่ 6 เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริตยึดมั่นในวิชาชีพครู ที่ได้เลือกแล้วทำหน้าที่สอนในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน (อารี สุทธิพันธุ์. 2546 : สัมภาษณ์)

บทบาทของครูสอนศิลปะ

ครูสอนศิลปะมีบทบาทต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน ครูศิลปะจึงต้องทำความเข้าใจในบทบาทของตนเอง อารี สุทธิพันธุ์ เป็นครูศิลปะผู้หนึ่งที่ตระหนักในบทบาทของความเป็นครู จึงได้เสนอแนวคิดบทบาทของครูศิลปะไทย แยกบทบาทเป็น 2 ประเด็น คือ บทบาทครูศิลปะส่วนบุคคล และบทบาทส่วนรวมโดยมีข้อความว่า

ครูศิลปะมีบทบาทส่วนบุคคล ดังต่อไปนี้

1. ค้นคว้าหาความรู้ แสวงหาวิธีการถ่ายทอดรูปแบบ
2. แสวงหาวิธีสอนใหม่ๆ และทำการวิจัย
3. แสวงหาวิธีวัดผล และการประเมินผล
4. แสวงหาวิธีการเผยแพร่ศิลปะร่วมสมัยเมื่อช่วยสังคมทางอ้อม

ครูศิลปะมีบทบาทส่วนรวม ดังต่อไปนี้

1. เผยแพร่วิชาการทางด้าน ศิลปะ และให้ความเห็นเกี่ยวกับศิลปะแก่สังคม
2. ให้ความร่วมมือ สังคม ตามความรู้ ความสามารถที่ตนมีอยู่
3. ให้คำปรึกษา แก่ผู้สนใจศิลปะทั่วไป

สรุปได้ว่า บทบาทสำคัญของครูศิลปะก็คือ ให้บริการมีรายได้แน่นอน (บทบาทของภาครัฐและเอกชนคือศิลปะร่วมสมัยและการศึกษา. 2526 : 181)

หน้าที่ของครูสอนศิลปะ

บทความเรื่อง “ศิลปะกับครู” อารี สุทธิพันธุ์ ได้สะท้อนแนวคิดตั้งหน้าที่ของครูที่มีต่อนักเรียนในการจัดการเรียนการสอน ครูศิลปะจึงต้องตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ ทศนคติ และเป็นนักแก้ปัญหา ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ดังข้อความว่า

ครูมีหน้าที่สำคัญคือให้ความรู้แก่นักเรียน อบรมสั่งสอนให้เป็นพลเมืองดี มีความรู้ ทักษะ ทศนคติ และสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ ยิ่งกว่านั้นครูยังต้องเป็นผู้ที่ศึกษาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ

ครูจะต้องมีความเข้าใจศิลปะให้หัวข้อต่างๆ ต่อไปนี้

1. ธรรมชาติของศิลปะและความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะศึกษา
2. สภาพแวดล้อมและภาวะของสังคมที่มีความสำคัญต่อศิลปะ
3. ความแตกต่างระหว่างบุคคลในทางศิลปะ
4. จิตวิทยาและกระบวนการเรียนรู้
5. พัฒนาการทางด้านการแสดงออกและการรับรู้ในวัยต่างๆ กัน
6. กระบวนการสร้างสรรค์และประสบการณ์ทางศิลปะ
7. ทฤษฎีของศิลปะเด็กธรรมดา และเด็กปัญญาเลิศ
8. หลักสูตรทางศิลปะในระดับต่างๆ และขอบข่ายของกิจกรรม
9. การจัดห้องเรียนศิลปะ การเลือกวัสดุอุปกรณ์การเรียน
10. การออกแบบ การทำอุปกรณ์การสอน
11. การนิเทศศิลปะศึกษา
12. การประเมินผล (ศิลปะกับครู. 2535 : 68)

ในบทความเรื่อง “แนวการเรียนการสอนจิตรกรรม” อารี สุทธิพันธุ์ มีแนวคิดว่า ครูศิลปะต้องรอบรู้ในวิชาการและสภาพสังคม เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง มีความปรารถนาดี ส่งเสริมให้นักเรียนมีเสรีภาพในการแสดงออก ตอบสนองความรู้ที่มีต่อสังคมอย่างสร้างสรรค์ โดยแสดงความเห็นว่า

ครูสอนจิตรกรรม จะต้องตระหนักและทบทวนจุดยืนทางความคิดให้สอดคล้องกับสภาพสังคมให้มาก

- ครูควรจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับการกระทำ และการถ่ายทอดเป็นอย่างดี มิฉะนั้นท่านก็จะเป็นเพียงผู้ท่องบทเท่านั้น และให้นักเรียนท่องบทต่อไปโดยไม่แสวงหา
- ประสบการณ์ศิลปะเท่านั้นที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีเสรีภาพในการแสดงออกมากที่สุดเพราะเกี่ยวข้องกับตัวผู้เรียน ตามความคิดและความรู้สึกตอบสนองต่อสังคม โดยครูมีหน้าที่สำคัญคือ สร้างสิ่งเร้าให้มีบรรยากาศเป็นกันเอง
- ครูผู้สอนควรแนะนำให้นักเรียนรู้จักคุณสมบัติต่างๆ ของวัสดุ เงิน สีน้ำ มีคุณสมบัติ เป็นอย่างไร สีเทียนและสีน้ำมันคุณสมบัติอย่างไร ซึ่งรวมถึงการใช้พู่กัน เกรียง ฯลฯ เมื่อนักเรียนมีความเข้าใจ และมีทักษะในเรื่องนี้แล้วจึงมอบหมายให้ลองถ่ายทอดตามปัญหาต่างๆ ได้
- หน้าที่ของครูจะต้องจัดการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนได้มีกำลังใจในการสร้างสรรค์ และสิ่งหนึ่งที่เป็นสิ่งเร้าสำคัญคือ การสร้างบรรยากาศในการทำงาน
- ครูศิลปะที่ดีนั้นควรได้ทดลองแก้ปัญหา ด้วยตนเองก่อนเสมอ และพิจารณาผลดีผลเสียอันเกิดจากปัญหานั้นก่อน กล่าวง่ายๆ ก็คือ ต้องเตรียมตัวให้พร้อมก่อนนั่นเอง (แนวการเรียนการสอนจิตรกรรม. 2535 : 35)

บุคลิกภาพของครูสอนศิลปะ

ในบทความเรื่อง “คิดกันหน่อย เรื่องศิลปะศึกษา” อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวความคิดถึงครูศิลปะที่เกี่ยวกับบุคลิกภาพ เคยมองว่าครูนอกจากมีสิทธิเสรีภาพแล้วควรแต่งกายอย่างมีรสนิยม น่าสมัย มีความรู้สึกผ่อนคลายอารมณ์ มีความรู้ความสามารถด้านศิลปะ ทัศนศิลป์ ร่วมงานกับผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์ โดยเขียนแสดงความคิดเห็นว่า

... ครูผู้สอนวิชาศิลปะนั้น ผู้เขียนมีความเห็นว่านอกจากจะมีสิทธิเสรีภาพเหมือนกับครูสอนวิชาอื่นๆ แล้วควรจะต้องมีบุคลิกภาพโดยเฉพาะดังต่อไปนี้

1. มีความรู้ความสามารถในวิชาศิลปะที่มองเห็นโดยตรง เป็นความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของศิลปะ ธรรมชาติของบทเรียน กระบวนการสร้างสรรค์ การจัดชั้นเรียน การประเมินผล และส่งเสริมนักเรียนโดยจัดแสดงผลงาน
2. มีความรู้สึกผ่อนคลายอารมณ์รู้จักร่วมงานกับคนอื่น ผู้เขียนมีความเห็นว่า ครูศิลปะส่วนมากมีและเสียด้วย จนครูแขนงวิชาอื่นอิจฉาและปล่อยไม่ค่อยยุ่งด้วย มีคำพังเพยเล่นๆ ว่า ครูศิลปะสอนให้นักเรียนบ้าๆ บอๆ
3. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักแสวงหาแนวทางใหม่ๆ รู้จักปรับปรุงของเดิมผู้เขียนมีความเห็นว่า ครูศิลปะทุกคน ควรจะต้องคิดให้มาก เพราะหากสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ โดยหวังที่จะให้นักเรียนเจริญงอกงามเพื่อนร่วมงานด้วยกันเขาจะคิดอย่างไร

หรือหากจะปรับปรุงของเดิม เราแน่ใจหรือว่าเราได้แบบแผนที่ดีกว่าของเดิม หรือเราได้เฉพาะขี้เถ้าของอดีต ไม่ได้เปลวไฟจากอดีต

4. ความสามารถปรับปรุงพฤติกรรม เช่น การแต่งตัว กิริยา มารยาทน่าสมัยหรือตามสมัย ผู้เขียนเห็นว่า ถ้าครูศิลปะไม่น่าแพ้นแล้วจะขอให้ใครนำ ... (คิดกันหน่อย เรื่องศิลปะศึกษา. 2535 : 142)

นอกจากครูศิลปะจะมีสิทธิเสรีภาพ มีความรู้ในวิชาทัศนศิลป์ การจัดการเรียนการสอน และส่งเสริม ให้นักเรียนแสดงผลงานแล้วครูศิลปะควรแต่งกายอย่างมีรสนิยม ตามสมัยหรือน่าสมัย มีกิริยามารยาทในสังคม มีอารมณ์ผ่อนคลาย

ครูสอนศิลปศึกษาระดับมัธยม และระดับสูงขึ้นไป มุ่งสอนกฎเกณฑ์ มากกว่าส่งเสริมให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์

ครูสอนศิลปะระดับมัธยมศึกษา

ในบทความเรื่อง “การสอนศิลปะนั้นแสนง่าย” อารี สุทธิพันธุ์ แสดงทัศนะเกี่ยวกับครูสอนศิลปะในระดับมัธยมและระดับสูงขึ้นไปว่า มุ่งสอนกฎเกณฑ์มากกว่าส่งเสริมให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์ ครูใจไม่กว้างและไม่เข้าใจธรรมชาติของศิลปะที่สอนดีพอ รวมถึงต้องยอมรับความเปลี่ยนแปลงของสังคมในทุกด้านสามารถวิเคราะห์ สอบทาน องค์ความรู้ทางศิลปะเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันกับนักเรียน ครูควรมีจิตวิทยาในการสอนควบคู่ไปกับการแสดงความเข้าใจในเรื่องระเบียบวินัยของนักเรียน อารี สุทธิพันธุ์ เขียนถึงแนวคิดนี้ด้วยความว่า

... ครูศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษาและระดับสูงขึ้นไป ผู้เขียนอยากตั้งข้อสังเกตในการสอนคือ

1. ครูในระดับมัธยมศึกษา และในระดับสูงขึ้นไปไปมุ่งให้นักเรียนรู้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของศิลปะมากเกินไป ไม่พยายามส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน เหมือนระดับประถมต่างๆ เป็นปัญหาเกี่ยวข้องกับความเชื่อในทางศิลปะ (Belief) และค่านิยม (Value) ที่ครูผู้สอนศิลปะ ได้รับมาจากสถาบันศิลปะที่ครูได้เรียนมา ครูเคยได้รับการสอนอย่างไร ก็นำความรู้นั้นมาถ่ายทอดให้แก่เด็กนักเรียน โดยที่ครูไม่ได้พิจารณาให้ต้องแท้ว่า ความรู้นั้นมีความจริงมากน้อยเพียงใด มีคุณค่าเหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน และความต้องการของนักเรียนหรือไม่ ครูยึดกฎเกณฑ์ที่ถูกต้อง นำความรู้ที่ได้มาจากความรู้ที่เล่าต่อกันมา โดยที่ครูไม่ได้สอบถาม ปรับปรุงให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าในปัจจุบัน เป็นสาเหตุที่ไม่ทำลายความรู้ความเห็นของนักเรียน ทำให้นักเรียนไม่สนใจ ประกอบกับครู ก็ยึดมั่นในค่านิยมเรียนแบบครูในทางศิลปะ เมื่อความมุ่งหมายที่จะดำรงรักษาวรรณกรรมของไทยให้คงอยู่ตลอดไป โดยไม่เปลี่ยนแปลง ดังนั้นจึงทำให้เกิดปัญหาขัดแย้งระหว่างครูผู้สอนกับผู้เรียนเสมอเสียไม่พ้น

ผู้เขียนมีความเห็นคล้อยตามกับความเชื่อที่ว่า ศิลปะคือ วิชาสามัญวิชาหนึ่งนั่นเอง (General Education) เป็นวิชาที่ช่วยให้ผู้เรียนได้ผ่อนคลายอารมณ์ มีความคิดสร้างสรรค์ เหมาะสำหรับนักเรียนทุกคนที่เชื่อในกลุ่มนี้ จะยึดมั่นในการสอนที่เริ่มจากตัวนักเรียนมากกว่าจากครู

2. อาจจะเป็นเพราะว่าครูสอนใจไม่กว้าง ไม่เข้าใจในธรรมชาติของศิลปะที่ตนสอนดีพอ ถ้าครูต้องรับความคิดใหม่ๆ ของนักเรียน ยอมรับประสบการณ์เปลี่ยนแปลงของสังคมทางด้านวิทยาศาสตร์ อุตสาหกรรม และความก้าวหน้าทางด้านวัสดุ ครูผู้นั้นก็จะมีน้ำใจกว้างรู้จักสอบสวนเกี่ยวกับวิชาการแขนงต่างๆ ของศิลปะ ว่าถูกต้องเหมาะสม แขนงไหน ตามสภาพและพัฒนาการของผู้เรียนหรือไม่

ผลต่อธรรมชาติของศิลปะ ครูผู้สอนจะต้องสามารถวิเคราะห์ ให้ได้ว่า ศิลปะที่ตนเข้าใจได้รับมอบหมายให้สอนอยู่นั้นมีส่วนประกอบอะไรบ้าง ศัพท์เทคนิคต่างๆ คนเข้าใจลึกซึ้งหรือไม่

ครูจำเป็นต้องทำความเข้าใจในเนื้อหา และวิธีการองค์กรแนวนั้นๆ ให้แจ่มแจ้ง โดยละเอียด และถ้าครูทำความเข้าใจร่วมกับนักเรียนในทางวิธีการ กระทำและวัสดุเป็นอย่างดีแล้ว นักเรียนจะสามารถแสดงออกตามแบบต่างๆ ที่ตนมีความคิดสร้างสรรค์ได้

ครูต้องมีความเข้าใจกับความเชื่อในความเป็นระเบียบวินัย กับนักเรียนเสียก่อน ความงามอาจจะเกี่ยวข้องกับความเป็นระเบียบและความไม่เป็นระเบียบก็ได้ เมื่อนักเรียนสร้างผลงานขึ้นมา นักเรียนเชื่อในความเป็นระเบียบ หรือความไม่เป็นระเบียบและครูให้คะแนนตัดสินใจ ตามความเห็นของนักเรียน ครูเพียงช่วยขัดเกลาส่งเสริมความคิดให้เหมาะสมกับรูปแบบที่นักเรียนแสดงออก เมื่อครูทำได้เช่นนี้ก็เท่ากับว่า ครูได้ส่งเสริมให้นักเรียนมีความมั่นใจและสนใจศิลปศึกษามากยิ่งขึ้น

ครูน่าจะสร้างความเข้าใจร่วมกันให้ได้ และควรพยายามที่จะใช้จิตวิทยาในการสอนให้มากขึ้น การยกย่อง ชมเชย การแสดงให้เห็นว่าเขาประสบความสำเร็จในผลงานเป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง ถ้าครูรู้จักเลือกใช้ในโอกาสอัน

เหมาะสม ผู้เขียนมีความมั่นใจว่าการสอนศิลปะนั้นแสนง่าย ถ้าครูจะพยายามทำให้เป็นคนใจกว้าง พยายามสนใจความเคลื่อนไหวของศิลปะเข้าใจธรรมชาติของศิลปะอย่างดี และมีความคิดริเริ่มคิดแปลกสิ่งที่มีอยู่แล้วให้มีประโยชน์มากขึ้น ให้มีความงาม ความแปลกมากขึ้น และกล้าทดลองมากขึ้น ... (การสอนศิลปะนั้นแสนง่าย. 2515 : 44 - 48)

ในบทความเรื่อง “ครูศิลปะอยู่ที่ไหน” อารี สุทธิพันธุ์ ได้แนวทางทัศนะ เกี่ยวกับครูมัธยมศึกษาที่จบจากสถาบันการศึกษาต่างกัน ต้องปรับตัว และแนวคิดด้านมโนทัศน์ ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของโรงเรียน โดยจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ตรงตามเป้าหมายของหลักสูตร ดังข้อความว่า

... เรามาจากสถาบันการสอนศิลปะ และแต่ละสถาบันก็มีแนวคิดปรัชญาต่างกัน เมื่อเข้าไปสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา จะต้องปรับตัวปรับเนื้อหาวิชา โดยถือนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ย่อยเนื้อหาสาระให้ตรงกับหลักสูตร ดำเนินการสอนให้สอดคล้องกับแนวทางวัฒนธรรม ที่ระบบโรงเรียนเขาเป็นอยู่ให้เกิดผลให้ได้ หากเราปรับค่าไม่ได้ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเรา และปัญหาเหล่านี้แหละ ผมมีความเห็นว่าเป็นปัญหาทางวัฒนธรรม

ในฐานะเราเป็นครูศิลปะ สิ่งใดที่เราคิด สิ่งใดที่เราแสดงออกเป็นผลสรุปให้คนอื่นเห็นและสัมผัสได้ ปัจจุบันเรามีศัพท์เฉพาะเรียกว่า มโนทัศน์ ซึ่งความหมายก็คือ เราคิดได้ สรุปได้ ทำได้ นั่นก็คือ ความคิดรวบยอดนั่นเอง ... (ครูศิลปะอยู่ที่ไหน. 2535 : 43)

ครูสอนศิลปะระดับอุดมศึกษา

“ท้าทายความเจียม” เป็นบทความที่ อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงออกให้เห็นว่า การผลิตครูศิลปศึกษาระดับปริญญาตรี เพื่อออกไปรับใช้ในสถาบันการศึกษาเริ่มต้นที่วิทยาลัยศึกษา ประสานมิตร เป็นการปรับบทบาทครั้งสำคัญของครูศิลปะ ที่มุ่งความสำคัญที่นักเรียน รวมทั้งปรับปรุงวิธีการเรียนการสอน ดำเนินการสอนสอดคล้องกับระดับและวุฒิภาวะของนักเรียน ดังข้อความว่า

... เมื่อวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร หลักสูตรศิลปะ ระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2511 ให้ผลิตครูศิลปะออกไปรับใช้โรงเรียนระดับต่างๆ และสังคม ส่งผลให้แนวคิดการเรียนการสอนศิลปะ เปลี่ยนจากการเน้นความสำคัญที่ตัวครู มาสู่การเน้นที่ตัวนักเรียนมีการปรับปรุง เนื้อหา และกิจกรรมทางศิลปะในระดับต่างๆ ให้สอดคล้องกับระดับและวุฒิภาวะของนักเรียนมากขึ้น รวมทั้งมีตำราศิลปะในระดับต่างๆ เพิ่มมากขึ้นด้วย ... (ท้าทายความเจียม. 2527 : 145)

ในบทความเรื่อง “ครูศิลปะกับการเตรียมการเมื่อก้าวไปข้างหน้า” อารี สุทธิพันธุ์ ได้เสนอแนวคิดต่อครูศิลปะที่สอนในวิทยาลัย และกำลังจะเปิดสอนในระดับปริญญาตรี เกี่ยวกับการดำเนินงานตามโครงการวิชาเอกศิลปะ โดยให้เริ่มต้นจากการกำหนดโครงการให้ชัดเจน รวมทั้งขอการสนับสนุนจากผู้บริหารและเพื่อนร่วมงานอย่างจริงจัง เพื่อป้องกันผลกระทบต่อผู้เรียน อาจารย์และสังคม ครูศิลปะต้องสอนให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ อบรมคุณลักษณะของการเป็นครู สร้างระเบียบวินัยแบบเดินทางสายกลาง รวมทั้งให้กำลังใจ เพื่อให้ศิษย์สามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพในสังคมได้

นอกจากนี้ครูสอนศิลปะยังต้องแสวงหาความรู้อยู่เสมอ ปรับปรุงการสอนเขียนตำราเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงและส่งผลให้มีความก้าวหน้าในอาชีพเกิดประโยชน์ ใน สังคม ดังความว่า

...ในเมื่อผมเป็นครูศิลปะด้วยคนหนึ่ง มีประสบการณ์ที่เกี่ยวกับด้านนี้มาบ้าง เมื่อทราบว่าเพื่อนครูกำลังจะมีงานใหม่ทำ ก็ขอแสดงความยินดีด้วย และก็อยากจะเสนอความคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับการดำเนินงาน ตามโครงการวิชาเอกศิลปะ ซึ่งคาดว่าจะอาจจะเป็นประโยชน์ไม่มากนักน้อย ดังต่อไปนี้

1. เมื่อทางวิทยาลัยตกลงใจเปิดวิชาเอกศิลปะ และท่านจะต้องรับหน้าที่ร่วมกัน ท่านควรกำหนดโครงการให้แน่นอนว่าจะเปิดเป็นระยะนานกี่ปี อาจจะกำหนดเป็นโครงการ 5 ปี หรือ 10 ปี ก็ได้ ควรตกลงวางแผนกันให้แน่นอน เพราะการเวลาเปลี่ยนแปลงรวมทั้งความสามารถ และการสนับสนุนของผู้บริหารก็อาจจะเปลี่ยนแปลงด้วย

เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือ ความตั้งใจจริงของเพื่อนร่วมงาน อันนี้ผมเห็นว่าผู้พัฒนาใหม่มีไฟแรงเอาจริงเอาจริง พอร่วมงานในระยะหนึ่งไฟอาจจะหริ่ และถึงกับมอดได้ ทั้งนี้ อาจจะเนื่องจากงานหนัก หมดวิตถุดิบ หรือขาดการเสริมแรงอย่างจริงจังของผู้บริหาร ซึ่งจะส่งผลให้เกิดปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับการเรียนการสอน มีผลกระทบต่อผู้เรียน อาจารย์และสังคมด้วย

2. เมื่อทางวิทยาลัยอนุมัติให้เปิด ท่านจะต้องทำรายละเอียดของวิชาทุกวิชาให้พร้อม พิมพ์เป็นเล่มตามรูปแบบให้เป็นหลักฐาน ศึกษาเงื่อนไข ขั้นตอนวิชาบังคับวิชาเอก จำนวนหน่วยกิต จำนวนชั่วโมง ตามหลักสูตรกำหนด

เรื่องทำรายละเอียดของวิชานี้ ผมเคยมีประสบการณ์แล้วรู้สึกยากเย็นจริงๆ เพราะเหตุว่าครูศิลปะนั้นมักจะมีธรรมชาติของการเป็นครู โดยทั่วไปอย่างหนึ่งก็คือไม่ชอบเขียน หรือบันทึกการสอน เพราะเกรงว่าจะเป็นการถูกกักกันทางปัญญา ขาดความคล่องตัว หรือขาดเสรีภาพทางวิชาการอะไรทำนองนั้น ท่านอาจต้องใช้ความพยายามอย่างมากในการทำรายละเอียดวิชาตามที่ผมเตือนนี้ หากท่านทำแล้วก็เป็นการดี

3. เมื่อท่านลงมือสอน ท่านจะต้องให้ความรู้ ความเข้าใจจนเขานำเอาไปใช้ได้หมด พร้อมทั้งอบรมคุณลักษณะของการเป็นครูที่ดีด้วย และอีกอย่างหนึ่งก็คืออย่าลืมให้กำลังใจแก่ผู้เรียน

เรื่องระเบียบวินัยสำหรับนักเรียนศิลปะ ก็เป็นเรื่องสำคัญไม่น้อยเหมือนกัน อย่าให้ตั้งหรือหย่อนยานเกินไป เดินทางสายกลางเป็นเหมาะที่สุด เพราะนักเรียนศิลปะมีแนวโน้มจะถูกกล่าวหาว่าออกนอกระเบียบวินัยได้ง่าย เช่น ในการทำกิจกรรมในบางวิชา งานกำลังติดพันต้องย้ายห้องเรียนหรือต้องหยุดลงกลางคันเสียแล้ว อาจทำให้เกิดการฝ่าฝืนระเบียบโดยไม่ได้ตั้งใจ ดังนั้นท่านจะต้องดูแลเอาใจใส่ให้มาก ควรเป็นครูและเป็นทั้งเพื่อนได้จะเป็นการดี

4. ท่านต้องหมั่นแสวงหาความรู้อยู่เสมอ ปรับปรุงบันทึกการสอน แสวงหากิจกรรมใหม่ๆ เพื่อก้าวหน้าทันกับกาเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าทางวิชาการ หากท่านทำได้สม่ำเสมอ ผลงานดังกล่าวจะช่วยให้ท่านก้าวหน้าในอาชีพ และหากว่าท่านปรับปรุงอยู่เสมอ แล้วตีพิมพ์เป็นตำราประกอบการเรียนการสอน ก็จะได้ช่วยให้วิชาการแขนงนี้แพร่หลายยิ่งขึ้น (ครูศิลปะกับการเตรียมตัวไปข้างหน้า.2522:51-53)

อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงทัศนะต่อครูศิลปะที่สอนในระดับอุดมศึกษาในบทความเรื่องเดียวกันว่า การให้เกรดแก่ผู้เรียนอย่างไม่เป็นธรรม จะทำให้เสียหายทั้งแก่ผู้เรียนและผู้สอน รวมทั้งภาพพจน์ของวิชาจึงควรมีความรอบคอบดังข้อความว่า "... อาจารย์สอนระดับอุดมศึกษา มีอำนาจในการให้เกรดล้วนๆจริง ๆ หากอำนาจอยู่ในมือผู้ไม่ตั้งใจจริง กรรมจะตกแก่ผู้เรียน และจะทำให้ภาพพจน์ของวิชานี้เริ่มเสียหาย ดังนั้นร่วมกันทำหรือแบ่งกันทำความรู้แบบเสียให้เสร็จสิ้นก่อน หากว่าต่อไปเนื้อหาวิชานี้จะเปลี่ยนแปลง ผู้สอนสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามเสรีภาพทางจัดการ (ครูศิลปะกับการก้าวไปข้างหน้า.3522:53)

"แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาศิลปะไทย" เป็นบทความที่ อารี สุทธิพันธุ์ แสดงทัศนะความรู้ที่สอนระดับปริญญาตรี ว่าต้องสอบทานความรู้ แสดงความคิดเห็นต่อส่วนร่วม โดยใช้วัฒนธรรมเป็นแกนนำ มุ่งสู่การเรียนรู้ของนักเรียน อย่างสร้างสรรค์ ดังข้อความว่า "... ครูศิลปศึกษาระดับปริญญาตรี ซึ่งก็เน้นหลักการอยู่ที่นักเรียนและ

ความคิดสร้างสรรค์เป็นเป้าหมายสำคัญ สอบทานความรู้ที่เป็นเจ้าของร่วมกันในด้านศิลปะที่มองเห็นของไทย อาจใช้วิธีแสดงความคิดเห็นส่วนรวมร่วมกัน (Consensual Procedure) โดยใช้วัฒนธรรมเป็นแกนนำ ...” (แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาศิลปะไทย. 2535 : 146)

ในบทความเรื่อง “บทบาทของภาครัฐและเอกชนต่อศิลปะร่วมสมัย” อารี สุทธิพันธุ์ ได้เสนอทัศนะเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นต่อครูศิลปะในระดับอุดมศึกษาที่เอาเวลาสอนไปสร้างสรรค์งานส่วนตัว เพื่อรางวัลหรือธุรกิจทำให้เกิดความเสียหายต่อผู้เรียน และการศึกษาศิลปะของประเทศ ดังข้อความว่า

... ครูศิลปะสอนในระดับอุดมศึกษา จะทำให้เกิดปัญหาที่ตนเองก็มองไม่เห็นคือ ครูศิลปะ จะเอาเวลาสอนไปสร้างสรรค์งานส่วนตัวเพื่อรางวัลหรือเพื่อธุรกิจส่วนตัว ทำให้การเรียนการสอนเป็นเพียงการสั่งงานให้นักศึกษาทำตามนั้น ผลเสียจะตกอยู่กับการศึกษาด้านศิลปะของประเทศ

กรณีที่จะปรับปรุงวุฒิครูศิลปะให้สูงขึ้นเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์หรือศาสตราจารย์ ครูศิลปะผู้ละเลยบทบาทของงานก็อาจจะถ่ายโยงเกียรติยศเพื่อหวังยศ ซึ่งสร้างความผิดหวังให้แก่ตนเองได้

ครูศิลปะก็ควรให้มีเวลาว่างในการเพิ่มพูน ความรู้ ความสามารถทางด้านการเรียนการสอน และการสร้างสรรค์งานด้วย... (บทบาทของภาครัฐและเอกชนต่อศิลปะร่วมสมัยและการศึกษา. 2526 : 183-184)

“ไม่เอาไหนเลย พ่อคุณ” เป็นบทความที่ อารี สุทธิพันธุ์ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ “ครูศิลปะ” ว่าควรมีความบริสุทธิ์ใจในความเป็นอารมณ์ศิลปินร่วมกับเหตุผลของความเป็นครู สร้างสรรค์สังคมทั้งภายในและนอกสถาบัน ได้อย่างสมบูรณ์ โดยไม่ปกป้องและหลงใหลตัวเองกับอดีต ดังข้อความว่า

... Artist teachers ครูศิลปะที่ร่วมกับสังคมทั้งภายในและนอกสถาบันได้อย่างสมบูรณ์ ใจกว้างที่ไม่หลงมกมายตัวเองจนพยายามปกป้องความหลงตัวเองด้วยตัวเอง มีเหตุผลเพื่อการสร้างสังคมปัจจุบัน มีใจหลงใหลกับอดีตจนคิดว่าอดีตคือปัจจุบัน มีความกระตือรือร้น และบริสุทธิ์ใจอันเกิดจากความจริงใจในความรู้สึก หรืออารมณ์ของศิลปิน ร่วมกับเหตุผลของความเป็นครูรวมกับเราอยู่ แยกกันละดูเหมือนจะตายด้าน และไม่เอาไหน

การมั่นใจเป็นสิ่งที่ดี การเชื่อใจตัวเอง ระวังอันตรายต่อสังคมอย่างร้ายแรงจนไม่น่าให้อภัย (ไม่เอาไหนเลย พ่อคุณ. 2535 : 63)

ในบทความเรื่อง “คิดกันหน่อย เรื่องศิลปะศึกษา” อารี สุทธิพันธุ์ ได้สร้างแนวคิดที่ว่า ครูศิลปะควรผนึกกำลังในการจัดตั้งสมาคมครูศิลปะแห่งประเทศไทย เพื่อให้การศึกษาศิลปะทุกแขนงได้รับการพัฒนาได้พร้อมกันคุณภาพของคุณให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ซึ่งได้เป็นข้อคิดเห็นดังข้อความว่า

... ครูศิลปะเคยคิดจะสอบทานกันให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันหรือไม่ และถึงเวลาหรือยังที่จะรวมผนึกกำลังตั้งสมาคมครูศิลปะแห่งประเทศไทยขึ้นขณะนี้ อันเป็นเรื่องที่ควรสนับสนุนเป็นอย่างยิ่ง

ถ้าครูศิลปะร่วมกันคิด ก็ควรจะพอหวังได้บ้างว่า ต่อไปการศึกษาแขนงศิลปะทุกแขนง คงจะได้รับการพัฒนาดีขึ้นมากกว่านี้ และจะเป็นการศึกษาเพื่อมวลชนที่กระทำให้เป็นคนมีจิตใจ มีคุณธรรม ในระบอบประชาธิปไตยที่เรากำลังเฝ้าหา ... (คิดกันหน่อย เรื่องศิลปะศึกษา. 2535 : 142)

นอกจากนี้ในบทความเรื่อง “ดอกไม้บาน” อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดให้เห็นว่าครูควรปฏิบัติตัวหาความสุขกับการสร้างสรรค์ผลงาน อบรมสั่งสอนศิษย์ด้วยความปรารถนาดี โดยไม่ต้องแข่งขันกับใคร

และไม่แสวงหาผลประโยชน์อันใด ความสุขของครูเมื่อเห็นศิษย์มีความเจริญก้าวหน้าก็เหมือนให้รางวัลแก่ชีวิต เปรียบเสมือนชาวสวนมีความสุขเมื่อเห็นดอกไม้บาน ดังความว่า

...การระบายสีสร้างรูปทรงที่พอใจนั้นเป็นสุข เป็นความพึงพอใจคล้ายรางวัลชีวิตที่ไม่ต้องไปแข่งขันกับใครและหวังผลประโยชน์อันใด ผมเป็นครูไม่ต่างอะไรกับคนสอน เมื่อเห็นดอกไม้บานก็มีความสุข เหมือนได้รางวัลเหมือนกันครับ... (ดอกไม้บาน.2540 : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

บทความแสดงแนวคิดเกี่ยวกับครูผู้สอนศิลปศึกษา มีจำนวน 14 บท คือการเรียนศิลปะต่อเนื่องระดับประถม-มหาวิทยาลัย ความคาดหวัง บทบาทของภาครัฐและเอกชนคือศิลปะร่วมสมัยและการศึกษาศิลปะกับครู แนวการสอนจิตรกรรม คิดกันหน่อยเรื่องศิลปศึกษา การสอนศิลปะเน้นแสนง่าย ครูศิลปะอยู่ที่ไหน ทำท่ายความเจียบ ครูศิลปะกับการก้าวไปข้างหน้า แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาศิลปะไทย บทบาทของภาครัฐและเอกชนต่อศิลปะร่วมสมัยและการศึกษา ไม่เอาไหนเลยพ่อคุณ คิดกันหน่อยเรื่องศิลปศึกษา ดอกไม้บาน ความอารี สุทธิพันธุ์ เสนอแนวคิดเกี่ยวกับครูมากที่สุด โดยแสดงแนวคิดที่ว่า ครูศิลปะหมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่สอนในสถาบันการศึกษาของรัฐบาลและเอกชนโดยรับเงินเดือนจากรัฐบาล มีวินัย มีจรรยาบรรณและมีคุณสมบัติตรงกับวิชา ร่วมเรียนรู้ ร่วมค้นคิด พร้อมกันไปกับนักเรียน มีทัศนคติที่ดีต่อศิษย์ มีน้ำใจ มีความคิดสร้างสรรค์ที่ดีงาม อบรมสั่งสอน พัฒนานักเรียนให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของประเทศ

คุณสมบัติของครูศิลปะคือ มีใบอนุญาตประกอบอาชีพ และปฏิบัติตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ ข้าราชการที่สามารถได้รับการส่งเสริมและพัฒนาจาก ในสังกัด องค์การกลางบริหารงานบุคคลของข้าราชการครูได้รับเงินเดือนเป็นค่าตอบแทน เป็นผู้มีความรู้ในวิชาที่สอน มีรูปแบบวิธีสอน มีความเข้าใจความแตกต่างของแต่ละบุคคล สามารถแนะแนะนักเรียน เป็นผู้แสวงหาความรู้ความเห็นร่วมกับคนอื่นได้อย่างใจกว้าง ตั้งใจอบรม สั่งสอนนักเรียนแสวงหาแนวทางใหม่เชิงสร้างสรรค์ เป็นผู้มีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต ยึดมั่นในอาชีพครู

บทบาทของครูศิลปะแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ บทบาทส่วนบุคคล ได้แก่ การค้นคว้าหาความรู้ แสวงหาวิธีการถ่ายทอดรูปแบบ วิธีสอนใหม่ๆ วิจัยวัดผลและประเมินผล การทำวิจัย วิธีการเผยแพร่ศิลปะร่วมสมัยเพื่อช่วยสังคม บทบาทครูศิลปะส่วนรวม ได้แก่ การเผยแพร่วิชาการทางด้านศิลปะ และให้ความเห็นเกี่ยวกับศิลปะ ให้ความร่วมมือ ให้ความรู้ ให้คำปรึกษาแก่ผู้สนใจและสังคมส่วนรวม

หน้าที่ของครูศิลปะ คือ ให้ความรู้แก่นักเรียนอบรมสั่งสอนให้เป็นพลเมืองดี มีความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ จิตวิทยาพัฒนาการ ความแตกต่างระหว่างบุคคล ของนักเรียน สภาพแวดล้อมของสังคมที่มีความสำคัญต่องานศิลปะ การจัดกระบวนการเรียนรู้และสร้างสรรค์ ทฤษฎีของศิลปะเด็กแบบธรรมชาติ และเด็กปัญญาเลิศ มีความรู้เกี่ยวกับหลักสูตร การจัดห้องเรียนศิลปะ การเลือกวัสดุ อุปกรณ์ สร้างสื่อการเรียนการสอน มีความรู้ในนิเทศและการประเมินผลวิชาศิลปศึกษา ครูศิลปะต้องทดลองแก้ปัญหาด้วยตนเองก่อนที่จะนำประสบการณ์ไปสอนนักเรียน สร้างบรรยากาศและสิ่งเร้าให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ มีกำลังใจในการสร้างสรรค์

5. แนวคิดเกี่ยวกับผู้เรียนศิลปศึกษา

จากการศึกษาสรุปได้ว่า ผู้เรียนศิลปศึกษา มีหน้าที่เรียนรู้ให้เกิดความคิดใหม่ เริ่มต้นการเรียนรู้จากความพร้อม ตามวุฒิภาวะของผู้เรียนแต่ละวัย ผู้เรียนจะเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ จากการฝึกปฏิบัติกิจกรรมศิลปะ ให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม โดยมีความ

เชื่อว่าผู้เรียนศิลปศึกษามีความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการติดตัวมาแต่แรกเกิด ธรรมชาติของผู้เรียน ถ้าได้รับการสนับสนุนอย่างถูกต้อง สม่่าเสมอแล้ว เด็กจะพัฒนาความคิดสร้างสรรค์เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ ผู้เรียนควรได้รับการพัฒนาร่างกาย จิตใจ สมองซึกซายและซึกขวา ในพรอมๆกัน ในวัยระดับประถมศึกษา ผู้เรียนจะเริ่มตันจาก ปฏิบัติงานด้วยตนเองอย่างอิสระสนุกสนาน โดยการเขียนภาพจากจินตนาการ มีพัฒนาการมากขึ้น โดยเขียนรายละเอียดแม่นยำขึ้น สนใจสิ่งแวดล้อม และกล้าแสดงออก สร้างสรรค์ตามความสนใจอย่างแม่นยำ โดยการเขียนภาพสามมิติ การแสดงออกตามความเหมือนจริง ส่วนในระดับมัธยมศึกษา เป็นพฤติกรรมวัยรุ่นที่กล้าแสดงออกได้สูงกว่าทุกวัย สามารถจดจำ ปรับปรุงให้มีความแปลกใหม่ ในเพศชายชอบการแสดงออกท้าทายความแปลกใหม่ แข็งกร้าว โลดโผน ในการใช้เส้นและสี มีความอ่อนไหวทางอารมณ์ถ้าไม่ประสบความสำเร็จ ในเพศหญิง มีอารมณ์อ่อนไหวในการแสดงออก ชอบงานประเภทประดิษฐ์ ออกแบบ ตกแต่ง ใช้สีนุ่มนวล อ่อนหวาน มีความประณีตสวยงาม

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับผู้เรียนศิลปศึกษา จากการศึกษาบทความของ อารี สุทธิพันธุ์ และการสัมภาษณ์ พอจะสรุปแนวคิดเกี่ยวกับผู้เรียนสังคมศึกษา ได้ 4 ประเด็น คือ ความหมายของผู้เรียนศิลปศึกษา ความเชื่อเกี่ยวกับผู้เรียนศิลปศึกษา วิธีการแสวงหาความรู้ของผู้เรียนศิลปศึกษา และความคาดหวังต่อผู้เรียนศิลปศึกษา

ความหมายของผู้เรียนศิลปศึกษา

จากภาพการศึกษาในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลง ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน ศิลปศึกษาก็เป็นอีกวิชาหนึ่งที่ได้ปรับเปลี่ยนเป็นกลุ่มสาระศิลปะ โดยจัดให้ผู้เรียนเรียนศิลปะในการศึกษาชั้นพื้นฐาน 12 ปี อารี สุทธิพันธุ์ ได้ให้สัมภาษณ์ ต่อแนวคิดเกี่ยวกับผู้เรียนว่า

... ผู้เรียนศิลปศึกษา หมายถึงบุคคลทุกๆ คน มีสิทธิและมีโอกาสเท่าเทียมกันในการรับการศึกษา ชั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจัดให้ อย่างมีคุณภาพและไม่เสียค่าใช้จ่าย หากมีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ ที่ต้องได้รับการศึกษาชั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ ... (อารี สุทธิพันธุ์. 2546 : สัมภาษณ์)

ความเชื่อเกี่ยวกับผู้เรียนศิลปะ

ในบทความเรื่อง “ศึกษาศิลปะและศิลปศึกษา” อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อของศิลปศึกษาเกี่ยวกับผู้เรียนศิลปะว่านักเรียนทุกคนมีความคิดสร้างสรรค์ติดตัวมา หากได้รับการกระตุ้นจากการสอนของครู ให้รู้จักคิดและแก้ปัญหา ให้สอดคล้องกับความสามารถและความถนัดตามธรรมชาติของนักเรียน ดังข้อความว่า

...นักเรียนสามารถเรียนรู้และแก้ปัญหาให้ตนเองและส่วนรวมได้ นักเรียนทุกคนมีความคิดสร้างสรรค์ติดตัวมาเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของร่างกาย ถ้าความคิดสร้างสรรค์ได้รับการเร้า กระตุ้น ส่งเสริม ให้สอดคล้องกับบุคลิกภาพของนักเรียนและตามลำดับประสบการณ์ ศิลปะที่จัดให้ก็เป็นสิ่งที่คาดหวังว่า เขาจะเป็นบุคคลที่มีคุณค่าของครอบครัว และสังคม อยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข

ความคิดสร้างสรรค์เป็นปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นภายในมนุษย์ เมื่อเผชิญปัญหาและเป็นตัวกระตุ้นให้แสวงหาแนวทางแก้ปัญหา ตามสภาพและเงื่อนไขของปัญหานั้นๆ ถ้าได้จัดประสบการณ์ศิลปะ ให้สอดคล้องกับความสามารถและความถนัดตามธรรมชาติของนักเรียน

การสอนให้นักเรียนใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นการสอนสำหรับปัจจุบัน และสังคมในอนาคต การสอนที่ส่งเสริมให้นักเรียนสนใจปัญหาต่างๆ มีความคล่องตัวในการคิด รู้จักคิดหลายด้านด้วยความอดทนตั้งใจ ส่งเสริมความเป็นตัวของตัวเอง รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว และติดตามแก้ปัญหาโดยไม่ทิ้งกลางคัน... (ศึกษาศิลปะและศิลปศึกษา, 2535 : 210-211)

นอกจากนี้ อารี สุทธิพันธุ์ ยังกล่าวถึงความเชื่อในเรื่องเดียวกันว่าผู้เรียนศิลปะทุกคนสามารถศึกษาเท่าเทียมกัน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถรับรู้และถ่ายทอดรูปทรงที่คิดว่าเป็นจริงได้ แต่ผู้เรียนที่มีระบบประสาทสัมผัสต่างกัน ผลการถ่ายทอดประสาทการรับรู้ก็แตกต่างกันด้วย ดังข้อความว่า

... ทุกคนมีความสามารถศึกษาศิลปะ เท่าเทียมกัน มีความคิดริเริ่มและความคิดสร้างสรรค์ และสามารถถ่ายทอดรูปทรงนั้นๆ ผู้เรียนทุกคนมีความสนใจ และความประทับใจที่มีต่อรูปทรง ตามลักษณะที่คิดว่าเป็นจริง ขณะนั้น เวลานั้น ผู้เรียนมีระบบประสาทสัมผัสหรือการรับรู้ทางประสาทสัมผัส ซึ่งการรับรู้ต่างกันและผลของการถ่ายทอดประสาทรับรู้นั้นก็แตกต่างกันด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพแห่งการรับรู้ตามประสาทสัมผัสนั้นๆ ... (ปรัชญา ศิลปศึกษา, 2514 : 36 - 37)

อารี สุทธิพันธุ์ ให้แนวคิดในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับความเชื่อของ "ผู้เรียนศิลปศึกษาว่า ผู้เรียนศิลปะทุกระดับชั้น เป็นผู้ที่มีความสำคัญ มีศักยภาพในการฝึกฝนปฏิบัติกิจกรรม หากได้รับการแนะแนวให้สอดคล้องกับสภาวะการเรียนรู้ที่เหมาะสมตามความสามารถของผู้เรียน ดังข้อความว่า

... ผู้เรียนศิลปศึกษาในระดับการศึกษาในชั้นเรียนต่างๆ ตามระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นผู้มีความสำคัญ ทุกคนมีศักยภาพในการฝึกฝนปฏิบัติในการใช้มือ ตา สมอง เข้าใจมิติ ความสัมพันธ์ระหว่างเวลาและบริเวณว่าง เขาต้องได้รับการแนะแนวสอดคล้องกับสภาวะการเรียนรู้ ตามวัยและความสามารถของแต่ละคน ... (อารี สุทธิพันธุ์, 2546 : สัมภาษณ์)

ความคาดหวังเกี่ยวกับผู้เรียนศิลปะ

ในบทความเรื่อง "ทรรศนะใหม่" อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงทัศนะความคาดหวังในตัวผู้เรียนศิลปะ ดำเนินความหวังใหม่ทางการศึกษา โดยหวังว่านักเรียนมีสัจการแห่งตน มีมนุษยสัมพันธ์ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเคารพในสิทธิซึ่งกันและกัน รู้จักคุณค่าในทางเศรษฐกิจ และรู้จักรับผิดชอบเป็นพลเมืองของชาติ

ความหวังทางการศึกษาใหม่ เมื่อประมาณ 15 ปีมาแล้วคือ

1. เราหวังว่านักเรียน จะรู้จักตนเองดีขึ้น มีเสรีภาพ และสามารถแสดงความคิดเห็นตามขอบข่ายของตน (Self Realization)
2. เราหวังว่านักเรียน จะมีมนุษยสัมพันธ์ดีขึ้น รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน และเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน (Human Relationship)
3. เราหวังว่านักเรียนจะรู้จักคุณค่าในทางเศรษฐกิจ รู้จักเก็บหอมรอมริบ รู้จักซื้อ รู้จักเลือกของใช้ ตามความจำเป็น ไม่ฟุ่มเฟือย (Economic Efficiency)
4. เราหวังว่านักเรียนจะรู้จักรับผิดชอบในสิทธิของตนต่อประเทศชาติ เป็นพลเมืองดีของประเทศ (Civic Responsibility) (ทรรศนะใหม่, 2535 : 64)

การแสวงหาความรู้ของผู้เรียนศิลปะ

บทความเรื่อง “ระบบศิลปศึกษาของไทย” อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวความคิดที่มีต่อผู้เรียนศิลปะในการแสวงหาความรู้ว่า ไม่ควรหาความรู้จากครูคนเดียวดังเช่นในสมัยโบราณ แต่ความรู้สามารถค้นคว้าได้จากหนังสือ ตำรา งานวิจัยและจากประสบการณ์ จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ผู้เรียนที่เรียนรู้โดยการเรียนแบบครูหรือมุ่งเน้นความจำ ทำให้จำกัดในทางความคิดสร้างสรรค์ ผู้เรียนจึงควรค้นคว้ากลั่นกรองถามกับครู มีเสรีภาพ มีระเบียบวินัยและจะกลายเป็นคนที่มีค่าของสังคม ดังความว่า

... การแสวงหาความรู้ของผู้เรียนไม่จำเป็นจะต้องเน้นอยู่ที่ครู แต่เพียงผู้เดียว ความรู้จากหนังสือ จากประสบการณ์ จากตำราต่างๆ ก็เป็นความรู้เหมือนกัน ยิ่งกว่านั้นความรู้จากการค้นคว้า วิจัย จากแหล่งต่างๆ กัน มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความรู้จากครูคนเดียวเลย ดังนั้นระบบศิลปศึกษาของไทย ในสมัยโบราณเป็นเช่นนั้น และยังคงสืบเนื่องเป็นความเชื่อมาจนถึงปัจจุบันนี้อีก จึงทำให้รู้สึกว่าการที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงค่านิยมให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน ตลอดจนเสนอแนวคิดใหม่ จึงเป็นสิ่งที่กระทำได้

ถ้าผู้เรียนสามารถเลียนแบบได้เท่าเทียมกับครูหรือดีกว่าครูแล้ว มักเกิดความคิดทะนงตนว่าเรียนจบเป็นผู้เชี่ยวชาญแล้ว ตนสำเร็จแล้ว แทนที่จะแสวงหาความรู้เพิ่มเติมให้กว้างขวาง ก็น่าจะเป็นผลเสียแก่บุคคลนั้น และสังคมส่วนรวมได้ภายหลัง การเลียนแบบย่อมไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนรู้จักจำ ใช้ความคิดสร้างสรรค์และไม่เป็นการเสริมสร้างการยอมรับนั่นคือ ในสิ่งที่แตกต่างไม่จากความคิดเห็นของตนเอง และไม่มีน้ำใจเป็นประชาธิปไตยด้วย ระบบการศึกษาที่เน้นค่านิยมในการลอกเลียนแบบครูดังกล่าวนี้ ควรจะนำมาพิจารณาหนทางการผ่อนคลายให้ผู้เรียนรู้จักตนเองมากขึ้น

ผู้เรียนศิลปศึกษาที่เรียนโดยมุ่งเน้นความจำ ไม่เกิดผลหลายประการ กล่าวคือ จำกัดเสรีภาพในทางความคิดสร้างสรรค์ ไม่ท้าทายให้ค้นคว้าสืบสวนในลักษณะของรูปทรงที่ต้องจำ ว่าทำไมต้องเขียนเช่นนั้น ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น และตนเองก็ไม่สามารถสอบสวนกับครู เพราะครูเองก็ไม่เคยเห็นมาเหมือนกัน เป็นการจำในสิ่งที่ไม่มีความหมายแก่ตนเอง ซึ่งขัดกับพื้นฐานทางจิตวิทยา และไม่ส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าคิดกล้าแสดงออกแต่อย่างใด เป็นการล้าตนเองในรูปทรงจำกัด ตามความจำที่ได้เคยเห็นและไม่มีส่วนพัวพันกับชีวิตตนเองเลยมากกว่า

นักเรียนที่มีเสรีภาพ รู้จักปรับตัวให้มีระเบียบวินัย และริเริ่มสนใจแล้วเขาก็จะกลายเป็นคนมีค่าของสังคม (ระบบศิลปศึกษาของไทย. 2515 : 52 - 53)

แนวความคิดเกี่ยวกับผู้เรียนศิลปศึกษา มีจำนวน 4 บทความ คือ ศึกษาศิลปะและศิลปศึกษา ปรัชญาศิลปศึกษา ทรรศนะใหม่ ระบบศิลปศึกษาของไทย พบว่า อารี สุทธิพันธุ์ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับผู้เรียนศิลปศึกษา หมายถึง บุคลากรทุกๆ คน มีสิทธิ์และมีโอกาสเท่าเทียมกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจัดให้อย่างมีคุณภาพและไม่เสียค่าใช้จ่าย หากมีความบกพร่องทางกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ ก็ต้องได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ

นอกจากนี้ อารี สุทธิพันธุ์ ได้ให้แนวคิดด้านความเชื่อของผู้เรียนศิลปศึกษาว่า นักเรียนทุกคนมีความคิดสร้างสรรค์ติดตัวมา หากได้รับการกระตุ้นจากการสอนการแนะนำของครูให้รู้จักคิดและแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับความสามารถและความถนัดตามธรรมชาติ นักเรียนทุกคนก็สามารถศึกษาศิลปะเท่าเทียมกัน มีศักยภาพในการฝึกฝน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รับรู้ ถ่ายทอดรูปทรงที่คิดว่าเป็นจริงได้ แต่ผู้เรียนที่มีระบบประสาทสัมผัสต่างกัน ผลการถ่ายทอดประสาทการรับรู้ก็แตกต่างกันด้วย ผู้เรียนศิลปะเป็นความหวังใหม่ทางการศึกษา นักเรียนมีสัจการแห่งตน มีมนุษยสัมพันธ์ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ เคารพในสิทธิซึ่งกันและกัน รู้จักคุณค่าทางการแสวงหาความรู้ ผู้เรียนศิลปศึกษาไม่ควรเรียนรู้จากครูคนเดียว การแสวงหา

ความรู้ค้นคว้าได้จากหนังสือ ตำรา งานวิจัย และประสบการณ์ จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ การเรียนรู้โดยเลียนแบบครูหรือมุ่งความจำ ทำให้จำกัดในทางความคิดสร้างสรรค์ ผู้เรียนจึงควรค้นคว้าหาความรู้ใหม่ ๆ กล้าสอบถามกับครู มีเสรีภาพ มีระเบียบวินัยและเป็นคนที่มีค่าของสังคม

6. แนวคิดเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ และสื่อการสอนวิชาศิลปศึกษา

จากการศึกษาสรุปได้ว่าวัสดุอุปกรณ์และสื่อการสอนศิลปศึกษา มีความหมายแตกต่างกันดังนี้ วัสดุคือสิ่งที่ทำมาจากผลิตภัณฑ์ทางประยุกต์วิทยา โดยนำมาเปลี่ยนแปลงสร้างสรรค์ หรือใช้ร่วมกับสิ่งอื่น ๆ เพื่อใช้ประกอบการสอนวิชาทัศนศิลปศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ได้แก่วัสดุกราฟฟิค ภาพถ่าย และหุ่นจำลองอุปกรณ์ หมายถึง อุปกรณ์ที่เป็นผลผลิตทางวิศวกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อปฏิบัติงานหรือประกอบกับสิ่งอื่น ๆ เพื่อปฏิบัติงานอย่างหนึ่งเช่น เครื่องจักรกล เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายภาพยนตร์ โทรทัศน์ อุปกรณ์ทดลองการใช้สี เครื่องฉายภาพบันทึกแสง กล้องถ่ายรูป ความพิวเตอร์ ฯลฯ สื่อการสอนที่ดีสามารถทำให้การเรียนการสอนบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ จากนามธรรมให้ความรู้ความเข้าใจในศิลปะเป็นรูปธรรม ทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพ จึงควรเลือกสื่อการสอนให้เหมาะกับการเรียนรู้แต่ละวิชา

อารี สุทธิพันธุ์ แสดงแนวคิดจากสัมภาษณ์และ การศึกษาบทความเรื่อง “แนวการเรียนการสอนจิตรกรรม” และ “ศิลปศึกษา เป้าหมายที่ต้องทบทวน” พอสรุปแนวคิดเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ และสื่อการสอนวิชาศิลปศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์ ได้ 3 ประเด็นคือ ความหมายของวัสดุ อุปกรณ์ และสื่อการสอนวิชาศิลปศึกษา ประเภทของวัสดุการสอนวิชาจิตรกรรม และความสำคัญของวัสดุ อุปกรณ์และสื่อการสอนวิชาศิลปศึกษา

ความหมายของวัสดุ อุปกรณ์ และสื่อการสอนวิชาศิลปศึกษา

จากการสัมภาษณ์ อารี สุทธิพันธุ์ ให้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของวัสดุ ดังความว่า

... วัสดุ หมายถึง สี กระดาษ ดินสอ สีเทียน สิ่งที่ทำมาเพื่อใช้สร้างสรรค์รูปแบบที่หมดเปลือง ฯลฯ

อุปกรณ์ หมายถึง เครื่องมือ พู่กัน กระดาษรองเขียน ไม้บรรทัด เป็นสิ่งที่ไม่สิ้นเปลือง แต่สามารถชำรุด สูญหายได้

สื่อการสอนวัสดุ อุปกรณ์ บางทีก็เรียกกันว่า เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ซึ่งรวมความถึงการสื่อสารเพื่อให้การเรียนการสอนได้ผลสูงสุด เป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย

นอกจากนี้ยังรวมถึงหนังสือ ตำรา แบบเรียน สิ่งพิมพ์อื่นๆ และพวกคลื่นความถี่ สื่อตัวนำและโครงสร้างที่จำเป็นต่อการส่งวิทยุศึกษา โทรทัศน์เพื่อการศึกษา วิทยุโทรคมนาคม ซีดีรอม ฯลฯ และที่สำคัญที่สุดคือ ผู้ผลิตสื่อสารการสอนรวมถึงครูผู้สอนศิลปะด้วย ... (อารี สุทธิพันธุ์, 2546 : สัมภาษณ์)

ประเภทของวัสดุที่ใช้ในวิชาจิตรกรรม

ในบทความเรื่อง “แนวการเรียนการสอนจิตรกรรม” อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดในการแบ่งประเภทของวัสดุได้แก่ สิ่งที่ใช้ในการสอนจิตรกรรม ออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทที่มีความหนาแน่นมาก และประเภทที่มีความหนาแน่นปานกลางและใส ผู้เรียนจึงต้องมีความเข้าใจและใช้ได้อย่างดี รู้จักที่จะดูแลรักษา ดังข้อความว่า

... ในการดำเนินการทางจิตกรรมก็เหมือนกับในวิชาอื่นๆ ที่ต่างก็คือ ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัสดุ อุปกรณ์ และเครื่องมือ ซึ่งผู้เรียนต้องมีความเข้าใจ และสามารถใช้อย่างดี ยิ่งกว่านั้นผู้เรียนจะต้องรู้จักดูแลรักษาเครื่องมือด้วย

วัสดุอุปกรณ์แบ่งตามคุณสมบัติได้หลายประเภท เช่น

ก. ประเภทมีความหนาแน่นมาก เช่น สีนํ้ามัน ต้องรู้จักนํ้ามันผสมสี และต้องรู้ว่าถ้าจะให้แห้งเร็ว ควรจะอย่างไร ต้องผสมนํ้ามันอะไร

ข. ประเภทมีความหนา ปานกลาง และใส ได้แก่สีโปสเตอร์ สีน้ำ และสีอะคริลิก สีเหล่านี้สามารถทาทับกันได้ แต่โอกาสที่สีระบายครั้งแรก จะลดความเข้มก็มีมาก เพราะมีความชื้นน้อยนั่นเอง ผู้กันสำหรับระบายก็มีความอ่อนกว่าผู้กันสีน้ำมัน ดังนั้นผู้เรียนควรได้นำความคุ้นเคยกับเครื่องมือและวัสดุ โดยการทดลองระบาย ป้าย ผสม โดยสังเกตได้ว่าระบายอย่างนี้ได้ผลอย่างไร ... (แนวทางการเรียนการสอนจิตกรรม. 2520 : 125)

ความสำคัญของวัสดุ อุปกรณ์และสื่อการสอนศิลปศึกษา

ในบทความเรื่อง “ศิลปศึกษา เป้าหมายที่ต้องทบทวน” อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือ ว่าหากขาดวัสดุอุปกรณ์แล้วก็จะทำให้เป้าหมายของการเรียนการสอนไม่บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ สื่อการสอนจะต้องสร้างให้ตรงกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนดังกล่าวว่า

...สื่อการสอนควรจะต้องมีวัตถุประสงค์แน่นอน เช่น เพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่าง ตา มือ สมอง ช่วงเวลา และบริเวณว่าง เป็นวัตถุประสงค์ เชิงพฤติกรรมอย่างแท้จริง ดังความว่า

การเรียนการสอนวิชา ศิลปศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งทัศนศิลปศึกษา เป็นการเรียนที่ต้องมีวัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือเฉพาะวิชา ซึ่งหากขาดวัสดุอุปกรณ์แล้ว เป้าหมายที่วางไว้ก็เป็นหมัน ซึ่งดูเหมือนจะปรากฏอยู่ทั่วไป ตามโรงเรียนระดับประถมศึกษา และมีมัธยมศึกษา ยกเว้น บางโรงเรียนก็จัดวัสดุอุปกรณ์ให้ และครู อาจารย์ให้ความสนใจเป็นพิเศษ โดยมีเป้าหมายหลัก คือรางวัล และชื่อเสียงของครู และโรงเรียน ... (ศิลปศึกษาเป้าหมายที่ต้องทบทวน. 2527 : 28)

แนวคิดเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ และสื่อการสอนศิลปศึกษา มีจำนวน 2 บทความคือ แนวการสอนจิตกรรม ศิลปศึกษาเป้าหมายที่ต้องทบทวน พบว่าอารี สุทธิพันธุ์ แสดงแนวความคิดว่าวัสดุ อุปกรณ์มีความสำคัญที่จะทำให้เป้าหมายของการเรียนการสอน บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ สื่อการสอนจึงต้องตรงกับวัตถุประสงค์ เริ่มพฤติกรรมและสอดคล้องกับการเรียนรู้ของผู้เรียน ครูจึงต้องให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือ ให้ผู้เรียนเข้าใจ และสามารถใช้อย่างดี ผู้เรียนจะต้องรู้จักดูแลรักษาเครื่องมือด้วย

นอกจากนี้ อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดเพิ่มเติม เกี่ยวกับความหมายของวัสดุ อุปกรณ์ และการสื่อสาร ที่มีความหมายแตกต่างกัน มือ หมายถึง สิ่งที่น่ามาสร้างสรรค์รูปแบบที่หมดเปลือง อุปกรณ์ หมายถึง สิ่งที่ไม่สิ้นเปลือง แต่สามารถชำรุด เสียหายได้ สื่อการสอน หมายถึง ควรสื่อสารเมื่อถ้าการเรียนการสอนได้ผลสูงสุดเป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาในระบบ นอกกระบบและความอภัยภัย ยังรวมถึงหนังสือ ตำรา แบบเรียน สิ่งพิมพ์อื่นๆ และคลื่นความถี่ สื่อตัวนำและโครงสร้างที่จำเป็นต่อการส่งวิทยุศึกษา โทรทัศน์เพื่อการศึกษา วิทยุโทรคมนาคม ซีดีรอมและที่สำคัญที่สุดคือผู้ผลิตสื่อการสอน รวมถึงครูผู้สอน ศิลปะด้วย

8. แนวคิดเกี่ยวกับบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอนศิลปศึกษา

สรุปได้ว่าบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอนศิลปศึกษา เป็นสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสภาพแวดล้อมทางวิชาการ ได้แก่ การจัดบรรยากาศการเรียนการสอนทั้งในและนอกห้องเรียน ตลอดจนการจัดบริการเพื่อส่งเสริม สนับสนุนทางวิชาการต่างๆ ที่จะทำให้นักเรียนได้รับความรู้และประสบการณ์มากที่สุด เพื่อให้ได้บรรยากาศการเรียนการสอนที่มีชีวิตชีวา ห้องเรียนควรมีพื้นที่กว้างขวาง สะอาด และสว่างเพียงพอ อากาศถ่ายเทได้สะดวก มีโต๊ะทำงานที่สะอาด ประกอบด้วยครุภัณฑ์และอุปกรณ์ต่างๆ ที่ช่วยเสริมให้นักเรียนมีสุขภาพจิตที่ดี มีความตั้งใจที่จะศึกษาเล่าเรียนให้เกิดการเรียนรู้มากที่สุด สามารถปฏิบัติได้เป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม การสร้างบรรยากาศที่ดี ยังรวมถึงความเป็นกันเองของครู การให้กำลังใจแก่ศิษย์ การเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นอย่างมีประสิทธิภาพ

ในบทความเรื่อง “แนวการเรียนการสอนจิตรกรรม” อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับบรรยากาศในการเรียนว่า สถานที่เรียน จะเป็นสิ่งสำคัญในการทำงานศิลปะ ดังความว่า

... สิ่งหนึ่งที่เป็นสิ่งสำคัญคือ การสร้างบรรยากาศในการทำงาน ซึ่งได้แก่สถานที่เรียนศิลปะโดยตรง (studio) เพราะว่าเท่าที่ผู้เขียนมีประสบการณ์ทางการเรียนการสอนศิลปะ พบว่า บรรยากาศในการทำงานเป็นสิ่งสำคัญ ... (แนวการเรียนการสอนจิตรกรรม. 2535 : 126)

นอกจากนี้ในบทความเรื่อง “ศิลปศึกษา : เป้าหมายที่ต้องทบทวน” อารี สุทธิพันธุ์ ได้ให้แนวคิดในเรื่องเดียวกันว่า สภาพแวดล้อมและบรรยากาศในชั้นเรียนที่ไม่เหมาะสมกับการปฏิบัติงานศิลปะ จะทำให้การเรียนการสอนไม่ตรงกับเป้าหมายเชิงวัตถุประสงค์ตามที่วางไว้ด้วย ดังข้อความว่า

... สภาพแวดล้อม และบรรยากาศภายในชั้นเรียน ซึ่งบางแห่งแออัดคับแคบ ขาดโต๊ะปฏิบัติงาน หรือบริเวณทำงานของนักเรียน ดังนั้นเป้าหมายเชิงวัตถุประสงค์ที่วางไว้ จึงมักไม่ประสบความสำเร็จ ... (ศิลปศึกษา เป้าหมายที่ต้องทบทวน. 2527 : 28)

อารี สุทธิพันธุ์ ได้เสนอแนวคิดในการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอนศิลปศึกษาว่า ตามแนวของพหุศิลปศึกษายุคใหม่และสิ่งแวดล้อมมีส่วนช่วยในการพัฒนาการเรียนการสอนเป็นอย่างยิ่ง โดยควรสร้างสิ่งแวดล้อมเป็น 3 แบบ คือ การสาธิตเกี่ยวกับกิจกรรมศิลปะ จัดมุมศิลปศึกษา และจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ดังความว่า

... ผมมีความเห็นว่า การสร้างบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมมีส่วนช่วยในการพัฒนาการเรียนการสอนเป็นอย่างยิ่ง เพราะเราเริ่มนิยามกิจกรรมใหม่ๆ หลากหลาย ตามแนวของพหุศิลปศึกษา ดังนั้นควรมีการสร้างสิ่งแวดล้อมได้ดังต่อไปนี้

1. จัดให้มีการสาธิตเกี่ยวกับกิจกรรมการลาก การสร้าง การออกแบบ การระบายสี การบ้าน โดยเชิญผู้มีประสบการณ์หรือโดยใช้สื่อการสอนด้วยการสื่อสารอื่นๆ
2. จัดให้มีมุมศิลปศึกษา การเสวนา การแสดงผลงานหมุนเวียน การประกาศเชิญ และการเคลื่อนไหว การศึกษาศิลปะในชุมชนควรได้นำมาประกาศให้ทราบทั่วกัน และยุยงให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ

3. แลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันระหว่างนักเรียนในโรงเรียนเดียวกัน และโรงเรียนต่าง ๆ จัดทัศนศึกษา จัดร่วมกิจกรรมที่เหมาะสม โดยครูผู้สอนมีโครงการนำเสนอแนะ ... (อารี สุทธิพันธุ์, 2546 : สัมภาษณ์)

แนวความคิดเกี่ยวกับบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม มีจำนวน 2 บทความคือ แนวการเรียนการสอน จิตรกรรมและศิลปศึกษาเข้าที่ต้องทบทวน พบว่าอารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวความคิดว่าบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม สถานที่เรียน ห้องเรียนจะเป็นสิ่งเร้าที่มีความสำคัญในการทำงานศิลปะ ดังนั้นจึงไม่ควรแออัดคับแคบมีโต๊ะปฏิบัติงานเพียงพอแก่นักเรียน มีบริเวณสำหรับการทำงาน เพื่อให้การเรียนการสอนสอดคล้องกับเป้าหมายเชิงวัตถุประสงค์ของวิชา

นอกจากนี้ยังแสดงแนวคิดเพิ่มเติมว่า ตามแนวของพหุศิลปศึกษาบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมมีส่วนช่วยในการพัฒนาการเรียนการสอนอย่างยิ่ง โดยสร้างสิ่งแวดล้อมเป็น 3 แบบคือ การสาธิตเกี่ยวกับศิลปะ จัดมุมศิลปศึกษา เพื่อเสวนา ประกาศเชิญชวนให้นักเรียน มีส่วนร่วมกิจกรรมของชุมชน แสดงผลงานศิลปะ หมุนเวียน และจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน

8. แนวคิดเกี่ยวกับการวัดผลและการประเมินผลการเรียนการสอนศิลปศึกษา

สรุปได้ว่า การวัดผลและการประเมินผลในวิชาศิลปศึกษา หมายถึง กระบวนการในการกำหนดหรือหาปริมาณคุณลักษณะของสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือพฤติกรรม หรือสมรรถภาพของบุคคล โดยใช้เครื่องมือช่วยในการวัด และผลของการวัดจะออกมาเป็นตัวเลขหรือคะแนนมีจำนวนหรือปริมาณเท่าใด ส่วนการประเมิน หมายถึงกระบวนการในการตัดสินใจหรือวินิจฉัย เพื่อตีราคาหรือสรุปคุณลักษณะของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือพฤติกรรมของคนใดคนหนึ่ง อย่างมีหลักเกณฑ์ โดยอาศัยข้อมูลหรือรายละเอียดจากการวัดผล การสังเกต การตรวจผลงาน การสัมภาษณ์ หรือการทดสอบประกอบการพิจารณา การวัดผลในวิชาศิลปศึกษา มีการวัดทั้งด้านพฤติกรรมและกิจกรรม มีจุดมุ่งหมายหรือวัดระดับความเจริญงอกงามที่เกิดจากการเรียนและการประกอบกิจกรรมทางศิลปะ เพราะนักเรียนจะได้ทราบความสามารถและความถนัดของตน ครูนำผลของการวัดผลไปปรับปรุงแก้ไขการสอนให้ดีขึ้นตามวัตถุประสงค์ของรายวิชาและสามารถเลือกแนวทางการศึกษาได้ถูกต้อง ครูผู้สอนจะต้องใช้วิธีวัดผลหลายวิธีเช่น การประเมินจากแฟ้มสะสมงาน การบันทึกภาพถ่ายหรือผลงานสามมิติ เทปบันทึกเสียง ภาพยนตร์ วีดีโอเทป หรือสไลด์ ถ่ายเก็บไว้เป็นหลักฐาน การบันทึกความคิดความรู้สึก ประสบการณ์ต่างๆของเด็กที่มีต่อผลงาน การให้เหตุผลในการเลือกผลงานในชั้นเรียน การสัมภาษณ์ การบันทึกพฤติกรรมต่างๆของนักเรียน ในการวัดผลครูจึงควรเลือกวิธีที่สามารถวัดผลให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายของรายวิชานั้นๆ

ในบทความเรื่อง “การวัดผลทัศนศิลปศึกษา” อารี สุทธิพันธุ์ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการวัดผลเป็น 3 ประเด็นคือ ความสำคัญของการวัดผล ความมุ่งหมายของการวัดผล และประเภทของแบบทดสอบ ดังข้อความว่า

... การวัดผลมีความสำคัญมาก เพราะนอกจากจะสนองความต้องการของมนุษย์ดังกล่าวแล้ว ยังช่วยในการค้นคว้าวิจัยผลงานของมนุษย์ ที่ทำไปได้ผลหรือไม่ประการใด เมื่อเราสอนหรือนำให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งไปแล้ว เราจำเป็นต้องทำการวัดสิ่งที่สอนในนั้น เพื่อนำข้อมูลต่างๆ ทั้งด้านผู้สอนและผู้เรียนซึ่งเราอาจจะต้องการวัดผลหลายครั้ง วัดกับคนจำนวนมาก เพื่อที่จะได้ข้อมูลที่ใกล้เคียง ถูกต้องตามที่เรากำหนด และเพื่อปรับปรุงข้อทดสอบของเราที่สร้างขึ้นให้วัดด้วย การวัดผลในแขนงใดก็ตาม มักจะวัดตามความมุ่งหมายเชิง

พฤติกรรมของวิชานั้นๆ ซึ่งอาจจะระบุไว้ในหลักการ หรือตามที่ครูผู้สอนได้กำหนดขึ้น อย่างไรก็ตามความมุ่งหมายกว้างๆ ซึ่งเป็นความมุ่งหมายหลัก 3 ประการคือ

ความมุ่งหมายทางด้านความรู้ ทางด้านทักษะ และทางด้านทัศนคติ ทางด้านความรู้ลึก

ก. การวัดผลทางด้านความรู้ อาจแบ่งความรู้ทางศิลปศึกษาออกเป็นเนื้อหาต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. เนื้อหาเกี่ยวกับวัสดุ เครื่องมือ และขั้นตอนการ
2. เนื้อหาที่เกี่ยวกับรูปแบบ (Art form)
3. เนื้อหาที่เกี่ยวกับผลงาน
4. เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราว
5. เนื้อหาเกี่ยวกับความรู้ การวัดผล อาจเพิ่มขึ้นหรือลดลงได้ ตามลักษณะทางธรรมชาติแต่ละวิชา

ข. การวัดผลทางด้านทักษะ อาจแบ่งหัวข้อในการวัดได้ดังต่อไปนี้

1. ทักษะในการรับรู้ผลงาน
2. ทักษะในการบังคับมือและตา
3. ทักษะในการวิเคราะห์รูปแบบ
4. ทักษะในการแสดงออก
5. ทักษะในการทำงาน

ข้อเสนอแนะนี้อาจเพิ่มมากขึ้นหรือลดลงได้ตามลักษณะประเภทของงานศิลปะที่ผู้ต้องการจะปลูกฝังให้นักเรียน ทักษะแสดงให้เห็นถึงการฝึกฝนของนักเรียนว่าได้ฝึกฝนมานานเพียงใด จึงสามารถแก้ปัญหาได้ทันเวลาที่

ค. การวัดผลทางด้าน ความรู้ลึก อาจแบ่งได้

1. ความรู้ลึกเกี่ยวกับโครงสร้างด้านผลงาน
2. ความรู้ลึกเกี่ยวกับความเข้าใจ
3. ความรู้ลึกเกี่ยวกับความชื่นชม
4. ความรู้ลึกในคุณค่าของผลงาน
5. ความรู้ลึกในคุณค่าความสำคัญของผลงาน

อาจเพิ่มมากขึ้น หรือลดลงได้ ตามความต้องการของผู้สอน และธรรมชาติของวิชา อย่างไรก็ตาม การวัดผลทางด้านความรู้ลึกนี้เกี่ยวข้องกับความสามารถของแต่ละบุคคลมาก

ข้อสอบที่ใช้วัดผลมีหลายแบบ คือ แบบถูกผิด แบบให้เลือกแบบจับคู่ แบบอธิบายประกอบ แบบลงมือปฏิบัติ แบบต่อเติม แบบบรรยาย ฯลฯ

การวัดผลศิลปศึกษา ผู้สอนมีความเห็นว่า

- ถ้าวัดความรู้ ควรให้เลือกตอบ
- ถ้าวัดทักษะ ควรใช้แบบให้เลือกตอบ
- ถ้าวัดความรู้ลึก ควรใช้แบบให้ดู

การวัดผลทางศิลปศึกษา สรุปได้ว่า เราจำเป็นต้องกำหนดความมุ่งหมายของวิชาไว้ก่อน แล้วพิจารณาข้อทดสอบ หาแบบทดสอบที่เหมาะสมต่อไป เมื่อได้คะแนนดิบแล้วก็ไปจัดลำดับตามวิธีการของการวัดผลโดยเฉพาะมีความจริงทางศิลปะอย่างหนึ่ง ซึ่งจะขอทำความเข้าใจกันคือ โปรดนึกเสมอว่าไม่มีเครื่องมือวัดชนิดใดที่จะวัดความแน่นอนของศิลปะได้ เพราะศิลปะเป็นเรื่องของความชอบไม่ชอบ แต่เราจะไม่วัดเลยก็ไม่ได้ และการวัดของเราแต่ละครั้งจะต้องร่วมมือกันหลายฝ่าย หลายด้าน ผลของการวัดแต่ละครั้งนั้นเป็นผลเฉพาะของการวัดครั้งนั้นๆ เท่านั้น อาจเป็นผลต่อการวัดครั้งต่อไปได้บ้างเหมือนกัน ... (การวัดผลทัศนศิลปศึกษา. 2522 : 50 - 57)

จากบทความดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการวัดผลทัศนศิลปศึกษา ได้อธิบายถึงความสำคัญของการวัดผลว่า ทำให้ช่วยในการค้นคว้าวิจัยผลงานของมนุษย์

นำผลที่วัดได้ไปปรับปรุงข้อทดสอบให้ตรงกับความหมายเชิงพฤติกรรม โดยแบ่งความมุ่งหมายเป็น 3 ด้าน คือ การวัดผลด้านความรู้ การวัดผลด้านทักษะ และการวัดผลด้านความรู้สึก ผู้ออกแบบทดสอบสามารถเลือกใช้แบบทดสอบให้เหมาะสมกับเนื้อหา กิจกรรมที่ต้องการวัดผล

นอกจากนี้ในเรื่องเดียวกัน อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการใช้แบบทดสอบว่า ควรเลือกใช้ให้ตรงกับความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ผลของการวัดใช้ได้เฉพาะของการวัดครั้งนั้นๆ เท่านั้น และไม่มีเครื่องมือชนิดใดที่จะวัดผลความแน่นอนของศิลปะได้ เพราะศิลปะเป็นเรื่องของชอบไม่ชอบ แต่จะไม่วัดผลก็ไม่ได้เช่นกันผู้สอน จึงควรพิจารณาเลือกใช้ให้เหมาะสมกับธรรมชาติของวิชานั้นๆ

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว อารี สุทธิพันธุ์ ยังได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการวัดผลในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยกำหนดกิจกรรม 6 กิจกรรม คือ การลาก การระบาย การพิมพ์ การสร้าง การออกแบบ และการปั้น แล้ววัดผลตามเทคนิคพื้นฐานของสื่อวัสดุแต่ละประเภท และวัดผลตามช่วงเวลาที่ใช้ในกิจกรรม แล้วเรียงลำดับเป็นตัวเลขจากมากไปน้อย จะทำให้นักเรียนสามารถประเมินผลตัวเองได้ ครูผู้สอนจะเป็นผู้ประเมินผลการเรียน อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการวัดผลประเมินผล ดังข้อความว่า

... เรื่องการวัดผลนั้น มีความเห็นว่า เมื่อกำหนดกิจกรรม 6 กิจกรรม เป็นการลาก การระบาย การพิมพ์ การสร้าง การออกแบบ และการปั้นสลัก ดังที่นำเสนอ ความหมายของการศึกษาแล้ว การวัดผลก็ไม่น่าจะมีปัญหาคือ

1. วัดผลตามเทคนิคพื้นฐานของสื่อวัสดุ แต่ละประเภทนั้นๆ และแปลเป็นตัวเลข
2. วัดผลตามช่วงเวลาที่ใช้ในกิจกรรมนั้นๆ และแปลเป็นตัวเลข

หลังจากวัดผล (Measurement) ได้เป็นตัวเลขแล้วก็นำมาประเมิน (Evaluation) ตามแนวที่ยากนำเสนอ ดังต่อไปนี้

ลำดับที่	เรื่องที่ประเมิน	5	4	3	2	1
1.	ความพร้อมของสื่อวัสดุ					
2.	ความสามารถในเทคนิคพื้นฐาน					
3.	ความสามารถในการสร้างสรรค์					
4.	กำหนดกฎเกณฑ์ตามกิจกรรมอื่นๆ					
5.	การตรงต่อเวลา ความสนใจ เจตคติ					

หลังจากได้ตัวเลขจากการวัดผลและประเมินตามรูปแบบบนนี้แล้ว เป็นแบบให้นักเรียนสามารถประเมินได้ด้วยตัวเองแล้ว จากการวัดผลและการประเมินผลรวมกันแล้ว ครูผู้สอนก็สามารถตัดสินใจให้เกรดได้ สรุปก็คือ

การวัดผล + การประเมินผล → การตัดสินใจ ... (อารี สุทธิพันธุ์, 2546 : สัมภาษณ์)

ในบทความเรื่อง “แนวการเรียนการสอนจิตรกรรม” อารี สุทธิพันธุ์ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผลวิชาจิตรกรรมว่า ก่อนประเมินผลครูและนักเรียนต้องตกลงในปัญหาต่างๆ ร่วมกันและกำหนดรูปแบบร่วมกัน โดยกำหนดประเด็นที่จะวัดเฉพาะรูปแบบ 3 หัวข้อ คือ รูปแบบ บริเวณว่าง และกรรมวิธีเกณฑ์ในการวัดผู้สอนอาจจะตั้งเกณฑ์ต่างกันไป อาจจะให้ผู้เรียนทดลองวัดผลงานของตนเอง หรือวัดผลของเพื่อนร่วมชั้น นอกจากนี้แล้วควรจัดให้มีการสัมมนาผลงานของผู้เรียนเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการวัดผลประเมินผลวิชาจิตรกรรม ดังข้อความว่า

... เมื่อครูและนักเรียนตกลงกันในปัญหาต่างๆ ตามความคิดร่วมกันและกำหนดรูปแบบร่วมกันแล้วส่วนหนึ่งที่เป็นปัญหามากและมีส่วนสร้าง เจตนาดีก็คือการประเมินผล ซึ่งหมายถึงการทำความเข้าใจว่าผู้เรียนมีความเจริญงอกงามทางด้านการกระทำและทางความคิดมากน้อยเพียงใด และทั้งยังเป็นกำลังใจสำหรับผู้เรียนที่จะเรียนในชั้นสูงๆ ต่อไปได้

การประเมินผลเป็นหน้าที่ของผู้สอนที่จะกำหนดตัวที่จะวัดได้ต่างๆ กัน หรือกำหนดความคิดต่างๆ กัน ถ้าเรากำหนดประเด็นที่จะวัดเฉพาะรูปแบบ 3 ประเด็นเราก็อาจจะทำเป็นตารางประเมินผลได้ดังต่อไปนี้

ด้านที่ประเมิน		5	4	3	2	1
รูปแบบ	1. ใหม่ แปลก					
	2. รู้โดยเร็ว					
	3. จากกล้องจุลทรรศน์					
	4. เคลื่อนไหว					
	5. ทุกด้าน เวียนหัว พรว้า					
บริเวณว่าง	6. เปอร์สเปคตีฟ					
	7. บังกันทับกัน					
	8. น้ำหนักตัดกัน					
	9. สร้างเส้น					
กรรมวิธี	10. รอยแปรง					
	11. หยดไหล					
	12. เกลีย					
	13. ปะติด					
	14. อื่นๆ					
	15. การจัดภาพ					

จำนวนภาพ ความเรียบร้อย

เกณฑ์ในการประเมินผลนี้ ผู้สอนอาจจะตั้งเกณฑ์ในการวัดต่างกันออกไปความที่ตกลง เมื่อกำหนดกฎเกณฑ์ได้แล้วก็ทำเป็นแบบ อาจจะให้ผู้เรียนได้ทดลองวัดผลงานของตนเองหรือวัดผลงานของเพื่อนบ้างก็ได้ และสิ่งหนึ่งในการประเมินผลที่อยากจะเสนอแนะก็คือ การสัมมนาของผู้เรียนทั้งหมด

การมอบหมายให้ทำงานหรือแก้ปัญหาได้ไปแล้ว ควรได้ฟังความคิดเห็นของผู้เรียนที่ถ่ายทอดเป็นรูปแบบไปแล้วด้วย ในการสัมมนาจะช่วยให้สนองความประสงค์ดังกล่าว ผู้สอนควรกำหนดขั้นตอนและต้องคอยเตือน ให้ผู้เรียนนึกเสมอว่าการสัมมนาไม่ใช่เป็นการแก้ตัว หรือเป็นการประจานความคิดของคนอื่นแต่เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบและเป็นการเตรียมผู้เรียนให้สามารถชี้แจงเกี่ยวกับผลงานบ้างเล็กๆ น้อยๆ ในฐานะที่จะเป็นผู้ทำในวิชาจิตรกรรมนี้... (แนวการเรียนการสอนจิตรกรรม. 2535 : 125 - 126)

แนวความคิดเกี่ยวกับ การวัดผลและการประเมินผลการเรียนการสอนศิลปศึกษามีจำนวน 2 บทความ คือการวัดผลทัศนศิลปศึกษา แนวการสอนจิตรกรรม พบว่า อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวความคิดว่าการวัดผลและการประเมินผลศิลปศึกษามีความสำคัญมาก เพราะทำให้ช่วยในการศึกษาค้นคว้าวิจัยผลงานของมนุษย์ นำผลที่ได้ ปรับปรุงข้อทดสอบให้ตรงกับความมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม มีความมุ่งหมาย 3

ด้านคือ การวัดผลด้านความรู้ การวัดผลด้านทักษะ และการวัดผลด้านความรู้สึก โดยสามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้สอนและธรรมชาติของวิชา การวัดผลด้านความรู้สึกต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลได้มาก ครูและนักเรียนต้องตกลงปัญหากำหนดรูปแบบของการวัดผลร่วมกันอาจจะให้ผู้เรียนทดลองวัดผลงานของตนเองหรือวัดผลของเพื่อนร่วมชั้น ครูผู้สอนจึงควรเลือกแบบทดสอบให้เหมาะสมกับจุดประสงค์ของวิชา เพื่อให้ได้คะแนนแล้วจัดอันดับ ตามวิธีการของการวัดผล และไม่มีเครื่องมือวัดผลชนิดใดที่จะวัดความแน่นอนของศิลปะได้ เพราะศิลปะเป็นเรื่องของความชอบไม่ชอบ การวัดผลจึงต้องได้รับความร่วมมือกันหลายๆ ฝ่าย ผลของการวัดแต่ละครั้งจะเป็นผลเฉพาะของการวัดครั้งนั้นๆ เท่านั้น

นอกจากนี้อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดเพิ่มเติมเกี่ยวกับการวัดผล ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยการกำหนดกิจกรรม 6 กิจกรรม คือ การวาด การระบาย การพิมพ์ การออกแบบ และการปั้น แล้ววัดผลตามเทคนิคพื้นฐานของวัสดุแต่ละประเภท และวัดผลตามช่วงเวลาที่ใช้ในกิจกรรม แล้วเรียงจากตัวเลขมากไปน้อย จะทำให้นักเรียนสามารถประเมินผลดังต่อไปนี้ ครูผู้สอนจะเป็นผู้ประเมินผลการเรียน

ตอนที่ 2 ข้อมูลด้านบริบททางสังคมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดศิลปศึกษาของอารี สุทธิพันธุ์

อารี สุทธิพันธุ์ เกิดในปี พ.ศ.2473 ในครอบครัวที่มีบิดาเป็นข้าราชการตำรวจ มารดามีอาชีพค้าขาย ศึกษาประโยคประถมศึกษา ในปี พ.ศ.2481-2483 และมีมัธยมศึกษาในปี พ.ศ.2484-2489 ณ โรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดราชบุรี ในช่วงเวลานี้ ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ในปี พ.ศ.2475 อารี สุทธิพันธุ์จึงเริ่มซึมซับและเห็นความสำคัญของสังคมที่คนมีสิทธิเสรีภาพ จุดเริ่มต้นของทัศนคติที่ดีต่ออาชีพครูคือมีความประทับใจในบุคลิกการแต่งกายและการสอนของครูผู้สอนศิลปะชื่อ สุชาติ ปิตะโหดระ จบการศึกษาจากโรงเรียนเพาะช่าง อารี สุทธิพันธุ์ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในช่วงนี้ว่า

... อยู่มาวันหนึ่ง โรงเรียนบอกว่าจะมีอาจารย์ศิลปะประจำโรงเรียน จบ ปว.ช. จากกรุงเทพฯ พวกเราดีใจกันมาก ไม่ใช่ชั้นเดียวจะทุกชั้นเลยที่ดีใจ คอยครูศิลปะ ปรากฏว่าเป็นครูหนุ่มแต่งกายชุดสากลสีขาว สวมรองเท้า กับครูเสื้อราชปะแตนที่เคยเห็นกันจำเจ และการสอนของครูศิลปะก็ยอดเยี่ยมมาก แตกต่างกับครูอื่นๆ นี่แหละครับทำให้ผมได้รู้จักวิชาศิลปะตั้งแต่นั้นมา ... (อารี สุทธิพันธุ์. 2543 : 158)

ครูอีกท่านหนึ่งที่อารี สุทธิพันธุ์ กล่าวถึงความประทับใจ ในคำสอนคือ ครูไข บุญตาล ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติในการเรียนและเป็นแนวการสอนที่มีต่อศิษย์ในเวลาต่อมา

... ครูไข บุญตาลท่านได้ให้นักเรียนท่องจำข้อความที่ยังจดจำได้มาเป็นแนวทางในการปฏิบัติและสั่งสอนลูกศิษย์คือ ท่านให้ท่องทุกวันว่า “ตื่นนอนแต่เช้ามีด แต่งตัวให้สะอาดหมดจด ถูกต้องตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ อย่าไปสายถึงโรงเรียนให้ตั้งใจเรียน เวลาเรียนอย่าคุยกัน อย่างนั่งหลับ ให้เข้าใจฟังคำถามของครู ทุกวิชา ทุกตัว ไม่เข้าใจให้ถามครู ถามเพื่อน อย่าอาย ... (อารี สุทธิพันธุ์. 2544 : สัมภาษณ์)

จากความประทับใจในการแต่งกายและการสอนศิลปะของครู สุชาติ ปิตะโหดระ ทำให้อารี สุทธิพันธุ์ กล่าวถึง ครูศิลปะว่าควรจะต้องแต่งกายทันสมัยหรือน่าสมัย มีรสนิยมที่ดี จึงเป็นแรงบันดาลใจอีกประการหนึ่งที่ทำให้อารี สุทธิพันธุ์ รักและภูมิใจในอาชีพครู และเหตุการณ์ที่สำคัญอีกเหตุการณ์หนึ่งคือ การเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484-2488) มีผลกระทบและสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อระบบการศึกษาของ

ไทย ที่ปรับตัวไปตามสภาวะของอิทธิพลทางการเมืองระหว่างประเทศมหาอำนาจตะวันตกที่ชนะสงคราม ดังเช่นประเทศสหรัฐอเมริกาให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาสู่แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาแผนใหม่ตามแบบอย่างการศึกษาของสหรัฐอเมริกา ในแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ.2494 ประเทศไทยได้ส่งบุคลากรไปศึกษายังสหรัฐอเมริกา ในจำนวนนักเรียนทุนเหล่านี้มี ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี รวมอยู่ด้วย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง จากอนุรักษนิยมแบบตะวันตกมาเป็นแบบพัฒนาการนิยม

...อารี สุทธิพันธุ์ จบจากโรงเรียนเพาะช่างในวุฒิประโยคครูมัธยมศึกษา (ป.ม.ช.) ในปี พ.ศ.2494 แล้วทำงานบ้างเป็นครูบ้างอยู่ 3 ปี จึงเข้าศึกษาต่อที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร (พ.ศ.2498-2499) จบปริญญาการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) สาขาอาชีวศึกษา ซึ่งมีใช้ทางด้านศิลปศึกษาเพราะในตอนนั้นมีเปิดเพียง 4 สาขา คือ สาขาการประถมศึกษา สาขามัธยมศึกษา สาขาด้านการบริหาร และสาขาอาชีวศึกษา... (ประเสริฐ ศิลรัตน์. 2535 : 73)

การศึกษาในโรงเรียนเพาะช่างใน พ.ศ.2491-2495 อารี สุทธิพันธุ์ ได้เรียนศิลปะตามหลักสูตรการสอนตามแนวทางศิลปะตามหลักวิชาฝึกทักษะฝีมือทางช่างตามแนวทางของสังคมแบบอนุรักษนิยม ผสมผสานกับการเรียนศิลปะแบบประเพณี อารี สุทธิพันธุ์ จึงมีทักษะฝีมือ เมื่อมีเวลาว่างก็ไปหาประสบการณ์โดยการรับจ้างลงพื้นภาพโฆษณาหน้าโรงภาพยนตร์ ซึ่งจะเห็นได้ว่า อารี รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เพิ่มรายได้ระหว่างเรียน เห็นคุณค่าด้านเศรษฐกิจและประสบการณ์ แนวทางการปฏิบัติตนจึงเป็นประโยชน์ในการทำงานในเวลาต่อมา

ในปี พ.ศ.2495 อารี สุทธิพันธุ์ได้ทำงานเกี่ยวกับออกแบบป้ายโฆษณาและช่วยงานธุรกิจร้านโฆษณา เอส จัน ต่อมาเป็นครูสอนโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน แต่ต้องลาออกเพราะไม่สามารถห้ามปราม ไกล่เกลี่ยนักเรียนที่ชกต่อยกันได้ แสดงถึงการศึกษาโรงเรียนเพาะช่างไม่ได้ศึกษาทางด้านจิตวิทยา ชีวิตครูของอารี สุทธิพันธุ์จึงไม่ประสบความสำเร็จ และในขณะที่เรียนที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ช่วง พ.ศ.2497 - 2499 ซึ่งเป็นช่วงสำคัญของการรับเอาอิทธิพลของการศึกษาแบบพัฒนาการ โดยการศึกษาจากศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี และตำราการศึกษาที่เกี่ยวกับการศึกษาแบบพัฒนาการ

วันนี้ผมจะบรรยายก่อน 60 ปี เนื่องจากผมเรียนอยู่ที่นี้ ครูคนแรกที่สอนวิชาการศึกษา คือ ครูสาโรช บัวศรี เราเรียนอยู่ตึก 3 และตึก 2 ช่วงนั้นบุกเบิกจริงๆ มี 4 สาขา ประถม มัธยม บริหาร อาชีวะ ผมอยู่ในสาขาอาชีวะ จบ 2 ปี ได้เกรด 2.75 เก่งเหมือนกันนะ วิชาการศึกษาที่มีส่วนสำคัญมาก คือวิชาการศึกษาแบบพัฒนาการ (Progressive Education) อาจารย์สาโรชเป็นคนสอน ช่วงนั้น 2497-98 เป็นช่วงที่ศึกษารุ่นบุกเบิกสร้างองค์ความรู้ นั่นคือเมื่อเอาวิชาการศึกษามาไว้ที่นี่ คำศัพท์ต้องมาก่อน ท่านต้องบัญญัติศัพท์ อาจารย์สาโรชเข้ามาสอนก็จับขอสักเขียนบนกระดานว่า วันนี้ไปบัญญัติศัพท์มา 1 คำ คือคำว่า ประสบการณ์ อาจารย์สาโรชเป็นคนสอน...

ส่วนใหญ่พวกเราเข้ามาเรียนช่วงนั้นมีตำราอยู่เล่มเดียว คือ Foundation of Progressive Education เขียนโดย Grim ประโยคแรกที่ได้จากหนังสือเล่มนี้ บอกว่า The past is the past, the past does not contain the answers. ถอดเป็นความได้ว่า อดีตก็คืออดีต อดีตไม่มีคำตอบอ่านไปอ่านมาก็เลยมาคิดว่าใครที่เรียนอดีตก็ถกเถียงกันไป ทะเลาะกันไป อาจารย์หวน (พินธุพันธุ์) สนใจอดีตกว่าไป ทฤษฎีหวน ทฤษฎีดำรง ก็ว่ากันไปเพราะอดีตก็คืออดีต อดีตไม่มีคำตอบที่แน่นอน ประสานมิตรสอนผมไว้ 4 ประการคือ

1. คนที่เรียนประสารมิตรต้องรู้จักตนเอง มีสัจการแห่งตน Self-Delightation เป็นตัวของตัวเอง
2. ต้องมีมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation-ship) ต้องอยู่กับชาวบ้านได้ อยู่ไม่ได้ก็ไม่มีความรู้
3. ต้องสนใจเศรษฐกิจ
4. ต้องเป็นพลเมืองดี มี Spirit Respon-sibility (อารี สุทธิพันธุ์. 2534:46)

ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ผู้ซึ่งได้รับการถ่ายทอดแนวคิดด้านปรัชญาการศึกษาจาก จอห์น ดุย สู่ความคิดพื้นฐานของท่านอาจารย์อารี สุทธิพันธุ์ หล่อหลอมจนซึกหนึ่งของท่านมีวิญญาณของความเป็นครู และซึกหนึ่งมีลักษณะของความเป็นศิลปิน จากพื้นฐานดังกล่าวมีส่วนส่งผลกระทบมาถึงพวกเราอย่างเห็นได้ชัด โดยจะสังเกตได้จากการสัมผัสกับพฤติกรรมของอาจารย์ อาทิเช่น ท่านไม่เคยแสดงความโกรธ อาฆาตลูกศิษย์ของท่าน ท่านให้ความช่วยเหลือทุกเรื่อง โดยไม่ลังเลใจ ช่วยอธิบายชี้แนะ ถ้าเรื่องใดไม่กระจ่างพอ ก็จะไปหาแหล่งต้นตอของความคิดนั้นๆ จากทุกหนทุกแห่งทั่วประเทศ ถ้าหากท่านได้รับเชิญไปเป็นวิทยากร ท่านจะไปทุกแห่งทุกที่ ทุกกรณี และในทุกที่ ทุกแห่งที่ไป จะได้รับการเปิดโลกความเข้าใจศิลปะจนหมดสิ้น โดยมีกิจกรรมที่สนุกสนานง่ายต่อการปฏิบัติและมีแง่คิดฝากทิ้งท้ายไว้เสมอ (สมนึก ศิริโชติ. 2535 : 85)

ในปี พ.ศ.2501 สมาปการเมืองรัฐบาลยุค สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ปกครองอำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่ารักษาประโยชน์ของสังคม โดยการยกเลิกพรรคการเมืองและห้ามชุมนุม ปราปรามผู้รักชาติ รักประชาธิปไตย

ในขณะที่ทางด้านการศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์ ได้รับทุนจาก USOM ไปศึกษาต่อปริญญาโท สาขาจิตรศิลป์ Master of Fine Art เป็นการศึกษาทางด้านจิตรกรรม ที่มหาวิทยาลัยอินเดียนา ประเทศสหรัฐอเมริกา ในปี พ.ศ. 2502-2504 เป็นช่วงเวลาที่ศิลปะแบบแอบสแตรกเอกซ์เพรสชันนิสซึม กำลังได้รับความนิยมอย่างสูง

...หลังจบการศึกษา ก็เริ่มชีวิตการรับราชการเป็นครูสอนที่สถาบันวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตรแห่งนี้ ในปี พ.ศ.2500 ซึ่งในตอนนั้นวิชาศิลปะเป็นเพียงวิชาเลือกมิใช่วิชาบังคับ ต่อมาก็ยกระดับเป็นวิชาบังคับที่ผู้เรียนในแต่ละสาขาวิชาจะต้องเรียนเป็นวิชาพื้นฐาน คือ "วิชาความซาบซึ้งในศิลปะ" (Art Appreciation) (ประเสริฐ ศิลรัตน์. 2535 : 73)

ส่วนสิ่งที่ผมได้จากเมืองไทยในช่วง 2504 - 2508 นั้น สรุปได้ 3 ประการคือ

1. ทางด้านการศึกษา เราต้องเรียนกันหลายวิชา เช่น การแนะแนว อาจารย์ปลื้ม กุสุมา เป็นคนสอน เรียนการวัดผลทางการศึกษา ทฤษฎีทางการศึกษา ทฤษฎีอาชีวศึกษา จิตวิทยา พอมาเป็นครูสอนก็สอนวิชาจิตวิทยาด้วยประหลาดมาก

2. การด้านศิลปศึกษา บ้านเราก่อน 2500 มีการศึกษา พุทธศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา เรามีนายพินิจ ภวังครัตน์ ได้ทุน Unesco ไปศึกษาศิลปะที่แคมบรูลส์ พอมาถึงเมืองไทยโลกของเด็กก็เปลี่ยน เพราะเราเชื่อว่าเด็กนั้นมี 2 โลก โลกที่อยู่กับพ่อแม่และโลกในจินตนาการ โลกในจินตนาการนั้นจะอยู่กับเด็กไปถึงก่อนเด็กมีประจำเดือน ก่อนเด็กแตกพาน ก่อนเด็กเข้าสู่วัยรุ่น หลังจากนั้นเด็กจะเข้าสู่โลกของความเป็นจริง ทั้งโลกแห่งจินตนาการ หลักสูตรช่วงนั้นจึงเป็นการสอนศิลปะที่ Free มาก ระบายสีด้วย Figure Painting แต่ยังไม่เป็นระบบ พ.ศ.2503 สฤษดิ์ ธนะรัชต์ จัดระบบ แต่เมื่อ 2500 ผมเข้าไปช่วยเพิ่มวิชาอีกวิชาคือ หัตถศึกษา อาจารย์สุดใจ เหล่าสุนทร กับลูกศิษย์ 15 คน ได้หาทางเรื่อยมาจน 2503 สามารถเอาวิชาหัตถศึกษาใส่ในแผนการศึกษาชาติ เป็นองค์สี่ได้ แต่ทางด้านศิลปศึกษายังไม่มีใครแก้ พ.ศ.2511 จึงเริ่มแก้กันเป็นการสอนให้ เริ่มที่ตัวนักเรียน (Child Center) มิใช่เริ่มที่ครู

3. ประวัติศาสตร์ศิลป์ ผมเองภูมิใจที่ได้เรียนประวัติศาสตร์กับครูอเมริกันที่ยิ่งใหญ่มาก คนแรกคือ Henri Hope คนที่2 คือ Elbert E. Alson อีกคนคือคนที่เอาศิลปะไทยไปแสดง 3 คนที่สอนประวัติศาสตร์ในรูปของการถกเถียง ดูรูปแล้วตั้งคำถามใหม่ นักเรียนมีหน้าที่ทำให้รูปมันพูดได้ ให้สืบทอดถึงคนรุ่นหลัง

จากพื้นฐานทักษะฝีมือช่าง ผสมกับศิลปะแบบหลักวิชาจากโรงเรียนเพาะช่าง ดังนั้นความรู้ที่ได้ จึงเป็น 3 กลุ่ม การศึกษา ศิลปศึกษาและประวัติศาสตร์ศิลป์ (อารี สุทธิพันธุ์. 2534 : 49)

ความหลากหลายทางวิชาการในสังคมของวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ตามแนวปรัชญาพัฒนาการ ทำให้ อารี สุทธิพันธุ์ มีความรู้ในหลายๆ ด้าน ได้แก่ การแนะแนว การวัดผลทางการศึกษา โดยเฉพาะจิตวิทยา ได้ทำหน้าที่เป็นครูสอนด้วย ความรู้เหล่านี้คือ ได้ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการเป็นครูสอนศิลปะ ประกอบกับอิทธิพลจาก นายพินิจ ภวังครัตน์ นักเรียนทุน Unesco ไปศึกษาศิลปะที่แคมบริดจ์ นำแนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาเปลี่ยนไปจากเดิม และเชื่อว่าเด็กมี 2 โลก คือ โลกแห่งจินตนาการ และโลกแห่งความเป็นจริง จึงเกิดหลักสูตรการสอนศิลปะที่อิสระมาก ด้วยการบรรยายด้วย Figure Painting การยอมรับในวิธีการสอนของครูชาวอเมริกัน ตามแนวทางของศิลปะสมัยใหม่ในอเมริกา ทำให้อารี สุทธิพันธุ์ ผสมผสานแนวคิดของนักการศึกษาเกิดขึ้นเสนอต่อสังคม ได้เอาวิชา หัตถศึกษาใส่ในแผนการศึกษาชาติ เป็นองค์สี่ จึงพัฒนาเป็นจุดเริ่มต้นของศิลปศึกษาที่สำคัญอีกช่วงเวลาหนึ่ง ส่งผลต่อแนวคิดในการสอนของอารี สุทธิพันธุ์ ในเวลาต่อมา คือการสอบทาน สอบสวนระหว่างครูผู้สอนกับผู้เรียนอย่างท้าทายสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เกิดขึ้นในชั้นเรียนที่อารี สุทธิพันธุ์ เป็นครูสอนศิลปะ

การศึกษาของอารี สุทธิพันธุ์ในปีพ.ศ.2489-2499 แบบพัฒนาการ เชื่อในเปลี่ยนแปลงและมองชีวิตว่าเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้เสมอ อีกทั้งให้ความสำคัญกับประสบการณ์ และยังมีทัศนะแบบประชาธิปไตยโดยทั้งในและนอกห้องเรียน มีระเบียบวินัยในตนเอง ซึ่งเป็นแนวทางที่ขัดแย้งกับการศึกษาที่โรงเรียนเพาะช่างตามแบบอนุรักษนิยมแบบช่าง กระบวนการคิดใหม่ของอารี สุทธิพันธุ์ จึงเริ่มเกิดขึ้น ประกอบกับการหล่อหลอมผสมกับการศึกษาแบบพัฒนาการ จากวิทยาลัยการศึกษา ประสานมิตร ภายใต้การนำของศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ศิษย์ของ จอห์น ดิวอี้ จึงส่งผลทำให้อารี สุทธิพันธุ์ ได้รับอิทธิพลแนวคิดทางการศึกษาแบบพัฒนาการ ซึ่งเป็นฐานแนวคิดสำหรับการเรียนการสอนศิลปศึกษาในเวลาต่อมา

การชี้ชัดว่า ศิลปศึกษาเป็นเรื่องของทุกคน เป็นเรื่องของประชาชนพลเมืองในประเทศนั้นๆ ไม่ใช่เป็นเรื่องการศึกษาของกลุ่มคนอันจำกัด ข้อสำคัญ ศิลปศึกษาจะส่งผลกระทบต่อประชาชนพลเมืองที่ยาวไกล เหล่านี้คือคำประกาศของอาจารย์อารี ที่แม้จะระบุไม่ได้ชัดเจนว่ามาจากสำนักไหนอย่างเด่นชัด แต่ก็น่าประเมินในขั้นต้นได้ว่า เนื้อหาความคิดของอาจารย์อารี แม้จะไม่มี การนำเสนอเรื่องราวทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ ทฤษฎีทางด้านศิลปศึกษา ออกมาอย่างนักศิลปศึกษารุ่นหลังที่ทำการศึกษาค้นคว้าโดยตรง แต่การยอมรับแนวคิดของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) การยอมรับพื้นฐานของจิตวิทยาของเกสตัลท์ (Gestalt) การสนับสนุนพื้นฐานทางสังคมวิทยาแบบประชาธิปไตย การดองย้ำเรื่องเด็กเป็นศูนย์กลาง กระทั่งการแสดงทัศนะเชิงสนับสนุนเรื่องทฤษฎีการเรียนรู้และการแสดงออกของจูน คิง แมคฟี (June King McFee) ที่มีใช้ทฤษฎีเหมือนจริง แต่เป็นทฤษฎีปัญญา และทฤษฎีการเรียนรู้ เหล่านี้จึงน่าที่จะประมวลเป็นภาพรวมได้ว่าทางด้านศิลปศึกษาแล้ว อาจารย์อารี มีเนื้อความคิดที่จัดอยู่ในขบวนแถวของปรัชญาการศึกษาแบบพัฒนาการที่สั่นสะเทือนแนวคิดในวงการศิลปศึกษาขณะนั้นเป็นอย่างยิ่ง (อำนาจ เย็นสบาย. 2535 : 89)

วิรุณ ตั้งเจริญ (2543 : 193) ได้กล่าวถึงอิทธิพลทางความคิดของอารี สุทธิพันธุ์ ว่าการศึกษาแบบพัฒนาการนิยม (Progressivism) ของ จอห์น ดิวอี้ "Pracmatism" คือพวกปฏิบัตินิยม ถ้าเด็กจะว่ายน้ำ ต้องจับโยนลงสระน้ำ ให้อยู่ ไม่มีการสอนว่ายน้ำบนกระดานดำ เป็นไปไม่ได้ ศิลปะต้องเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ตรง จอห์น ดิวอี้ เขียนไว้ว่าศิลปะที่ไม่มีผลต่อประสบการณ์ ไม่มีผลต่อการใช้ เป็นสิ่งสูญเปล่า Progressivism เข้ามากระทบอย่างมากที่เดียวระบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Child Center) เข้ามาสู่อาจารย์อย่างมาก ครูในอดีตเป็นศูนย์กลางการสอน ความคิดระบบออกมาจากครู แต่เมื่อวิทยาลัยการศึกษานำ Progressivism มาจากตะวันตกโดยศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ถ่ายทอดมาสู่อาจารย์ และสานุศิษย์ เด็กมีสภาพเป็นศูนย์กลางมากขึ้น การศึกษาจะต้องเริ่มที่นักเรียน ไม่ว่า

ประถมศึกษา มัธยมศึกษา มหาวิทยาลัย ก็ตามที่ ซึ่งจุดแข็งอันนี้ เป็นจุดอ่อนของอาจารย์ในเวลาต่อมา ท่านให้เกียรตินักเรียนมาก จนบางครั้งถ้าผู้เรียนขาดความรับผิดชอบ ผู้เรียนก็ล้มเหลวได้เหมือนกัน

จิตวิทยาจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis) ของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ จิตใต้สำนึก การสะท้อนออกจากความเก็บกด ความเครียด การระบายความเครียด สิ่งเหล่านี้จะสะท้อนไปสู่งานศิลปะ การพูดคุย กระบวนการเรียนการสอน จะมีแนวความคิดในเชิงจิตวิเคราะห์เข้าไปเคลือบแฝงอยู่ตลอดเวลาในชีวิตของอาจารย์

เอ็กซิสตองเชียลลิสม์ (Existentialism) ของ ฌอง ปอล ซาทร์ อัลแบร์ การมูร์ เป็นจิตวิทยาที่เติบโตมากับสังคมประชาธิปไตย ความเก็บกดของมนุษย์ เสรีภาพ เสรีภาพที่ต้องรับผิดชอบนั้น ไม่ให้เสรีภาพไปกระทบกระเทือนผู้อื่น ถ้าไม่ยอมเป็นทาสก็ต้องยอมติดคุก ถ้าไม่ยอมติดคุกต้องฆ่าตัวตาย อาจารย์โฝงผาง ตรง ๆ นำทฤษฎีนี้ ความคิดเหล่านี้เข้ามาอยู่ในตัวตนตลอดเวลา อาจารย์เป็นคนเชื่อมั่นในเสรีภาพ และเอกราชหรือ "Autonomy" ของคน อธิปไตยหลักอีกด้านหนึ่ง อาจารย์เป็นคนที่ศึกษามาก ค้นคว้าเรียนรู้ตลอดเวลา ในสมองของอาจารย์มีทฤษฎีทางศิลปศึกษาอยู่มากมาย ใน 2 ส่วนนี้ จึงประสานกันเข้า และสะท้อนออกเป็นพฤติกรรมหรือทำงานศิลปะ หรือเขียนหนังสือของอาจารย์

จากการศึกษาพบว่าแนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาของอารี สุทธิพันธุ์ นั้นมีจุดเริ่มต้นจากความประทับใจในตัวครูและวิธีสอนของครูศิลปะ ชื่อ สุชาติ ปิยะไพฑะระ ที่จบการศึกษาจากโรงเรียนเพาะช่าง ทำให้อารี สุทธิพันธุ์ เริ่มสนใจเรียนศิลปะ

ปี พ.ศ. 2491-2495 อารี สุทธิพันธุ์ ได้เข้ารับการศึกษาศิลปะที่โรงเรียนเพาะช่างซึ่งมีหลักสูตรการเรียนการสอนตามแนวมหาวิทยาลัยศิลปศึกษาของญี่ปุ่น ที่ได้รับอิทธิพลจากยุโรป โดยการนำของอาจารย์จิตร บัวบุศย์ เป็นการศึกษาศิลปะหลักวิชาผสมผสานกับแบบอนุรักษนิยม ความมีเสรีภาพในการเรียนทำให้อารี สุทธิพันธุ์ มีฝีมือทางช่างและมีความแม่นยำในการเขียนภาพเป็นพื้นฐานของการทำงานศิลปะ

ปี พ.ศ. 2498-2499 อารี สุทธิพันธุ์ ได้เข้าศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชาศิลปศึกษาที่วิทยาลัยการศึกษาประสานมิตร ช่วงเวลานี้ถือว่าเป็นจุดสำคัญ เนื่องจากอารี สุทธิพันธุ์ ได้รับอิทธิพลแนวคิดจากการศึกษาแบบพัฒนาการโดยการสอนของศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี ซึ่งเป็นศิษย์ของจอห์น ดุย เป็นผู้จุดประกายทางความคิด สร้างบรรยากาศการเรียนการสอนแบบประชาธิปไตยในชั้นเรียน ครูและศิษย์สามารถถกเถียงกันด้วยเหตุผล เป็นการสอนระบบนักเรียนเป็นศูนย์กลางผสมผสานกับบรรยากาศความหลากหลายในวิชาการสาขาต่างๆ เข้ามาสู่กระบวนการคิดใหม่ที่ปรากฏชัดเจน ที่รวมตัวกันระหว่างศิลปะกับการศึกษา

ปี พ.ศ. 2502-2504 อารี สุทธิพันธุ์ ได้รับทุนจาก USOM ไปศึกษาต่อปริญญาโทสาขาวิชาจิตรศิลป์ที่มหาวิทยาลัยอินเดียนา ประเทศสหรัฐอเมริกา แม้จะศึกษาทางด้านจิตรกรรม แต่วิธีการสอนของศิลปิน แฮร์ แองเกิล ก็สร้างความประทับใจให้อารี สุทธิพันธุ์ โดยการสร้างแรงกดดัน และหาทางเสนอแนะวิธีการแก้ปัญหาให้ภายหลัง แนวปฏิบัติเช่นนี้จึงส่งผลต่อการสอนศิลปะของอารี สุทธิพันธุ์

วิธีการสอนแบบยั่วหรือการกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความตื่นตัว เตรียมพร้อมที่จะรับรู้ตลอดเวลา ดังที่ท่านอาจารย์อารีใช้สอนอยู่นั้น จึงมีผลต่อการสอนของท่าน ผู้เรียนจะได้เข้าใจและจำได้นาน เรื่องตั้ง 20 ปี ผู้เขียนยังจำมาเล่าให้ฟังได้ แต่ปัญหาที่ตามมาไม่ใช่อยู่ในห้องเรียนที่ท่านสอน หากแต่อยู่ที่ลูกศิษย์ที่ท่านสอนหลายคนนำวิธีการสอนของท่านไปใช้เพียงบางส่วน ซึ่งมีปัญหาทางด้านสติปัญญา ความรู้ ประสบการณ์ในการสอน ไหวพริบ ฯลฯ แทนที่จะนำเสนอ ดินแดนกลับกลายเป็นกวนประสาทล้วนๆ เพราะไม่มีเนื้อหาที่สอดแทรกเข้าไปในโอกาสที่ประตูแห่งการรับรู้เปิดแล้ว จึงเป็นเพียงรู้จักแต่วิธีการแห่เสื้อยืดเอาเท่านั้น หลายสถาบันจึงเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนโดยไม่เจตนา อุทาหรณ์ในข้อนี้จึงมีว่า "ถ้าจะแห่เสื้อก็ต้องรู้วิธี สบายเสื้อด้วย" อาจารย์วิรุณ ตั้งเจริญ ท่านบอกว่า "ทุกวันนี้เมื่อเจออาจารย์อารี ทุกครั้งผมก็ยังเสียวๆ อยู่เหมือนกัน ไม่รู้ว่าท่านจะมีเรื่องอะไรมากระตุ้นอีก"

การสอนแบบสาธิตเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับการเรียนการสอนภาคปฏิบัติอาจารย์อาร์ ท่านเป็นครูที่มีการเรียนการสอนตลอดทุกครั้งที่จะทำการสอน การสอนภาคปฏิบัติแต่ละครั้งจะไม่ขาดเรื่องการสอนสาธิตเช่นกัน ท่านเป็นผู้บุกเบิกการสอนภาคปฏิบัติทางด้านจิตรกรรมอย่างเป็นระบบ นับตั้งแต่การแนะนำให้ผู้จักวสออุปกรณ์ต่างๆ ที่ต้องใช้ตลอดจนคุณสมบัติและแหล่งจำหน่าย อุปกรณ์หรือสื่อการสอนของท่านที่นำมาสาธิต มีตั้งแต่ชนิดที่ดีที่สุดจากหลายๆ แหล่งจนถึงชนิดเลวที่สุดเพื่อเอาไว้เปรียบเทียบ ก่อนที่จะมีการสาธิตโดยละเอียด ทุกขั้นตอน ท่านจะเรียกว่า “สุ่มหัว” เป็นรหัสเพื่อเรียกลูกศิษย์ให้มาดูวิธีปฏิบัติ พอร์ทิส “กลับหลุม” ดังนั้นนั้น หมายความว่า การสาธิตได้สิ้นสุดลง ลูกศิษย์ทุกคนเข้าประจำที่ของตัวเองเพื่อลงมือปฏิบัติ

การสาธิตวิธีปฏิบัติโดยละเอียดทุกขั้นตอนจากประสบการณ์การสอนของท่าน ทำให้ผู้เรียนเกิดความมั่นใจในการสอนที่จะปฏิบัติด้วยตนเอง คำที่ท่านชอบใช้ให้กำลังใจลูกศิษย์อยู่เสมอว่า “อุปกรณ์ดีมีชัยไปกว่าครึ่งหนึ่ง” นั้นเป็นสัจธรรมตามที่ได้ปฏิบัติแล้ว แต่ปัญหาที่มักจะมีกับนักศึกษาศิลปะบ้านเรา โดยเฉพาะตามหัวเมืองหรือชนบทก็คือ ไม่สามารถที่จะหาซื้ออุปกรณ์อย่างได้อย่างที่ท่านแนะนำได้ ถึงแม้จะเป็นวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น เช่น สีสำหรับลงพื้น เขียนภาพสีน้ำมัน (gesso) น้ำมันลินสีด (linseed oil) หรือเทอร์เพนไทน์ (turpentine) ดังนั้น อย่างไรก็ตามวัสดุอุปกรณ์ชั้นดี ที่มีมาตรฐานทางการเขียนภาพเลย แม้วัสดุอุปกรณ์ก่อสร้างที่ใช้ในงานอาคารบ้านเรือนที่นำมาใช้แทนก็ยังหาได้ลำบาก เช่นเดียวกับกระดาษวาดเขียนธรรมดาๆ ชนิด 100 ปอนด์ หากไม่มีแจกให้นักศึกษา ก็ยังเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการเรียนการสอนปฏิบัติเช่นเดียวกัน (นิคม กุมแก้ว, 2544 : 183)

อาร์ สุทธิพันธุ์ เป็นผู้แสวงหาความรู้ใหม่อยู่เสมอ การฝึกทดลองปฏิบัติหาประสบการณ์การเรียนรู้ไปกับผู้เรียนยังคงสะท้อนให้เห็นแนวคิดแบบพัฒนาการ การพูดคุยแนวความคิดในเชิงจิต วิเคราะห์ และการระบายความเครียดสู่งานศิลปะมีความสำคัญกับจิตวิทยาวิเคราะห์ของ ชิกมัน พรอยด์ ที่สะท้อนความเก็บกดและการรักในเสรีภาพของมนุษย์ที่ไม่ให้ผลสะท้อนผู้อื่นก็สะท้อนให้เห็นถึงจิตวิทยาทางสังคมของประชาธิปไตย เอ็กซิสตรอง เรียลลิสซึม ของ ฌอง พอล ซาทร์ วิลแบร์ การบูร์ นับเป็นอิทธิพลต่อแนวความคิด ประกอบกับการรับเอาทฤษฎีการเรียนรู้ ทฤษฎีทางด้านศิลปศึกษานับสุนทฤษฎีการเรียนรู้และการแสดงออกของ จูน คิง แมคฟี การผสมผสานความคิดทั้งทฤษฎีทางศิลปะ ปรัชญา จิตวิทยา และความรักเสรีภาพแบบประชาธิปไตย ล้วนแต่มีอิทธิพลทางความคิดของอาร์ สุทธิพันธุ์ ทั้งสิ้น

อิทธิพลและผลกระทบที่มีต่อวงวิชาการในสถาบันการศึกษา จากการผลิตสร้างบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้ออกไปเป็นครูสอนศิลปศึกษาโดยตรง จากการสร้างผลงานทางด้านวิชาการที่เป็นหนังสือ แบบเรียน บทความและอื่นๆ ตลอดมานับแต่ปี พ.ศ.2513 ที่บัณฑิตทางการศึกษาวิชาเอกศิลปศึกษาจบการศึกษา และแยกย้ายกันเข้ารับราชการในสถาบันการศึกษาระดับต่าง ๆ ทั้งประถม มัธยม อุดมศึกษา ในสถาบันวิทยาลัยครู หรือโรงเรียนอาชีวศึกษาและการช่าง ทำให้ในวงการศึกษาล้วนมีคณาจารย์วิชาเอกศิลปศึกษาประสานมิตร แทรกปนเข้าไป ประกอบกับในยุคต้นที่เริ่มเปิดเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษา ซึ่งอาจารย์อาร์ สุทธิพันธุ์ ได้สอนวิชาความซาบซึ้งในศิลปะเป็นวิชาบังคับ ผู้เรียนในวิชาเอกอื่น ๆ ล้วนรับเอาแนวคิดทางวิชาการด้านศิลปะด้านพื้นฐานไป และเมื่อเปิดรับนักศึกษาภาคสมทบในปี 2512 ผู้ที่มีงานประจำอยู่แล้วก็มาเรียนในเชิงวิชาการด้านศิลปะจากท่าน ทำให้ทัศนคติทางการศึกษาทางการศึกษาวิชาศิลปะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ที่วิชาศิลปะสอนโดยครูช่าง หรือครูที่เป็นศิลปิน

หากมองในแง่ของการตลาด ผลงานทางวิชาการด้านศิลปศึกษาในสถาบันการศึกษา ล้วนถูกบุคลากรจากสถาบันวิทยาลัยวิชาการศึกษายึดพื้นที่เป็นส่วน และในแง่ของวงวิชาการด้านหนังสือก็ล้วนอยู่ใต้เอื้อมมือของนักวิชาการด้านศิลปะจากสถาบันแห่งนี้เป็นส่วนใหญ่ นับแต่อาจารย์อาร์ สุทธิพันธุ์ ตลอดจนลูกศิษย์ที่ดำเนินตามแนวทางของท่านในลักษณะของครูและนักวิชาการด้านการศึกษา และเมื่อแบบเรียน หนังสือ ตำราทางศิลปะส่วนใหญ่ที่สร้างขึ้น เผยแพร่โดยนักวิชาการกลุ่มเดียวกัน อำนาจและอิทธิพลในวงวิชาการด้านสถาบันการศึกษา จึงอยู่ภายใต้อิทธิพลแนวคิดที่เป็นลักษณะของประสานมิตรเสียเป็นส่วนใหญ่

ผลกระทบที่มีต่อสถาบันการสอนวิชาศิลปะด้วยการที่ปรากฏ คือ ครูผู้สอนในสถาบันศิลปะเดิม มักมุ่งเน้นแนวทางในการผลิตช่างสร้างศิลปินก็เริ่มปรับตัวหันมาจับงานทางด้านวิชาการอีกทางหนึ่ง เพื่อเป็นการชี้ให้เห็นถึง

ศักยภาพของบุคคลและโฆษณาสถาบันให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปอีกทางหนึ่ง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าขณะนี้ในช่วงของการทำสงครามเพื่อสร้างศรัทธาจากมหาชน และเป็นการแย่งชิงผู้เรียนของสถาบันแต่ละสถาบันในเชิงเศรษฐกิจ และการค้าทางด้านตลาดวิชาที่อาจารย์อริ ผู้มองการณ์ไกลได้ก้าวล้ำสถาบันอื่น ๆ ในเชิงวิชาการไปก้าวหน้านานมาแล้ว และมีลูกศิษย์ที่แพร่ปกป้อนอยู่ในสถาบันการศึกษาอื่นเป็นตัวสืบทอดมรดกทางความคิดในทางวิชาการนี้ (ประเสริฐ ศิลรัตน์. 2535 : 75-76)

อิทธิพลและผลกระทบที่มีต่อกลุ่มวงการศึกษาศิลปะนอกสถาบันการศึกษา แต่เดิมกลุ่มวงการศึกษาศิลปะนอกสถาบันการศึกษาอันประกอบด้วยกลุ่มศิลปินและผู้สนใจในศิลปะ ล้วนได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของมหาวิทยาลัยที่มุ่งผลิตช่างสร้างศิลปินเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมองเห็นศิลปะเป็นของทิพย์ของพรสวรรค์ที่ยากต่อการเข้าถึงได้ และจำกัดตัวเองไม่ลงมือคลุกคลีกับประชาชนผู้คนทั่วไป

แต่เมื่อผลงานทางวิชาการของ อารี สุทธิพันธุ์ และกลุ่มคณะจากสถาบันการศึกษา ประสานมิตรที่พยายามชี้ให้เห็นถึงแนวคิดที่ว่าศิลปะเป็นพื้นฐานการแสดงออกของแต่ละบุคคล โดยเริ่มจากหนังสือ “ศิลปะศึกษา” (ปีพ.ศ.2515) เป็นต้นมา ตลอดจนรวมทั้งข้อเขียนบทความการอบรมสัมมนา และการอภิปรายร่วมระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ และการสอนศิลปะศึกษาในสถาบันการศึกษาระดับต่าง ๆ ให้เกิดทัศนคติใหม่ต่อวิชาศิลปะ

เหล่านี้ล้วนทำให้ผู้คนในสังคมเริ่มมองเห็นศิลปะเป็นสิ่งที่ติดดิน ไม่ใช่ของสูงส่งดังที่คิด ดังที่เคยได้รับการปลูกฝังมาแต่ครั้งอดีต ทำให้กลุ่มผู้บริโภคนศิลปะเริ่มมากขึ้น และกลุ่มผู้สนใจศึกษาเรียนรู้นอกสถาบันการศึกษาก็มากขึ้น ศิลปินที่เลิกลอยในอดีตรื้อเริ่มลงสัมผัสกับผู้คน โดยเพียรพยายามสร้างความเข้าใจให้คนทั่วไปรู้จักตน และผลงานการแสดงออกในทางศิลปะของตน เหล่านี้ล้วนอาจกล่าวได้ว่าเป็นผลมาจากการเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการด้านศิลปะ การสอนและสร้างทัศนคติใหม่เกี่ยวกับศิลปะในวงการศิลปะศึกษา จากผู้ที่เป็นครูทางด้านศิลปศึกษานับตั้งแต่อาจารย์ สุทธิพันธุ์ ตลอดจนไปถึงครูที่จบจากสถาบันการศึกษาทางศิลปะที่รู้จักกันในนามว่า “ประสานมิตร” ประเสริฐ ศิลรัตน์ (2535 : 76)

กระแสของสังคมข่าวยากหมากแพง สงครามโลกครั้งที่ 2 การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ความกลัว ๆ กลัว ๆ ของอาจารย์นั้น จะเหลียวดูก่อนว่าลูกศิษย์จะเอาอย่างไร แล้วอาจารย์ก็มักไปร่วมแบบผลุบ ๆ โผล่ ๆ เดียวก็โผล่ไปเขียนรูปคนประท้วง ฉลาด วรฉัตร เดียวก็โผล่ไปทางโน้นที แล้วก็กลับมาตั้งป้อมปรึกษา อาจารย์ให้ความใกล้ชิดกับลูกศิษย์มาก สิ่งที่ผมมองอาจารย์ในฐานะเป็นคนใกล้ชิดคนหนึ่ง ราวฐานเหล่านี้ได้หล่อหลอมให้อาจารย์เป็นเช่นนั้น ได้สร้างสรรคงานเหล่านี้ แต่จุดเด่นที่จะขอย้ำคืออาจารย์เป็นคนที่มีความตั้งใจตั้งแต่ผมเข้ามาเรียนจนถึงวันนี้อาจารย์มีอายุ 65 ปี มีพลังมากมาย ยิ่งอายุมากยิ่งพลังมาก เป็นสิ่งดีหรือไม่ดีนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง (วิรุณ ตั้งเจริญ 2543 : 195-196)

สรุปได้ว่า แนวคิดของอารี สุทธิพันธุ์ ได้ส่งผลกระทบจากงานวิชาการที่มีต่อวงการศิลปะและวงการศิลปะศึกษา โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มราชการในสถาบันการศึกษาซึ่ง อารี สุทธิพันธุ์ ให้สร้างแนวความคิดโดยการสอนวิชาช่างซึ่งในศิลปะเป็นวิชาบังคับ ให้ผู้เรียนในวิชาอื่น ๆ ทำให้ทัศนคติของผู้เรียนในวิชาศิลปะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ส่วนอิทธิพลและผลกระทบที่มีต่อวงการศิลปะนอกสถาบันการศึกษา อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดทางศิลปะเป็นพื้นฐานของการแสดงออกแต่ละบุคคล โดยเริ่มต้นจากหนังสือศิลปะศึกษา การเขียนบทความ การอบรมสัมมนาและการอภิปราย ทำให้เกิดทัศนคติใหม่ต่อวิชาศิลปะ จึงสรุปได้ว่าแนวคิดของอารี สุทธิพันธุ์ มีอิทธิพลต่อทัศนคติใหม่ในวิชาศิลปะ และเป็นรากฐานทางศิลปะศึกษาที่สำคัญในสังคม

ความขัดแย้ง

แต่ถ้าย้อนไปในอดีต เมื่อครั้งสถาบันการศึกษาทางด้านศิลปะยังไม่มากมายเช่นปัจจุบัน เมื่อครั้งวงการวิชาการทางด้านศิลปะยังมีนักวิชาการที่แท้จริงเพียงไม่กี่คน ชื่อของอารี สุทธิพันธุ์ ย่อมเป็นที่รู้จักกันดีของคนในวงการศึกษาศิลปะและวงการศิลปะตลอดจนศิลปินทั่วไป ทั้งนี้เนื่องจากท่านเป็นนักวิชาการทางด้านศิลปะยุคแรก ๆ ที่พยายามบุกเบิกและผลักดันให้งานวิชาการทางด้านศิลปะและศิลปะศึกษาเป็นที่ยอมรับกันของบุคคลผู้เกี่ยวข้องกับศิลปะในยุคนั้น

โดยอาจกล่าวได้ว่า เป็นนักต่อสู้เพื่อวงวิชาการด้านศิลปะ ให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่มศิลปิน ผู้สอนศิลปะและประชาชน ที่ติดยึดอยู่ในทัศนคติทางศิลปะอย่างฝังหัวในค่านิยมเก่าแก่ตนเอง “อารี สุทธิพันธุ์” จึงเป็นที่รู้จักกันในฐานะ นักวิชาการผู้แหกคอกไปจากวงการศิลปะในสมัยนั้น หรืออีกมุมหนึ่งก็คือผู้ขวางโลก (ประเสริฐ ศิลรัตน์. 2534 : 71)

อารี สุทธิพันธุ์ เป็นนักวิชาการที่บุกเบิกความคิดทางศิลปะและศิลปะศึกษาด้วยการปลุกกระดมทำลายความคิดเดิมเพื่อสร้างความคิดใหม่ แล้วยังให้เกิดขึ้นในสังคมศิลปะและศิลปะศึกษา โดยการสอบสวนความคิดของผู้มีบทบาททางศิลปะในสังคมเสนอแนวความคิด ปลุกกระดมแก่ผู้เรียนต่อการแสดงออกในสิทธิเสรีภาพทางการเมือง การศึกษา โดยการเขียนบทความเผยแพร่ เรียกร้องสิทธิจากผู้อำนวยการทางการเมือง โดยเฉพาะการเรียกร้องในหน้าที่ บทบาทของความเป็นครูที่ต้องการสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตย ด้วยการเขียนบทความเผยแพร่ดังต่อไปนี้

ในระบบสังคมประชาธิปไตย ที่เรากำลังเผชิญอยู่ขณะนี้ ย่อมต้องการความยุติธรรม ความร่วมมือและความเห็นอกเห็นใจกัน ตามสิทธิและเสรีภาพจากหลายฝ่ายในสังคม และขณะเดียวกันก็ต้องการบุคคลที่เหมาะสมกับระบบนั้นเป็นผู้มีความคิดริเริ่ม รู้จักเฝ้าตามตั้งปัญหา มีความกระตือรือร้นที่จะหาทางดำเนินการแก้ไข ตามระบบที่ยอมรับกัน เมื่อความเจริญก้าวหน้าต่อสังคมส่วนรวม ถ้าหากว่าระบบไม่เหมาะสม บุคคลไม่รู้จักสิทธิเสรีภาพไม่รู้จักหน้าที่ของตน ไม่มีความรับผิดชอบ ปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ ก็จะเกิดขึ้นเสมอไม่มีที่สิ้นสุด

กรณีครูโรงเรียนราษฎร์ถูกไล่ออกเป็นจำนวนมาก เป็นเรื่องเกิดจากความไม่เข้าใจกัน และหาทางทำความเข้าใจไม่ได้ ระหว่างผู้จัดการหรือครูใหญ่ฝ่ายหนึ่งกับครูโรงเรียนราษฎร์ที่ถูกไล่ออกอีกฝ่ายหนึ่ง อันแสดงให้เห็นถึงความไม่กลมกลืนกันของระบบและบุคคลรวมถึงสิทธิและหน้าที่ของบุคคลที่มีผลประโยชน์ร่วมกันด้วย

เมื่อเป็นเช่นนั้นกระทรวงศึกษาธิการจะต้องเข้าร่วมมือช่วยเหลือทันที จะหลบหลีก โยกย้าย บ่ายเบี่ยง หรือโอนความรับผิดชอบให้แก่ฝ่ายใดไม่ได้ การบ่ายเบี่ยงประวิงเวลาในระยะหน้าสิ่วหน้าขวาน อันเป็นช่วงเวลาของการแสวงหาความยุติธรรมในสังคมนั้น ย่อมไม่ช่วยให้ลดความตึงเครียด กลับจะช่วยให้เพิ่มความขัดแย้งมากขึ้น และถ้ากระทรวงศึกษาธิการไม่ลงมือทำอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป จะไม่ตำหนิว่ากระทรวงศึกษาธิการไม่รู้จักหน้าที่ ก็ไม่รู้จักสรรเสริญอย่างใด จึงจะสามมกับการกระทำครั้งนี้ จนกระทั่งศูนย์พิทักษ์สิทธิครูแห่งประเทศไทยเห็นความสำคัญและร่วมดำเนินการช่วยเหลืออย่างเต็มที่ดังข้อเรียกร้องต่อกระทรวงศึกษาธิการเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2517

ถ้าจะลองพิจารณาความเป็นมาของความขัดแย้งของครูโรงเรียนราษฎร์กับกระทรวงศึกษาธิการครั้งนี้ อาจจะตั้งเป็นข้อสังเกตได้ 2 ประการใหญ่ ๆ คือ

ประการแรก เป็นผลอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนับตั้งแต่ 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นมา ซึ่งทำให้สภาพสังคมและฐานะทางเศรษฐกิจของสังคมส่วนใหญ่ต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

ประการที่สอง เกี่ยวกับบุคคลผู้บริหาร ระบบการศึกษาของประเทศ คือ ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการโดยตรง

ในด้านการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่กระทบกระเทือนสภาพสังคมและเศรษฐกิจนั้น เป็นเรื่องของความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ซึ่งเป็นที่คาดกันไว้ว่าเมื่อรัฐบาลชุดจอมพลถนอม กิตติขจร ขอลาออกเมื่อ 14 ตุลาคม 2516 ประชาชนส่วนใหญ่ตั้งความหวังว่าจะได้เป็นคณะรัฐบาลชุดใหม่ หลังจากที่คณะรัฐบาลชุดพระราชทานเลือกบุคคลเข้ามาร่วมบริหารประเทศ ตรงกันข้าม รัฐบาลชุดใหม่ได้สัญญากับประชาชนว่าจะประกาศใช้รัฐธรรมนูญภายใน 6 เดือน มีบุคคลที่เคยร่วมกับรัฐบาลชุดก่อนหลายปีร่วมกับรัฐบาลชุดก่อนหลายท่าน ซึ่งรวมถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และรัฐมนตรีช่วยว่าการด้วย ส่วนใหญ่แล้วเป็นรัฐบาลผสมมากกว่าที่จะใหม่จริง ๆ ดังนั้นการบริหารประเทศของรัฐบาลชุดนี้จึงมีความล่าช้า ไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงโดยเชิงการเมือง การบริหารเป็นเพียงความพยายาม ผสมผสานรอยต่อเท่านั้น (อารี สุทธิพันธุ์ : ม.ป.ป.)

ดังนั้น สิ่งที่น่าสนใจที่ศึกษาที่ผ่านมาการเรียนในวิชาต่าง ๆ ที่อาจารย์อารีสอน จึงต่างล้วนต้องเผชิญหน้ากับบรรยากาศการสอนที่ปลูกเร้า ทำทลาย ไล่บี้อาคิดผู้เรียนทำลายความเชื่อที่มีอยู่แบบศรัทธาฝังหัว สอบสวนความคิดของผู้มีบทบาททางศิลปะในสังคมอย่างไม่หวาดหวั่น จากนั้นจึงเสนอสิ่งใหม่ เหตุผลใหม่เข้าแทน ซึ่งบางคนก็รับไม่ได้ บางคนก็รับได้ บางคนจบไปแล้วจึงรับได้ (ก็มี) ข้อสำคัญสาระความคิดที่อาจารย์อารีมอบให้กับผู้เรียน ถ้าเป็นเรื่องการเมือง ก็ต้องแลกหมัดกับผู้นำรัฐเผด็จการทหารยุคถนอม-ประภาส ด้วยการปลุกกระดมในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพในการแสดงออกอยู่เสมอ เช่น ถ้อยคำที่นำมาจากวอลแตร์ อาจารย์อารีได้นำมาสร้างสำนึกให้กับนิสิตศิลปศึกษาได้อย่างสมบรรยากาศ

“แม้ว่าข้าพเจ้าจะไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่ท่านพูด แต่ข้าพเจ้าก็จะสู้จนตัวตาย เพื่อให้ท่านได้พูด” ไม่เพียงแต่เท่านั้น ในกรณีอื่น ๆ เมื่อมีโอกาส อาจารย์อารีก็จะพยายามปลูกฝังในเรื่องสิทธิเสรีภาพ ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยตลอดเวลา แต่เมื่อครั้งพูดถึงเรื่องศิลปะ สิ่งที่อาจารย์อารีกระทำเป็นนิสิตก็คือการต่อต้านความคิดทางศิลปะแบบอนุรักษนิยม และความคิดทางศิลปะแบบศิลปะตามหลักวิชาซึ่งคำประกาศสิทธิ์หนึ่งที่อาจารย์อารี นำมาจากหนังสือ *Le Figaro* ของพวกฟิวเจอริสซึมที่ว่า เผาพิพิธภัณฑ (Burn the Museum) ทดน้ำในคลองเวนิส (Drain the canal of Venice) ทำลายแสงจันทร์ (Let's kill the moon light) นั้นช่างดุเดือดรุนแรง และถือเป็นการประกาศจุดยืนของการสนับสนุนศิลปะสมัยใหม่ ซึ่งถือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมประชาธิปไตยอย่างชัดเจน (อำนาจ เย็นสบาย. 2535 : 90)

ความขัดแย้งทางความคิด ที่ปรากฏในผลงานการวิจารณ์ของวงการทัศนศิลป์ในเรื่องศิลปะตามหลักวิชา กับศิลปะสมัยใหม่นั้น หากจะกล่าวให้ถึงที่สุดแล้วก็คือ เป็นความขัดแย้งระหว่างความคิดที่เกิดขึ้นในโลกตะวันตกด้วยกันเอง แต่เป็นตะวันตกยุคเก่าที่กำลังเสื่อมสลาย กับตะวันตกยุคใหม่ที่กำลังเข้ามามีบทบาททดแทน ซึ่งในฐานะของประเทศไทย ที่มีประวัติศาสตร์ความผูกพันกับสังคมโลกตะวันตกมาโดยตลอด จึงส่งผลทำให้ศิลปะตามหลักวิชา ภายใต้การนำของศิลป พีระศรี กับศิลปะสมัยใหม่ ภายใต้การเคลื่อนไหวของอารี สุทธิพันธุ์ จึงเป็นเรื่องที่มีอาจหลักในการเผชิญหน้าและความขัดแย้งไปได้ แม้ความขัดแย้งนั้นจะเกิดขึ้นอย่างชัดเจนภายหลังจากการมรณกรรมของศิลป พีระศรีไปแล้วก็ตาม แต่จากการที่อารี สุทธิพันธุ์ มีเงื่อนไขส่วนตัวที่มีลักษณะพิเศษหลายประการ นับตั้งแต่การมีประสบการณ์ในศิลปะประเพณีศิลปะตามหลักวิชา รวมทั้งได้รับประสบการณ์ตรงกับการศึกษาศิลปะสมัยใหม่ ประกอบกับการได้รับแนวความคิดทางการศึกษาแบบพัฒนาการ ความเป็นอิสระที่ไม่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับศิลป พีระศรี และสถาบัน การมีความสามารถพิเศษในการถ่ายทอดความคิด ในผลงานการเขียนด้านวิชาการอย่างเป็นขั้นตอน และรอบด้าน ทั้งด้านทฤษฎี ทั้งด้านการปฏิบัติ โอกาสในการจัดตั้งกลุ่มความคิดใหม่ โดยอาศัยสถาบันการศึกษาที่ปลอดอิทธิพลจากด้านศิลปะตามหลักวิชา ความกล้าที่จะเสนอความคิด และการสร้างคนเพื่อการแพร่ขยายความคิดใหม่ ที่แตกต่างไปจากเดิม เหล่านี้จึงส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในลักษณะความคิดตัวแทนขึ้นหลายครั้งหลายครา จนสามารถกล่าวได้ว่า การหมกมุ่นบทบาทของการเป็นผู้นำทางความคิดศิลปะแบบศิลปะ ตามหลักวิชา ในประเทศไทยนั้น แนวความคิดของศิลปะสมัยใหม่ถือว่าเป็นตัวแปรที่สำคัญในประวัติศาสตร์ศิลปะที่ยากจะปฏิเสธได้ (อำนาจ เย็นสบาย. 2533 : 293)

กระแสความเปลี่ยนแปลงตรงนี้อาจารย์เติบโตขึ้นมาผมว่ามีประเด็นอะไรบางอย่างที่น่าสนใจ ระหว่างคนหนึ่งเติบโตขึ้นมาแล้วเจอเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงตรงนั้นพวกเราเรียนจิตวิทยาจิตวิเคราะห์ก็ทราบดีว่า ในช่วงวัยเด็กจนกระทั่งถึง 5 ขวบ 7 ขวบ มีผลต่อพฤติกรรมอันยาวนานของบุคคลนั้น อาจารย์เรียนที่ราชบุรี โรงเรียนเบญจมราชูทิศ เป็นช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ข้างยากมากแพง คงมีประเด็นของการปรับพฤติกรรมหลายอย่างเข้ามาสู่พฤติกรรมของอาจารย์แน่นอน

ท่านเข้ามาเรียนเพาะช่าง อาจารย์เป็นเด็กคือของโรงเรียนเพาะช่าง อาจารย์พูดตลอดเวลาว่า “ผมเป็นคนที่เขาเปลวไฟจากโรงเรียนเพาะช่าง แต่ไม่เอาเข้าจากโรงเรียนเพาะช่าง” ทั้ง ๆ ที่ก็เคารพรักเพาะช่าง ประเด็นการขัดแย้งในเรื่องของวิธีการของโรงเรียนเพาะช่างจะสะท้อนออกมาตลอดเวลา (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2543 : 191)

ความขัดแย้งของแนวคิดทางศิลปะ ประเพณี ศิลปะหลักวิชาที่โรงเรียนเพาะช่าง แม้นอารี สุทธิพันธุ์ จะกล่าวว่า “ผมเป็นคนที่เอาแปลวไฟจากโรงเรียนเพาะช่าง แต่ไม่เอาซี้ถ้าจากโรงเรียนเพาะช่าง” ย่อมแสดงให้เห็นถึงแนวคิดจากการศึกษาดารานแบบพิพัฒนาการ ดังข้อความว่าอดีต คืออดีต อดีตไม่มีคำตอบ จากหนังสือ Foundation of Progressive Education เป็นการนำเสนอแนวคิดเพื่อให้มีการพัฒนาให้เกิดแนวคิดใหม่ในสังคม

ช่วงชีวิตของอารี สุทธิพันธุ์ ได้ผ่านร้อนผ่านหนาวของเหตุการณ์ทางการเมืองทั้งในประเทศไทยเอง และนอกประเทศ มีโอกาสได้ร่วมรู้สึกกับความทุกข์ยากของผู้อื่น อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนับครั้งไม่ถ้วน เหตุการณ์บางครั้งกระทบกระเทือนใจสุดจะทนทาน ทำให้อาจารย์อารี สุทธิพันธุ์ ต้องหยุดยั้งการสร้างภาพสวย ๆ งาม ๆ ของรูปผู้หญิงและดอกไม้ไว้ชั่วคราว หันกลับมาจับพู่กันสร้างภาพสะท้อนความรู้สึกต่อเหตุการณ์ทางการเมืองในช่วงเวลาหนึ่ง เช่น สะท้อนความรู้สึกต่อเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และเหตุการณ์หลังปี 2516 ภายใต้การนำของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร นายกรัฐมนตรีประมาณ พ.ศ.25149-2520 และอีกเหตุการณ์หนึ่งคือ การสู้รบในประเทศเขมรและเวียดนาม ซึ่งมีการฆ่าแบบล้างเผ่าพันธุ์ชาวเขมร เป็นเหตุการณ์ที่ทำให้อารี สุทธิพันธุ์ มองดูด้วยความรังเกียจ ช่วยอะไรใครไม่ได้แม้แต่คนเดียว เมื่อความกดดันจิตใจถึงที่สุด ท่านได้ระบายความรู้สึกออกมาเป็นภาพเขียนหรือ จิตรกรรมได้อย่างงดงาม โดยมีการพลิกแพลงการถ่ายทอดเรื่องราวออกมาอย่างแยบยล ถ้าไม่ถามท่านก็จะไม่ทราบถึงความคิดความรู้สึกของท่าน เช่น

ภาพชุดคนชกมวย ระบายด้วยสีน้ำมัน เป็นภาพการต่อสู้กันด้วยลีลาของมวยไทยของนักชกสองคน

ภาพชุดรวมเกียรติ เน้นภาพยักษ์ต่อสู้กับลิงชาวเขาใจว่าจะเป็นทศกัณฐ์ต่อสู้กับหนุมารเป็นภาพจับคล้ายลีลาของโขน

เรื่องราวทั้งสองเรื่องดังกล่าวนั้น เป็นการสะท้อนความรู้สึกที่อยากจะทำอะไรสักอย่างที่รุนแรง เพื่อปกป้องศักดิ์ศรีของคนไทยที่รักเสรีภาพ รักประชาธิปไตย แต่รัฐบาลขณะนั้นจำกัดสิ่งนี้ไว้

ภาพชุดต่อมาคือภาพชุดผู้ยากไร้ชาวเขมร ชาวเวียดนาม ที่ได้รับความเดือดร้อนอย่างแสนสาหัส จากผู้นำทางการเมือง มีการรบราฆ่าฟันกันตายราวกับผักปลา (ทวีเกียรติ ไชยงยศ. 2535 : 83)

เมื่อศิลปะหลักวิชาเสนอการเขียนภาพคนและสัตว์ด้วยการศึกษากายวิภาค (Anatomy) เขียนจากในออกนอก (Inside out) อารี สุทธิพันธุ์ ต่อด้านการสอนกายวิภาคด้วยการสอนแบบนอกเข้าใน (Out – side in) เมื่อศิลปะหลักวิชาฝึกฝนควรอิงด้วยการตั้งกำหนดระเบียบวินัยเขียนให้เหมือน อารี สุทธิพันธุ์ เสนอบทเรียนด้วยวิธีอิสระหรือวิธีธรรมชาติ เมื่ออดีตระบายสีน้ำมันกันมาอย่างไร้ระบบ อารี สุทธิพันธุ์ เสนอระบบ เอ. เอส. (A.S. System) ขึ้นมา ฯลฯ (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2543 : 188-189)

จากแนวคิดความขัดแย้งทางศิลปะแบบหลักวิชา อารี เสนอทางเลือกใหม่ในการสอนศิลปะสมัยใหม่จาก แนวคิดเดิม การเขียนภาพ “inside out” ที่เขียนข้างในออกมาข้างนอก เสนอแนวคิดการสอนข้างนอกเข้าไปข้างใน “Outside in” เสนอการสอนสีน้ำแบบกระบวนการระบบอารี สุทธิพันธุ์ (A.S. System) ที่ไม่ต้องเริ่มจากรูปทรงเหมือนแบบเดิม แต่ใช้กระบวนการที่ดี ย่อมสร้างสรรค์ได้กว้างและหลากหลาย

แนวคิดในกระบวนการเรียนการสอนศิลปะของอารี สุทธิพันธุ์ มีพื้นฐานมาจากการศึกษาแบบพิพัฒนาการ โดยการนำเสนอ ค้นคว้า ทดลอง แล้วหาทฤษฎีมารองรับ วิเคราะห์ปัญหาเป็นรายบุคคล การเป็นครูต้องเตรียมการสอน ทบทวนแล้วนำมาพิมพ์จะได้เป็นผลงานทางวิชาการไปสู่การพัฒนาวิชาชีพ อารี สุทธิพันธุ์ กล่าวในปาฐกถาพิเศษใจความว่า

“...ผมอยากจะทำทุกอย่างไม่ให้พลาดว่า ความรู้ที่แท้จริงนั้นได้มาจากการทดลองจริง หรือฝรั่งเรียกว่า Experimental Research ความรู้ที่ได้จากการทดลองจริงดีที่สุด ความรู้ที่สอบมาต้องสอบทาน เหมือนพุทธเจ้าสอนไว้ อย่าเชื่อที่เขาบอก ให้เชื่อตัวเอง

ถ้าถามต่อมาว่าแล้วมีวิธีสอนอย่างไร ก็มีวิธีวิเคราะห์กรณี (Case Study) แต่ละปัญหาแต่ละบุคคล และวิธีสอนแนวคิด แล้วเอาแนวคิดมาใช้คนนี้อะไรดีเอามาแล้วทดลอง ตัวนี้ไม่เห็นด้วยทดลองแรกๆเอาทฤษฎีความรู้สึกมาใช้ ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ถ้าคนสร้างรูปแล้วมีความรู้สึก คนดูจะได้รับความรู้สึกนั้น เหมือนกับตุลาคะที่จริงใจ นางเอกร้องไห้ คนดูก็ร้องไห้ด้วย เชื่อย่างนั้น ผมก็เอาอย่างนั้นมาจัดเป็นวิธีฝึกให้ตาและมือสัมพันธ์กันก็เอา Contour Drawing มาเป็นวิชาสัมผัส ตอนนั้นก็สับสนสับสน ช่วงที่ทำอยู่ต่อไปนี่ก็ต้องพัฒนาวิชาชีพของท่าน ด้วยการเรียน C.P. เป็น C7 C8 C9 ท่านสอนโปรดเตรียมการสอน จะเตรียมก่อนเตรียมหลังเป็นปัญหาเหมือนกัน อาจารย์ทางการศึกษาอาจจะบอกให้ทำก่อน ถ้าทำก่อนแล้วไม่สอนตามบันทึกจะทำอย่างไร ฉะนั้นท่านคิดดูจะทำก่อนทำหลัง แต่ขอให้มีบันทึกการสอน หลังจากบันทึกแล้วเอามาพิมพ์หนึ่งทบทวนดู แล้วรวบรวมเข้าท่านก็จะได้นั่งสื่อ 1 เล่ม แล้วหนังสือนั้นก็จะเป็นเครื่องพัฒนาวิชาชีพของท่าน...” (อารี สุทธิพันธ์ 2534 : 47 - 48)

สำหรับกระบวนการเรียนการสอนเพื่อสร้างมนุษย์ของอารี สุทธิพันธ์จึงมีความสัมพันธ์กับปรัชญา แนวคิด บุคลิกภาพของอาจารย์จนอาจแยกออกจากกันได้ ซึ่งพอจะสรุปลักษณะเด่นการสอนของอารีสุทธิพันธ์ ได้ดังนี้คือ

1. สอนให้เป็นผู้แสวงหา คือให้เป็นคนสนใจใฝ่รู้ในวิทยาการต่างๆ และวิทยาการทางศิลปะอย่างลึกซึ้ง โดยจากการอ่านหนังสือ ตำรา ฯลฯ หรือแม้แต่การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างเพื่อน อาจารย์ บุคคลอื่นๆ
 2. สอนให้เป็นผู้รักคิด มิใช่เป็นเพียงผู้ที่ยอมรับข้อมูลข่าวสาร ความรู้เท่านั้น แต่ต้องสามารถขบคิด พิจารณา ไตร่ตรอง ตรวจสอบหาข้อเท็จจริงโดยอาศัยประสบการณ์และสติปัญญา นอกจากนั้นวิธีคิดจะต้องคิดหลายแง่หลายมุม ไม่ยึดติดอยู่กับความคิดใดความคิดหนึ่งเท่านั้น
 3. สอนให้เป็นผู้สืบสวนสอบสวน นั่นคืออย่าเชื่อสิ่งใดก่อนที่จะพิสูจน์ด้วยตนเองแม้ว่าจะเป็นข้อมูลทางวิชาการ เรื่องราวที่ผ่านมาในชีวิตประจำวัน ผู้เรียนจะต้องสามารถสอบถามหาข้อเท็จจริงด้วยภูมิปัญญาของตนเองอย่าเชื่อเพราะมีอำนาจใดๆบังคับขู่เข็ญ อย่าเชื่อเพราะเขาอาวุโสกว่า
 4. สอนให้เป็นผู้รักใฝ่รู้ นับว่าเป็นมิติใหม่ในวงการศิลปะ ซึ่งโดยมากการเรียนการสอนมักจะจำกัดบทบาทผู้เรียนเป็นผู้รับ ขอมเชื่อฟังคำสั่งสอน และควรเป็นคนว่านอนสอนง่าย แต่วิธีการสอนของอารี สุทธิพันธ์ กลับถือว่าการใฝ่รู้ทางความคิด ทางวิชาการ เป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ ซึ่งนอกจากจะช่วยให้ผู้เรียนเป็นผู้รักคิดแล้ว ยังช่วยพัฒนาในการแสดงออกทั้งด้านการสื่อสารและการควบคุมอาจารย์
 5. สอนให้เป็นผู้ปฏิบัติ ซึ่งเป็นบทพิสูจน์สำคัญของความเป็นมนุษย์ เพราะมนุษย์ในทัศนะของอารีสุทธิพันธ์ จะต้องเป็นผู้ที่คิดได้และปฏิบัติได้ การเรียนการสอนจึงแฝงด้วยกิจกรรมที่ต้องลงมือลงมือตลอดเวลา ทั้งประสบการณ์ตรง ประสบการณ์ทางอ้อมที่อาจารย์พยายามจัดสถานการณ์ให้กระบวนการเรียนมีกิจกรรมปฏิบัติสอดแทรกเสมอ ศิษย์ศิลปะประสานมิตรจึงได้ชื่อว่าเป็นนักบุกเบิกที่สำคัญ
 6. สอนให้เป็นผู้รักมนุษยนิยม คือไม่เป็นผู้หลงตัวเองและเหยียดย่ำผู้อื่น ต้องสามารถอยู่ร่วมสังคมกับผู้อื่นได้ และต้องรู้เท่าทันทั้งปัจจุบัน และอนาคต ดำรงเอกลักษณ์ของตนเอง ตลอดจนแสวงหาสิ่งที่ดีงามแก่ชีวิตตนและสังคม
- ทั้งหกประการนี้เป็นสาระสำคัญที่มองเห็นในกระบวนการพัฒนามนุษย์ของอารี สุทธิพันธ์ ที่เพียบพร้อมสั่งสอนศิษย์รุ่นแล้วรุ่นเล่า นับว่าอาจารย์ได้สร้างคุณประโยชน์แก่ลูกศิษย์ และวงการศึกษาไทยที่มีอาจจะลืมได้ (ผดุงพรหมมูล, 2534 : 69-70)

นอกจากนี้กระบวนการเรียนการสอนของอารี สุทธิพันธ์ จะมีความสัมพันธ์กับปรัชญา แนวคิด แล้ว อารี สุทธิพันธ์ สอนให้มนุษย์เป็นผู้แสวงหา สอนให้เป็นผู้รักคิด รอบคอบ สอนให้เป็นผู้ใฝ่รู้ สอนให้เป็นผู้ปฏิบัติ สอนให้เป็นผู้รักมนุษยนิยม เหล่านี้ล้วนมีรากฐานมาจากปรัชญาการศึกษาพัฒนาการ ซึ่งสาระสำคัญคือ อารี สุทธิพันธ์ ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนการสอน เพื่อสร้างและพัฒนามนุษย์ เพื่อสร้างประโยชน์ให้กับสังคม

สมนึก ศรีโชติ. (2525 : 86) กล่าวถึงบทบาทด้านการสอนของอารี สุทธิพันธุ์ ว่าเป็นผู้นำแนวคิดใหม่ทางด้านศิลปศึกษา โดยการปลูกเร้าให้เกิดความคิดในเชิงปฏิบัติเปลี่ยนแปลง สนับสนุน ลองทำในสิ่งแปลกใหม่ มีความสอดคล้องกับหลักการศึกษแบบพัฒนาการ คือ การศึกษาจะสอนให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ในชีวิต สามารถดำรงอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาดังในข้อความว่า

...ท่านมีบุคลิกที่กระตือรือร้น ปลูกเร้าให้เกิดความคิดในเชิงปฏิบัติเปลี่ยนแปลง ไม่ยึดเกาะกับความคิดใด ความคิดหนึ่ง ชอบระดมความคิด สนับสนุนลองทำในสิ่งแปลกใหม่ แม้ว่าจะไม่แน่ใจว่ามันจะเกิดอะไรขึ้น เพื่อฝึกให้รู้จักค้นหาความเป็นตัวเอง นอกจากนั้นยังเสนอวิธีสอนหลากหลายให้พวกเราได้พบ ได้สัมผัส โดยเฉพาะการสอนแบบสืบสวน สอบสวน โดยเน้นการปฏิบัติมากกว่าปริยัติ ท่านจะพูดอยู่เสมอว่า "Pragma" หรือไม่ ซึ่งก็หมายความว่า มันทำได้ปฏิบัติได้จริง ๆ หรือมีประโยชน์หรือไม่ ทำให้เห็นว่าท่านมักจะชอบสาริตให้ดูอยู่เสมอ และในระหว่างที่สาริตก็จะพูดกระตุ้นปลูกเร้าผู้เรียนอยู่ตลอดเวลา คล้ายพฤติกรรมของนักเรียนขายความคิด ที่สำคัญไปกว่านั้นคือ ท่านเน้นการทำงานอย่างมีขั้นตอนเป็นระบบโดยพยายามใช้ความไม่มีระบบเป็นตัวเปรียบเทียบอยู่เสมอโดยเฉพาะการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การวิพากษ์วิจารณ์ การระดมความคิดทั้งหลายมันเปิดหรือทั้งเอาไว้เป็นการบ้านเสมอ โดยเชื่อว่า ไม่มีอะไรหรือความคิดใดๆในโลกนี้จะสมบูรณ์และจบสิ้น ทุกสิ่งทุกอย่างมีความเหมาะสมในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น แล้วก็จะแปรเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขต่าง ๆ ทุกอย่างไม่มีผิดไม่มีเสีย ไม่จบสิ้น ไม่มีนิรันดร์ (สมนึก ศรีโชติ. 2525:86)

แนวคิดในการนำเสนอในกระบวนการเรียนการสอนของอารี สุทธิพันธุ์ ในการค้นคว้าทฤษฎีที่สร้างความขัดแย้ง โดยการนำทฤษฎีการเรียนรู้ของนักจิตวิทยากลุ่มเกสตัลท์ ที่ถือว่าส่วนรวมสำคัญกว่าส่วนย่อย ทวีเกียรติ ไชยยาศ ได้นำไปทำการค้นคว้าวิจัยการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ในการวาดภาพของคนกลุ่มที่เรียนด้วยวิธีการสอนแบบนอกเข้าใน และวิธีสอนแบบในออกนอก พบว่าวิธีสอนทั้งสองวิธีไม่แตกต่างกัน แต่ก็ได้ค้นพบการเรียนการสอนแนวใหม่เกิดขึ้นอีกวิธีหนึ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาศิลปะ

ทวีเกียรติ ไชยยาศ. (2532 : 33,36,71) คำว่า "การวาดภาพคนแบบในออกนอก" (Inside – out method) และ "การวาดภาพคนแบบออกนอกเข้าใน" (Outside – in method) เป็นคำที่อารี สุทธิพันธุ์ นักการศึกษาศิลปะที่สำคัญของประเทศไทยได้คิดใช้คำนี้ขึ้น โดยท่านให้ความหมายดังนี้

การวาดภาพคนแบบในออกนอก (Inside – out method) หมายถึงกระบวนการวาดภาพคนโดยเริ่มวาดตั้งแต่กระดูก กล้ามเนื้อ และผิวหนังที่ทำให้เห็นรูปทรงภายนอก หรือเป็นการวาดภาพจากส่วนน้อยไปหาส่วนรวม ถ้าเปรียบเทียบกับกระบวนการการเรียนรู้คือ การเรียนรู้จากส่วนย่อยไปหาส่วนรวม (inductive method) นั่นเอง ส่วนการวาดภาพคนแบบออกนอกเข้าใน (Outside – in method) หมายถึง กระบวนการวาดภาพคนโดยเริ่มปฏิบัติจากภายนอก คือ การร่างภาพคนเหลี่ยมก่อน แล้วจึงปรับปรุงเป็นกล้ามเนื้อรูปร่างของคนภายหลัง หรืออาจจะเรียกว่าเป็นการวาดการส่วนรวมไปหาส่วนย่อย คล้ายกับทฤษฎีการเรียนรู้ของนักจิตวิทยากลุ่มเกสตัลท์ (gesta' theory) ที่ถือว่า "ส่วนรวมสำคัญกว่าส่วนย่อย"

ผดุง พรมมูล. (2535 : 68-69) กล่าวถึงกระบวนการเรียนการสอนเพื่อสร้างมนุษย์ ของอารี สุทธิพันธุ์ ไว้ว่า กระบวนการที่ใช้ในการสอน การพัฒนาลูกศิษย์รุ่นแล้วรุ่นเล่า ล้วนลุ่มลึกซึ่งในชั้นเชิงองค์ความรู้ที่ทันสมัยที่อารีและคณะเลือกเฟ้นตลอดจนสรรค์สร้างขึ้นมาเป็นบทเรียนที่ทำทนาย ยั่ว และล้าสมัยในเชิงรุกอย่างไม่น่าเชื่อ การบวนการเรียนการสอนของอารี สุทธิพันธุ์ ถ้าศึกษาวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งจะพบว่า ไม่ใช่การสอนหนังสือ ไม่ใช่การสอนทักษะวาดภาพระบายสี ไม่ใช่การสอนให้เป็นคนที่เชื่อ และไม่ใช่อสอนวิชาอย่างที่ทำตามๆ กันแต่อาจารย์อารี สอนความเป็นคนที่ให้เป็นนักคิด นักปฏิบัติ นักการศึกษาศิลปะไปพร้อม ๆ กัน

ความเป็นครูและความเป็นนักปรัชญาที่คลุกเคล้าอยู่ในจิตวิญญาณของอารี สุทธิพันธุ์ ได้เพิ่มรสชาติเข้มข้นในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรทุกด้าน ไม่ต่างกับนักปรัชญาเมธีสอนศิษย์ เพราะวิธีสอนของอาจารย์อารีชั่วโม่งแล้วชั่วโม่งเล่า วันแล้ววันเล่า จะแฝงไว้ด้วยปรัชญา ความคิดพร้อมๆ กับการยั่วให้ลูกศิษย์โต้แย้ง ถกเถียง เพราะอาจารย์เชื่อว่า “เมื่อไหร่ผู้เรียนและผู้สอนมีความขัดแย้งกันเมื่อนั้นปัญหาย่อมเกิด”

จากรากฐานความคิดเช่นนี้อาจารย์อารี จึงมีวิธีสอนที่สอดคล้องกับหลักกาลามสูตรคืออย่าเชื่อสิ่งที่ยังบอกต่อกันมา อย่าเชื่อตามตำรา อย่าเชื่อเพราะผู้บอกเป็นครู ฯลฯ ด้วยเหตุนี้ตลอดเวลาของการเรียนการสอน จึงสร้างความปั่นป่วนทางความคิดให้แก่ลูกศิษย์อย่างยิ่ง ทฤษฎี หลักการทางศิลปะทั้งตะวันตก ตะวันออก หรือของสำนักใดก็ตามจะถูกอาจารย์นำมาวิเคราะห์ ซ้ำและ และชี้จุดต่อของงุ้มความคิดนั้นๆ หลายครั้งที่ลูกศิษย์เกิดความสับสนไม่แน่ใจ และท้ายสุดก็ต้องสอบสวนหาข้อเท็จจริง ซึ่งอาจารย์มักกล่าวอยู่เสมอว่า “การขัดแย้งทางความคิดมีรากฐานมาจากเหตุผลการขัดแย้งทางความรู้ซึ่งมีรากฐานมาจากอารมณ์” แสดงถึงความรักที่จะโต้แย้งอย่างมีเหตุผลนั่นเอง

ชั่วโม่งเรียนใดที่เจียบเหงา สงบนิ่ง ดูเหมือนจะไม่ใช้การสอนของอารี สุทธิพันธุ์ อาจารย์จึงได้เชื่อว่าการพัฒนามนุษย์ เพื่อที่จะออกไปปรับใช้ในสังคมหลายรูปแบบ ภารกิจสำคัญก็คือทวนกระแสแนวคิดศิลปะแบบผูกขาด และบุกเบิกวิทยาการศิลปะ ให้รู้หน้าอย่างไม่หยุดยั้งเพื่อพัฒนาชีวิต สังคมให้ดีขึ้นลูกศิษย์ของอาจารย์รุ่นแล้วรุ่นเล่าได้กระจายกันไปปฏิบัติภารกิจตามสถาบันการศึกษาต่างๆ หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะในวงการศึกษานั้นศิษย์ศิลปะประสานมิตร มีบทบาทต่อการพัฒนาเปลี่ยนแปลงศิลปศึกษาให้เจริญงอกงามขึ้นอาจารย์อารี เคยพูดเปรียบเปรยว่า “ลูกศิษย์ที่จบออกไปคือเทียนที่ไปจุดสว่างตามที่ต่าง ๆ ลักวันหนึ่งแสงสว่างจากเปลวเทียนก็จะโชติช่วงทั่วแผ่นดินไทย”

จุดเด่นของอารี สุทธิพันธุ์อีกประการหนึ่งคือ ความเป็นนักประชาธิปไตยที่รักเสรีภาพ อิสระภาพเหนือสิ่งอื่นใด อาจารย์จึงเป็นผู้ที่เคารพความคิดเห็นของเพื่อนมนุษย์ ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นคนแปลกหน้า หรือลูกศิษย์ที่ต่ออายุโสดว่าก็ตามเห็นได้จากการทำงานหรือเมื่อมีการตัดสินใจอาจารย์อารีจะเปิดโอกาสให้สมาชิกถกเถียงเพื่อหาเหตุผลและทางเลือกรวมถึงการตัดสินใจด้วย ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้ได้ปลูกฝังให้ลูกศิษย์เกิดความเชื่อมั่นในทุกๆ สถานการณ์ ที่ปรากฏเด่นชัดคือ ลูกศิษย์ของอาจารย์อารีจะต้องเป็นนักวิพากษ์วิจารณ์ นักโต้แย้งจนเกิดคำรำลือกันว่า “ศิษย์ศิลปะประสานมิตรพูดเก่งทุกคน”

เหนือสิ่งอื่นใดอาจารย์อารี สุทธิพันธุ์เป็นคนรักเสรีภาพ โดยเฉพาะเสรีภาพทางความคิด และถือว่าเสรีภาพยิ่งใหญ่ สำหรับมนุษย์ การกดขี่ทางความคิด หรือไม่ว่าเป็นการกดขี่ในรูปแบบใดก็ตามดูจะเป็นปรปักษ์กับความคิดของอาจารย์ทั้งสิ้น วิธีการสอนให้ลูกศิษย์รู้จักคุณค่าของเสรีภาพ อิสระภาพ อาจารย์จะพยายามปลุกความคิดของลูกศิษย์ให้หลุดพ้นกรอบจากพันธนาการต่างๆ และแสวงหาสัจจะของชีวิตที่แท้จริง ครั้งหนึ่งอาจารย์ได้อ่านบทกวีของคาลิล ยิบราน ให้ลูกศิษย์ฟังอย่างจับใจว่า “มีคนบอกฉันว่าถ้าเห็นทาสกำลังหลับอยู่ จงอย่าปลุกเขาเพื่อให้เขาได้ฝันถึงอิสรภาพ แต่ถ้าฉันเห็นทาสกำลังหลับอยู่ ฉันจะปลุกเขาเพื่ออธิบายต่อเขาว่า อิสรภาพแท้จริงคืออะไร” (ผดุงพรหมมูล. 2535 : 68-69)

วิธีการสอนแบบยั่วหรือการกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความตื่นตัว เตรียมพร้อมที่จะรับรู้ตลอดเวลา ดังที่ท่านอาจารย์อารีใช้สอนอยู่นั้น จึงมีผลต่อการสอนของท่าน ผู้เรียนจะได้เข้าใจดีและจำได้นาน เรื่องตั้ง 20 ปี ผู้เขียนยังจำมาเล่าให้ฟังได้ แต่ปัญหาที่ตามมาไม่ใช่อยู่ในห้องเรียนที่ท่านสอน หากแต่อยู่ที่ลูกศิษย์ที่ท่านสอนหลายคนนำวิธีการสอนของท่านไปใช้เพียงบางส่วน ซึ่งมีปัญหาทางด้านสติปัญญา ความรู้ ประสบการณ์ในการสอน ไหวพริบ ฯลฯ แทนที่จะน่าสนใจ ตื่นเต้นกลับกลายเป็นกวนประสาทล้วนๆ เพราะไม่มีเนื้อหาที่สอดแทรกเข้าไปในโอกาสที่ประตูแห่งการรับรู้เปิดอยู่แล้ว จึงเป็นเพียงรู้จักแต่วิธีการเหยื่อเสียย้าเอาเท่านั้น หลายสถาบันจึงเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนโดยไม่เจตนา อุทาหรณ์ในข้อนี้จึงมีว่า “ถ้าจะเหยื่อเสียก็ต้องรู้วิธีสยบเสียด้วย” อาจารย์วิรุณ ตั้งเจริญ ท่านบอกว่า “ทุกวันนี้เมื่อเจออาจารย์อารี ทุกครั้งผมก็ยังเสียวๆ อยู่เหมือนกัน ไม่รู้ว่าท่านจะมีเรื่องอะไรมากระตุ้นอีก”

การสอนแบบสาริตเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับการเรียนการสอนภาคปฏิบัติอาจารย์อารี ท่านเป็นครูที่มีการเรียนการสอนตลอดทุกครั้งที่จะทำการสอน การสอนภาคปฏิบัติแต่ละครั้งจะไม่ขาดเรื่องการสาริตเช่นกัน ท่านเป็นผู้บุกเบิกการสอนภาคปฏิบัติทางด้านจิตรกรรมอย่างเป็นระบบ นับตั้งแต่การแนะนำให้รู้จักวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่ต้องใช้ ตลอดจนคุณสมบัติและแหล่งจำหน่าย อุปกรณ์หรือสื่อการสอนของท่านที่นำมาสาริต มีตั้งแต่ชนิดที่ดีที่สุดจาก

หลายๆ แหล่งจนถึงชนิดเหลวที่สุดเพื่อเอาไว้เปรียบเทียบ ก่อนที่จะมีการสาธิตโดยละเอียด ทุกขั้นตอน ท่านจะเรียกว่า “สุ่มหิ้ว” เป็นรหัสเพื่อเรียกลูกศิษย์ให้มาดูวิธีปฏิบัติ พอร์ทิส “กลับหลุม” ดั่งขั้นนั้น หมายความว่า การสาธิตได้สิ้นสุดลง ลูกศิษย์ทุกคนเข้าประจำที่ของตัวเองเพื่อลงมือปฏิบัติ

การสาธิตวิธีปฏิบัติโดยละเอียดทุกขั้นตอนจากประสบการณ์การสอนของท่าน ทำให้ผู้เรียนเกิดความมั่นใจในการสอนที่จะปฏิบัติด้วยตนเอง คำที่ท่านชอบใช้ให้กำลังลูกศิษย์อยู่เสมอว่า “อุปกรณ์ได้มีชัยไปแล้วครึ่งหนึ่ง” นั่นเป็นสัญชาตญาณที่ได้ปฏิบัติแล้ว แต่ปัญหาที่มักจะมีกับนักศึกษาศิลปะบ้านเรา โดยเฉพาะตามหัวเมืองหรือชนบทก็คือ ไม่สามารถที่จะหาซื้ออุปกรณ์อย่างต้อยๆ ที่ท่านแนะนำได้ ถึงแม้จะเป็นวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น เช่น สีสำหรับลงพื้น เขียนภาพสีน้ำมัน (gesso) น้ำมันลินสีด (linseed oil) หรือเทอร์เพนไทน์ (turpentine) ดังนั้น อย่างไรก็ตามวัสดุอุปกรณ์ขั้นต้น ที่มีมาตรฐานทางการเขียนภาพเลย แม้วัสดุอุปกรณ์ก่อสร้างที่ใช้ในงานอาคารบ้านเรือนที่ท่านนำมาใช้แทนก็ยังหาได้ลำบาก เช่นเดียวกับกระดาษวาดเขียนธรรมดาๆ ชนิด 100 ปอนด์ หากไม่มีแจกให้นักศึกษา ก็ยังเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการเรียนการสอนปฏิบัติเช่นเดียวกัน (นิคม กุ่มแก้ว, 2544 : 183)

การวิจารณ์หลังการปฏิบัติงานเสร็จแล้ว ช่วยให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นที่จะปรับปรุงผลงานของตนเอง ผู้เรียนบางรายอาจมีประสบการณ์ในการสร้างงานศิลปะมาบ้างแล้ว อาจรับไม่ได้กับการวิจารณ์ และพยายามจะหาเหตุผลมาเพื่อสนับสนุนผลงานของตนเอง บางรายหายหน้าไปช่วงหนึ่งเลยก็มี ซึ่งจริงๆ ก็ “ลึงลือก” หรือเข้าทางของอาจารย์เลย ที่พยายามช่วยให้ผู้เรียนได้แสดงออกซึ่งแนวความคิดของตนเอง หากผู้เรียนไม่เข้าใจก็จะกลายเป็นว่าอาจารย์จ้องจับผิดหรือล้าเอียงวิจารณ์แต่ผลงานของตน บางคนมีความอหังการในฐานะของตนที่ตนในวงการศิลปะยกย่อง ใครจะต้องหรือวิจารณ์ไม่ได้ จึงเป็นปัญหาหนึ่งกับศิลปินไทย หลายคนที่ย้ายไปจากวงการ หรือ “ถึงทางตัน” เนื่องจากไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเลย อาจารย์อาร์ ทานจึงพยายามตรวจสอบผู้เรียนว่ามีความรู้ความเข้าใจในศิลปะจริงหรือไม่ หากเข้าใจแล้วท่านก็ “เออ ใช้ได้” หากไม่เข้าใจท่านก็ต้องให้ “มองย้อนหลัง” คือทบทวนและสอบสวนความรู้กันใหม่

การให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินผลงานของตนเองเป็นการสอนให้ผู้เรียนรู้จักการวิจารณ์ผลงานตามหัวข้อที่ท่านกำหนดไว้ว่า ผู้เรียนได้สร้างสรรค์ผลงานผ่านกระบวนการและตามเงื่อนไขต่างๆ แล้ว ผู้เรียนจะประเมินผลงานของตนเองว่าได้รับระดับเท่าใด ดังที่ท่านมักจะเขียนไว้เป็นข้อสุดท้ายในแบบประเมินผลว่า ผู้เรียนคาดหวังว่าจะได้เกรดระดับใด ตามเงื่อนไขที่ผู้เรียนประเมินมาเป็นข้อๆ ซึ่งข้อต่างๆ ก็นิยมประเมินไปตามความจืดจางของภาพของตัวเอง พอถึงข้อสุดท้ายผู้เรียนมักจะลืมเงื่อนไขทั้งหมด ส่วนใหญ่จะคาดหวังว่าได้เกรด A หรือ B ซึ่งบ่งบอกถึงความสำเร็จในเกรดจนลืมเงื่อนไขต่างๆ ที่ได้บันทึกไว้ในแบบประเมิน หลายคนผิดหวังเมื่อผลการเรียนออกมาไม่ตรงกับที่คาดหวังไว้ เพราะผู้เรียนลืมเงื่อนไขต่างๆ ที่จะต้องสอดคล้องกันดังเช่นผลการเรียนวิชาปฏิบัติจิตรกรรม ระหว่างรุ่น 1 และรุ่น 2 ของสาขาวิชาทัศนศิลป์: ศิลปะสมัยใหม่ ซึ่งผู้เขียนอยู่รุ่น 2 พอวิจารณ์งานเสร็จ “เออดี ส่วนใหญ่งานดีกว่ารุ่น 1” รุ่น 1 ได้เกรด A 4 คน รุ่น 2 ดีกว่า แต่ไม่มีใครได้ A เลยซักคนเดียว จึงสรุปได้ว่าสถานการณ์ สิ่งแวดล้อม และเงื่อนไขแต่ละช่วงเวลาแตกต่างกัน เพราะฉะนั้นระดับคะแนนจึงแตกต่างกันด้วย (นิคม กุ่มแก้ว, 2544 : 184-186)

ตามหลักการยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแล้ว ไม่เพียงแต่จะต้องเตรียมความพร้อมเฉพาะผู้เรียนเท่านั้น อาจารย์อาร์ ทานยังเสนอว่าความพร้อมด้านครูผู้สอน เพื่อนร่วมงานและผู้ปกครอง ก็ถือเป็นความพร้อมพื้นฐานที่จะต้องทำความเข้าใจให้ตรงกันให้ได้ ครูผู้สอนอาจจะเป็นผู้เชี่ยวชาญในวิชานั้นๆ แต่ไม่รู้วิธีสอน ผู้ปกครองต้องเข้าใจและยอมรับพฤติกรรมของนักเรียน นักศึกษาที่เปลี่ยนไป ลูกหลานอาจจะแสดงความคิดเห็นที่เป็นการขัดคอ และประท้วงในบางอย่าง จึงต้องทำความเข้าใจให้เข้าใจกันทั้ง 3 ฝ่าย ดังนั้นการยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (child center) เป็นสิ่งที่อาจารย์อาร์ ทานเสนออยู่เสมอ ถึงแม้ท่านจะเกษียณอายุราชการไปจนจะครบ 1 รอบแล้ว แต่ท่านยังเป็นคนทันสมัยอยู่เสมอ ตาม พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำลังจะเป็นรูปธรรม ด้วยการส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนตามความถนัด และความชอบของแต่ละสื่อและความชอบของแต่ละสื่อ เช่น คนถนัดหรือชอบสีน้ำก็จับกลุ่มหนึ่ง คนที่ชอบสีน้ำมันก็จัดกลุ่มตามความถนัด ปฏิบัติงานตามความต้องการภายในขอบเขตที่หลักสูตรกำหนดของ

แต่ละภาคเรียน สิ่งเหล่านี้ล้วนบ่งบอกถึงความเป็นครูที่มุ่งมั่นที่จะพัฒนาการเรียนการสอนให้แก่วงการศิลปะของบ้านเรา (นิคม กุมแก้ว. 2544 : 187-188)

ในชั้นเรียนอาจารย์ไม่เคยคุยกับพวกเราเรื่องการศึกษาโดยตรง อาจจะเป็นว่าเป็นนักศึกษายังไม่ถึงเวลาต้องมารับรู้เรื่องเหล่านี้ แต่เมื่อเวลาผ่านไปเราได้พบข้อเขียนและได้ฟังการบรรยายทางวิชาการ จึงได้พบแนวคิดอาจารย์เกี่ยวกับการศึกษาศิลปกรรมที่สัมพันธ์กับปรัชญาการศึกษาสากลและของชาติได้อย่างกลมกลืน อาจารย์กล่าวถึงรายวิชาศิลปศึกษาว่าควรจัดให้นักเรียนทุกคน (art for all) โดยไม่หวังว่าเขาจะต้องเป็นศิลปิน (art for special one) และถือว่าวิชาศิลปศึกษาเป็นวิชาสามัญคล้ายกับวิชาสามัญทั่วไป แนวคิดหลังดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงมุมมองด้านการศึกษาที่พัฒนาเด็กให้มีความสมดุลในการเรียนรู้ เพื่อให้เป็นคนที่มีบุคลิกพร้อม ทั้งในด้านวิชาการที่มุ่งความรู้ทางสติปัญญา ในขณะที่เดียวกันก็ควรเรียนรู้เท่าทันอารมณ์ของตน มีจินตนาการและมีความสุขในชีวิต อาจารย์ย้ำว่าศิลปะเป็นศาสตร์แห่งความรู้สึก (emotion science) เราควรพัฒนาการรับรู้ของตนเองให้เป็นผู้มีสำนึกที่ดี ฉลาดในการแสดงออกทางอารมณ์ อาจารย์กล่าวเปรียบเทียบความรู้ทั้งสองแนวนี้ว่าเป็นธรรมชาติของความรู้ (the nature of knowledge) ซึ่งสามารถแยกให้เห็นชัดเจนดังนี้คือ ความรู้เชิงปริมาณ และความรู้เชิงคุณภาพ

เมื่อจะเสกถึงการพัฒนาการศึกษาในห้องเรียน อาจารย์เคยให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะสมัยใหม่ว่า ควรให้เด็กเป็นศูนย์กลาง (child center) ครูควรมีวิธีการสอนทั้งแบบสารัตถ์ และการบรรยายร่วมกัน จะช่วยให้เด็กเข้าใจ และแก้ปัญหาต่างๆได้ เมื่อถึงคราวที่ต้องปฏิรูปการเรียนการสอน อาจารย์ย้ำว่าเด็กต้องเป็นศูนย์กลาง โดยเสนอว่า "...การสอนให้ทันหลักสูตรนั้น ต้องคำนึงว่าใครทัน นักศึกษาหรือว่าผู้สอน เราจะเริ่มที่นักเรียนหรือตัวท่านเอง" แนวคิดเหล่านี้กล่าวไว้ตั้งแต่ราวปี พ.ศ. 2523 ปัจจุบันก็ยังคงทันสมัยและกล่าวถึงในวงการศึกษาตลอดเวลา (ศักดิ์ชัย เกียรติดิณากิน. 2544 : 169 - 171)

งานการสอน อาจารย์จะใช้กลวิธีที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการตื่นตัวต่อการเรียนอยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่เฉื่อยชา ซึมเศร้า ต่อการเรียน อาจารย์จะจ้องมองผ่านแว่นตาการอบสีว่าจะกระตุ้นการตื่นตัวด้วยวิธีการที่แปลก เช่น พุดเสียงดัง หมำจำได้ว่าวิชาสัมมนาจิตกรรม 1 ที่ศึกษาเทคนิคกลวิธีรวมถึงวัสดุอุปกรณ์จิตรกรรมสีน้ำ ชั่วโมงแรกที่เข้ามาสอนดูอาจารย์จริงจัง กวาดสายตาไปรอบๆพร้อมวาดเสียงไปยังเพื่อนๆภายในชั้นเรียนอย่างไม่สนใจใยดี พอสรุปได้ความว่า "โดยเฉพาะที่มีเรียนรู้นี้จะโด่งดังจะทำงานอะไรมาบ้าง รุ่งนี้ไม่ธรรมดา แสบๆกันทั้งนั้น" เลือกเปล่งเสียงสูงบ้างต่ำบ้างสลับกันก็สงบลง จากร้อนครุ่นกลับมาเป็นเยือกเย็น ส่วนผมมาจากต่างจังหวัดก็ตกใจเพียงแต่คิดว่าทำไมอาจารย์วันนี้อารมณ์ไม่ดี วันนี้ท่านอาจารย์ดูสีหน้าไม่รับแขก และที่พูดความแปรปรวนก็สงบลง ติดตามมาด้วยคำอธิบายรายวิชาที่ท่านสอน รวมถึงแผนปฏิบัติงานการเรียนตลอดเทอมการศึกษาว่าต้องมีวัสดุอุปกรณ์อะไรบ้าง และแผนการศึกษาจะมีปฏิบัติทั้งในและนอกสถานที่ พุดง่ายๆก็คือช่วงแรกๆฝีมือยังไม่เข้าที่ก็ต้องลองผิดลองถูก ฝึกกลวิธี และรู้เทคนิคและวัสดุอุปกรณ์ก่อน ช่วงแรกของการเรียนที่จะเขียนหุ่นนิ่ง พวกดอกกล้วยไม้ ท่านก็จะนำดอกกล้วยไม้มาจัด และให้สังเกตรูปทรงของดอก ว่าเป็นรูปทรงอย่างไร รูปทรงที่อยู่ปลายช่อก็จะเป็นรูปทรงอีกลักษณะหนึ่ง กลีบดอก สีสีนที่ีมีความแตกต่างกัน รวมถึงก้านดอกก็จะเป็นข้อเป็นปล้องมิใช่เป็นเส้นตรง ท่านจะเน้นให้ฝึกสังเกตให้รู้จริงแล้วจึงลงมือปฏิบัติเขียนรูปดอกกล้วยไม้ด้วยความมั่นใจ โดยเน้นให้ผู้เรียนตั้งข้อสังเกต และเมื่อลงมือปฏิบัติงานแล้ว ก็ให้นำข้อดีนำมาขยายผลสร้างสรรค์ต่อ และให้รู้จักทดลองหาสิ่งใหม่ๆเข้ามาสร้างสรรค์งานเสมอ (เกียรติดิณากิน. 2544 : 155-156)

สำหรับการเรียนศิลปะกับอาจารย์ ดูเหมือนว่าการวิจารณ์เป็นสิ่งจำเป็น เหมือนกระจกเงาที่ส่องสะท้อนมายังตัวเราเอง อาจารย์ก็จะชี้แนะและเสนอแนะเป็นรายบุคคล ให้ความสำคัญกับการวิจารณ์ เช่น ผลงานของผมชอบเขียนสิ่งปลูกสร้างและชอบเขียนเก็บรายละเอียด ท่านก็จะให้ลดรายละเอียดบางจุดของภาพลง และหาวิธีการใหม่ ๆ ผสมผสานจนบางครั้งก็เกิดการท้อแท้ใจ ทำอย่างไรก็ไม่ถูกใจอาจารย์ แต่บางครั้งเมื่อเวลาเขียนเอาน้ำสัลดใส่ภาพสีน้ำไหลไม่อยู่นิ่งท่านกลับมองว่าเทคนิคดี และเมื่อถึงเวลาประเมินผล อาจารย์ก็จะเสนอแนะให้นำผลงานของทุกคนจัดแสดงในรูปของนิทรรศการตามสถานที่ที่เหมาะสม โดยเน้นให้รู้จักการทำงานเป็นหมู่คณะ รู้จักการรับผิดชอบหน้าที่ และให้สาธารณชนได้ทราบถึงเคลื่อนไหวทางศิลปะของนักศึกษา และที่สำคัญการจัด

นิทรรศการทางศิลปะจะสำเร็จลงได้ต้องมีการวางแผนและเตรียมการเตรียมผลงานในหลายฝ่าย และแบ่งหน้าที่กัน สิ่งหนึ่งที่อาจารย์สอนเน้นก่อนจบเทอมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนทราบกระบวนการฝึกปฏิบัติต่างๆ รวมถึงวัสดุ อุปกรณ์ ได้ปฏิบัติทดลองหาแนวทางศิลปะเฉพาะตนแล้ว การนำผลงานที่ได้จากการศึกษารวมกลุ่มจัดแสดงในรูปแบบของ นิทรรศการทางศิลปะ นอกจากการฝึกให้รู้จักการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะและร่วมกันรับผิดชอบหน้าที่ต่าง ๆ เพื่อให้โครงการได้สำเร็จเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ผลงานก็จะประจักษ์ต่อสังคมและให้สาธารณชนได้ชื่นชมผลงานอีกด้วย (เกียรติการณ ทองบรมราช. 2544 : 156-157)

อาจารย์อารี จะให้ความสำคัญต่อเครื่องมือทุกชิ้น ดังที่เราจะได้ยินอาจารย์พูดถึงเสมอว่า "...วัสดุดีมีชัยไปกว่าครึ่ง" ได้ยินแล้วรู้สึกสะท้อนใจว่าพวกเราไม่ค่อยให้ความสำคัญต่อเครื่องมือศิลปะเท่าไรเลย มีอะไรก็ใช้ไป พูกัน คำนึงเตียวหลายยุทธภพ ผิดกับนักดนตรีไทยที่ทราบไหวเครื่องดนตรีทุกครั้งที่จะเล่นเพื่อเป็นการเคารพและระลึกถึง คุณครูบาอาจารย์ ทั้งยังได้สมาธิก่อนการเล่นอีกด้วย นักนาฏศิลป์ก็มีการไหว้ครูและพ้องแก่ทุกครั้งที่มีการแสดง ถือเป็นจริยธรรมที่ดีของวิชาชีพของตน อาจารย์อารีเป็นผู้ที่เน้นถึงความสำคัญของเครื่องมือและอุปกรณ์ ไม่ว่าจะเป็น กระดาษที่มีคุณภาพ ผ้าใบเขียนรูปต้องตั้ง โยนเหรียญบาทลงไปแล้วต้องตั้งขึ้นสูง 1 ฟุต กระดาษรองเขียนควรมี 2 แผ่น แข็งแรงไม่โค้งงอและตรึงกระดาษให้เรียบแน่นทั้ง 4 ด้าน สีน้ำควรมีหลายสี พูกันมีหลายแบบทั้งกลมและแบน หรือแม้กระทั่งภาชนะใส่น้ำอาจารย์ยังแนะนำให้มี 2 ใบ ใบหนึ่งใช้ล้างสี อีกใบหนึ่งให้ผสมสี เมื่อว่าเสร็จใบที่ใช้ล้าง ควรมีสีดำจากการล้างสี ใบที่ใช้ผสมสีควรมีสีใสหรือขุ่นเพียงเล็กน้อย แต่พวกเราทำน้ำขุ่นทั้งสองใบอยู่ดี แม้แต่น้ำที่ใช้ผสมสีอาจารย์ก็แนะนำให้ใช้น้ำสะอาด ควรเป็นน้ำฝนกลางหาวเดือนหก ซึ่งพวกเราก็จินใจ เพราะเทอมที่เรียนนั้น เป็นเทอมปลายเดือนสิบสอง ในเรื่องน้ำผสมสี อาจารย์ยังให้ทดลองผสมแอลกอฮอล์เพื่อให้แห้งเร็ว ผสมน้ำเชื่อมหรือ กลีเซอริน เพื่อให้แห้งช้า รวมถึงเทคนิคการระบายสีน้ำต่างๆ เช่น การวาดเปียกบนแห้ง เปียกบนเปียก แห้งบนแห้ง ฯลฯ นับได้ว่าการสอนทักษะด้วยการเริ่มต้นให้ผู้เรียนเข้าใจวัสดุและธรรมชาติของวิธีการวาดรูปแต่ละประเภท เป็นรากฐานความรู้ที่มั่นคงให้พวกเราได้สร้างสรรค์งานศิลปะต่อไปเป็นอย่างดี (ศักดิ์ชัย เกียรติจินาณ. 2544 : 168)

อาจารย์อารีจึงเป็นหัวใจสำคัญในการที่จะนำแนวการเรียนการสอนที่เป็นวิทยาศาสตร์ เข้ามาใช้ใน กระบวนการสร้างงานศิลปะ "ไม่ใช่อะไรก็ได้" อันกลายเป็นข้ออ้างตามความหมายของ "ความคิดสร้างสรรค์" ที่หมายถึงสิ่งแปลกใหม่ที่ไม่มีใครคิด ใครกล้า แต่ขาดหลักการที่เป็นรูปธรรม จึงทำให้การนำผลงานผู้อื่น ที่ทำ มาแล้วดัดแปลงเป็นของตัวเอง และเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับยกย่องในวงการศิลปะของบ้านเรา ดังที่อาจารย์ทวี รัชนิกร อดีตหัวหน้าคณะวิชาออกแบบ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นครราชสีมา ได้ปรารภกับผู้เขียนว่า "มีคนชมว่านักศึกษาของเราฝีมือดี ลอกภาพเหมือนเก่ง เลยไม่ดัง" อาจารย์ทวี ท่านว่า "แต่นักศึกษาสถาบันอื่นเขาทำภาพคล้ายเก่ง เลยดัง และได้รับการยกย่องยอมรับ" (นิคม กุบแก้ว. 2544 : 188)

ท่านอาจารย์จะไม่พยายามแยกศิลปะกับวิทยาศาสตร์ โดยถือว่าทั้งสองเป็นสิ่งที่ขัดแย้งที่จะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ต้องคู่กันตลอดเวลา

ศิลปศึกษาเป็นรูปแบบที่แสดงให้เห็นถึงการประยุกต์เอาวิทยาศาสตร์ด้านจิตวิทยาสาขาต่างๆ นำมาเป็น พื้นฐานทางความคิดของการศึกษา เพื่อทำความเข้าใจธรรมชาติของศิลปะ และนำมาวิเคราะห์วิจัยถึงเบื้องหน้า เบื้องหลัง ผลกระทบของการสร้างศิลปะที่ส่งผลต่อการรับรู้ของคน โดยมีเป้าหมายทั้งการแสวงหาแนวทางหรือวิธี สร้างงานศิลปะในฐานะของศิลปิน ตลอดจนหากลวิธีการจัดกิจกรรมเพื่อปลูกฝังความเข้าใจศิลปะแก่เยาวชนและ บุคคลทั่วไป (สมนึก ศรีโชติ. 2535 : 86)

คำถามต่อมา นายอารีมองสังคมอย่างไร ถ้ามองอย่างนักสังคมวิทยา แต่ถ้าตามแบบนักการศิลปะถามว่า ท่านรับรู้โลกภายนอกได้อย่างไร การรับรู้ของมนุษย์ขึ้นอยู่กับอวัยวะสัมผัส ตา หู จมูก ลิ้น เมื่อไหร่สติก็สามารถรับรู้ ผ่านเข้าไปตาข้างหลัง ส่งไปส่วน Occipital Lode ผ่านไป Quartet ผ่านไปที่มือ ที่ดิน นี่เป็นประสิทธิภาพเกี่ยวกับ

อวัยวะรับสัมผัส ผมมีอวัยวะรับสัมผัสค่อนข้างจะสมบูรณ์ มีความจำด้านรูปภาพค่อนข้างดี จำชื่อไม่ได้ ตัวอักษรไม่ดี ถ้าเป็นภาษาภาพจำได้ดี เลขคณิตคนละเรื่องเลย (อารี สุทธิพันธุ์, 2534 : 46) ปาฐกถาพิเศษ 60 ปี อารี สุทธิพันธุ์

อาจารย์มาจากสังคมต่างจังหวัด มีครอบครัวที่ภรรยาเป็นนักวิทยาศาสตร์ เป็นอาจารย์สอนวิทยาศาสตร์ ความคิดทางวิทยาศาสตร์สายภรรยา ได้หลุดออกมาผสมผสานกับแนวคิดทางศิลปะของท่าน อาจารย์ในสมัยหนุ่มๆ สู้บู้หู้มาก ดื่มเหล้ามาก และอาจารย์บอกว่า “ผมทำเช่นนี้เพื่อไม่ให้ลูกศิษย์และลูกเอออย่าง” สภาพแวดล้อมของอาจารย์ในการทำงานที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาและมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มีความหลากหลาย ไม่ใช่โรงเรียนเพาะช่าง ไม่ใช่โรงเรียนช่างศิลป์ ไม่ใช่มหาวิทยาลัยศิลปากร ตรงนี้มีหลายภาษา มีนักวิทยาศาสตร์ นักการศึกษา นักสังคมศาสตร์ ปัจจุบันมีแพทย์ มีวิศวกร โดยพฤติกรรมของอาจารย์ ชอบคุยกับคนแปลกพื้นที่ อาจารย์จะไปได้คณิตศาสตร์บ้าง ได้หมากรุกบ้าง ได้ฟิลิสกับเขาบ้าง เพื่อให้ได้อะไรบางอย่างเข้ามา และสิ่งแวดล้อมอย่างหนึ่งที่ขาดไม่ได้คือ ลูกศิษย์ของอาจารย์ ไม่ว่าจะเป็นผม อาจารย์อำนาจ อาจารย์สุพจน์ อาจารย์วรรณรัตน์ อาจารย์ผดุง อาจารย์มานพ อาจารย์ธนา และอีกมากมาย ลูกศิษย์รุ่นแรกๆ จำนวนไม่น้อยก้าวไปสู่วิทยา 14 ตุลาคม 2516 หลายคนเป็น Socialist อยู่ในสถาบันการศึกษา หลายคนพับเสื้อผ้าใส่กระเป๋ เพื่อเดินทางไปสู่ชุมชนเขา ถึงแม้อาจารย์จะทุนนิยมเต็มตัว ศักดินา แต่อาจารย์ก็ได้รับกระแส Socialist กระแส Social Realism หรือ “สังคมนิยม” อาจารย์เป็นคนรุ่นเก่า ที่มีความลึกลับ กลัวๆ กล้าๆ อยู่ในตัวตนของอาจารย์ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2543 : 195)

เมื่อท่านลากเส้นขึ้นมาหนึ่งเส้น และชี้ถามทุกคนว่าเส้นอะไร ทุกคนที่ถูกชี้ถามจะต้องถูกกระตุ้นด้วยท่าทางที่ขึงขังของท่าน ต้องรีบตอบ หากใครชักช้าก็กระตุ้นซ้ำ หากกระตุ้นไม่ขึ้นก็ข้ามไป ผู้ที่ตอบต้องตอบว่าเส้นตรงทุกคน ท่านจึงย้อนถามสอนที่ว่า

“เรียนศิลปะอย่างเพียงอย่างเดียว” แล้วก็เฉลยว่าที่จริงแล้วเส้นที่เห็นนั้นมันเป็นเส้นหยัก ทุกคนยังงงและเริ่มเห็นขัดแย้ง อยากรจะโต้ตอบกับอาจารย์ท่านนั้นจริงๆ แต่ก็จนปัญญาที่จะโต้ตอบ เมื่อท่านให้เหตุผลว่า ที่เห็นเป็นเส้นนั้นมันเป็นด้านหน้า หากเราเซงโงกหน้าหรือเดินไปดูด้านข้างจะเห็นเป็นเส้นหยัก พร้อมทำให้น่าสนใจลวดลายลงทำเป็นเส้นหยักแล้วมองดู ทุกคนจึงร้อง อ้อ ด้วยเหตุผลที่อาจารย์ขยายให้ฟัง ทุกคนเริ่มยอมรับ หลังจากถูกกระตุ้นหรือกระตุ้นในตอนต้นๆ ชั่วโม่ง และเริ่มสงสัยว่าเป็นใครมาจากไหน ช่างคิดช่างหาเหตุผลจนประสาท แต่เมื่อสอนเสร็จท่านก็มีคำถามอีก “พวกคุณมีความสงสัยหรืออะไรหรือไม่ที่อยู่ ก็ไม่มีใครรู้หน้าயันๆ แต่ผมดกดำ เดินเข้ามาในห้องพูดเอออ จงพวกตั้งตัวไม่ติด นี่เป็นวิธีสอนในแบบของนายอารี สุทธิพันธุ์ ที่ต่างจากผู้อื่น จะต้องมีการแนะนำตัว เพื่อสร้างภาพของวิทยากรให้เป็นคนเลอเลิศ ประกาศศักดา สร้างศรัทธาให้ผู้เรียนก่อนที่จะสอน ทุกคนจึงถึง “บางอ้อ” เพราะผู้เข้ารับการอบรมทุกคนรู้จักดี แต่ไม่เคยเห็นหน้า ในฐานะเป็นอาจารย์ใหญ่ของผู้สอนศิลปศึกษาในสถาบันการศึกษาเกือบทุกแห่งในประเทศไทย ตำราที่ใช้สอนและอบรมชื่อ “ศิลปนิยม” เป็นที่รู้จักแพร่หลายในวงการศิลปศึกษาก็มาจากอารี สุทธิพันธุ์ สมัยนั้นท่านยังเล่าว่า “เรียนศิลปะยอมปล่อยให้หัวขวาก็โง่แล้ว” ถึงจะน่าย่นแต่ผมคำก็ยังดูดี แต่สมัยนี้ (พ.ศ. 2543) ท่านบอกว่า “ใครยอมผมคำระวังเป็นมะเร็งต่อมลูกหมาก” จริงๆ นะจะบอกให้ (นิคม กุบแก้ว, 2544 : 177-178)

ก่อนอื่นต้องยอมรับอย่างหนึ่งว่าอารี สุทธิพันธุ์ มีความเป็นปัจเจกสูง มีแนวคิดต่างๆ เป็นของตนเอง แต่ละแนวคิดมีเหตุผลประกอบตามคุณลักษณะของนักวิชาการ ความคิดที่เป็นปัจเจกประการหนึ่งคือ ไม่ยอมรับว่าตนเองเป็นศิลปิน อารี สุทธิพันธุ์พูดและยืนยันคำพูดอยู่เสมอว่า “ผมเป็นครูศิลปะ” ทำงานศิลปะเพื่อนำไปสู่การเรียนการสอน การทำงานศิลปะคือการเตรียมการสอนล่วงหน้า เมื่อทำงานศิลปะจนได้ผลงานมากพอแล้ว ก็ได้นำผลงานเหล่านั้นออกแสดงต่อสาธารณชน เพื่อประกาศให้สาธารณชนทราบว่าทำอะไรบ้างในช่วงเวลาที่ผ่านมา ส่วนใครจะเรียกว่าเป็นศิลปินก็ไม่ว่าอะไร ถือเป็นเรื่องของแต่ละคน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอารี สุทธิพันธุ์เคารพความเป็นปัจเจกของผู้อื่นด้วยเช่นกัน (ทวีเกียรติ ไชยยังยศ, 2525 : 78)

การอบรมสั่งสอนศิษย์

ตอนนั้นผมมีแนวคิดสำหรับท่านที่ยังไม่ถึง 60 ว่า ถ้ามีคาถา 6 นี้ไปก็น่าจะดี

1. ระเหย อดทน อดกลั้น อย่าระเบิด สิ่งใดก็ตามระเหย อย่าระเบิด ถ้าระเบิดพัง ระเหยซะ มีปัญหาเกี่ยวกับเมื่อก่อน อดทน อดกลั้น ทำให้ได้
2. ดิ้นตัวอยู่เสมอ และไม่ประมาท อะไรเกิดขึ้น ตามให้ได้
3. ไม่ผลัดวันแบบขอไปที อย่าผลัดวัน ผลัดคนได้
4. พยายามจัดกลุ่มแยกแยะให้ได้
5. เอื้อเฟื้อและเสียสละ
6. สอดส่องติดตามผล เมื่อทำไปแล้วอย่าปล่อยไปเฉยๆ

ผมเองเวลานักศึกษาจบผมก็จะตามไปอบรม นั่นคือติดตามผล อบรมฟรี เมื่อผมเกษียณไปแล้ว ท่านที่คิดว่าผมยังมีประโยชน์อยู่ โทรศัพททางไกลไปที่บ้าน แต่เก็บเงินต้นทางนะ บอกสถานที่และเวลาเท่านั้น อย่างอื่นไม่ต้อง ค่ารถค่าอะไรไม่ต้องทั้งสิ้น เพราะผมนั้นไม่ว่าจะอยู่มุมใดของโลก บอกได้เลย ผมจะไปตรงตามเวลาท้องถิ่น กลับตรงเวลา เพราะสอดส่องติดตามผลสำคัญมาก

ท่านทั้งหลายลองนึกๆ ทั้ง 6 ประการนี้ ก่อนจะถึง 60 ดูให้ดีๆ นึกถึงการวิจัย ปลายปิด ปลายเปิด เรือกระชียง ไว้ให้ตี เอาละครับขอขอบพระคุณ เท่าที่ผมบรรยายมาไม่สรุป เป็นการบรรยายปลายเปิด (อารี สุทธิพันธุ์ 2534 : 48)

นิสิตปริญญาโทหลายคนที่เรียนครบตามหลักสูตรแล้ว แต่หายหน้าไปไม่มาทำปริญญาโทนี่ ท่านมีความห่วงใย โทรศัพท์ไปสอบถามแต่ไม่ถามตรงๆ “เอ็งไปทำอะไรไว้ ทำไม่ไม่มาติดตาม” หรือ “เอ็งจบแล้วหรือวะ” อะไรทำนองนี้ ตามแบบของท่าน ซึ่งลูกศิษย์ทั้งหลายก็จะซาบซึ้งในความห่วงใยของท่าน อาจารย์อารี สุทธิพันธุ์ ที่พวกเราได้พบเห็นในห้องเรียนจึงเป็นครูที่เข้มงวด ซอซัดแย่ง ไม่ถนอมน้ำใจ ไม่สนใจใยดีต่อความรู้สึกของผู้เรียน กัดตันทนทนประสาท ขวากโลก เจ้าปัญหาสารพัด แต่ที่จริงท่านเป็นครูที่มีความมุ่งมั่นและมีอุดมการณ์ มีความคิดเป็นนักวิทยาศาสตร์ ปราชญ์ชาติต่อลูกศิษย์ ทั้งความรักและความเมตตา มุ่งมั่นที่จะพัฒนากระบวนการเรียนการสอน ศิลปะในบ้านเราให้ทันสมัย ไม่ล้าหลัง อบรมสั่งสอนลูกศิษย์ให้เป็นทั้งคนดี มีคุณธรรม ให้เป็นคนโดยสมบูรณ์ ยินดีกับลูกศิษย์ที่ได้ดี ส่งเสริมลูกศิษย์ทุกคนเมื่อมีโอกาส ปราชญ์ชาติกับทุกคนที่ไฝ่ดี หากคิดทบทวนดูให้ถี่ถ้วนการศิลปะบ้านเมืองเรา ได้มีการพัฒนามาจนถึงทุกวันนี้ก็เพราะบุคคลิก และวิธีการสอนแบบนี้ของท่าน จึงได้ผลักดันให้เข้าวงการศิลปะบ้านเราพัฒนามาบนพื้นฐานของความซัดแย่ง ตามแนวทางและวิธีสอนของท่าน ดังนั้น อาจารย์อารี สุทธิพันธุ์ ที่ปรากฏเห็นกับที่เป็นจริงไม่เหมือนกัน (นิคม กุ่มแก้ว. 2544 : 190-191)

2. การเป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์สูง ท่านสอนวิชานี้ ภาคเรียนนี้เป็นแบบนี้ รุ่นหน้าจะเป็นอีกอย่าง เอกสารของท่านจะเขียนปรับปรุงอยู่ตลอดเวลา เมื่อผมเริ่มรับราชการ ทุกวันอาจารย์จะมา 6 โมงกว่า เขียนหนังสือ นั่งอ่านหนังสือและหลังเขียนรูปด้วย ทั้งวันอาจารย์จะอยู่กับโต๊ะทำงานตลอดเวลา นี่คือไฟหรือพลังที่นักศึกษาอาจารย์จะไม่คิดหยุดนิ่ง ใช้วิธีการแบบโสเครตีส คือชอบคบคนหนุ่มสาว เพื่อนรุ่นเดียวกันพวกคนรุ่นเดียวกันไม่ชอบคบ หมัดน้ำยาหมัดไฟ ชอบคุยชอบคบกันเด็กรุ่นหลัง อาจด้วยความสด ความแปลกใหม่ ความคิดสร้างสรรค์ ผมอาจมองว่าอาจารย์เป็นพวก Hyperactive แปลว่า “โคตรแอคทีฟ” น่ากลัว ผมอยู่ใกล้ชิดกับท่าน ท่านทำงานตลอดเวลา ท่านผลงานวิชาการลงหน้าปฏิทินมากขึ้นเหมือนกับการวางแผนว่า ถ้าเกษียณอายุราชการแล้วจะสร้างสรรค์งานศิลปะหรือเป็นศิลปินเต็มตัวตอนนี้ท่านยังกว่าสมัยรับราชการ

3. การเป็นนักค้นคว้าหาความรู้ สิ่งที่ผมได้พบทุกเช้า ทุกกลางวัน ทุกเย็น เมื่อพบกับท่านอาจารย์ จะคุยวิชาการทันที แม้แต่ทุกวันนี้พบที่โต๊ะอาหารก็ตามที อาจารย์จะคุยในเรื่องของความคิด วิชาการอนาคต แล้วการคุยก็มักจะหยิบกระดาดขึ้นมาเขียนโครงสร้างความคิดของท่านด้วย

4. การเป็นครูที่ประสบผลสำเร็จในการสร้างลูกศิษย์และอาจทำลายลูกศิษย์ อาจารย์เป็นนักสร้างมนุษย์ให้สร้างสรรค์งาน ให้สู้งานและวิธีการของอาจารย์ ถ้าลูกศิษย์คนไหนรับไม่ได้หรือสื่อสารไม่ได้จากการขว้างจานสีก็ตามที่ทุกรูป กริด ละเลงสีทับภาพที่แสดงไปมาแล้วก็ตามที คนเหล่านั้นก็อาจปฏิเสธอาจารย์ แต่ส่วนใหญ่ก็ได้รับ จะนำ

ความคิด กระบวนการสร้างสรรค์ไปใช้ประโยชน์ ลูกศิษย์อาจารย์มักจะสะท้อนวิธีพูดวิธีคิดของอาจารย์อยู่ด้วยไม่มากนัก

5. การเป็นครูศิลปิน อาจารย์เกิดมาเพื่อเป็นครูและศิลปินแต่ไม่เหมาะกับการเป็นผู้บริหารองค์กร อดีตบ่อยครั้งที่อาจารย์หนีปัญหาและยอมจำนนต่อปัญหา

6. การสูบบุหรี่และการดื่มอย่างรุนแรง แต่ขณะนี้เลิกแล้วเพราะหมอห้าม ซึ่งก็เป็นทั้งผลดีและผลเสียอย่างมาก (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2543 : 196-198)

ในมุมมองของนักศึกษา จากแผนที่ความคิดที่ร่างขึ้น พบว่าอาจารย์มีกลไกทางชีวภาพที่ซับซ้อนหลากหลาย เป็นบุคคลที่ยืนอยู่บนเส้นระหว่างขาวกับดำ เป็นบุคคลเรียลลิสติกของโลกที่เราจะมองมุมในมุมดีก็มีมากอนันต์ มองในมุมตรงข้ามก็หาได้ไม่ยากนัก อาจารย์เป็นอย่างที่เห็นทุกคน และคิดว่าอาจารย์เป็นอย่างไร เป็นบุคคลที่ไปมาไร้ร่องรอย วันหนึ่งอาจจะแสดงความคิดเห็นให้นักศึกษาฟังด้วยความท้าทาย เย้ยหยัน เสริจแล้วก็นั่งตกปลาใจเย็นอีกทีหนึ่ง ปลอ่ยให้คนที่อยู่ข้างหลังขบคิดต่อปมที่ผูกไว้ วันต่อมาก็จะมาประลองความคิดใหม่อีก และก็เงิบหายตัวไป เข้าทำนองยั่วให้คิด แย้งให้แสดงความคิดเห็น ใครก็ตามที่ทนแกล้งการเรียนก็จะสนุก เกิดถ้าตามไม่ทันก็มักจะบ่นว่า “ครูประเทศไหนกันนี้”

ข้อเขียนนี้เขียนขึ้นเพื่อนำเสนอภาพครูท่าทางกวนๆท่าหนึ่งที่มีลมหายใจเพื่อเป็นนักการศึกษาและศิลปิน ในมุมมองของการศึกษาเราเชื่อกันว่า คนที่เป็นครูมักจะหล่อหลอมลูกศิษย์ให้เป็นพิมพ์เดียวกันตามความเชื่อของตน แต่กับครูโกคนนี้ กลับได้รับการสอนที่มีความยืดหยุ่นสูง เราได้เรียนภายใต้กระบวนการคิดที่สมเหตุสมผล สัมพันธ์กับสถานการณ์ปัจจุบัน อาจารย์จะสอนให้เชื่อมั่นในความคิดของตนเอง ใครเชื่ออย่างไรก็ให้ทำอย่างนั้น แต่ต้องทำให้ดีที่สุดตามที่ตนคิด กรอบที่อาจารย์ใช้ตัดสินคนว่าใครดีใครไม่ดี จะเป็นกรอบที่กว้างใหญ่มาก อาจารย์มานพ ถนอมศรี เคยเล่าให้ฟังว่า สมัยที่เป็นนักศึกษาต้องเรียนไปด้วยทำงานไปด้วย ไม่ค่อยมีเวลาเข้าห้องเรียน ผลงานจึงมีปรากฏต่อสังคมมากกว่าที่จะปรากฏในห้องเรียน แต่อาจารย์อาร์ก็ไม่ได้ยึดติดเป็นสำคัญ กลับให้ผ่านโดยมองว่านักศึกษาคนนี้ได้เกินกว่ากรอบการวัดผลในชั้นเรียนจะไปวัดว่าสอบได้หรือสอบตก เมื่อมองย้อนกลับไปจึงเชื่อว่าอาจารย์มองข้ามกรอบการศึกษาไปสู่การพัฒนามนุษย์เป็นที่ตั้งแล้ว

ผมเองเมื่อครั้งที่ศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร พบว่าอาจารย์ที่ภาคศิลปะและวัฒนธรรมเป็นครูที่แปลกจากครูทั่วไป การเรียนการสอนเป็นไปแบบท้าทาย – ยั่วยุ สุภาพ-ยียวน มีเหตุผล-บ้า ดื้อ และสร้างสรรค์ ลักษณะเด่นเหล่านี้เป็นส่วนผสมที่ลงตัวต่อการเรียนการสอนศิลปะอย่างยิ่ง ผมและเพื่อนร่วมรุ่นได้รับบรรยากาศที่ไม่คาดคิดว่าจะมี ในสถาบันการศึกษาของไทย แม้ทุกคนจะเคยคิดไปเอ็นทรานซ์ใหม่ แต่เมื่อได้พบกับการเรียนการสอนที่มีรสชาติ ที่ท้าทายความคิด ให้โอกาสได้แสดงออก มีบรรยากาศการถามตอบแบบไม่ปากซอย นั้นเรียนคล้ายการพักผ่อนในสวนสาธารณะ วิจารณ์งานแบบนักค้าของเก่า รุนแรง จริงใจ ดีกว่าดี ไม่ดีก็ว่าไม่ดีตามสภาพงาน ไม่มีเขียร์จนหวาน แต่ก็ไม่ทับบมจนใจหิวไม่ขึ้น ด้วยบรรยากาศแบบลูกผู้ชายคุยกันแบบนี้จึงไม่มีใครคิดจะไปเอ็นทรานซ์ใหม่เลย จะมีบ้างก็น้อยเต็มที เพราะบางคนก็ชอบผากความหวังไว้กับน้ำป่อหน้า

จากประสบการณ์ที่มองกลับไปย้อนพบว่า อาจารย์อาร์ซ่อนความเป็นนักการศึกษาไว้ในความของศิลปิน แต่ในเนื้อแท้จะพบว่าอาจารย์มีวิญญูณนักการศึกษาไม่ด้อยไปกว่าฝีมือด้านศิลปกรรม ผลพบว่าอาจารย์มีแนวความคิดทางการศึกษาที่สำคัญ 3 ประเด็นหลักคือ

1. การพัฒนาคน
2. การพัฒนาการศึกษา
3. การพัฒนาองค์ความรู้ (ศักดิ์ชัย เกียรติจินา. 2544 : 162-164)

อารี สุทธิพันธุ์ ผ่านชีวิต ผ่านสังคม และผ่านประสบการณ์ที่หลากหลายจนดูเหมือนจะมีหลายสิ่งหลายอย่างผสมกันอยู่ด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นความคิดอย่างประชาธิปไตย ความคิดอย่างสังคมนิยม การนิยาม สังคมนิยม Progressivism, Existentialism ฯลฯ อาจจะล้าคิดแต่บ่อยครั้งก็ไม่กล้าทำ อาจจะเชื่อมั่นในการต่อสู้ แต่ก็เปราะบางและพ่ายแพ้ง่าย อาจจะเสนอความคิดอย่างล้ำหน้า แต่ความคิดนั้นบางครั้งก็อาจจะเป็นจริงไม่ได้ ฯลฯ (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2543 : 186)

อาจารย์อารี ในศตวรรษ 2002 นี้ แม้ไม่เคยสัมผัสเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ มากไปกว่าการสัมผัสสื่อน้ำ สีนํ้ามัน ผ้าใบ และการเขียนตำรา แม้จะมาจากถิ่นฐานชนบทในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย แต่การที่อาจารย์ได้เติบโตในโรงเรียนเพาะช่าง สถาบันทางศิลปกรรมที่เก่าแก่ของไทย การได้มีโอกาสเรียนรู้ความคิดจากวิทยาลัย วิชาการศึกษา ประสานมิตร และมหาวิทยาลัยอินเดียนา สหรัฐอเมริกา ผสมผสานกับประสบการณ์การทำงานศิลปะ และการสอนอย่างต่อเนื่อง หล่อหลอมให้อาจารย์เป็นบุคคลแห่งยุคที่มีตัวคนมีทฤษฎีของตนเอง สร้างและพัฒนา สายเลือดใหม่ ประดับวงการศิลปกรรมไว้มากมาย เป็นผู้บุกเบิกทางเลือกใหม่ที่ทำหายากเวลา และเป็นผู้สร้าง อนุสาวรีย์ทางความคิดไว้ประดับวงการ ไม่น้อยหน้าบุคคลใดในวงการการศึกษาไทย (ศักดิ์ชัย เกียรติจินาจันทร์. 2544 : 173)

ทุกวันนี้ อารี สุทธิพันธุ์ กำลังเดินทางสู่จุดสุดท้ายแห่งวิถีของอาชีพและการงาน เป็นยุคที่น่าจับตามองและน่า ค้นหาเป็นพิเศษ ในผลึกทางปัญญาและมิติแห่งประสบการณ์ ลูกศิษย์และคนใกล้ชิดที่เคยเล่าสู่กันฟังอยู่เสมอ ๆ ว่า ไฟ ในตัวครูไม่เคยมอด ครูยังคงทำหน้าที่ของครูโดยไม่เปลี่ยนแปลง ครูยังคงทำหน้าที่การสอนโดยไม่เกี่ยงงอนกับ กลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ ครูยังคงปลุกปลอบและเร่งเร้าลูกศิษย์หนุ่มสาวให้รีบตื่นจากความหลับไหล เพื่อเผชิญหน้ากับ โลกที่เปลี่ยนแปลง สังคมที่ถูกกระทบ หนุ่มสาวที่กำลังปรับตัว มิติของผู้คนกว่าสามทศวรรษที่ผ่านมา จึงแตกต่างกับ ทศวรรษใหม่ที่ทุกคนกำลังเผชิญอยู่ในทุกวันนี้ ทั้งความร้อนและอุณหภูมิที่สูงขึ้น น้ำจะหมดโลก..และสักวันหนึ่ง ดันน้ำจะหยุดไหล (ปราโมทย์ แสงพลสิทธิ์. 2544 : 138)

ซึ่งเป็นช่วงสำคัญต้องการรับเอาอิทธิพลของการศึกษาแบบพัฒนาการ ซึ่งมีอาจารย์สาโรจน์ มัจฉี เป็นผู้สอน และเป็นครูที่ปลุกเร้าแนวคิดวิชาการศึกษาแบบพัฒนาการ แผนการศึกษาจากตำราเล่มเดียวคือ Foundation of Progressive Education ประโยคสำคัญในหนังสือที่อารีกล่าวถึงตลอดมาคือ อดีตก็คืออดีต อดีตไม่มีคำตอบ ทำให้ ส่งผลต่อแนวคิดในการศึกษาค้นคว้าศิลปะสู่ยุคปัจจุบัน โดยอารี สุทธิพันธุ์กล่าวถึงโรงเรียนเพาะช่างว่า “ผมเป็นคน ที่เอาเปลวไฟจากโรงเรียนเพาะช่าง แต่ไม่เอาชี้อั้วจากโรงเรียนเพาะช่าง” นอกจากนี้ อิทธิพลจากหนังสือเล่มนี้ ยังสร้างความประทับใจแก่อารี อีกประโยคหนังสือ “ฉันเป็นนายของโชคชะตา ฉันเป็นกัปตันของจิตวิญญาณ”

อารี สุทธิพันธุ์มีความเป็นปัจเจกสูง มีแนวคิดต่างๆเป็นของตนเอง แต่ละความคิดมีเหตุผล ประกอบตาม ลักษณะของนักวิชาการ ความคิดที่เป็นปัจเจกประการหนึ่งคือ ไม่ยอมรับตัวเองเป็นศิลปิน อารี สุทธิพันธุ์พูดและ ยืนยันคำพูดอยู่เสมอว่า “ผมเป็นครูศิลปะ” ทำงานศิลปะเมื่อนำไปสู่การเรียนการสอน เมื่อทำงานศิลปะจนได้ผลงาน ออกมาพอแล้วก็นำผลงานเหล่านั้น ออกแสดงต่อสาธารณชน เมื่อ ประกาศให้สาธารณชน ทราบว่าทำอะไรบ้างใน ช่วงเวลาที่ผ่านมา ส่วนใคร จะเรียกว่าศิลปินก็ไม่ว่าอะไร ถือเป็นเรื่องของแต่ละคน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอารี สุทธิพันธุ์ เคารพความเป็นปัจเจกของผู้อื่นด้วยเช่นกัน (ทวีเกียรติ ไชยยงยศ : ม.ป.ป.)

อารี สุทธิพันธุ์ เริ่มต้นชีวิตในวัยเด็กชั้นประถมศึกษา พ.ศ.2481-2483 หลังการเปลี่ยนแปลง การปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย เรียนชั้นมัธยมศึกษา พ.ศ. 2484-2489 ที่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดราชบุรี ตรงกับเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเกิด สภาพเศรษฐกิจตกต่ำ แต่กลับได้รับอิทธิพลการศึกษาแนวคิด ปรัชญาจาประเทศมหาอำนาจตะวันตกที่ชนะ สงคราม เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา สภาพการเรียนการสอนในขณะนั้นขาดแคลนครูสอนศิลปะโดยตรง เมื่อ อารี สุทธิพันธุ์ ได้เรียนกับครูสอนศิลปะ ชื่อสุชาติ ปิตะโตะระ ซึ่งจบจากโรงเรียนเพาะช่าง อารี สุทธิพันธุ์ เกิดความประทับใจในวิธีการสอนโดยการวาดภาพเหมือนจริง วาดภาพจากความจำ และวาดภาพประดิษฐ์ ด้วยวิธีสอนที่เริ่มฝึกให้รู้จักวิธีคิดอย่างสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น ประกอบกับการแต่งกายด้วยชุดสากลที่แตกต่าง จากชุดราชประแตนของครูท่านอื่นๆ เป็นเหตุให้อารี สุทธิพันธุ์ สนใจวิชาศิลปะ หลังจากเรียนจบชั้น มัธยมศึกษาจึงเลือกเรียนที่โรงเรียนเพาะช่าง ซึ่งเป็นสถาบันเดียวกับครูศิลปะ

การเรียนที่โรงเรียนเพาะช่าง พ.ศ.2491-2495 เป็นแนวการเรียนการสอนแบบอนุรักษนิยมและศิลปะหลักวิชาที่ได้รับอิทธิพลมาจากการศึกษาของตะวันตก และแพร่หลายมากในมหาวิทยาลัยศิลปากร อารี สุทธิพันธุ์ ได้ฝึกฝนฝีมือด้านการเขียนภาพให้เหมือนที่ตาเห็น แต่บรรยากาศการเรียนมีความสนุกสนาน มีเสรีภาพ มีเพื่อนมาก เป็นช่วงที่แสวงหาประสบการณ์

พ.ศ. 2498-2499 อารี สุทธิพันธุ์ ได้ศึกษาต่อระดับปริญญาตรีในสาขาอาชีวศึกษาที่มหาวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร โดยมีอาจารย์สาโรช บัวศรี เป็นผู้สอนวิชาพัฒนาการศึกษา และปลุกระดมความคิดด้วยวิธีสอนที่ครูและศิษย์สามารถโต้แย้งและหาเหตุผลมาสนับสนุนกัน บรรยากาศในห้องเรียนเป็นแบบประชาธิปไตย โดยอารี สุทธิพันธุ์ กล่าวว่า

“...ส่วนใหญ่พวกเราที่เข้ามาเรียนช่วงนั้นมีตำราอยู่เล่มเดียว คือ Foundation of Progressive Education เขียนโดย Grim ประโยคแรกที่ได้จากหนังสือเล่มนั้น บอกว่า The past in the in the past, the past dose not contain the answers. ถอดความได้ว่า อดีต คือ อดีต อดีตไม่มีคำตอบ อ่านไปอ่านมาก็เลยคิดว่า ใครที่เรียนอดีตก็เถียงกันไป ทะเลาะกันไป” (อารี สุทธิพันธุ์. 2535 : 45)

จากแนวคิดหนังสือการศึกษาแบบพัฒนาการ ได้ส่งผลสะท้อนถึงแนวคิดที่อารี สุทธิพันธุ์ มีต่อสถาบันโรงเรียนเพาะช่าง เป็นความคิดที่กล่าวถึงการศึกษาที่ควรปรับเปลี่ยนไปตามสภาพของสังคมมากกว่าจะอนุรักษนิยม

วิรุณ ตั้งเจริญ (2543 : 191) กล่าวว่า ท่านเข้ามาเรียนเพาะช่าง อาจารย์เป็นเด็กดีของโรงเรียนเพาะช่าง อาจารย์พูดตลอดเวลาว่า “ผมเป็นคนที่ไม่เอาไฟจากโรงเรียนเพาะช่าง แต่ไม่เอาชี้ออกจากโรงเรียนเพาะช่าง” ทั้งๆ ที่ก็เคารพรักเพาะช่าง ประเด็นการขัดแย้งในเรื่องของวิธีการของโรงเรียนเพาะช่าง จะสะท้อนออกมาตลอดเวลา อาจารย์เข้ามาเรียนวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร เป็นคนแรกที่จบจากโรงเรียนเพาะช่าง ช่วงนั้นวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ซึ่งอาจารย์เข้ามาเป็นรุ่นที่ 3 เป็นสถาบันที่ก้าวหน้าทางระบบการศึกษาอย่างมาก การศึกษาแบบพัฒนาการนิยม (Progressivism) หลายๆ อย่างในวิทยาลัยการศึกษาก้าวหน้า ระบบเกรด A B C D E เป็นระบบที่ใช้แพร่แรกในประเทศไทย มีหอสมุดที่ดีที่สุดในประเทศไทยในช่วงเวลานั้น เพราะช่วงนั้นได้มีการประสานงานติดต่อร่วมมือกับทางสหรัฐอเมริกา และ Indiana University ช่วงนั้นเป็นช่วงที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ส่งอาจารย์ประมาณ 150 คน ไปศึกษาต่อหลายๆ ปีติดต่อกัน

เมื่ออาจารย์อารี สุทธิพันธุ์ ไปศึกษาต่อที่ Indiana University อาจารย์คงจะมีวิธีการสร้างสรรค์งานศิลปะในแบบที่ติดมาจากโรงเรียนเพาะช่าง จากที่อาจารย์เคยได้คุยหรือสะท้อนออกมา นั้น เมื่อเข้าไปถึงใหม่ ๆ อาจารย์ถูกไล่ออกจากห้องเรียน เพราะถือว่าเป็นคนเขียนภาพทันสมัยที่สุด มาร้องให้อยู่ข้างนอกแล้วอยากกลับบ้าน แต่ท้ายที่สุดโปรดเฟสเซอร์ต้องเรียกกลับเข้าไปชี้แจงและศึกษาต่อไป เมื่ออาจารย์ไปเรียนที่ Indiana University ผมว่าหลายสิ่งหลายอย่างที่เข้ามาสู่ตัวอาจารย์ ศิลปะลัทธิสมัยใหม่ (Modernism) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง American Abstract Expressionism ที่เราเรียกว่า Action Painting อาจารย์ได้เรียนกับศิลปินที่กำลังมีบทบาทอยู่ในช่วงทศวรรษ 1960-1970 (พ.ศ.2503-2513) ในสหรัฐอเมริกาในช่วงนั้น ชาวอเมริกันภูมิใจมากที่สุดว่า เป็นศิลปะที่ยิ่งใหญ่ของชาวอเมริกัน นั่นคือ จุดเด่นที่อาจารย์มีโอกาสได้เรียนโดยตรงกับครูบาอาจารย์ที่เป็นศิลปินในช่วงนั้น ในช่วงนั้น “Progressivism” หรือระบบการศึกษาแบบ “พัฒนาการนิยม” กำลังเติบโตในสหรัฐอเมริกา จอห์น ดุย และ พาร์เกอร์ มีบทบาทอยู่ในสหรัฐอเมริกาอย่างมาก อาจารย์ได้รับกระแสความคิดของ Progressivism โดยตรงเข้ามาด้วย ทั้งๆ ที่ก่อนหน้านี้ท่านอาจารย์ก็ได้รับจากวิทยาลัยวิชาการศึกษาเรียบร้อยแล้ว อีกจุดหนึ่งที่ปฏิเสธไม่ได้คือ สังคมไทยเวลานั้นกับสังคมอเมริกันต่างกันมาก อาจารย์คงได้รับกระแสประ สภากรณ Modern Society ในสหรัฐอเมริกาเข้าไปสู่ตัวอาจารย์ด้วย มองในเชิงวิเคราะห์ จากการที่อาจารย์เล่าให้ฟังสภาพเมืองไทยยังคงไม่มีลัทธิที่แสดงถึงความขัดแย้งและแตกต่างของสังคมไทยกับอเมริกา

จากการศึกษาบริบทที่เกี่ยวกับสังคมไทยตั้งแต่ พ.ศ.2475-2544 สรุปได้ว่าอารี สุทธิพันธุ์ เริ่มต้นชีวิตในวัยเด็กชั้นประถมศึกษา พ.ศ.2481-2483 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย เรียนชั้นมัธยมศึกษา พ.ศ. 2484-2489 ที่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดราชบุรี ตรงกับเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเกิดสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ แต่กลับได้รับอิทธิพลการศึกษาแนวคิดปรัชญาจากประเทศมหาอำนาจตะวันตกที่ชนะสงคราม เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา สภาพการเรียนการสอนในขณะนั้นขาดแคลนครูสอนศิลปะโดยตรง เมื่ออารี สุทธิพันธุ์ ได้เรียนกับครูสอนศิลปะ ชื่อสุชาติ ปิตะโหดระ ซึ่งจบจากโรงเรียนเพาะช่าง อารี สุทธิพันธุ์เกิดความประทับใจในวิธีการสอนโดยการวาดภาพเหมือนจริง วาดภาพจากความจำ และวาดภาพประดิษฐ์ ด้วยวิธีสอนที่เริ่มฝึกให้รู้จักวิธีคิดอย่างสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น ประกอบกับการแต่งกายด้วยชุดสากลที่แตกต่างจากชุดราชประแตนของครูท่านอื่นๆ เป็นเหตุให้อารี สุทธิพันธุ์ สนใจวิชาศิลปะ หลังจากเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาจึงเลือกเรียนที่โรงเรียนเพาะช่าง ซึ่งเป็นสถาบันเดียวกับครูศิลปะ

การเรียนที่โรงเรียนเพาะช่าง พ.ศ.2491-2495 เป็นแนวการเรียนการสอนแบบอนุรักษนิยมและศิลปะหลักวิชาที่ได้รับอิทธิพลมาจากการศึกษาของตะวันตก และแพร่หลายมากในมหาวิทยาลัยศิลปากร อารี สุทธิพันธุ์ ได้ฝึกฝนฝีมือด้านการเขียนภาพให้เหมือนที่ตาเห็น แต่บรรยากาศการเรียนมีความสนุกสนาน มีเสรีภาพ มีเพื่อนมาก เป็นช่วงเวลาของการแสวงหาประสบการณ์

พ.ศ. 2498-2499 อารี สุทธิพันธุ์ ได้ศึกษาต่อระดับปริญญาตรีในสาขาอาชีวศึกษาที่มหาวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร โดยมีอาจารย์สาโรช บัวศรี เป็นผู้สอนวิชาพัฒนาการศึกษา และปลูกระดมความคิดด้วยวิธีสอนที่ครูและศิษย์สามารถโต้แย้งและหาเหตุผลมาสนับสนุนกัน บรรยากาศในห้องเรียนเป็นแบบประชาธิปไตย ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ผู้ซึ่งได้รับก่อนถ่ายทอดแนวคิดด้านปรัชญาการศึกษาจาก จอห์น ดุย สู่ความคิดพื้นฐานของอารี สุทธิพันธุ์ หล่อหลอมจนอารี สุทธิพันธุ์มีบทบาท มีวิญญาณของความเป็นครู และอีกบทบาทหนึ่งมีลักษณะของความเป็นศิลปิน จากพื้นฐานดังกล่าวมีส่วนส่งผลกระทบต่อศิษย์อย่างเห็นได้ชัด โดยไม่เคยแสดงความโกรธ อาฆาตลูกศิษย์ ให้ความช่วยเหลือทุกอย่าง โดยไม่ลังเลใจ ช่วยอธิบายชี้แนะ ถ้าเรื่องใดไม่กระจ่างพอ ก็จะพาไปหาแหล่งต้นตอของความคิดนั้นๆ จากทุกหนทุกแห่งทั่วประเทศ

ในขณะที่ทางด้านการศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์ ได้รับทุนจาก USOM ไปศึกษาต่อปริญญาโทสาขาวิจิตรศิลป์ Master of Fine Art เป็นการศึกษาทางด้านจิตรกรรม ที่มหาวิทยาลัยอินเดียนา ประเทศสหรัฐอเมริกา ในปี พ.ศ. 2502-2504 เป็นช่วงเวลาที่ศิลปะแบบแอบสแตรกเอกซ์เพรสชันนิสซึม กำลังได้รับความนิยมอย่างสูง ศิลปินที่มีวิธีสอนจิตรกรรมแล้วสร้างความประทับใจตลอดมาคือ แฮร์รี่ แองเกิล ด้วยวิธีสร้างแรงกดดัน แล้วหาวิธีเสนอแนะการแก้ปัญหาภายหลัง วิธีสอนของอารี สุทธิพันธุ์ โดยการยั่วเย้า กระตุ้นให้ผู้เรียนตื่นตัว กล้าแสดงออกกล้าสอบถามความรู้กับผู้สอนแล้วหาเหตุผล ทฤษฎีมารองรับแนวคิด ผู้เรียนจะเข้าใจและจดจำได้นานคือการสอบถาม สอบสวนระหว่างครูผู้สอนกับผู้เรียนอย่างท้าทายสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เกิดขึ้นในชั้นเรียนที่อารี สุทธิพันธุ์ เป็นครูสอนศิลปะ อิทธิพลแนวคิดทางการศึกษาแบบพัฒนาการผสมผสานกับการเรียนศิลปะสมัยใหม่อีกจากฐานประชาธิปไตย การแสดงความคิดเห็นเรียกร้องสิทธิที่พึงมีต่อรัฐบาลกระทำโดยการเขียนบทความ และสร้างงานจิตรกรรมที่มีเนื้อหาสะท้อนสังคม ซึ่งเป็นฐานแนวคิดสำหรับการเรียนการสอนศิลปะและศิลปศึกษาในเวลาต่อมา

ความหลากหลายทางวิชาการในสังคมของวิทยาลัยวิชาการศึกษาระธานมิตร ตามแนวปรัชญาพัฒนาการ ทำให้ อารี สุทธิพันธุ์ มีความรู้ในหลายๆ ด้าน ได้แก่ การแนะแนว การวัดผลทางการศึกษา โดยเฉพาะจิตวิทยา ได้ทำหน้าที่เป็นครูสอนด้วย ความรู้เหล่านี้คือ ได้ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการเป็นครูสอนศิลปะ ประกอบกับอิทธิพลจาก นายพินิจ ภวังครัตน์ นักเรียนทุน Unesco ไปศึกษาศิลปะที่แคมบริดจ์ นำแนวคิดเกี่ยวกับศิลปะศึกษาเปลี่ยนไปจากเดิม และเชื่อว่าเด็กมี 2 โลก คือ โลกแห่งจินตนาการ และโลกแห่งความเป็นจริง จึงเกิดหลักสูตรการสอนศิลปะที่อิสระมาก ด้วยการบรรยายสื่อด้วย Figure Painting การยอมรับในวิธีการสอนของครูชาวอเมริกัน ตามแนวทางของศิลปะสมัยใหม่ในอเมริกา ทำให้อารี สุทธิพันธุ์ ผสมผสานแนวคิดของนักการศึกษาเกิดขึ้นเสนอต่อสังคม ได้เอาวิชา หัตถศึกษาใส่ในแผนการศึกษาชาติเป็นองค์สี่ จึงพัฒนาเป็นจุดเริ่มต้นของศิลปะศึกษาที่สำคัญอีกช่วงเวลาหนึ่ง

อารี สุทธิพันธุ์ เป็นผู้แสวงหาความรู้ใหม่อยู่เสมอ การฝึกทดลองปฏิบัติหาประสบการณ์การเรียนรู้ไปกับผู้เรียนยังคงสะท้อนให้เห็นแนวคิดแบบพัฒนาการ การพูดคุยแนวความคิดในเชิงจิต วิเคราะห์ และการระบายความเครียดสู่งานศิลปะมีความสำคัญกับจิตวิทยาวิเคราะห์ของ ชิกมัน พรอยด์ ที่สะท้อนความเก็บกดและการรักในเสรีภาพของมนุษย์ที่ไม่ให้ผลสะท้อนผู้อื่นก็สะท้อนให้เห็นถึงจิตวิทยาทางสังคมของประชาธิปไตย เอ็กซิสตรอง เรียลลิสม์ ของ ฌอง พอล ซาร์ด วิลแบร์ การบูร์ นับเป็นอิทธิพลต่อแนวความคิด ประกอบกับการรับเอาทฤษฎีการเรียนรู้ ทฤษฎีทางด้านศิลปะศึกษานับสนุนทฤษฎีการเรียนรู้และการแสดงออกของ จูน คิง แมคฟี การผสมผสานความคิดทั้งทฤษฎีทางศิลปะ ปรัชญา จิตวิทยา และความรักเสรีภาพแบบประชาธิปไตย ล้วนแต่มีอิทธิพลทางความคิดของอารี สุทธิพันธุ์ ทั้งสิ้น

แนวคิดของอารี สุทธิพันธุ์ ได้ส่งผลกระทบจากงานวิชาการที่มีต่อวงการศิลปะและวงการศิลปะศึกษา โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มราชการในสถาบันการศึกษาซึ่ง อารี สุทธิพันธุ์ ให้สร้างแนวความคิดโดยการสอนวิชาช่างซึ่งในศิลปะเป็นวิชาบังคับ ให้ผู้เรียนในวิชาอื่นๆ ทำให้ทัศนคติของผู้เรียนในส่วนอิทธิพลและผลกระทบที่มีต่อวงการศิลปะนอกสถาบันการศึกษา อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดทางศิลปะเป็นพื้นฐานของการแสดงออกแต่ละบุคคล โดยเริ่มต้นจากหนังสือศิลปะศึกษา การเขียนบทความ การอบรมสัมมนาและการอภิปราย ทำให้เกิดทัศนคติใหม่ต่อวิชาศิลปะ จึงสรุปได้ว่าแนวคิดของอารี สุทธิพันธุ์ มีอิทธิพลต่อทัศนคติใหม่ในวิชาศิลปะ และเป็นรากฐานทางศิลปะศึกษาที่สำคัญเป็นแนวการเรียนการสอนที่ทวนกระแสแบบอนุรักษนิยม และศิลปะหลักวิชาที่มีอิทธิพลอยู่ในสังคมไทย

บทที่ 4

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์ ที่ปรากฏในบทความตั้งแต่ปี พ.ศ.2514 - พ.ศ.2544 และบริบททางสังคมไทยตั้งแต่ปี พ.ศ.2475-พ.ศ.2544 ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางศิลปศึกษาของอารี สุทธิพันธุ์

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์ ที่ปรากฏในบทความตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 - พ.ศ.2544
2. เพื่อศึกษาบริบททางสังคมที่มีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดทางศิลปศึกษาของอารี สุทธิพันธุ์

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ผลของการศึกษาทำให้เข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์ เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนในสาขาทัศนศิลป์
2. เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการวิชาสอนทัศนศิลป์

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษางานเขียนประเภทบทความของ อารี สุทธิพันธุ์ ในครั้งนี้จะศึกษาบทความวิชาการที่เกี่ยวข้องกับศิลปศึกษาที่ตีพิมพ์แล้ว ตั้งแต่ปี พ.ศ.2514 – พ.ศ.2544 จำนวน 24 บทความ และสัมภาษณ์อารี สุทธิพันธุ์ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดศิลปศึกษา

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ขั้นตอนในการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาชีวประวัติและผลงานของ อารี สุทธิพันธุ์ ตามขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า
2. สืบค้นและรวบรวมบทความที่เกี่ยวข้องกับศิลปศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์ ตามขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า
3. ศึกษาผลงานที่รวบรวมอย่างละเอียดรอบคอบเพื่อประกอบการศึกษาวิเคราะห์
4. ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของ อารี สุทธิพันธุ์ ที่เกี่ยวข้องกับศิลปศึกษา
5. วิเคราะห์บริบททางสังคมที่เกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อแนวคิดศิลปศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์
6. สรุปผลการศึกษาวิเคราะห์ และเสนอรายงานผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

จากการศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์ ที่ปรากฏในบทความและการสัมภาษณ์ อารี สุทธิพันธุ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2514 – พ.ศ.2544 โดยศึกษาแนวคิดเป็น 8 ประเด็นคือด้านความหมาย ด้านคุณค่า ด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้านครูผู้สอน ด้านผู้เรียน ด้านวัสดุอุปกรณ์และสื่อการสอน บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอน ด้านการวัดผลและการประเมินผล สรุปผลได้ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับความหมายศิลปศึกษา

อารี สุทธิพันธุ์ แสดงแนวคิดว่า ศิลปศึกษา (Art Education) หมายถึง การจัดการเรียนการสอนทัศนศิลป์ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ภายใต้ระบบการศึกษา 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับนักเรียนทุกคน เพื่อฝึกฝน ปฏิบัติกิจกรรมพัฒนาทางตา มือ สมอง ให้สัมพันธ์กับเวลา และบริเวณว่าง ส่งเสริมให้นักเรียนมีความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม และจริยธรรม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข มีความชื่นชมในผลงานศิลปวัฒนธรรม นำศิลปะมาประยุกต์ใช้กับสังคมปัจจุบัน โดยมีได้มุ่งหวังให้เป็นศิลปิน

นอกจากนี้ ศิลปศึกษายังเป็นคำที่ใช้เรียกกระบวนการเรียนการสอนศิลปะให้แก่นักศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่ต้องการเป็นครูสอนศิลปะในสถานบันการศึกษาต่าง ๆ มีเนื้อหาวิชาสัมพันธ์และครอบคลุมถึงการพัฒนาการของนักเรียน วิธีสอน การจัดหลักสูตร การจัดห้องเรียน การสร้างสื่อการสอน การนำเอาเนื้อหาศิลปะมาปรับปรุงให้เหมาะกับการสอนในระดับการศึกษาที่รับผิดชอบ และการประเมินผลวิชาศิลปะในวิชาที่สอนด้วยกระบวนการจัดการเรียนการสอนทางศิลปะ ภายใต้ระบบการศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าของศิลปศึกษา

อารี สุทธิพันธุ์ ได้เสนอแนวคิดในด้านคุณค่าของศิลปศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

2.1 คุณค่าด้านความประพฤติ เป็นคุณค่าของความมีน้ำใจ ความสามัคคี การยอมรับฟังความคิดเห็น ไม่ทอดทิ้งเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ร่วมมือช่วยเหลือปฏิบัติงานร่วมกันของนักเรียนเพื่อประโยชน์ต่อหมู่คณะและสังคม

2.2 คุณค่าทางด้านสุนทรียภาพ เป็นคุณค่าที่ครูและนักเรียนตกลงร่วมกันเพื่อกำหนดคุณค่าทางสุนทรียภาพ ซึ่งความงามเกิดจากการผสมผสานกันของส่วนประกอบที่เหมาะสมด้วยความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ เกิดความพึงพอใจแก่ผู้พบเห็น เปลี่ยนแปลงได้ตามกาลสมัย

2.3 คุณค่าทางสังคมและเศรษฐกิจ เป็นคุณค่าครูและนักเรียนร่วมมือกันช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่สังคมส่วนรวม นักเรียนต้องสร้างความสนใจ ความสามารถสำรวจความถนัดเพื่อเป็นพื้นฐานในการเลือกอาชีพ ครูเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ แนะนำ ใ้รางวัลและการชมเชยที่เหมาะสม

2.4 คุณค่าของการฝึกฝนปฏิบัติกิจกรรมศิลปะ เป็นคุณค่าที่เกิดจากฝึกปฏิบัติกิจกรรมของนักเรียนในการปั้น ระบายสี การพิมพ์ การสร้าง การออกแบบ และการปั้นสลัก เพื่อให้นักเรียนสามารถแยกแยะเทคนิคและกระบวนการของแต่ละกิจกรรม รู้จักเลือกวัสดุให้สอดคล้องกับอุปกรณ์ ทำงานร่วมกัน

เป็นกลุ่ม ผสมผสานความรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้อย่างสมดุล โดยที่คาดหวังว่าผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพ

แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนศิลปศึกษา

อารี สุทธิพันธุ์ ได้เสนอแนวคิดในด้านการเรียนการสอนศิลปศึกษา โดยถือว่าผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เปิดโอกาสให้นักเรียนมีเสรีภาพในการแสดงออกมากที่สุด ครูเป็นเพียงผู้จัดประสบการณ์ จัดเนื้อหา จัดสิ่งเร้าให้มีบรรยากาศเป็นกันเอง ให้ความรู้เกิดขึ้นกับผู้เรียนโดยการทดลองปฏิบัติกิจกรรม ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งเรียนรู้ บูรณาการความรู้สร้างสรรค์ตามความถนัด ตามธรรมชาติ โดยครูและนักเรียนกำหนดขอบข่ายข้อตกลงร่วมกัน เริ่มจากแนวคิดพื้นฐาน ความคิดรวบยอด และลงมือปฏิบัติจริงตามกระบวนการถ่ายทอดพฤติกรรม เริ่มจากการแสวงหาความรู้ เตรียมความพร้อมวัสดุอุปกรณ์ ทำความเข้าใจ ฝึกปฏิบัติการถ่ายทอดวิเคราะห์ สังเคราะห์ผลงาน และประเมินผล การจัดกระบวนการเรียนการสอนศิลปศึกษามุ่งหวังให้นักเรียนมีความเจริญงอกงามทุกด้าน โดยพิจารณาตามวัย ความสนใจและระดับความสามารถของนักเรียน ให้สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจของผู้เรียน เพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้ภาคภูมิใจในตนเอง มีความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นพลเมืองดีของชาติ

แนวคิดเกี่ยวกับครูผู้สอนศิลปศึกษา

อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดด้านครูผู้สอนศิลปศึกษาว่า เป็นผู้ที่ทำการสอนในสถาบันการศึกษาของรัฐบาลและเอกชน มีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ มีวินัย มีจรรยาบรรณของวิชาชีพ ได้รับเงินเดือนเป็นค่าตอบแทน สามารถได้รับการส่งเสริมและพัฒนาจากองค์กรการบริหารบุคคลของข้าราชการ

นอกจากนี้ครูศิลปศึกษายังเป็นผู้ที่มีความรู้ในวิชาที่สอน มีรูปแบบวิธีสอน มีความเข้าใจในความแตกต่างของบุคคล ตั้งใจสั่งสอนและให้การแนะนำนักเรียน แสวงหาแนวทางใหม่ๆ เชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้ผู้เรียนเจริญงอกงามตามศักยภาพของตน ครูศิลปศึกษาเป็นผู้ที่มีความสามารถในการแสดงความคิดเห็นกับผู้เรียนอย่างใจกว้าง เห็นความสำคัญของการอยู่ร่วมกัน เป็นผู้มีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตยึดมั่นวิชาชีพครูที่ได้เลือกแล้ว

บทบาทของครูสอนศิลปศึกษา อารี สุทธิพันธุ์ เห็นว่าบทบาทของครูแบ่งเป็น 2 บทบาท คือ บทบาทส่วนบุคคล ได้แก่ การค้นคว้าความรู้ แสวงหาวิธีสอนใหม่ๆ และทำการวิจัย แสวงหาวิธีการวัดผลและประเมินผล แสวงหาวิธีเผยแพร่ศิลปะร่วมสมัยเพื่อช่วยสังคมทางอ้อม บทบาทส่วนรวม ได้แก่ เผยแพร่วิชาการทางด้านศิลปะและให้ความรู้ ความเห็น ความร่วมมือ ให้คำปรึกษาแก่ผู้สนใจทางศิลปะในสังคม

ด้านบุคลิกภาพของครูศิลปศึกษา อารี สุทธิพันธุ์ มีความคิดว่า ครูสอนศิลปะควรแต่งกายอย่างมีรสนิยม ทันสมัย หรือน่าสมัย มีความรู้ทางด้านศิลปะ สามารถร่วมงานกับผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์ มีความรู้สีก่อนคลายอารมณ์

ครูสอนศิลปศึกษาระดับมัธยมและระดับสูงขึ้นไป อารี สุทธิพันธุ์ มีความเห็นว่า มุ่งสอนกฎเกณฑ์มากกว่าส่งเสริมให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์ คุรุใจไม่กว้าง ไม่เข้าใจธรรมชาติของศิลปะที่สอนดีพอ รวมทั้งต้องยอมรับความเปลี่ยนแปลงของสังคมในทุกด้าน สามารถวิเคราะห์ สอบทานองค์ความรู้เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันกับนักเรียน ใช้จิตวิทยาในการสอนควบคู่กับการสร้างความเข้าใจในเรื่องระเบียบวินัยของนักเรียน ครูสอนศิลปะที่จบจากต่างสถาบันกันต้องปรับตัวและแนวคิดด้านมนทัศน์ ให้สอดคล้องกับ

วัฒนธรรมของสถาบันการศึกษา เช่น ผู้ที่จบปริญญาตรีศิลปศึกษา จากวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ได้รับการอบรมสั่งสอนจัดการเรียนการสอนที่มุ่งความสำคัญที่นักเรียน ปรับปรุงวิธีการเรียนการสอน ตำราให้สอดคล้องกับวุฒิภาวะของนักเรียน

สำหรับครูศิลปะที่สอนในระดับอุดมศึกษา อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดที่ว่า สถาบันที่จะเปิดสอนในระดับปริญญาตรีกำหนดโครงการให้ชัดเจน ดำเนินงานตามแผนการปฏิบัติงาน รวมทั้งการขอสนับสนุนจากผู้บริหารและผู้ร่วมงานอย่างจริงจัง สร้างระเบียบวินัยแบบเดินทางสายกลาง ครูต้องแสวงหาความรู้ อยู่เสมอ ปรับปรุงการสอนเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ไม่ควรทำลายภาพพจน์ของวิชาที่สอน โดยการให้ผลการเรียนที่ไม่เป็นธรรมแก่ผู้เรียน เกิดความเสียหายทั้งผู้เรียนและผู้สอน ครูสอนศิลปะในระดับอุดมศึกษา

ระดับอุดมศึกษามักเกิดปัญหาในการใช้เวลาสอนสร้างสรรค์งานส่วนตัวเพื่อรางวัลหรือธุรกิจ ทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้เรียนและการศึกษาศิลปะของประเทศ ดังนั้นครูศิลปินควรมีความบริสุทธิ์ใจในความ เป็นอารมณ์ศิลปินร่วมกับเหตุผลของความเป็นครู สร้างสรรค์สังคมทั้งภายในและภายนอกสถาบันได้อย่าง สมบูรณ์ โดยไม่ปกป้องและหลงใหลตัวเองกับอดีต การเป็นครูศิลปะจึงควรร่วมคิด เรียนรู้ และปฏิบัติไปพร้อมกับนักเรียน การสั่งสอนอบรมศิษย์ เห็นศิษย์มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ก็เหมือนได้รับ รางวัลในชีวิตของความเป็นครู

การจัดตั้งสมาคมครูศิลปะแห่งประเทศไทย อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิด ครูศิลปะควรร่วมกัน คิดร่วมกันฝึกกำลังก่อตั้งสมาคมครูศิลปะแห่งประเทศไทย เพื่อพัฒนาการศึกษาศิลปะทุกแขนง ให้เป็น การศึกษาเพื่อมวลชนที่กระทำคนให้เป็นคนมีจิตใจ มีคุณธรรมในระบบประชาธิปไตย

แนวคิดเกี่ยวกับผู้เรียนศิลปศึกษา

อารี สุทธิพันธุ์ ได้เสนอแนวคิดด้านผู้เรียนศิลปศึกษา หมายถึง บุคลากรทุกๆ คน มีสิทธิ์และมีโอกาสเท่าเทียมกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจัดให้อย่างมีคุณภาพและไม่เสีย ค่าใช้จ่าย หากมีความบกพร่องทางกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ ก็ต้องได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ

นอกจากนี้ อารี สุทธิพันธุ์ ได้ให้แนวคิดด้านความเชื่อของผู้เรียนศิลปศึกษาว่า นักเรียนทุกคนมีความคิดสร้างสรรค์ติดตัวมา หากได้รับการกระตุ้นจากการสอนการแนะนำของครูให้รู้จักคิดและแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับความสามารถและความถนัดตามธรรมชาติ นักเรียนทุกคนก็สามารถศึกษาศิลปะเท่าเทียมกัน มีศักยภาพในการฝึกฝน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รับรู้ ถ่ายทอดรูปทรงที่คิดว่าเป็นจริงได้ แต่ผู้เรียนที่มีระบบประสาทสัมผัสต่างกัน ผลการถ่ายทอดประสาทการรับรู้ก็แตกต่างกันด้วย

ด้านความคาดหวังผู้เรียนศิลปศึกษา อารี สุทธิพันธุ์ เห็นว่าผู้เรียนศิลปะเป็นความหวังใหม่ทางการศึกษา นักเรียนมีศักยภาพแห่งตน มีมนุษยสัมพันธ์ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ เคารพในสิทธิซึ่งกันและกัน รู้จักคุณค่าทางเศรษฐกิจและรับผิดชอบต่อการเป็นพลเมืองดีของชาติ

อารี สุทธิพันธุ์ ให้แนวคิดเกี่ยวกับการแสวงหาความรู้ของผู้เรียนศิลปศึกษาว่า ไม่ควรเรียนรู้จากครูคนเดียว การแสวงหาความรู้ควรรู้ได้จากหนังสือ ตำรา งานวิจัย และประสบการณ์ จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ การเรียนรู้โดยเลียนแบบครูหรือมุ่งความจำทำให้จำกัดในทางความคิดสร้างสรรค์ ผู้เรียนจึงควรค้นคว้า กล้าสอบถามกับครู มีเสรีภาพ มีระเบียบวินัยและจะกลายเป็นคนที่มีค่าของสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์และสื่อการสอนศิลปศึกษา

อารี สุทธิพันธุ์ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของวัสดุอุปกรณ์และสื่อการสอนว่า วัสดุ หมายถึง สิ่งที่น่ามาใช้สร้างสรรค์รูปแบบที่หมดเปลือง อุปกรณ์ หมายถึง เครื่องมือที่ใช้แล้วไม่สิ้นเปลือง แต่สามารถชำรุดได้ และสื่อการสอน หมายถึง การสื่อสารเพื่อให้การเรียนการสอนได้ผลสูงสุดเป็นประโยชน์ สำหรับการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย รวมถึงหนังสือ ตำรา แบบเรียน สิ่งพิมพ์อื่นๆ และ คลื่นความถี่ สื่อตัวนำ และโครงสร้างที่จำเป็นต่อการส่งเสริม วิทยุศึกษา โทรทัศน์เพื่อการศึกษา วิทยุโทรคมนาคม ซีดีรอม ฯลฯ รวมถึงตัวผู้ผลิตสื่อการสอนและครูสอนศิลปะด้วย

ประเภทของวัสดุที่ใช้ในวิชาจิตรกรรม อารี สุทธิพันธุ์ ให้แนวคิดว่า ผู้เรียนวิชาจิตรกรรมต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับวัสดุ อุปกรณ์ และเครื่องมือ และสามารถใช้อย่างดี รู้จักดูแลรักษาเครื่องมือ รู้จักคุณสมบัติของสี และประเภทของสี เพื่อเข้าใจและใช้งานได้อย่างถูกต้องตามคุณสมบัติของวัสดุนั้นๆ

ความสำคัญของวัสดุ อุปกรณ์และสื่อการสอน อารี สุทธิพันธุ์ ได้ให้ความคิดว่า วัสดุ อุปกรณ์ และเครื่องมือในการเรียนทัศนศิลปศึกษาในระดับประถมและมัธยมมีความสำคัญมาก เพราะจะทำให้การเรียนการสอนตรงกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนตรงกับเป้าหมายที่วางไว้ในหลักสูตร

แนวคิดเกี่ยวกับบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอนศิลปศึกษา

อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงความคิดเห็นด้านบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอนในวิชาศิลปะว่า สถานที่เรียน สภาพแวดล้อมและบรรยากาศในชั้นเรียนเป็นสิ่งสำคัญในการปฏิบัติกิจกรรมของนักเรียนให้ประสบความสำเร็จในเป้าหมายเชิงวัตถุประสงค์ที่วางไว้ และตามแนวของพหุศิลปศึกษา บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมมีส่วนช่วยในการพัฒนาการเรียนการสอนเป็นอย่างยิ่ง จึงควรจัดสิ่งแวดล้อมเป็น 3 แบบ คือ จัดการสาธิตเกี่ยวกับกิจกรรมศิลปะ จัดมุมศิลปศึกษา แสดงผลงานหมุนเวียน ติดประกาศ ขาวสารเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวการศึกษาในชุมชน ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม ครูผู้สอนจัดโครงการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ให้แก่นักเรียนภายในโรงเรียนและระหว่างโรงเรียน รวมถึงการจัดทัศนศึกษาเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน

แนวคิดเกี่ยวกับการวัดผลและการประเมินผลการเรียนการสอนศิลปศึกษา

อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนศิลปศึกษาว่า การวัดผลมีความสำคัญมาก เพราะทำให้ช่วยในการค้นคว้า วิจัยผลงานของมนุษย์ นำผลที่ได้ไปปรับปรุงข้อทดสอบให้ตรงกับความมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม โดยแนวการวัดผลตามความมุ่งหมายเป็น 3 ด้าน คือ

การวัดผลทางด้านความรู้ แบ่งตามเนื้อหา ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับวัสดุ รูปแบบ ผลงาน เรื่องราว ความรู้ การวัดผลทางด้านทักษะ แบ่งตามหัวข้อในการวัดผล ได้แก่ ทักษะในการรับรู้ผลงาน ทักษะการบังคับมือและตา ทักษะการวิเคราะห์รูปแบบ ทักษะการแสดงออก ทักษะในการทำงานการวัดผลทางด้านความรู้สึก แบ่งตามหัวข้อ ได้แก่ ความรู้สึกเกี่ยวกับโครงสร้าง ความเข้าใจ ความชื่นชม ความสำคัญของผลงานและความรู้สึกในคุณค่า การวัดผลอาจจะเพิ่มหรือลดหัวข้อได้ตามความต้องการผู้สอน ลักษณะธรรมชาติของเนื้อหาวิชา ประเภทของงานศิลปะ การวัดผลในด้านความรู้สึกนั้นจะเกี่ยวข้องกับความแตกต่างของบุคคลด้วย

ชนิดของแบบทดสอบ อาร์ สุธิพันธุ์ ได้เสนอแนวคิดว่ามีข้อสอบใช้วัดผลหลายแบบ คือ แบบถูกผิด แบบให้เลือก แบบจับคู่ แบบอธิบายประกอบ แบบลงมือปฏิบัติ แบบต่อเติม แบบบรรยาย ฯลฯ ถ้าต้องการวัดความรู้ควรใช้แบบให้เลือกตอบ วัดความสามารถทางทักษะควรใช้แบบให้ลงมือปฏิบัติ วัดความรู้สึกควรใช้แบบให้ดู การวัดผลทางศิลปศึกษา จึงควรเลือกใช้ให้ตรงกับความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ผลของการวัดผลใช้ได้เฉพาะของการวัดครั้งนั้นๆ เท่านั้น และไม่มีเครื่องมือชนิดใดที่จะวัดความแน่นอนของศิลปะได้ เพราะศิลปะเป็นเรื่องของความชอบไม่ชอบ อย่างไรก็ตามก็ต้องมีการวัดผล จึงควรพิจารณาเลือกใช้แบบทดสอบให้เหมาะสมกับธรรมชาติของวิชานั้นๆ

อาร์ สุธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการวัดผล โดยการกำหนดกิจกรรม 6 กิจกรรม ได้แก่ การลาก การระบาย การพิมพ์ การสร้าง การออกแบบ และการปั้นสลัก ใช้วิธีวัดผล (Measurement) ตามเทคนิคพื้นฐานของสื่อวัสดุแต่ละประเภท และวัดผลตามช่วงเวลาที่ได้ในกิจกรรม แล้วเรียงลำดับตัวเลขจากมากไปน้อย (Evacuation) กำหนดหัวข้อในการวัด 5 ข้อ คือ ความพร้อมของสื่อวัสดุ ความสามารถในการเทคนิคพื้นฐาน ความสามารถในการสร้างสรรค์ กำหนดเกณฑ์ตามกิจกรรมอื่น ๆ และการตรงต่อเวลา ความสนใจ เจตคติ หลังจากได้ตัวเลขจากการวัดผลและประเมินผลตามรูปแบบนี้แล้ว นักเรียนสามารถประเมินผลตัวเองได้ เมื่อเอาการวัดผลและประเมินผลรวมกัน ครูผู้สอนก็สามารถตัดสินใจให้ผลการเรียนแก่ผู้เรียนได้

การประเมินผลการเรียนการสอนวิชาจิตรกรรม อาร์ สุธิพันธุ์ ได้เสนอแนวคิดว่าครูและนักเรียนต้องตกลงในปัญหาต่างๆ ในวิชาร่วมกัน กำหนดรูปแบบร่วมกัน กำหนดหัวข้อที่จะวัด 3 ข้อ คือ รูปแบบ บริเวณว่าง และกรรมวิธี เกณฑ์การวัดผลผู้สอนอาจจะตั้งเกณฑ์ต่างกันออกไป ให้ผู้เรียนวัดผลงานตนเองหรือวัดผลงานของเพื่อนร่วมชั้น นอกจากนั้นควรจัดให้มีการสัมมนาผลงานของนักเรียนเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การวัดผลประเมินผลมีส่วนในการสร้างเจตคติของผู้เรียน ผู้สอนจะทราบได้ว่าผู้เรียนมีความเจริญงอกงามทางด้านการกระทำและทางความคิดมากน้อยเพียงใด และยังเป็นกำลังใจสำหรับผู้เรียนที่จะเรียนต่อไปให้ระดับที่สูงขึ้นไป

2. บริบททางสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางศิลปศึกษา

อาร์ สุธิพันธุ์ เริ่มต้นชีวิตในวัยเด็กชั้นประถมศึกษา พ.ศ.2481-2483 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย เรียนชั้นมัธยมศึกษา พ.ศ. 2484-2489 ที่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดราชบุรี ตรงกับเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ แต่กลับได้รับอิทธิพลการศึกษาแนวคิดปรัชญาจากประเทศมหาอำนาจตะวันตกที่ชนะสงคราม เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา สภาพการเรียนการสอนในขณะนั้นขาดแคลนครูสอนศิลปะโดยตรง เมื่ออาร์ สุธิพันธุ์ ได้เรียนกับครูสอนศิลปะ ชื่อสุชาติ ปิตะโหตะระ ซึ่งจบจากโรงเรียนเพาะช่าง อาร์ สุธิพันธุ์ เกิดความประทับใจในวิธีการสอนโดยการวาดภาพเหมือนจริง วาดภาพจากความจำ และวาดภาพประดิษฐ์ ด้วยวิธีสอนที่เริ่มฝึกให้รู้จักวิธีคิดอย่างสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น ประกอบกับการแต่งกายด้วยชุดสากลที่แตกต่างจากชุดราชประแตนของครูท่านอื่นๆ เป็นเหตุให้อาร์ สุธิพันธุ์ สนใจวิชาศิลปะ หลังจากเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาจึงเลือกเรียนที่โรงเรียนเพาะช่าง ซึ่งเป็นสถาบันเดียวกับครูศิลปะ

การเรียนที่โรงเรียนเพาะช่าง พ.ศ.2491-2495 เป็นแนวการเรียนการสอนแบบอนุรักษนิยมและศิลปะหลักวิชาที่ได้รับอิทธิพลมาจากการศึกษาของตะวันตก และแพร่หลายมากในมหาวิทยาลัยศิลปากร อาร์ สุธิพันธุ์ ได้ฝึกฝนฝีมือด้านการเขียนภาพให้เหมือนที่ตาเห็น แต่บรรยากาศการเรียนมีความสนุกสนาน มีเสรีภาพ มีเพื่อนมาก

พ.ศ. 2498-2499 อารี สุทธิพันธุ์ ได้ศึกษาต่อระดับปริญญาตรีในสาขาอาชีวศึกษาที่มหาวิทยาลัย วิชาการศึกษา ประสานมิตร โดยมีอาจารย์สาโรช บัวศรี เป็นผู้สอนวิชาพัฒนาการศึกษา และปลูก ระดมความคิดด้วยวิธีสอนที่ครูและศิษย์สามารถโต้แย้งและหาเหตุผลมาสนับสนุนกัน บรรยายภาคใน ห้องเรียนเป็นแบบประชาธิปไตย ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ผู้ซึ่งได้รับก่อนถ่ายทอดแนวคิดด้าน ปรัชญาการศึกษาจาก จอห์น ดุย สู่ความคิดพื้นฐานของอารี สุทธิพันธุ์ หล่อหลอมจนซึกหนึ่งของท่านมี วิญญาณของความเป็นครู และซึกหนึ่งมีลักษณะของความเป็นศิลปิน จากพื้นฐานดังกล่าวมีส่วนส่งผล กระทบต่อศิษย์อย่างเห็นได้ชัด โดยไม่เคยแสดงความโกรธ อาฆาตลูกศิษย์ ให้ความช่วยเหลือทุกเรื่อง โดย ไม่ลังเลใจ ช่วยอธิบายชี้แนะ ถ้าเรื่องใดไม่กระจ่างพอ ก็พาไปหาแหล่งต้นตอของความคิดนั้นๆ จากทุก หนทุกแห่งทั่วประเทศ

ในขณะที่ทางด้านการศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์ ได้รับทุนจาก USOM ไปศึกษาต่อปริญญาโทสาขา วิจิตรศิลป์ Master of Fine Art เป็นการศึกษาทางด้านจิตรกรรม ที่มหาวิทยาลัยอินเดียนา ประเทศ สหรัฐอเมริกา ในปี พ.ศ. 2502-2504 เป็นช่วงเวลาที่ศิลปะแบบแอบสแตรกเอกซ์เพรสชันนิสซึม กำลังได้รับความ นิยมอย่างสูง ศิลปินที่มีวิธีสอนจิตรกรรมแล้วสร้างความประทับใจตลอดมาคือ แฮร์รี่ แองเกิล ด้วยวิธี สร้างแรงกดดัน แล้วหาวิธีเสนอแนะการแก้ปัญหาภายหลัง วิธีสอนของอารี สุทธิพันธุ์ โดยการยั่ว กระตุ้น ให้ผู้เรียนตื่นตัว กล้าแสดงออกกล้าสอบถามความรู้กับผู้สอนแล้วหาเหตุผล ทฤษฎีมารองรับแนวคิด ผู้เรียน จะเข้าใจและจดจำได้นานคือการสอบถาม สอบสวนระหว่างครูผู้สอนกับผู้เรียนอย่างท้าทายสอนโดยยึด ผู้เรียนเป็นสำคัญ เกิดขึ้นในชั้นเรียนที่อารี สุทธิพันธุ์ เป็นครูสอนศิลปะ อิทธิพลแนวคิดทางการศึกษาแบบ พัฒนาการศึกษาผสมผสานกับการเรียนศิลปะสมัยใหม่วางฐานประชาธิปไตย การแสดงความคิดเห็นเรียกร้อง สิทธิที่พึงมีต่อรัฐบาลกระทำโดยการเขียนบทความ และสร้างงานจิตรกรรมที่มีเนื้อหาสะท้อนสังคม ซึ่งเป็น ฐานแนวคิดสำหรับการเรียนการสอนศิลปะและศิลปศึกษาในเวลาต่อมา

ความหลากหลายทางวิชาการในสังคมของวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ตามแนวปรัชญา พัฒนาการศึกษา ทำให้ อารี สุทธิพันธุ์ มีความรู้ในหลายๆ ด้าน ได้แก่ การแนะแนว การวัดผลทางการศึกษา โดยเฉพาะจิตวิทยา ได้ทำหน้าที่เป็นครูสอนด้วย ความรู้เหล่านี้ได้ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการเป็นครูสอน ศิลปะ ประกอบกับอิทธิพลจาก นายพินิจ ภววงศ์รัตน์ นักเรียนทุน Unesco ไปศึกษาศิลปะที่แคมบริดจ์ส์ นำแนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาเปลี่ยนไปจากเดิม และเชื่อว่าเด็กมี 2 โลก คือ โลกแห่งจินตนาการ และโลก แห่งความเป็นจริง จึงเกิดหลักสูตรการสอนศิลปะที่อิสระมาก ด้วยการระบายสีด้วย Figure Painting การ ยอมรับในวิธีการสอนของครูชาวอเมริกัน ตามแนวทางของศิลปะสมัยใหม่ในอเมริกา ทำให้อารี สุทธิพันธุ์ ผสมผสานแนวคิดของนักการศึกษาเกิดขึ้นเสนอต่อสังคม ได้เอาวิชา หัตถศึกษาใส่ในแผนการศึกษาชาติ เป็นองค์สี่ จึงพัฒนาเป็นจุดเริ่มต้นของศิลปศึกษาที่สำคัญอีกช่วงเวลาหนึ่ง

อารี สุทธิพันธุ์ เป็นผู้แสวงหาความรู้ใหม่อยู่เสมอ การฝึกทดลองปฏิบัติหาประสบการณ์การร่วม เรียนรู้ไปกับผู้เรียนยังคงสะท้อนให้เห็นแนวคิดแบบพัฒนาการศึกษา การพูดคุยแนวความคิดในเชิงจิตวิทยา วิเคราะห์ และการระบายความเครียดสู่งานศิลปะมีความสำคัญกับจิตวิทยาวิเคราะห์ของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ ที่ สะท้อนความเก็บกดและความรักในเสรีภาพของมนุษย์ที่ เกิดผลสะท้อนต่อผู้อื่น สะท้อนให้เห็นถึงจิตวิทยา ทางสังคมของประชาธิปไตย เอ็กซิสตรอง เรียลลิสม์ ของ ฌอง พอล ซาทร์ วิลแบร์ การบูร์ นับเป็นอิทธิพล ต่อแนวความคิด ประกอบกับการรับเอาทฤษฎีการเรียนรู้ ทฤษฎีทางด้านศิลปศึกษาสนับสนุนทฤษฎีการ เรียนรู้และการแสดงออกของ จูน คิง แมคฟี การผสมผสานความคิดทั้งทฤษฎีทางศิลปะ ปรัชญา จิตวิทยา และความรักเสรีภาพแบบประชาธิปไตย ล้วนแต่มีอิทธิพลทางความคิดของอารี สุทธิพันธุ์ ทั้งสิ้น

สรุปได้ว่า แนวคิดของอารี สุทธิพันธุ์ ได้ส่งผลกระทบต่อจากงานวิชาการที่มีต่อวงการศิลปะและวงการศิลปศึกษา โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มราชการในสถาบันการศึกษาซึ่ง อารี สุทธิพันธุ์ ให้สร้างแนวความคิดโดยการสอนวิชาช่างซึ่งในศิลปะเป็นวิชาบังคับ ให้ผู้เรียนในวิชาอื่นๆ ทำให้ทัศนคติของผู้เรียนในสวนอิทธิพลและผลกระทบที่มีต่อวงการศิลปะนอกสถาบันการศึกษา อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงแนวคิดทางศิลปะเป็นพื้นฐานของการแสดงออกแต่ละบุคคล โดยเริ่มต้นจากหนังสือศิลปศึกษา การเขียนบทความ การอบรมสัมมนาและการอภิปราย ทำให้เกิดทัศนคติใหม่ต่อวิชาศิลปะ จึงสรุปได้ว่าแนวคิดของอารี สุทธิพันธุ์ มีอิทธิพลต่อทัศนคติใหม่ในวิชาศิลปะ และเป็นรากฐานทางศิลปศึกษาที่สำคัญในเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ทวนกระแสการเรียนการสอนแบบอนุรักษนิยมและศิลปะหลักวิชาที่มีอยู่เดิมสังคมไทย

อภิปรายผล

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2514 – พ.ศ.2544 ผู้วิจัยพบว่า ในแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของศิลปศึกษา อารี สุทธิพันธุ์ ได้เสนอแนวคิดเป็นสองประเด็น คือ ประเด็นที่เป็นความหมายของศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา และมีธยมศึกษา เป็นการจัดการศึกษาเพื่อผู้เรียนทุกคนได้พัฒนาตนเองได้มีความเจริญงอกงามทุกด้าน อีกประเด็นคือ ความหมายของศิลปศึกษาในระดับอุดมศึกษาเป็นการศึกษาศิลปะเพื่อมุ่งสู่อาชีพ แนวคิดทั้งสองประเด็น เน้นให้เห็นถึงการจัดการเรียนการสอนที่อยู่ภายใต้ระบบการศึกษา

ในด้านแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปศึกษา อารี สุทธิพันธุ์ มีแนวคิดให้ความสำคัญกับผู้เรียนในเสรีภาพการแสดงออกตามระบอบประชาธิปไตยมากที่สุด อารี สุทธิพันธุ์ จึงเสนอแนวทางการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ครูเป็นเพียงผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนค้นพบความรู้และแก้ปัญหาด้วยตนเอง ซึ่ง วิรุณ ตั้งเจริญ (2546 : สัมภาษณ์) กล่าวเป็นทำนองเดียวกันว่า กระบวนการเรียนการสอนศิลปศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดกับผู้เรียน ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ (Child Centered Approach) เรียนรู้และพัฒนาจากตัวตนของเขา ด้วยตัวตนของเขา ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจที่เขาเรียนรู้ได้ เป็นความรู้ตามความสามารถด้วยตัวเขาเอง ครูเป็นเพียงผู้กระตุ้น ผู้สร้างกระบวนการเรียนรู้ ผลักดันให้เกิดการเรียนรู้ ครูมิใช่ผู้สอนโดยตรง หรือครูไม่ใช่ผู้ป้อนความรู้

ส่วนทางด้านคุณค่าของศิลปศึกษา อารี สุทธิพันธุ์ เห็นว่าความสำคัญ คุณค่าของการร่วมกันปฏิบัติกิจกรรมศิลปะของนักเรียนและครู อันจะนำไปสู่ความสามัคคี มีน้ำใจ ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อแก่หมู่คณะและสังคมส่วนรวมมากที่สุด ซึ่งมีแนวคิด พิระพงษ์ กุลพิศาล (2546 : สัมภาษณ์) กล่าวสนับสนุนว่า คุณค่าของศิลปศึกษา คือการอยู่ร่วมกันอย่างอิสระ มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ให้กล้าคิด การเผชิญกับปัญหาช่วยเหลือกันสร้างสรรค์สังคมและอยู่ในสังคมอย่างมีเกียรติ

แนวความคิดด้านครูผู้สอนศิลปศึกษา อารี สุทธิพันธุ์ แสดงแนวความคิดเกี่ยวกับครูศิลปะครอบคลุมทุกด้าน คือ จรรยาบรรณของความเป็นครู การค้นคว้าหาความรู้ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิธีสอนใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาตนเองและผู้เรียนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม มีความก้าวหน้าในวิชาชีพ เสนอโครงการศิลปะ เผยแพร่งานวิชาการงานวิจัย ที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมทั้งภายในและภายนอกสถาบัน สร้างสรรค์ผลงานศิลปะเพื่อนำความรู้ ประสบการณ์ที่ได้มาถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียนด้วยความบริสุทธิ์ใจ ยุติธรรม ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว การเห็นศิษย์มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานก็ถือว่ารางวัลแห่งชีวิตของคนเป็นครู ครูศิลปะต้องร่วมเรียนรู้และปฏิบัติไปพร้อมกับนักเรียน ซึ่งแนวคิดนี้ ประเสริฐ ศิลรัตน์ (2546 : สัมภาษณ์) กล่าวว่าเห็นด้วยที่ครูศิลปะต้องมีทักษะในการปฏิบัติงานศิลปะ สร้างสรรค์ผลงานใหม่ๆ

เพื่อนำไปพัฒนาตนเองและการเรียนการสอน มีความคิดน่ายกย่อง ค้นคว้า แสวงหาความรู้ เขียนตำราเผยแพร่ แก่สังคม ครูศิลปะต้องให้ความสำคัญแก่ผู้เรียนมากกว่าตนเอง ต้องช่วย และกระตุ้นให้ผู้เรียนพัฒนาและ ภาควิชาใจในตนเอง

ด้านผู้เรียนศิลปศึกษา อารี สุทธิพันธุ์ มีแนวความคิดว่า ผู้เรียนมีสิทธิ์และโอกาสทางการศึกษา ขั้นพื้นฐานเท่าเทียมกัน และผู้ที่มีความบกพร่องทางจิตใจ สติปัญญา และอารมณ์ ก็ต้องได้รับการศึกษาขั้น พื้นฐานเป็นพิเศษ ผู้เรียนมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น มีความสามารถ มีความคิดสร้างสรรค์ในการ ปฏิบัติกิจกรรมศิลปะทุกคนหากได้รับการสั่งสอน และรู้จักแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ กล้าสอบถามกับ ครูเพื่อค้นพบการแก้ปัญหาด้วยตนเอง มีระเบียบวินัย และจะกลายเป็นคนที่มีค่าของสังคม ซึ่งแนวความคิด เห็นนี้ สืบสาย เพ็ญสมบุรณ์ (2546 : สัมภาษณ์) ได้ศึกษาและสนับสนุนว่า ผู้เรียนศิลปศึกษาพร้อมที่จะรับกับ สถานการณ์ทุกอย่างที่อาจจะเกิดขึ้น จึงควรศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่ง ให้ความร่วมมือและ ให้ความคิดเห็นต่อสังคม รู้จักการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของผู้อื่นแล้วนำไปดัดแปลง พัฒนาตนเองและสังคม สามารถเรียนรู้ต่อเนื่องกันตลอดชีวิต

ส่วนในด้านวัสดุ อุปกรณ์ และสื่อการสอน อารี สุทธิพันธุ์ เห็นว่า วัสดุ อุปกรณ์ และสื่อการสอน มี ความหมายและประโยชน์การใช้สอยต่างกัน ทุกอย่างมีความสำคัญที่จะทำให้การเรียนการสอนของครู การ เรียนรู้ของนักเรียนตรงตามวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ผู้เรียนและผู้สอนจึงต้องมีความเข้าใจร่วมกัน รู้จักดูแล รักษาวัสดุ อุปกรณ์ สื่อการสอน ให้เกิดประโยชน์ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ซึ่งแนวความคิดด้านวัสดุ อุปกรณ์ และสื่อการสอนนี้ สมชาย เจริญไชยสมบัติ (2546 : สัมภาษณ์) กล่าวว่าเห็นด้วยกับการให้ ความสำคัญเกี่ยวกับวัสดุ อุปกรณ์ ช่วยให้การฝึกอบรมวินัยให้แก่นักเรียน การจัดเก็บอย่างเป็นระบบ รู้จัก วิธีใช้และบำรุงรักษา จะช่วยให้นักเรียนรู้คุณค่าสิ่งของ รู้จักเลือกสรรให้เหมาะกับประโยชน์ใช้สอย ครูจึงควร แนะนำ ให้ความรู้และเป็นแบบอย่างในเรื่องของควมมีวินัยในตนเอง

ด้านบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม อารี สุทธิพันธุ์ เห็นว่าสถานที่เรียน สภาพแวดล้อมและ บรรยากาศในชั้นเรียนเป็นสิ่งเร้าที่สำคัญในการเรียนรู้ตามแนวพหุศิลปศึกษา จึงควรจัดบรรยากาศและ สิ่งแวดล้อมโดยการสาธิตกิจกรรมศิลปะ จัดมุมแสดงผลงานศิลปะหมุนเวียน ติดประกาศข่าวสารศิลปะ ความเคลื่อนไหว ในชุมชน จัดโครงการแลกเปลี่ยนความรู้ภายในโรงเรียนและระหว่างโรงเรียน เสริม ประสิทธิภาพโดยการจัดทัศนศึกษา ซึ่งแนวความคิดนี้ วิจัย ไร่ทิม (2546 : สัมภาษณ์) กล่าวสนับสนุนว่า ศิลปศึกษามีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน ส่วนมากร้อยละแปดสิบจะอยู่ ในห้องเรียน ดังนั้นห้องเรียนควรได้รับการตกแต่งให้เกิดบรรยากาศที่สามารถส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดการ เรียนรู้ศิลปะ ประกอบการสอนด้วยสื่อ ให้เทคนิคการสอนที่หลากหลาย เช่น การอภิปราย การซักถาม แสดง ความคิดเห็น ค้นคว้า ทดลอง คิดวิเคราะห์ การวิจารณ์ หลักการลงมือปฏิบัติกิจกรรม ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ และตอบสนองด้วยการแสดงศักยภาพทางศิลปะอย่างเหมาะสมตามธรรมชาติและวัยของผู้เรียน

ส่วนในด้านการวัดผลและการประเมินผลการเรียนการสอนศิลปศึกษา อารี สุทธิพันธุ์ ให้แนวคิด ว่า การวัดผลและการประเมินผลมีความสำคัญ เพราะผู้เรียนสามารถตรวจสอบการเรียนรู้ด้านเนื้อหา ด้าน เทคนิค และด้านความรู้สึของผู้เรียน โดยเลือกแบบทดสอบให้เหมาะสมกับเนื้อหา กิจกรรม แล้วผู้เรียน สามารถประเมินผลตนเอง และเพื่อนร่วมชั้นเรียนได้ด้วย ครูจึงต้องนำการวัดผลและประเมินผลร่วมกันก็จะ ได้ระดับการเรียนรู้ของผู้เรียน ครูควรวัดผลและประเมินผลด้วยความรอบคอบ มีความเป็นธรรมแก่นักเรียนทุก คน เพราะคนการเรียนจะสร้างเจตคติต่อวิชาศิลปะและครูผู้สอนวิชาศิลปะ การให้กำลังใจแก่ผู้เรียนจึงมี ความสำคัญเช่นกัน ซึ่งมีแนวความคิดนี้ ลลิตพรรณ ทองงาม (2546 : สัมภาษณ์) กล่าวว่าเห็นด้วยกับ การ

วัดผลประเมินผลศิลปศึกษา ครูต้องทำความเข้าใจ ตกลงปัญหาร่วมกับผู้เรียนว่าต้องการให้นักเรียนเรียนรู้ในเรื่องใด และต้องการประเมินอะไร ครูจึงต้องดูแล สังเกต ชักถามความคิดเห็นของผู้เรียนอย่างใกล้ชิด เพื่อพัฒนาการทางทักษะ ความรู้ ทักษะที่มีต่อการปฏิบัติกิจกรรม รวมไปถึงการมีระเบียบวินัยในการปฏิบัติงาน การเก็บรักษาอุปกรณ์ การรักษาความสะอาด การประเมินผลจึงดูพัฒนาการของผู้เรียนแต่ละบุคคลมากกว่าการเปรียบเทียบผลงานของนักเรียนในชั้นทั้งหมด เพราะทำให้นักเรียนบางคนที่ตั้งใจทำงานเต็มที่แล้วขาดกำลังใจ ท้อถอยในการปฏิบัติงาน เกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อวิชาศิลปะ กระบวนการวัดผลและประเมินผล ครูจึงควรมีความรอบคอบอย่างยิ่งก่อนตัดสินใจประเมินผลการเรียน

แนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาของอารี สุทธิพันธุ์ ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาการศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยม จิตวิทยาของเกสโตลท์ ทฤษฎีการรับรู้และการแสดงออกของ จูน คิง แมคฟี การศึกษาศิลปะแบบแอบสแตรก เอกซเพรสชันนิสซึม จากประเทศสหรัฐอเมริกา และพื้นฐานทางสังคมวิทยาแบบประชาธิปไตย เสนอแนวคิดกระบวนการเรียนการสอนโดยการประยุกต์ความคิด ทางวิทยาศาสตร์ ปรัชญา จิตวิทยา ในเชิงวิเคราะห์ของ ชิกมันน์ ฟรอยด์ และเสนอแนวคิดทางศิลปะมีความขัดแย้งกับศิลปะตามหลักวิชา และศิลปะแบบอนุรักษนิยมได้แก่ การสอนสีน้ำระบบอารี สุทธิพันธุ์ และการเขียนภาพคนและสัตว์จากข้างนอกไปข้างใน ความสำคัญของแนวคิดทางการศึกษา คือ การพัฒนาคน พัฒนาการศึกษา และการพัฒนาองค์ความรู้ แนวคิดศิลปศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์ มีความสอดคล้องกับการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มีอิทธิพลต่อวงการศิลปศึกษาของไทยและปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยของสังคม

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์ ตั้งแต่ พ.ศ.2514 – พ.ศ.2544 ผู้วิจัยพบว่ามีผลงานทางด้านอื่นที่จะศึกษาค้นคว้าในรูปแบบของการวิจัยในหัวข้อต่อไปนี้

1. การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศิลปะของ อารี สุทธิพันธุ์ ที่ปรากฏในบทความวิชาการ
2. การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาของนักวิชาการคนอื่นๆ ที่มีผลงานทางด้านการเขียนบทความ บทวิจารณ์ ฯลฯ
3. การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาของนักวิชาการที่ร่วมสมัยกับอารี สุทธิพันธุ์

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กระแสร มัลยาภรณ์. (2522). *วรรณกรรมไทยปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ : มหามงกุฎราชวิทยาลัย.
- เกสร ธิตะจारी. (2543). *กิจกรรมศิลปะสำหรับครู*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กัจจกร สุนพงษ์ศรี. (2529). *บนเส้นทางการพัฒนาศิลปศึกษา*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- . (2539). *ศิลปศึกษากับการพัฒนาคุณภาพชีวิต*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กวี วงศ์พุ่ม. (2544). *วิเคราะห์นโยบายของรัฐบาล พ.ด.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตรกับนายชวนหลีกภัย*.
เชียงใหม่ : The Knowledge center.
- คณะกรรมการจัดงาน 75 ปี รัฐบุรุษ. (2538). *75ปี รัฐบุรุษ พลเอกเปรมตูลานนท์*. กรุงเทพฯ : พระนคร
คึกฤทธิ์ ปราโมช,ม.ร.ว. (2526). "ปาฐกถาเรื่อง ศิลปะสมัยใหม่ของคึกฤทธิ์ ปราโมช," สยามรัฐสัปดาห
วิจารณ์. 29(30) : 30-33.
- งาม ชาวตำบล และดิศนล นวลมณี (2543). "สนทนากับอารี สุทธิพันธุ์," ในอยู่ถึง 2000.
กรุงเทพฯ : สันติศิริการพิมพ์.
- จำนง พรายแย้มแข. (2529). *เทคนิคการวัดและการประเมินการเรียนรู้กับการซ่อมเสริม*.
กรุงเทพฯ : ไทนาพานิช.
- ชนา พรกุล. (2544). "พระราชบัญญัติ จัดการเรียนการสอนแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง,"ใน
วารสารวิชาการ. ปีที่4 ฉบับที่ 9 กันยายน.
- ชลอ พงษ์สามารถ. (2526). *ศิลปะสำหรับครูมัธยม*. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.
- ชวลิต ดาบแก้ว และ สุดาวดี เหมทานนท์. (2525). *วิธีสอนศิลปศึกษา*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ชัยณรงค์ เจริญพานิชย์กุล. (2531,13 กันยายน-พฤศจิกายน). "We are Preparing Art Education".
จดหมายข่าวครูศิลปะ. หน้า 13.
- ชลธิชา ขันติติลวงษา. (2540). *ผลของการสอนศิลปะตามแนวความคิดแบบเรียลลิสม์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์
เรื่องสันติภาพของเด็กระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในชุมชนแออัดกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชาประถมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- เชาวนะ ไตรมาศ. (2541). *ข้อมูลพื้นฐาน 66 ปีของประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ : สุขุมและบุตร
- ดำรงศักดิ์ หมื่นจันทร์. (2532). "บรรยากาศของห้องเรียนกับการเรียนรู้ของนักเรียน,"ในข่าวสารวิจัย
การศึกษา. 10-13 ; พฤศจิกายน-ธันวาคม.
- ทวีเกียรติ ไชยงยศ. (2535). "การสร้างสรรค์จิตรกรรมของ อารี สุทธิพันธุ์," ในนิทรรศการทัศนศิลป์
เกียรติคุณ 60 ปี อารี สุทธิพันธุ์. หน้า 79,81-82
- . ไชยงนต. (2533). "แนวโน้มการสอนศิลปศึกษาในทศวรรษหน้า,"ในทัศนทางศิลปะและ
ศิลปศึกษา. ตำราเอกสารวิชาการ ฉบับที่ 33. หน่วยศึกษานิเทศก์. กรุงเทพฯ : การศาสนา.
- ธนพรรณ บุณยรัตกลิน. (2530). "การจัดห้องเรียนศิลปะ," ในครูศิลป์. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.
154 หน้า.
- ธนู แสงศักดิ์. (2521). "ศิลปะกับสังคม," *วารสารจันทร์เกษม*. ฉบับที่ 140 : 15.
- ธนศ ขำเกิด. (2533). "การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดีในโรงเรียน," ในสารพัฒนาหลักสูตร.
96 ;มีนาคม.

- นิคม จันทรวิทุร. (2541). *ประเทศไทยจากเศรษฐกิจเฟื่องฟูถึงวิกฤตสังคม*. กรุงเทพฯ : เอ็ดดิสัน เพรส โปรดักส์.
- นิพนธ์ ทวีกาญจน์. (2542). “อารี สุทธิพันธุ์ ศิลปินในคราบครู,” *ในศิลปกรรมร่วมสมัยทัศนะทางศิลปะและศิลปศึกษา*. หน้า 145-147.
- นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร (2525). *ศิลปศึกษากับครูประถม*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ตีรณสาร. หน้า 107.
- บงกชพันธุ์ ทองงาม. (2538). “ท่านรู้จักลูกศิษย์ที่มาเรียนในชั่วโมงมากน้อยเพียงใด,” *ในสูจิบัตรนิทรรศการ ศิลปะโรงเรียนสาธิต สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร*. หน้า 53-56.
- ประสงค์ พวงดอกไม้. (ม.ป.ป.). *มาตรฐานวิชาศิลปศึกษาและดนตรีระดับมัธยมศึกษา*. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา.
- ประเสริฐ ศิลรัตน์. (2535). “งานวิชาการทางด้านศิลปะของอารี สุทธิพันธุ์,” *ในนิทรรศการทัศนศิลป์ เกียรติคุณ 60 ปี อารี สุทธิพันธุ์*. กรุงเทพฯ : แสงเทียนการพิมพ์. หน้า 73.
- . เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สุวิมล วุฒิสาน เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่สถาบันราชภัฏราชชนรินทร์ จังหวัดฉะเชิงเทรา. เมื่อวันที่ 7 มกราคม 2546
- ปวิดา ชื่นชัย. (2543). “ศิลปศึกษากับพัฒนาการของเด็กในบริบทเก่าและใหม่,” *ในแนวโน้มศิลปศึกษา ร่วมสมัย*. โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 154.
- ผดุง พรหมมูล. (2531, 12 มกราคม-กุมภาพันธ์). “เทคนิคและวิธีสอนศิลปะในระดับประถมศึกษา,” *ในเอกสารศึกษาพิลลิ่ง 12*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กระดาศสา. หน้า 55-60.
- . (2535). “กระบวนการเรียนการสอนเพื่อสร้างมนุษย์ของอารี สุทธิพันธุ์,” *ในนิทรรศการทัศนศิลป์ เกียรติคุณ 60 ปี อารี สุทธิพันธุ์*. กรุงเทพฯ : แสงเทียนการพิมพ์. หน้า 69.
- พิริยะ ไกรกฤษ และเผ่าทอง ทองเจือ. (2525). *ศิลปะกรรมหลัง พ.ศ. 2475*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศรีบุญปลื้มเคชั่น.
- พีระพงษ์ กุลพิศาล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวิมล วุฒิสาน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา กรุงเทพฯ. เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2546.
- พรพรรณ เลหาศิรินาถ. (ม.ป.ป.). *ศิลปนิยม*. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- มะลิฉัตร เอื้ออานนท์. (2543). “ศิลปศึกษากับสื่อเทคโนโลยีทางการศึกษา,” *ใน แนวโน้มศิลปศึกษาร่วมสมัย*. โครงการและเอกสารวิชาการ คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 29.
- . (ม.ป.ป.). *เอกสารประกอบการสอนวิชาทฤษฎีความรู้และศิลปศึกษา. ภาควิชาศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ราชบัณฑิตยสถาน*. (2525). *พจนานุกรมไทย*. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). *พจนานุกรมไทย*. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- ลลิตพรรณ ทองงาม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวิมล วุฒิสาน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพฯ. เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2546.
- เลิศ อานันทนนะ. (2518). *ศิลปะเด็ก*. กรุงเทพฯ. กราฟฟิตอาร์ต.

- เลิศ อานันทนนะ. (2523). *ศิลปะในโรงเรียน*. กรุงเทพฯ : กราฟฟิคอาร์ต
- , (2533). "ครูจะสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตรใหม่ได้อย่างไร", *ศิลปะในโรงเรียน*.
กรุงเทพฯ : กราฟฟิคอาร์ต.
- , อานันทนนะ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , สุวิมล วุฒิสเสน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงแรมโนโวเทล
สยามสแควร์ ซอย 6 กรุงเทพฯ. เมื่อ 24 ตุลาคม 2544
- วงศ์ใหม่ เมืองลำนนา. (2537). "แนวร่วมศิลปินแห่งประเทศไทย" , ใน *สร้างตำนานศิลป์ 20 ปี
แนวร่วมศิลปินแห่งประเทศไทย 2517-2537*. ม.ป.พ.
- วลิดา อินสอนลา. (2526). "ศิลปะแห่งเดือนตุลาคม" , ใน *ทัศนวิจารณ์อำนาจ เย็นสบายและ
วิรุณ ตั้งเจริญ*. หน่วยงานพิเศษ. กรมฝึกหัดครู.
- , (2526). "ความเข้าใจในการศิลปะเด็ก" ใน *ทัศนวิจารณ์อำนาจ เย็นสบายและวิรุณ ตั้งเจริญ*.
หน่วยงานพิเศษ. กรมฝึกหัดครู.
- , (2526). "เด็กหญิงวิภา แซ่ลิ้มและเด็กชายประวิทย์ แซ่ลิ้ว" ,ใน *ทัศนวิจารณ์อำนาจ เย็นสบาย
และวิรุณ ตั้งเจริญ หน่วยงานพิเศษ. กรมฝึกหัดครู* หน้า 51.ทัศนวิจารณ์ , ใน *ทัศนวิจารณ์
อำนาจ เย็นสบายและวิรุณ ตั้งเจริญ*. หน่วยงานพิเศษ. กรมฝึกหัดครู. หน้า 186.
- , (2526). "การที่มีเกียรติของครูศิลปะ" ,ใน *ทัศนวิจารณ์ , ในทัศนวิจารณ์อำนาจ เย็น
สบายและวิรุณ ตั้งเจริญ*. หน่วยงานพิเศษ. กรมฝึกหัดครู. หน้า 82.
- วิชัย ไกรทิม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , สุวิมล วุฒิสเสน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนสันติราษฎร์วิทยาลัย. เมื่อ
วันที่ 19 มกราคม 2546.
- วิชัย ดันติวิทยาพิทักษ์. (2543). "บันทึก 20 ปี เหตุการณ์ 14 ตุลาคม" ,ใน *รวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย*.
กรุงเทพฯ : สารคดี.
- , (2530). "ศิลปะเด็ก : สร้างสรรค์ความคิดและจินตนาการ" *วิทยจารย์*. 85(1) : 25-28
มกราคม.
- วิทยากร เชียงกูร. (2541). *รายงานสภาวะการศึกษาไทยปี 2540*. กรุงเทพฯ : อทรินทร์พริ้นติ้ง
แอนด์พับลิชชิง.
- , (2528). "ปรัชญาและวัตถุประสงค์ของการสอนศิลปะในระดับมัธยมศึกษา," ใน *ศิลปวัฒนธรรม*.
พิษณุโลก : ภาควิชาศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก.
- , (2528). "ศิลปะเป็นความจำเป็นพื้นฐานของชีวิต" ,ใน *เอกสารการสัมมนาศิลปะเสริมสร้างชีวิตให้มีคุณ
ภาพ*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อัดสำเนา.
- , (2529). "เสนอแนวคิดเพื่อสัมมนา," *ศิลปะเด็กสภาพปัจจุบันและอนาคต*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์
การพิมพ์.
- , (2529). *ศิลปะเด็ก ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2531). *สารานุกรมศิลปะ*. กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้น ตั้ง เฮ้าส์.
- วินัย โสมดี. (2529). *คุณสมบัติที่พึงประสงค์ของอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะศึกษา : กรณีศึกษาอาจารย์ใน
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, อัดสำเนา.
- วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์. (2521). "ศิลปะศึกษา" ใน *หลักสูตรประถมศึกษา 2521 ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ :
สารมวลชน*.

- วิรัตน์ พิชญ์ไพฑูลย์. (2529). "การวัดผลทางศิลปศึกษา" การสอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย เล่ม 2 ศิลปศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศาสนา.
- (2529). ศิลปะในโรงเรียนประถม. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิชจำกัด.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2526). "ศิลปะสมัยใหม่ในเมืองไทย", ในทัศนวิจารณ์อำนาจ เย็นสบาย และ วิรุณ ตั้งเจริญ. เอกสารการนิเทศศึกษา. ฉบับที่ 257. หน่วยศึกษานิเทศน์ กรุงเทพฯ. หน้า 280.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2526). "ศิลปะเด็กเฉลิมฉลองปีเด็กสากลกับยูเนสโก", ในทัศนวิจารณ์อำนาจ เย็นสบาย และวิรุณ ตั้งเจริญ. หน้า 176-177.
- (2526). "การแสดงศิลปกรรมแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 2", ในทัศนวิจารณ์อำนาจ เย็นสบายและ วิรุณ ตั้งเจริญ. เอกสารการนิเทศการศึกษา. ฉบับที่ 527 หน่วยศึกษานิเทศน์ กรุงเทพฯ. หน้า 76-177.
- (2526). "การแสดงศิลปกรรมแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 3", ในทัศนวิจารณ์อำนาจ เย็นสบายและ วิรุณ ตั้งเจริญ. เอกสารการนิเทศการศึกษา. ฉบับที่ 527 หน่วยศึกษานิเทศน์ กรุงเทพฯ. หน้า 266.
- (2526). ศิลปศึกษา. กรุงเทพฯ : วิมวอลอาร์ต.
- (2530). "การเรียนการสอนศิลปศึกษา," ในสรุปผลการอภิปรายการสัมมนาทางวิชาการ : บนเส้นทางการพัฒนาศิลปศึกษา. ภาควิชาศิลปศึกษาคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 57.
- (2535). "อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของภาควิชาศิลปะและวัฒนธรรม," ในนิทรรศการทัศนศิลป์ เกียรติคุณ 60 ปี อารี สุทธิพันธุ์. หน้า 100.
- (2537). "วิกฤตการณ์และการเปลี่ยนแปลงไปของวงการศิลปกรรม", ในสุจิตร์ศิลปกรรมสวิง
- (2538). "ศิลปศึกษาจากวังสู่สังคมประชาธิปไตย" ในสุจิตร์นิทรรศการสถาบันพระมหากษัตริย์ กับศิลปกรรมศาสตร์. หน้า 56-62.
- (2539). ศิลปศึกษา. กรุงเทพฯ : โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮาส์. หน้า 25
- (2543). "อารี สุทธิพันธุ์ ศิลปะสมัยใหม่ เพื่อคนสมัยใหม่," ในอยู่ถึง 2000. กรุงเทพฯ : สันติศิริการพิมพ์. หน้า 187-189.
- (2535). "วิจารณ์แนวคิดและผลงานของศาสตราจารย์พิเศษ อารี สุทธิพันธุ์" ในอยู่ถึง 2000. หน้า 193-197.
- เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวิมล วุฒิสเน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สุขุมวิท 23 กรุงเทพฯ. เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2546.
- วุฒิชชาติ ชุ่มสนิท. (2543). "1 ปี รสช.", ในรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย. กรุงเทพฯ : มติชน.
- (2529). "การวัดผลทางศิลปศึกษา," ในการสร้างเสริมลักษณะนิสัย เล่ม 2 ศิลปศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. (2535). แนวคิดทางการศึกษาของศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ศักดิ์ดา ปรารค์ประทานพร. (2523). ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน : บางแสน : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

- สงวน บุญรอด. (2514). *ศิลปะกับมนุษย์*. กรุงเทพฯ : อักษรสมัย.
- สาโรช บัวศรี. (2528,กรกฎาคม-กันยายน). "การศึกษาแบบพัฒนาการ (Progressive Education)," ใน *สารานุกรมศึกษาศาสตร์* (1) หน้า 7-10.
- สนิท สมัครการและสุพรรณิ ไชยอำพร. (2538). *สังคมไทยภาวะปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต* (พ.ศ. 2535-2550). สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี
- สร้อยญา พานิชย์กุล. (2538). *มองสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ : เบียร์ฟ้า
- สมชาย เจริญไชยสมบัติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวิมล วุฒิสเสน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนดัดดรณ์ จังหวัด ฉะเชิงเทรา, เมื่อวันที่ 7 มกราคม 2546.
- สมชาย ภคภาสนวิวัฒน์. (2542). *เศรษฐกิจและสังคมไทยในปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์การพิมพ์.
- สมคิด เลิศไพฑูรย์. (2544). การสัมมนาเรื่อง "วิเคราะห์เศรษฐกิจและการเมืองไทย" จัดโดยศูนย์ศึกษา การพัฒนาประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 23 เมษายน 2544. หน้า2
- สมนึก ศรีโชติ. (2535). "อารี สุทธิพันธุ์ ผู้นำแนวคิดใหม่ทางด้านศิลปศึกษา," ใน *นิทรรศการทัศนศิลป์ เกียรติคุณ 60 ปี อารี สุทธิพันธุ์*. กรุงเทพฯ : แสงเทียนการพิมพ์.
- สืบสาย เพ็ญสมบุญ. (2541). การศึกษาวิวัฒนาการผลงานจิตรกรรมของอารี สุทธิพันธุ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 – 2539. ปรินญาณพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวิมล วุฒิสเสน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนสุขสวัสดิ์ จังหวัดสมุทรปราการ เมื่อวันที่ 24 มกราคม 2546.
- เสถียร จันทิมาธร. (2532). *ชาติชาย ชุณหะวัณ ทหาร "นัก" ประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ : แปลนพลับพลึง
- สุจิต บุญบงการ. (2525). การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยระหว่าง พ.ศ. 2475-2525. มหาวิทยาลัยศรี นครินทรวิโรฒ. (อัดสำเนา)
- สุชิน ดันติกุลและสุขุม นวลสกุล. (2525). *กบฏ ปฏิวัติ รัฐประหาร ในการเมืองไทยและการปกครอง ไทย*. กรุงเทพฯ : วิเคเตอร์ เพาเวอร์พอยท์. หน้า 78-93.
- สุนทรี อาสะไวย์และคณะ. (2536). รวบรวมความคดียอวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครองใน ระบบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- สุลักษณ์ ศรีบุรี. (2534, ตุลาคม-พฤศจิกายน). แบบการจัดการเรียนการสอน วิชาศิลปะกับชีวิต เพื่อ ส่งเสริมให้เกิดการชื่นชมและความรักที่จะเรียน. *สารพัฒนาหลักสูตร*.
- สุวรรณ เกรียงไกรเพ็ชร. (2514). *พระอภัยมณี : การศึกษาเชิงวรรณคดีวิจารณ์*. คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวรรณรัตน์ นาคภักดี. (2535). "ศิลปศึกษาพัฒนาการเกือบหนึ่งศตวรรษ," ใน *เกียรติคุณ อารี สุทธิพันธุ์* หน้า 53-59.
- สุวภา แก้วสุข. (2543). "ย้อนอดีตเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 19", ใน *รวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย*. กรุงเทพฯ : สารคดี
- สำนักนายกรัฐมนตรี, สำนักปลัด. (2535). *60ปี สำนักนายกรัฐมนตรี*. ม.ป.พ.
- ทวน พินธุพันธ์. (2515). *การสอนศิลปศึกษาในชั้นประถม*. เอกสารนิเทศการศึกษา หน่วยศึกษา นิเทศก์ กรมฝึกหัดครู ฉบับ 123.

- อจินไตย (นามแฝง). (2538). *ประวัตินายกรัฐมนตรีไทย*. กรุงเทพฯ : ชุณหสาสน์.
- อนุวิทย์ เจริญศุภกุล. (2537, มกราคม-มิถุนายน). “แนวคิดในการวิจัยทางด้านศิลปะ,” *ศิลปกรรมศาสตร์*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 2(1) : 35
- อารี สุทธิพันธุ์. (2535). “การระบายสี” ใน *60ปี อารี สุทธิพันธุ์*, หน้า 194 – 195. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- อารี สุทธิพันธุ์. (2525). “การเรียนรู้ศิลปะต่อเนื่องระดับประถม – มหาวิทยาลัย” ใน *ศึกษาศิลปะ*. หน้า 41. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์
- (2525, พฤษภาคม - สิงหาคม). “การวัดผลทัศนศิลป์ศึกษา”, *การวัดผลการศึกษา* 1(1) : 50 – 53, 57.
- (2515). “การสอนศิลปะนั้นแสนง่าย”, *สัมมนาอาจารย์หัวหน้าหมวดวิชาศิลปศึกษา*. หน้า 44 – 48. กรุงเทพฯ : ถ่ายสำเนา.
- (2535). “กิจกรรมทางศิลปะ”, ใน *60ปี อารี สุทธิพันธุ์*, หน้า 40. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- (2535). “ความทรงจำในอดีต”, ใน *60ปี อารี สุทธิพันธุ์*, หน้า 185 – 186. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์
- “ความคาดหวัง”, ใน *การแสดงผลงานจิตรกรรมจัดและผู้หญิง*, 2544 : ไม่ปรากฏหน้าที่พิมพ์.
- (2535). “คิดกันหน่อย เรื่องศิลปศึกษา”, ใน *60ปี อารี สุทธิพันธุ์*, หน้า 140 – 143. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์
- (2522, 2 กุมภาพันธ์). “ครูศิลปะกับการเรียนเตรียมการเพื่อก้าวไปข้างหน้า”, *ครูปริทัศน์*. 4(2) : 51 – 53.
- (2527, มกราคม). “ท้าทายความเจ็บ”, *วิจัยและการวัดผล* 27. 4(4) : 145 – 146.
- (2535). “ครูครับ”, ใน *60ปี อารี สุทธิพันธุ์*, หน้า 173. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- (2528, 8 พฤศจิกายน). “ครูศิลปะอยู่ที่ไหน”, *ฟิลลิ่ง*. 2(17) : 41 - 42.
- (2535). “จะสอนสุนทรียศาสตร์กันอย่างไร”, ใน *60ปี อารี สุทธิพันธุ์*, หน้า 110, 115. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- “ดอกไม้บาน”, ใน *นิทรรศการศิลปกรรมชุดมูมมอ*, 2540 : ไม่มีเลขหน้า
- (2535). “ศึกษาศิลปะและศิลปศึกษา”, ใน *นิทรรศการทัศนศิลป์ เกียรติคุณ 60 ปี อารี สุทธิพันธุ์*, หน้า 210.
- (2535). “แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาศิลปะไทย”, ใน *นิทรรศการทัศนศิลป์ เกียรติคุณ 60 ปี อารี สุทธิพันธุ์*, หน้า 145.
- (2537). “ธรรมชาติของศิลปะ, ใน *สูจิบัตรศิลปกรรมสว* 2537. ณ โรงแรมฮิลตันอินเตอร์เนชั่นแนล บางกอก ณ ปาร์คนายเลิศ. กรุงเทพฯ : ริชมอนด์.
- (2537). “ทรรชนะใหม่”, ใน *60ปี อารี สุทธิพันธุ์*, หน้า 64, กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- (2535). “แนวการเรียนการสอนจิตรกรรม”, ใน *60ปี อารี สุทธิพันธุ์*, หน้า 118, 124 – 127. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- (2535). “แนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาไทย” ใน *60ปี อารี สุทธิพันธุ์*, หน้า 145. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.

- อารี สุทธิพันธุ์. (ม.ป.ป.) “ระบบหรือบุคคล” ใน *สวະการศึกษา*, ม.ป.น.
- (2535). บทบาทของภาครัฐและเอกชนต่อศิลปะร่วมสมัยและการศึกษา,” ใน *60 ปี อารี สุทธิพันธุ์*. หน้า 181, 183 – 184. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- (2535). “ปาฐกถาพิเศษ 60 ปี อารี สุทธิพันธุ์” ใน *เกียรติคุณ 60 ปี อารี สุทธิพันธุ์*. หน้า 46-48.
- (2535). “ปรัชญาศิลปะศึกษา”, ใน *60 ปี อารี สุทธิพันธุ์*. หน้า 37 – 39. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- (2535). “ไม่เอาไหนเลยพ่อคุณ”, ใน *60 ปี อารี สุทธิพันธุ์*. หน้า 63. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- อารี สุทธิพันธุ์. (2535). “ระบบการศึกษาของไทย”, ใน *60 ปี อารี สุทธิพันธุ์*. หน้า 52 – 53. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์
- (2535). “ศิลปะกับครู” ใน *60 ปี อารี สุทธิพันธุ์*. หน้า 68. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์
- (2527, 4 กุมภาพันธ์). “ศิลปะศึกษา เป้าหมายที่ต้องทบทวน,” *ฟิลลิ่ง*. 2(13) : 28.
- (2535). “ศึกษาศิลปะและศิลปศึกษา”, ใน *60 ปี อารี สุทธิพันธุ์*. หน้า 210 – 211. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์
- เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวิมล วุฒิเสน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 35 ซอยอุดมยศ แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ. เมื่อ 16 พฤษภาคม 2544.
- เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวิมล วุฒิเสน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สุขุมวิท 23 กรุงเทพฯ. เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2544.
- เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวิมล วุฒิเสน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 35 ซอยอุดมยศ แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ. เมื่อ 16 มกราคม 2546
- อำนาจ เย็นสบาย. (2535). “อารี สุทธิพันธุ์ กับความคิดและบทบาททางศิลปศึกษา” ใน *เกียรติคุณ 60 ปี อารี สุทธิพันธุ์*. หน้า 89 - 91.
- (2543). “60 ปี อารี สุทธิพันธุ์,” ใน *อยู่ถึง 2000*. หน้า 184.
- (2537). “ศิลปะแนวประเพณีกับบรรณรควัฒนธรรมไทย” ,ใน *สูจิบัตรศิลปกรรมสวิง*. หน้า 92.
- (2542). “ศิลปะร่วมสมัยท่ามกลางวิกฤตสังคม” ,ใน *ศิลปะจินตทัศน์*. คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ : สันติศิริการพิมพ์.
- (ม.ป.ป.) “ภาระที่มีเกียรติของครูสอนศิลปะ,”ใน *ทัศนะวิจารณ์*. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมฝึกหัดครู.
- Brameld, Theodore. (1958). *Philosophy of Education in Cultuer Perspective*. New York : Dryden Prese Press.
- Brim. G. Orille. (1935). *The foundations of Progressive Education* Columbus, Ohio : Arps Hall, Ohio State University.
- Day, M.D. (1985). *Evaluating Student acievement in dis cipline-based art program*. Study in *Art Education*. 26(4) : 238.
- Francesco, Italo L.de. (1958). *Art education : to means and ends*. New York : Harper and Row.
- Kenbery, Oliver S.I. (1974). *America Education Foundation : An Introduction*. Columbus, Ohio : Bell and Howell Company.
- Kneller, Georeg. F. (1971). *Introduction to the Philosophy of Education*. New York : John wiley And Sons.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	นาง สุวิมล วุฒิเสน
วันเดือนปีเกิด	27 มิถุนายน 2502
สถานที่เกิด	อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	79 ถนนเสรีไทย แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร.
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	อาจารย์ 2 ระดับ 7
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนบางกะปิ กรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2519	มัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนท้ายเหมืองวิทยา อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา
พ.ศ.2521	ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับต้น (ป.กศ.ต้น) จากวิทยาลัยครูภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต
พ.ศ.2523	ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับสูง (ป.กศ.สูง) ศิลปศึกษา จากวิทยาลัยครูสงขลา จังหวัดสงขลา
พ.ศ.2525	กศ.บ. (ศิลปศึกษา) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน จังหวัดชลบุรี
พ.ศ.2545	กศ.ม. (ศิลปศึกษา) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร